

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

OBAMA DÖNEMİNDE ABD’NİN ORTADOĞU POLİTİKASI

Yüksek Lisans Tezi

Ayşe Gökarp KIRCA ÇELİK

Ankara-2021

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

OBAMA DÖNEMİNDE ABD’NİN ORTADOĞU POLİTİKASI

Yüksek Lisans Tezi

Ayşe Gökarp KIRCA ÇELİK

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Atay AKDEVELİOĞLU

Ankara-2021

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

OBAMA DÖNEMİNDE ABD’NİN ORTADOĞU POLİTİKASI

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Atay AKDEVELİOĞLU

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

İmzası

- 1- Doç. Dr. Klevis KOLASI
- 2- Dr. Öğretim Üyesi Tamer KAŞIKÇI
- 3- Dr. Öğretim Üyesi Atay AKDEVELİOĞLU

Tez Savunması Tarihi

23.06.2021

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Dr. Öğretim Üyesi Atay AKDEVELİOĞLU danışmanlığında hazırladığım “Obama Döneminde ABD’nin Ortadoğu Politikası (Ankara.2021) ” adlı yüksek lisans tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih

İmza

Ayşe Gökalp KIRCA ÇELİK

TEŞEKKÜR

Bu tezin başarılı bir şekilde ortaya çıkmasında, ufuk açıcı sohbetleri ve değerli yönlendirmeleriyle çok kıymetli katkılarda bulunan Danışman Hocam Dr. Öğretim Üyesi Sayın Atay AKDEVELİOĞLU'na, eleştiri ve önerileriyle tezimi zenginleştiren ve derinleştiren saygıdeğer jüri üyeleri Sayın Doç. Dr. Klevis KOLASI ve Sayın Dr. Öğretim Üyesi Tamer KAŞIKÇI'ya, bu çalışma boyunca daima desteklerini hissettiğim sevgili anne ve babam Rukiye ve Talat KIRCA ile eşim Ahmet Cemaleddin ÇELİK'e ve elbette ki gözümün nuru yavrum Bengisu ÇELİK'e en derin teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
KISALTMALAR.....	iv
TABLolar.....	vii
GRAFİKLER.....	viii
HARİTALAR.....	ix
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Kavramsal Çerçeve	1
1.2. Kapsam	14
1.3. Varsayımlar.....	15
1.4. Yöntem.....	17
2. ORTADOĞU’NUN KÜRESEL SİSTEM İÇİNDEKİ VE ABD DIŞ POLİTİKASINDAKİ YERİ.....	20
2.1. Ortadoğu’nun ABD Açısından Önemi.....	20
2.2. ABD’nin Ortadoğu Politikasının Temelleri.....	24
2.2.1. Amaçlar	24
2.2.2. Stratejiler	31
2.2.3. Araçlar	37
3. OBAMA DÖNEMİNDE ABD’NİN ORTADOĞU’DAKİ POLİTİKA TERCİHLERİ	44
3.1. Dönemin Koşulları.....	44
3.1.1. Yapısal Koşullar.....	45
3.1.1.1. ABD’nin Sistemdeki Yeri	45
3.1.1.2. Alternatif Etki Merkezlerinin Yükselişi	49
3.1.1.2.1. Çin’in Potansiyeli	49
3.1.1.2.2. Rusya’nın Aktivizmi.....	54
3.1.2. Birimsel Koşullar	61
3.1.2.1. Afganistan ve Irak Müdahaleleri	61
3.1.2.1.1. Afganistan’ın İşgali.....	63
3.1.2.1.2. Irak’ın İşgali.....	65
3.1.2.2. 2008 Küresel Finans Krizi.....	71
3.1.2.3. Kamuoyunun Görüşü.....	76
3.1.2.4. ABD’nin Dış Politika Eğilimleri	77

3.2. Dönemin Ulusal Güvenlik Stratejileri	80
3.2.1. 2010 Ulusal Güvenlik Stratejisi	81
3.2.2. 2015 Ulusal Güvenlik Stratejisi	84
3.2.3. 2010 ve 2015 Ulusal Güvenlik Stratejileri'nde Ortadoğu.....	88
3.3. Dönemin Önemli Olayları.....	89
3.3.1. Arap Baharı	89
3.3.1.1. Mısır	89
3.3.1.2. Yemen.....	93
3.3.1.3. Libya.....	96
3.3.1.4. Suriye.....	100
3.3.1.5. Genel Değerlendirme.....	113
3.3.2. İran ile Nükleer Anlaşma	117
3.3.3. Irak'tan Asker Çekilmesi	122
3.3.4. Terörizm ile Mücadele	133
3.3.5. İsrail-Filistin Barış Görüşmeleri	139
4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	143
KAYNAKÇA.....	152
EKLER	190
Ek 1. NSS 2010'a Göre ABD Hedef ve Stratejileri.....	190
Ek 2. NSS 2015'e Göre ABD Hedef ve Stratejileri.....	196
Ek 3. Obama Dönemi Politika Tercihleri: Nedenler, Yaklaşımlar	199
Ek 4. Obama Dönemi Dış Politika Tercihleri: Yöntemler.....	200
Ek 5. Obama Dönemi Dış Politika Tercihlerinin Bölge Ülkeleri Açısından Sonuçları	201
Ek 6. Obama Dönemi Dış Politika Tercihlerinin ABD Açısından Sonuçları.....	202
Ek 7. ABD Müdahale Niyeti Trendi	203
ÖZET	204
ABSTRACT	206

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABÖ	: Afrika Birliği Örgütü
AFRICOM	: Amerikan Afrika Komutanlığı (Africa Command)
A.g.e.	: Adı geçen eser
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı
A.g.m.	: Adı geçen makale
ANZUS	: Avustralya, Yeni Zelanda, ABD Güvenlik Antlaşması (Australia, New Zealand, United States Security Treaty)
APEC	: Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği (Asia-Pacific Economic Cooperation)
ASEAN	: Güneydoğu Asya Uluslar Topluluğu (The Association of Southeast Asian Nations)
AYEK	: Arap Yarımadası'ndaki El Kaide
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BOP	: Büyük Ortadoğu Projesi
CENTCOM	: Amerikan Merkez Komutanlığı (Central Command)
CENTO	: Merkezî Antlaşma Örgütü (Central Treaty Organization)
CIA	: Merkezi Haberalma Teşkilatı (Central Intelligence Agency)
COIN	: İsyana Karşı Koyma (Counter-insurgency)
DB	: Dünya Bankası
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
EAS	: Doğu Asya Zirvesi (East Asia Summit)

EU-3	: Avrupa Birliği Üçlüsü
EUCOM	: Amerikan Avrupa Komutanlığı (European Command)
G-20	: 20ler Grubu (Group of 20)
GOP	: Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi
İİD	: Irak İslam Devleti
IMF	: Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
ISAF	: Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü (International Security Assistance Force)
ISIL	: Irak ve Levant İslam Devleti (Islamic State of Iraq and the Levant)
İŞİD	: Irak Şam İslam Devleti
İHA	: İnsansız Hava Aracı
İKÖ	: İslam Konferansı Örgütü
JCPOA	: Kapsamlı Ortak Eylem Planı (Joint Comprehensive Plan of Action)
kur.	: Kuruluş yılı
KİK	: Körfez İşbirliği Konseyi
MAB	: Mağrip Arap Birliği
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı (North Atlantic Treaty Organization)
NPT	: Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması (Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons)
NSS	: Ulusal Güvenlik Stratejisi (National Security Strategy)
OPCW	: Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü (Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons)
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (Organization of Petroleum Exporting Countries)
ÖSO	: Özgür Suriye Ordusu

P5+1	: Daimî Üyeler+1 (Permanent Members+1)
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi (Partîya Karkerên Kurdistanê)
PYD	: Demokratik Birlik Partisi (Partiya Yekîtiya Demokrat)
SDG	: Suriye Demokratik Güçleri
SEATO	: Güneydoğu Asya Antlaşma Örgütü (Southeast Asia Treaty Organization)
SIS	: İngiliz Dış İstihbarat Servisi (Secret Intelligence Service)
SOCOM	: Amerikan Özel Kuvvetler Komutanlığı (Special Command)
SOFA	: Kuvvetlerin Statüsü Anlaşması (Status of Force Agreement)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
START 1	: Stratejik Silahların Azaltılması Antlaşması 1 (Strategic Arms Reduction Treaty 1)
TPP	: Trans-Pasifik Ortaklığı (Trans-Pacific Partnership)
UAEK	: Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu
UNDOF	: Birleşmiş Milletler Savaşa Son Verme Gözlemci Gücü (United Nations Disengagement Observer Force)
UNIFIL	: Lübnan Birleşmiş Milletler Geçici Gücü (United Nations Interim Force in Lebanon)
UNTSO	: Birleşmiş Milletler Ateşkes Denetim Örgütü (United Nations Truce Supervision Organization)
WASP	: Beyaz Anglosakson Protestan (White Anglosaxon Protestant)
Yay.	: Yayını, yayınları
YPG	: Halk Savunma Birlikleri (Yekîneyên Parastina Gel)

TABLÖLAR

Tablo 1. NATO, Rusya, Çin Güç Karşılaştırması	56
Tablo 2. Afganistan'daki ABD Askeri Sayısı	125

GRAFİKLER

Grafik 1. ABD'nin ve Diğer Devletlerin Savunma Harcamaları.....	37
Grafik 2. ABD'den En Fazla Yardım Alan On Bir Ülke.....	41
Grafik 3. Asya'da Toplam Güç Karşılaştırması.....	57
Grafik 4. Son Üç ABD Başkanı Döneminde Teröre Karşı Savaşın Maliyeti	62
Grafik 5. ABD ve AB'de Resesyon	71
Grafik 6. Son Dört ABD Başkanı Döneminde Borçlanma Miktarları	72
Grafik 7. Son Altı ABD Başkanı Döneminde Savunma Harcamaları	74
Grafik 8. Irak'ta Maksimum ABD Askeri Sayısı	129
Grafik 9. Irak'ta ABD Askeri Sayısındaki Değişim	130
Grafik 10. Obama Döneminde İHA Saldırıları	137

HARİTALAR

Harita 1. CENTCOM Görev Alanı	21
Harita 2. SSCB'yi Çevreleme Stratejisi.....	32
Harita 3. Ortadoğu'daki ABD Üsleri.....	39
Harita 4. Çin'i Çevreleme Stratejisi	52

1. GİRİŞ

Bu tezin konusu, Barack Hussein Obama II'nin Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin kırk dördüncü başkanı olarak görevine başladığı Ocak 2009'dan görevini devrettiği Ocak 2017'ye kadar geçen zaman diliminde ABD'nin Ortadoğu bölgesine yönelik dış politikasıdır.

1.1. Kavramsal Çerçeve

Uluslararası ilişkilerde, olması gerekenin değil, olanın anlaşılmasına odaklanan ve bunun için güç ilişkilerinin çözümlenmesini öneren Realist Yaklaşım,¹ uluslararası ilişkilerin rekabetçi ve çatışmacı yanını vurgular. İki savaş arası dönemde Edward H. Carr ve Hans J. Morgenthau'nun kavramsallaştırmalarıyla kendisini İdealizm karşısında konumlandıran Klasik Realist Teori, insanoğlunun bencil doğasından dolayı anarşik olan ve merkezi bir otoritenin bulunmadığı uluslararası ortamda rasyonel davranarak ulusal çıkar peşinde koşan ulus-devletlerin güç ve güvenlik politikalarına yönelişine odaklanmıştır. Klasik Realist Teori zaman içinde modernize edilerek evrimleşmiştir. 1970ler'in sonunda Kenneth N. Waltz, insan doğasına atıf yapan ve uluslararası ilişkilerin devletlerin kararı ile şekillendiğini varsayan görüşleri geri plana iterek uluslararası yapının belirleyiciliğine odaklanmış ve Neorealizm ya da Yapısal Realizm olarak adlandırılan teorisinde, devletlerin eylemini yapı ve göreceli güç gibi ölçülebilir kavramlara dayandırmıştır.² 1990lar'da, Realizm dairesi içinde olan ancak dış politikada iç ve dış değişkenlerin etkisini harmanlayarak daha güncel ve sistematik bir yoruma

¹ Atilla Eralp, **Devlet, Sistem ve Kimlik**, 1. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996., s.70, 71.

² Kenneth N. Waltz, "The Origins of War in Neorealist Theory", **Journal of Interdisciplinary History**, Spring 1988, xviii:4, p.616, 617.

ulaşan Neoklasik Realist Teori ortaya çıkmıştır.³ Her  yaklaşım kendi içinde varyantlar da barındırmaktadır.

Bu tezde Neoklasik Realist Teori'nin kavram ve metotları çerçevesinde bir analiz yapılmıştır.

Neoklasik Realist Teori, Klasik Realist ve Neorealist Yaklaşımlar'ın, anarşik uluslararası ortamda g ya da güvenlik arayışında olan üniter ve rasyonel devletlerin davranışlarına dayanan temel varsayımlarını kabul eder.⁴

Neoklasik Realist Teori, bir ülkenin dış politikasının kapsamı ve hırslarının öncelikle uluslararası sistemdeki yeri ve özellikle görelili maddi güç kapasitesine bağlı olması varsayımından dolayı Klasik; kapasitenin dış politikadaki etkisi dolaylı, karmaşık ve zor anlaşılır olduğundan sistemik baskıların ara değişkenler aracılığıyla birim seviyesine aktarılması gerektiğini savunması bakımından Neoklasik'tir.⁵

Neoklasik Realist görüşe göre, sistemik etkiler, dış politikanın genel çerçevesini ve eğilimini izse de dış politika davranışının detaylarını belirleyecek kesinlikte değildir.⁶ Sistemdeki anarş ortamı -Hobbsu veya iyi huylu değil,- "anlaşılması güç" olarak nitelendirilmektedir. Devletlerin dış çevrelerini yorumlama ve tepki verme biçimlerini anlamak için, sistemik baskıların ve görelili gücün (bağımsız değişkenlerin), karar vericilerin algıları ve yapıp ettikleri, politik ve ekonomik ideoloji, ulusal karakter, parti politikaları ve sosyoekonomik yapı gibi birim düzeyindeki etkenler (ara değişkenler) ile nasıl etkileştiğini analiz etmek gerekir.⁷ Ancak sadece birimsel etkenler de dış politika davranışını aıkılamaz çünkü benzeri içyapısı olan ülkelerin neden farklı davrandığını veya farklı içyapısı olan devletlerin neden benzer politikalar izlediğini

³ Gideon Rose, "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy", **World Politics**, October 1998, V.51, N.1, p.152.

⁴ Gideon Rose, 1998, p.149.

⁵ A.g.m., p.146.

⁶ A.g.m., p.147.

⁷ A.g.m., p.152.

açıklamak için bu yeterli olmaz. Bu nedenle Neoklasik Realist Teori hem bireysel devlet davranışını hem de uluslararası çıktıları bir araya getirir.⁸

Neoklasik Realizm’de yöntem olarak tarihsel anlatılara ve vaka analizlerine başvurulur. Süreç izleme de denilen⁹ anlatılara başvurulmasının nedeni, olayların görünüşteki kaosu arkasında düzenlilikler yatması ve tarih boyunca benzer güvenlik politikalarının yinelenmiş olmasıdır. Bu tür bir inceleme, göreceli materyal gücün politika yapıcının davranışına nasıl dönüştüğünün anlaşılmasına yardımcı olur. Buna paralel olarak, vaka analizi ile, birim düzeyindeki ara değişkenlerin, gelişmeleri şekillendirmek için nasıl bir araya geldiği ve sistemle nasıl etkileştiği incelenir.¹⁰

Bu çalışmada, ABD’nin Obama dönemi Ortadoğu politikasını analiz etmek için Neoklasik Realizm’in kavram ve metotlarından nasıl yararlanılmıştır?

Öncelikle, uluslararası sistemde rasyonel davranan bir devletin güç elde etme, gücünü artırma, gücünü koruma; örneğimizde hegemon bir güç olan ABD’nin bu vasfını sürdürme davranışına odaklanılırken, ABD’nin davranış tarzını daha fazla açıklayabilmek için hegemonun rıza arayışı mercek altına alınmıştır. Bu çerçevede, güç, göreceli güç, büyük güç, hegemonya, güç dengesi, güvenlik ikilemi, sert güç, yumuşak güç, rıza, çok taraflılık, üstünlük ve sınırlama kavramlarından yararlanılmıştır.

Ulusal güç, Morgenthau’nun siyasal gerçekçilik ilkelerinden birinde, ulusal çıkar ile eşitlenmektedir.¹¹ Güç, bir etki yapabilme veya bir etkiye direnebilme yeteneğidir.¹² Güç maddi ve maddi olmayan kapasite unsurlarından teşekkül eder.¹³ Askerî hazırlık, coğrafya, doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite, nüfus gücün nicel unsurları, milli karakter, ulusal moral, diplomasi ve hükümetin niteliği, nitel unsurları olarak kabul

⁸ A.g.m., p.148, 149.

⁹ Christopher Layne, **The Peace of Illusions**, First Edition, Ithaca and London, Cornell University Press, 2006, p.11.

¹⁰ Gideon Rose, 1998, p.154, 155, 168, 160.

¹¹ Hans J. Morgenthau, “Six Principles of Political Realism”, **Theories and Traditions**, p.36, [http://www.imas.nccu.edu.tw/Syllabus/%E6%98%9F%E6%9C%9F%E5%9B%9B/34-38Six principles of Political Realism.pdf](http://www.imas.nccu.edu.tw/Syllabus/%E6%98%9F%E6%9C%9F%E5%9B%9B/34-38Six%20principles%20of%20Political%20Realism.pdf), Erişim Tarihi: 22.02.2021.

¹² “Güç”, **Güncel Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 04.02.2021.

¹³ Mehmet Keyik, Mehmet Seyfettin Erol, “Realizme Göre Güç ve Güç Dengesi Kavramları”, **Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi**, Mayıs 2019, 3 (1), s.31.

edilir.¹⁴ Realizmde askerî güce büyük önem atfedilir, ekonomik güç hariçte bırakılmaz.¹⁵ Kısaca güç, bir ülkenin kaynakları ya da kapasitesidir, denilebilir.¹⁶

Devletler anarşik ortamda göreceli güçlerini artırmaya çalışırlar. Maddi güç kaynaklarına göreceli olarak daha fazla veya daha az sahip olmak dış politikadaki hırs faktörünü şekillendirecektir: Göreceli güçleri arttıkça devletler sistemde daha fazla etki arayacak ve eylemlerini buna göre ölçeklendirilecektir. Bu noktada, yerel düzeydeki müdahil değişkenler, bu etki ve ölçeklendirme arayışında rol oynar.¹⁷

Öte yandan güç, devletlerin büyüklüğünü belirleyen bir faktördür ve güçlü olan devletler büyük devletlerdir. Uluslararası toplumda yönetici bir role sahip devlete büyük güç denir.¹⁸ Uluslararası sistemde küçük devletler büyük güçlerin peşinden giderken (bandwagoning),¹⁹ büyük güçler dengeleme siyaseti izler.²⁰ Büyük güçlerden birinin başat konuma geldiği sisteme hegemonik sistem veya tek kutuplu yapı adı verilir.

Uluslararası yapıdaki büyük güç sayısını ifade eden kutupluluğun sisteme ve devletlerin davranışlarına etkileri realistler arasında tartışmalı bir konu olmuştur; hegemonik bir gücün istikrarı sağladığı yönündeki görüş bu tartışmada ön plana çıkmış ve temelde ABD'nin hegemonyasını açıklama işlevi görmüştür. Hegemonik İstikrar Teorisi'nin öncüsü Charles P. Kindleberger'e göre, sistemde gücün zorlayıcı kapasitesi yüksek bir devlette yoğunlaşması, yani bir devletin güç dağılımında hâkim bir konuma geçmesi sonucu hegemonik düzen oluşur. Hegemon güç bu düzenden çıkar elde ederken hegemonik kurumlar ve normlar yoluyla anarşik uluslararası ortamda belli bir istikrar sağlanır.²¹

¹⁴ Atilla Eralp, **Devlet ve Ötesi**, 3. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, s.56.

¹⁵ Edward H. Carr, **Yirmi Yıl Krizi 1919-1939**, Çeviren.Can Cemgil, 1. Baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, s.157.

¹⁶ Gideon Rose, 1998, p.151.

¹⁷ A.g.m., p.152, 153.

¹⁸ Scott Burchill ve diğerleri, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, Tercüme. Ali Aslan, Muhammed Ali Ağcan, İkinci Basım, İstanbul, Küre Yayınları, 2009, s.71.

¹⁹ Uygun bir Türkçe karşılık bulunamadığından tez boyunca terimin İngilizcesi kullanılacaktır.

²⁰ Scott Burchill ve diğerleri, 2009, s.57.

²¹ Phuong Pham, "Imperialism's Legacy in the Study of Contemporary Politics: The Case of Hegemonic Stability Theory", **E-International Relations**, Jun 22, 2020, p.2, <https://www.e->

Gücün niteliği ve hegemonyanın gerekliliği noktasındaki tartışmada, dikkat çeken iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. John J. Mearsheimer'ın öncülüğündeki saldırgan realizm devletlerin sürekli güçlerini artırmak, güç dağılımını lehlerine değiştirmek ve hatta hegemon olmak peşinde koştuklarını ve egemen olma arzusunu (hükmetme güdüsünü) vurgulamakta,²² savunmacı realizm ise güç elde etmenin hayatta kalmak amacını taşıyan devletler için yararlı bir araç olduğunu söylemekte²³ ve bu anlamda devletlerin egemenlik altına alınma korkusuna (hayatta kalma motivasyonuna), güvenliğe ve savunmaya odaklanmaktadır.²⁴ Saldırgan realizm tahakküm ve güç artırımı yoluyla güvenliğini sağlamayı savunurken savunmacı realizm ise güvenlik için agresif genişlemenin gerekli ve yararlı olmadığını, çünkü bunun güvenlik ikilemi yaratarak güvenliğini azalttığını iddia etmektedir.²⁵

Bir hegemon gücün sistemdeki temel politika seçenekleri, tahakküm etmek (sert güç), sert güç kullanmadan diğer devletlerin hegemonun çıkarlarına uygun bir politika izlemelerini sağlamak (yumuşak güç) veya ödünleşmek (iş birliği) olabilir.

Sert güç politikaları, meşru bir temele dayanmadığında hegemonyaya zarar vermek gibi siyasi bir maliyete yol açar. Hegemonik politikalar, diğer ülkeleri karşı-dengelemeye teşvik eder. Mearsheimer'ın saldırgan realizmi dahi, hegemonyanın bir devlet için en güvenli konum olduğunu söylese de diğer devletlerin denge politikaları geliştirmesi nedeniyle bunun kolay ulaşılabılır olmadığını savunmaktadır.²⁶ Bu yüzden

ir.info/2020/06/22/imperialisms-legacy-in-the-study-of-contemporary-politics-the-case-of-hegemonic-stability-theory/, Erişim Tarihi: 02.04.2021.

²² John J. Mearsheimer, **The Tragedy of Great Power Politics**, Norton, Newyork, 2014, p.53.

²³ Kenneth N. Waltz, 1988. p.616.

²⁴ Scott Burchill ve diğerleri, 2009, s.65.

²⁵ Steven E. Lobell, "Structural Realism/Offensive and Defensive Realism", **International Studies**, 22 December 2017, <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190846626.013.304>.

²⁶ Brian C. Schmidt, Michael C. Williams, "The Bush Doctrine and the Iraq War: Neoconservatives Versus Realists", **Security Studies**, 14 Jun 2008, 17:2, p.205, <https://doi.org/10.1080/09636410802098990>.

Üstünlük (*primacy*) politikasının siyasi olarak maliyetli olduğu ve hegemonun görece gücünde azalmaya yol açacağı söylenebilir.²⁷

Diğer taraftan bu politikaların ekonomik bedeli de yüksektir. Hegemonun uluslararası düzen için yaptığı, bir tür kamu yararı olarak görülen harcamalar hegemonyanın ekonomik maliyetlerini artırır.²⁸

Devletler, politikalarının sonuçları ve maliyetleri arasında denge sağlayabilmek için, hedef, araç ve kaynaklarının uygun bir biçimde eşleştirildiği bir Büyük Strateji belirler. Büyük Strateji, devletlerin amaçlarına varmak için izleyeceği yolları ve ayıracağı kaynakları gösterir. Bu anlamda, politika yapıcılarının arzuladıkları stratejik çıktıları üretmesi en muhtemel politikaları öneren sebep-sonuç önermeleri dizisidir. Bu çerçevede, devletlerin algıladığı güvenlik tehditleri ile ilgili tespitleri, buna nasıl karşı koyacaklarına ilişkin çözümleri ve istenen sonuçlara ulaştıracak araçları içerir. Kısaca Büyük Strateji, bir devletin hayati çıkarlarının ve sistemde oynayacağı rolün belirlenmesidir.²⁹

Bu noktada, ABD'nin hegemonik pozisyonunun ve Üstünlük Büyük Stratejisi izlediğinin tespiti ve Obama döneminde bu statünün nasıl devam ettirildiğinin ve Büyük Strateji'nin nasıl dönüştürüldüğünün belirlenmesi gerekmektedir.

ABD, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra rakipsiz askerî ve ekonomik kapasitesi ile küresel hegemonik bir güç inşa etmiş ve o tarihlerden beri temel bir eğilim olarak, hegemonyası için gerekli güdü, araçlar ve fırsatların biraraya gelmesiyle³⁰ Üstünlük Büyük Stratejisi izlemiştir. 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla başlayan ve sistemin ikinci başat gücü olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin 1991 yılında parçalanması ve buna paralel olarak komünist blokun dağılmasıyla devam eden vetirede

²⁷ Lewis Stott, "The Iraq Invasion: The Neoconservative Perspective", **E-International Relations**, September 17, 2015, p.3, <https://www.e-ir.info/2015/09/17/the-iraq-invasion-the-neoconservative-perspective/>, Erişim Tarihi: 02.04.2021.

²⁸ Hasan Basri Yalçın, "Obama Stratejisi ve Ortadoğu", **Akademik Orta Doğu**, 2015, C.9, S.2, s.64.

²⁹ Christopher Layne, 2006, p.6, 13.

³⁰ Age., p.2.

ABD uluslararası sistemin tek dominant gücü olmuştur. Sadece Doğu Bloku'nun değil, tarihteki evrilmenin ekonomik ve siyasi liberalizmin zaferinin ilan edilmesiyle nihayetlendiği bir “tarihin sonu” olarak nitelenen³¹ ve adına Yeni Dünya Düzeni denen³² bu “tek kutuplu an”da³³ ABD hâkimiyeti tescillenmiştir. Bu dönemin baskın özelliği bir yandan küreselleşme ile diğer yandan çeşitli askerî müdahalelerle ABD üstünlüğünün pekiştirildiği bir süreç olmasıdır.

Körfez Savaşı (1990)³⁴ ABD'nin küresel hâkimiyetini sağlamlaştırmak için gerçekleştirdiği eylemlerin en önemlilerinden biridir. ABD Irak'a askerî müdahale konusunda Birleşmiş Milletler (BM) ve müttefiklerini yönlendirmiş; geleneksel rakibi olan dağılma eşiğindeki SSCB'yi ve potansiyel rakibi olan Tianenmen olaylarının etkisindeki Çin'i küçük tavizlerle tepkisiz kalmaya zorlayarak bu savaşın taşıyıcısı olmuştur.³⁵

11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrasında uluslararası sistem, küreselleşmenin maliyetlerinin ortaya çıkmaya başladığı, terör örgütleri gibi devlet dışı aktörlerin önemli politik sonuçlar doğuran aksiyonlarda bulunduğu, Çin'in kademeli piyasa ekonomisine geçiş politikasından sonuç almaya, Rusya'nın siyasi olarak toparlanmaya başladığı, dünyanın değişik yerlerinde özellikle ekonomik gelişmeleriyle birer orta güç haline gelen devletlerin temayüz ettiği; dolayısıyla tehdit algılamalarının ve rekabetin arttığı, güvenlik ikileminin yoğun olarak devrede bulunduğu ve ABD üstünlüğünün farklı aktörlerce sorgulandığı bir zaman dilimi olmuştur. Dünyada serbestleşme eğiliminin yerine güvenlikçi yaklaşımların önem kazandığı ve ulus devletler arasındaki geleneksel

³¹ Francis Fukuyama ve diğerleri, **Tarihin Sonu mu?**, 2. Basım, Ankara, Vadi Yayınları, 1999, ss.13-49.

³² Joseph S. Jr. Nye, “What New World Order?”, **Foreign Affairs**, Spring 1992, Vol.71, Issue 2, pp.83-96.

³³ C. Charles Krauthammer, “The Unipolar Moment”, **The Washington Post**, July 20, 1990, <https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/1990/07/20/the-unipolar-moment/62867add-2fe9-493f-a0c9-4bfb1ec23bd/>, Erişim Tarihi: 04.02.2021.

³⁴ Bu çalışmada, ABD'nin Irak'ı 1990 yılındaki işgali “Körfez Savaşı”, 2003 yılındaki işgali ise “Irak'ın İşgali” veya “Irak Savaşı” olarak anılacaktır.

³⁵ J. Kenneth Galbraith ve diğerleri, **Yeni Dünya Düzeni**, Türkçesi.Kadir Çağlayan, İstanbul, Ağaç Yayıncılık, 1992, s.14.

rekabetlerin geri döndüğü³⁶ bir evre olma niteliği taşıyan bu dönemde, 1970’li yıllardan itibaren bilhassa ekonomik bakımdan İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD’sine kıyasla görece bir gerileme içinde olan ABD,³⁷ 11 Eylül terör olayları sonrası sürecin güvenliksiz ortamında hegemonyasını sürdürebilmek için Afganistan ve Irak müdahaleleri ile jeopolitik açıdan merkezi bir öneme sahip olan Avrasya ve Ortadoğu üzerinden saldırgan politikalar izlemiştir. Bu politikaların siyasi ve ekonomik maliyetleri olmuştur.

2008 Küresel Finans Krizi ABD’de başlayarak dünyanın önemli bir bölümünde etkili olan büyük bir global resesyona sebep olmuştur. Obama, bu krizin 1929 Ekonomik Bunalımı ile kıyaslanabilecek bir etkisi olduğunu savunmaktadır.³⁸ Bush döneminin sonlarından başlayarak Obama döneminde artarak devam eden ekonomik gerilemenin olumsuz tesiri ile ABD kamuoyu, ülkenin uzak çatışma bölgelerine askerî müdahaleyi de içeren masraflı dış politikasını yoğun olarak eleştirmiştir. Bu dönem küreselleşmenin nimetlerinin devlet aygıtı ve kamuoyu düzeyinde daha açık bir şekilde sorgulandığı ve ekonomik bakımdan regülasyon benzeri eğilimlerin ön plana çıktığı; büyük ölçüde buna bağlı etkilerle ulus devletin öneminin daha da arttığı bir özellik taşımaktadır. Denilebilir ki nasıl 11 Eylül 2001 terör olayları Vestfalyan ulus devletin siyasal egemenliğini muhafaza etme refleksini güdülediyse,³⁹ 2008 Küresel Finans Krizi de ekonomik korumacılığı motive etmiştir.⁴⁰ Bu, tarihte ilk kez gerçekleşen bir olgu da değildir. Örneğin, yine dünya ekonomisinin küçülme dalgası yaşadığı bir dönem olan

³⁶ Samuel Huntington ve diğerleri, **Medeniyetler Çatışması**, Derleyen.Murat Yılmaz, İkinci Basım, Ankara, Vadi Yayınları, 1997, s.15.

³⁷ Immanuel Wallerstein, **Amerikan Gücünün Gerileyişi**, Çeviren.Tuncay Birkan, İkinci Basım, İstanbul, Metis Yayınları, 2015, s.19.

³⁸ Barack Obama, “Treatment and Prevention: Ending the Great Recession and Ensuring that It Doesn’t Happen Again”, **The White House President Barack Obama**, May 3, 2010, https://obamawhitehouse.archives.gov/administration/eop/cea/speeches-testimony/treatment_and_prevention, Erişim Tarihi: 04.02.2021.

³⁹ Ian Bryan, “Sovereignty and the Foreign Fighter Problem”, **Orbis**, Winter 2010, p.122.

⁴⁰ François Melese, “The Financial Crisis: A Similar Effect to a Terrorist Attack?”, **NATO Review**, 6 July 2009, <https://www.nato.int/docu/review/articles/2009/07/06/the-financial-crisis-a-similar-effect-to-a-terrorist-attack/index.html>, Erişim Tarihi: 04.02.2021.

1929 Ekonomik Bunalımı'ndan sonra da benzeri bir ekonomik düzenleme eğilimi görülmüştür.⁴¹

Bu sistemsel ve birimsel koşullar arka planında, Obama döneminde, ABD'nin geleneksel dış politik eğilimleri içindeki iki ana görüşün karar vericilere etki etme bakımından rekabet halinde olduğu görülmektedir.

Birinci görüş, ABD'nin, hegemonyasının ekonomik temellerinin dayandığı açık uluslararası ekonomik sistemin korunması için müdahaleci politikalara, yani Üstünlük stratejisine devam edilmesidir. Soğuk Savaş sonrasında Sovyet tehdidi ortadan kalkmış olmasına rağmen ABD dış politikası, kurulu düzeninin (*establishment*) etkisi doğrultusunda bu stratejiye devam etmiştir.⁴² İkinci görüş ise ABD hegemonyasının göreceli düşüşü gerçeğinden hareketle, Üstünlük stratejisini sürdürmek için gerekli araç (kapasite) ve fırsatlardaki (uluslararası ortam) azalmaları dikkate alarak, daha az aktivist ve daha az müdahaleci politikalara, yani Sınırlama (*restraint*) stratejisine yönelinmesi gerekliliğidir.

Obama döneminde, alternatif güçlerin kendilerine alan açma çabası karşısında güvenlik ikilemi çerçevesinde etkisi artan rakip güçlere karşı gücünü yitirme endişesi taşıyan ve ekonomik kaygıları ön plana çıkmış, uzun süren savaşlar ile yıpranmış ve iç ve dış kamuoyu nezdindeki imajı zedelenmiş bir ABD'nin, siyasi ve ekonomik maliyetleri azaltarak uluslararası yapıdaki konumunu korumak için, dış politikasını ve buna etki eden kapasite unsurlarını, finansal durum, kamuoyu ve dış politik eğilimler gibi iç faktörleri de dikkate alarak yeniden değerlendirdiği görülmektedir.

Bu yeniden değerlendirmenin bir Büyük Strateji değişikliği ile sonuçlandığını iddia etmek mümkün müdür?

⁴¹ Nicholas Crafts, Peter Fearon, "Lessons from the 1930s Great Depression", **Oxford Review of Economic Policy**, 2010, V.26, N.3, p.307.

⁴² Christopher Layne, "The US Foreign Policy Establishment and Grand Strategy: How American Elites Obstruct Strategic Adjustment", **International Politics**, 2017, 54, p.261, DOI 10.1057/s41311-017.

Obama döneminde ABD, liderlik iddiasını sürdürmeye devam ettiği için, Büyük Stratejisi'nin, hegemonyayı koruma temel hedefi bakımından önceki dönemlerden farklı olduğunu söylemek zordur.

Bununla birlikte yukarıda açıklanan sistemsal ve birimsel dinamikler, ABD'nin, "nasıl liderlik edeceğinde" belirleyici bir role sahip olmuştur.

Bu anlamda Obama dönemi ABD'si, hedefine ulaşmanın yöntemlerinde değişiklik yaparak yeniden mevzilenme adı verilen bir stratejik adaptasyon gerçekleştirmiştir. Bu adaptasyon neticesinde Sınırlama Büyük Stratejisi'ni benimseyerek müdahaleci dış politika anlayışını kısıtlamış ve çok taraflılığı ön plana çıkarmıştır.

Sınırlama, aşırı müdahaleciliğe sebep olan, karşı dengeleme faaliyetlerini teşvik eden ve yüksek bir bedel ödeten Üstünlük politikası yerine, ABD'nin çekirdek çıkarlarının, kurumlarının, refahının ve sosyal tutunumunun daha iyi korunabilmesi için daha az müdahaleci politikalar izlenmesini öngören stratejik bir yönelimdir.⁴³Bu strateji, devletlerin, zorlayıcı gücün siyasi ve ekonomik maliyetlerinin farkında olarak temel çıkarlar söz konusu olmadığı müddetçe bu tür maliyetlere girmemelerini öngören yaklaşıma dayanır. Buna göre, bir rasyonel davranış biçimi olarak devletler, stratejik önceliklere önem verir; hegemon devlet olmak bütün dünyayı ele geçirmek demek değildir, buna imkân ve gerek bulunmamaktadır. Hegemonya, gücün sonsuz, sınırsız ve her şartta kullanılacağı anlamına da gelmez.⁴⁴ O yüzden hegemon devlet, içinde bulunduğu koşulları değerlendirerek ve bir maliyet-fayda analizi yaparak zorlayıcı gücün gerekli olup olmadığına karar verir. Bu analizin sonucunda hegemon, hegemonyasının zarar görmemesi ve hegemonik istikrarın sürdürülebilmesi için meşruiyete ve maliyetlerin paylaşılmasına, yani siyasi ve ekonomik maliyetlerin azaltılmasına ihtiyaç duyar.

⁴³ Christopher Layne, 2006, p.202, 203.

⁴⁴ Scott Burchill ve diğerleri, 2009, s.74.

Sınırlama'nın bir yolu Uzaktan Dengeleme (*offshore balancing*)'dir. Uzaktan Dengeleme kavramı, temelde, rakip bir bölgesel gücün bölgesel hegemon statüsüne yükselmesini önlemek için uyguladıkları bir stratejiyi açıklamak için kullanılır.⁴⁵ Bu politika, ABD'nin Üstünlük stratejisinin maliyetlerini azaltmak için amaçlarını ve araçlarını dengeleyerek⁴⁶ kendi yarı küresindeki hegemonyasını korumaya odaklanması gerektiğini savunur. Bunun dışındaki bölgelerde de bölgesel hegemonun ortaya çıkmasını istemez ancak bunun ABD tarafından askeri güç kullanılarak değil, bölge içindeki güçler dengesi tarafından engelleneceğini, ancak bu şekilde engellenemediği durumlarda ABD'nin askeri müdahale seçeneğini düşünmesini (son çare) öngörür. Bu yüzden, Batı Yarı Küresi haricindeki bölgelerde asker bulundurulmasına karşı çıkar.⁴⁷

Sınırlama ve Uzaktan Dengeleme, zorlayıcı güç kullanmanın gerekli ve faydalı olduğu fikri ile arasına mesafe koyan Obama dönemi ABD'sinin, meşruiyet, normlar, kurumlar, çok taraflılık ve yumuşak güç kavramlarına yaptığı vurgu ile sistemi zorlayıcı hegemonyadan çok taraflılık ve iş birliğine dayalı hegemonyaya dönüştürme amacının araçları olmuştur.

Obama döneminde ABD, uluslararası yapıda etkisi artan karşı-dengeleyici büyük güç Çin'in alternatif bir hegemon güç olarak ortaya çıkma potansiyelini engellemek için, Çin'in eksen olarak belirlenerek çevrelenmesini ve Rusya ve diğer etki merkezleri ile güçlü ittifaklar kurmasını önlemeyi hedeflemiştir. Bölgesel olarak ise hayati çıkarlarının bulunduğu Ortadoğu'da başka bir gücün başat konuma yükselmemesi tarihi politikasını devam ettirmiştir. Bu sistemsel koşullarda, Afganistan (2001) ve Irak (2003) işgallerinin süregelen olumsuz etkileri, birim düzeyindeki değişkenlerle birlikte ABD'yi uluslararası sistem içinde yeniden mevzilenmeye ve dış politika yöntemlerini farklılaştırmaya, zorlayıcı güce dayalı müdahaleci politikalardan

⁴⁵ Klevis Kolasi, "Offshore Balancing", **The Palgrave Encyclopedia of Global Security Studies**, https://doi.org/10.1007/978-3-319-74336-3_568-1.

⁴⁶ Christopher Layne, 2006, p.ix.

⁴⁷ A.g.e., p.24, 25.

kaçınmaya, uzun dönemli ve maliyetli angajmanlara girişmemeye, güç kullanımını minimize etmeye ve çok taraflılığı ön plana çıkarmaya yöneltmiştir. 2010 ve 2015 Ulusal Güvenlik Strateji Belgeleri'nde iş birliği, uluslararası normlar, kurumlar ve çok taraflılığa yapılan vurgu rıza arayışını yansıtmaktadır. Bu dönemde Ortadoğu'da izlenmiş olan politika örneklerinde de bu yaklaşım değişikliğini görmek mümkündür. Bölgedeki kriz ortamlarına tek taraflı askeri müdahalede bulunmama; herhangi bir müdahalede bulunmanın kaçınılmaz olduğu durumlarda ise bunun kapsamını, ölçeğini ve süresini dar tutarak çok taraflı yöntemler kullanma yoluna gidilmiştir.

Konusu, seçilen dönemde ABD'nin "Ortadoğu" politikasına odaklanan bu çalışmada, uluslararası yapısal değerlendirmelere sıklıkla yer verilmiştir. Bunun sebebi, Neoklasik Realist Yaklaşım'da da önemi vurgulandığı gibi, sistem düzeyindeki koşullara ilişkin bir resim çizilmeden ve ABD'nin global yaklaşımına dikkat çekilmeden, bölgede, belirlenen dönemde gerçekleşen önemli olayların ve bunlara ilişkin ABD politikalarının analizinin bir boyutu eksik kalacağı düşüncesidir. Bu yönüyle bu tezin, Obama döneminde ABD'nin küresel stratejisini önemli bir değişken olarak değerlendirdiği ve Ortadoğu politikalarını bu küresel stratejinin devamı, uygulama alanı, örneği veya kanıtı olarak ele aldığı, ilerleyen sayfalarda görülecektir. Bu cümleden olarak, örneğin, Obama döneminde ABD'nin Suriye krizine sonuç doğurucu bir müdahalede bulunmaması, bu ülkede Rusya'ya alan açması ve Irak'tan askerlerini çekmesi, kaynaklarını küresel stratejisi çerçevesinde yeniden dağıttığının göstergelerindendir.

Bu tezde, ekonomik etkenlere yine realist kuram çerçevesinde yer verilmiştir. Ekonomik kapasite realist teoriye göre gücün unsurlarından biri olup askerî gücü artırma veya eksiltme potansiyeline sahiptir. Bu bakımdan "kendi kendine yardım (self help)" kavramına temas eder, yani devletlerin güçlerini artırmak için kullanacakları kapasitenin bileşenlerinden biridir. Uluslararası ilişkilerde realist yaklaşımın öncüsü

sayılan Carr'a göre ekonomi siyasetin bir boyutudur ve ekonomik güç daima siyasi gücün bir aracı olmuştur. Ekonomik faktörlerin Obama dönemi ABD dış politikasına ve özelde Ortadoğu politikasına etkisi, 2008 Küresel Finans Krizi ortamında ABD bütçesindeki dış askeri operasyonlar kalemini azaltacak politikaların izlenmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomi değişkeninin analize eklenmesiyle tezde, Neoklasik Realist Teori bağlamında bir çözümleme metodu benimsenmiş olmaktadır. Seçilen dönemde ABD'nin Ortadoğu politikalarını etkileyen tek içsel faktör ekonomi olmamakla birlikte, önemlileri arasında sayılabilir. Birim düzeyindeki kamuoyu görüşü ve ABD'nin dış politika gelenekleri gibi etkenler de çözümlemeye dâhil edilerek daha kapsayıcı bir iç faktörler değerlendirmesine ulaşılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın konusu bağlamında kavramsal çerçeve içerisinde değinilmesi gereken bir başka husus da etikdir. Devletlerin davranışında ahlakın bir güdü olup olmadığı noktasında realist teorinin cevabı yine güç odaklı olup moral ilkeler belirleyici bir değer taşımamaktadır. Devletler ahlaki amaçları ulusal çıkar tanımlarına dâhil ederler ancak bunlar dış politikada işler olsa da saptayıcı nitelikte değildir. Maliyeti faydasını aşan ahlaki amaçlar rasyonel bir devlet tarafından genellikle taşınmaz. Obama döneminde gerçekleşen önemli olaylardan örneğin Arap Baharı karşısında ABD'nin tavrı, realist yaklaşımın etik anlayışını yansıtmaktadır. Öte yandan demokrasi, insan hakları, değerler vb. etik içerikli kavramlar, söylem olarak sıkça kullanılmaya devam edilmiştir. ABD'nin retorikle kendi çıkarlarını evrensel çıkarlarmış gibi takdim edebildiği birçok tarihsel vaka bulunmaktadır.

İş birliği konusu da bu çalışmada kavramsal çerçeve içeriği belirlenirken faydalanılan bir diğer terim olmuştur. Zira bir hegemon devletin zorlayıcı kapasitesi mevcut iken iş birliğine veya ödünleşmeye yönelmesinin açıklaması, bu kavrama ilişkin teorik varsayımları göz önünde bulundurmayı gerektirmektedir. Devletler arasında iş birliği, karşıt çıkarların olduğu ve bunların uyumlaştırılmasının gerekli olduğuna

inanıldığı durumlarda ortaya çıkar. Devletler iş birliğinden nisbi kazanç elde etmeyi beklerler.⁴⁸ Bazı durumlarda iş birliği yapmamak daha maliyetlidir. Robert O. Keohane, iş birliği davranışının hegemonya ile zıtlık taşımadığını, hegemonik bir düzende iş birliğinin mümkün olduğunu söylemektedir.⁴⁹ Hegemonik güç iş birliğine katlanır ancak kazancı zararından, kazancı diğer devletlerin kazancından daha fazladır.⁵⁰ Hegemonun iş birliğindeki muhatabı olan devlet de refah düzeyini ve güvenliğini artırmak için bazen egemen yetkilerini uluslararası denetime açmak pahasına iş birliği yapar.⁵¹ Bu varsayımlar, Obama döneminde ABD'nin İran'ın nükleer çalışmaları karşısındaki tutumunu yeterince açıklamaktadır.

1.2. Kapsam

Bu çalışmanın kapsamını, zamansal olarak 2009-2017 yılları arası, bölgesel olarak Ortadoğu'ya yönelik ABD dış politikası oluşturmaktadır.

Tezin Obama dönemi ve Ortadoğu bölgesi ile sınırlandırılmasının genel nedeni sonsuz araştırma evreni içerisinde özel bir yer ve zaman dilimi seçmenin sağlayacağı akademik kolaylık, özel nedeni ise bir hegemon devletin daima zorlayıcı, aktif, kararlı ve çözüm odaklı değil, bazen rızayı gözeten, pasif, kararsız ve çözüm için ısrarcı olmayan politikaları da hegemonyasının devamı için izleyebileceği öngörüsünü sınamaya uygun verileri Obama dönemi Ortadoğu politikalarının sağlayabileceği düşüncesidir.

Bu çalışma kapsamında Ortadoğu, Doğu Akdeniz'in Arap Devletleri: Mısır, Filistin, Suriye, Lübnan, Ürdün, Libya, Tunus; Arap Yarımadası Devletleri: Kuveyt, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Umman, Yemen, Suudi Arabistan,

⁴⁸ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, II. Baskı, İstanbul, Alfa Yayınları, 2002, s.202.

⁴⁹ A.g.e., s.494.

⁵⁰ A.g.e., s.510.

⁵¹ A.g.e., s.499.

Irak; Türkiye, İran, İsrail, Afganistan ve Pakistan olmak üzere 20 ülkeyi içeren geniş bir bölge olarak ele alınmıştır.

Analizin yapılabilmesi için seçilen temel kavramsal çerçeve ve bu çerçeveye yardımcı yaklaşımlar temelinde araştırma sorularının cevabına katkıda bulunması beklenen birim ve sistem düzeyinde çözümlemeler ve tarihsel anlatılar, kapsam dâhilinde ele alınmıştır.

1.3. Varsayımlar

Bu tezde, cevaplanmak istenen iki temel soru bulunmaktadır.

Bunlardan birincisi, Obama döneminde ABD'nin Ortadoğu'daki stratejisinin ve bu stratejinin arka planındaki dinamiklerin ne olduğudur.

Bu soruyu cevaplayabilmek için belirlenen varsayım şudur: Obama döneminde ABD sistemin tek kutuplu yapısının ve hegemonyasının devamı için zorlayıcı güce dayalı hegemonya anlayışından çok taraflılık ve iş birliğine dayalı hegemonya anlayışına geçerek uluslararası sistemi adapte etmiş ve sistemdeki konumunu Sınırlama ve Uzaktan Dengeleme Büyük Stratejileri üzerinden yeniden mevzilendirmiştir. Bu strateji yapı ve birim düzeyindeki dinamikler ile açıklanabilir. Ortadoğu politikaları bu stratejinin uygulama sahası olmuştur.

Bu varsayımın yapısal dinamiği, temelde ABD'nin hegemonyasını sürdürme niyetidir. Sistemde alternatif etki merkezlerinin etkisinin arttığı bir ortamda ABD, hegemonyasına bir rakip oluşmasını önlemek için Çin eksenli bir dengeleme davranışı sergilemiştir. Obama dönemi ABD'si, en önemli olası karşıt güç olarak gördüğü ekonomik yayılma stratejisi güden Çin gibi bir tehdit ögesine karşı, askerî yayılma stratejisi güden Rusya'nın revizyonist politikaları karşısında tırmandırıcı bir karşı denge

çabası içinde olmamak suretiyle bir denge siyaseti takip etmiştir.⁵² Rusya'nın kendi yakın çevresindeki iddialı ilerlemesine karşı sonuç doğurucu bir tutum almadığı gibi, Ortadoğu'daki etkinliğine de alan açmıştır.

Bu sistemsiz temelin yanı sıra, Afganistan ve Irak müdahalelerinin olumsuz etkilerini daha fazla taşımamak, 2008 Küresel Finans Krizi'nin oluşturduğu yıkıcı koşulları bir an önce tersine çevirmek, kamuoyundaki gittikçe kötüleşen imajını yenilemek ve ABD dış politikasındaki neoizolasyonist eğilim gibi birimsel faktörler, ABD'yi, siyasi ve ekonomik maliyetleri azaltarak iş birliği ve minimum müdahale anlayışıyla dış politikada davranışlarının meşruiyet zeminini yükseltmek suretiyle çok taraflılık ve iş birliğini ön plana çıkarmaya yöneltmiştir. Dönemin Ortadoğu politikaları bu ortamda şekillenmiştir.

Bu çerçevede Obama Yönetimi, örneğin Arap Baharı sürecinde Libya'da kısa, küçük ölçekli ve çok taraflı bir müdahale yöntemi benimserken, Suriye'de Esed rejimine yönelik bir müdahalede bulunmamış, Irak'ta Bush döneminden kalan müdahale politikasını sonlandırmış ve İran ile nükleer anlaşma çalışmalarını sonuçlandırmıştır.

Tezin ikinci temel sorusu, Obama döneminde ABD'nin Ortadoğu'daki politika tercihlerini hangi eğilim ve yöntemlerle gerçekleştirdiğidir.

Bu sorunun cevaplanabilmesi için oluşturulan varsayım, Obama döneminde ABD'nin Ortadoğu'da, neoizolasyonist ve Jeffersoncu bir eğilim ile ekonomik maliyetleri azaltıcı; rıza arayışı içerisinde siyasi maliyetleri azaltıcı ve meşruiyeti artırıcı dış politika yöntemleri uyguladığıdır. Bu yöntemlerin örnekleri, askerî kısmi geri çekilme, cerrahi müdahalecilik, iş birlikçi güvenlik, geriden liderlik, önce diplomasi, açık yetki, süre ve hedef ile güç kullanımı, yumuşak güç, statükoculuk ve riskten kaçınma, karışmama, uçuşa yasak bölge gibi masraflı uygulamalardan kaçınma, vekil

⁵² Doug Bandow, "Why America Should Fear a Russia-China Alliance" **National Interest (Online)**, September 9, 2020, <https://www.cato.org/commentary/why-america-should-fear-russia-china-alliance>, Erişim Tarihi: 04.02.2021.

aktörler kullanma, seçici angajman, akıllı güç, sabır diplomasisi gibi çeşitli adlandırmalar altında sergilenmiştir.

Rusya ve İran ile sorunları tırmandırmama, Irak'tan asker çekilmesi, Ortadoğu'daki birçok kriz ortamına askeri müdahalede bulunulmaması, Irak Şam İslam Devleti (İŞİD)'ne yönelik olarak bir koalisyon dâhilinde BM kararları alınarak gerçekleştirilen ve kara gücü içermeyen operasyonlar, aradaki birçok soruna rağmen İran ile yürütülen nükleer diplomasinin sonuca ulaşması gibi örnekler, bu yenilenen dış politika anlayışının Ortadoğu'daki örnekleridir.

Araştırma soruları ile ilgili varsayımların yukarıda sunulan çerçevedeki analiz şekli, konunun, 1.1. Kavramsal Çerçeve bölümünde açıklanan neoklaik realist yaklaşım ile açıklanabildiğini göstermiştir. Ulusal güç, göreceli güç, güç dengesi, güvenlik ikilemi, hegemonya, stratejik adaptasyon, yeniden mevzilenme, çok taraflılık ve iş birliğine dayalı hegemonya, Sınırlama, Uzaktan Dengeleme ve Büyük Strateji kavramları, analizin anahtar araçları olmuştur.

1.4. Yöntem

Bu çalışmada vaka analizi yöntemi kullanılmıştır. Bunun için, devletin dış politika davranışını gösteren bağımlı değişken tespit edilmiş ve bu sonuca etki eden sistemik baskılar (bağımsız değişken) ve birimsel sebepler (ara değişken) belirlenmiştir.

Bağımlı değişken, Obama döneminde ABD'nin, Ortadoğu politikalarını, küresel hegemonyasını çok taraflılık ve iş birliğine dayalı hegemonyaya dönüştürerek Sınırlama ve Uzaktan Dengeleme Büyük Stratejileri ile yeniden mevzilendirmesi kapsamında yürütmesidir.

Sistem düzeyindeki etkiler, alternatif etki merkezlerinin yükselişi karşısında hegemonun sistem içindeki yerini korumak istemesidir.

Birim düzeyindeki etkiler, uzun süren Afganistan ve Irak Savaşları'nın sonuçları, 2008 Küresel Finans Krizi, kamuoyunun görüşü, ABD'nin tarihsel dış politika eğilimleri olarak belirlenmiştir. Aslında birim düzeyindeki bu faktörlerin katı bir şekilde sadece ABD'nin içsel dinamiklerinden kaynaklandığını söylemek doğru olmayacaktır. Bu sayılan iç etkenlerin her birinin, özellikle Afganistan ve Irak müdahalelerinin, sistemsal boyutları bulunmaktadır. Ancak bu faktörler, bu tez içerisinde ABD'nin birim düzlemindeki davranış tarzını da açıkladıklarından (örneğin dış operasyonlar bütçesinin artırılması ya da eksiltilmesi), bunlara birimsel etkenler arasında yer verilmiştir.

Analizde sistem ve birim düzlemleri kullanılarak, tek bir analiz seviyesine bağlı kalmaktan sakınılmış olup bu tercihin, hem Neoklasik Realizm'in çerçeve olarak seçilmesinden kaynaklanan, hem de farklı seviyelerin birbirini tamamlayıcı sonuçlar ortaya koyması gibi pratik bir sebebe dayanan temelleri bulunmaktadır.

Çalışmada, belirlenen dönemde ABD'nin dış politikası, Ulusal Güvenlik Strateji Belgeleri'ne ve seçilen belirli olaylara odaklanılarak anlaşılmaya çalışılmıştır.

Bütün bu açıklamalar ışığında, tezin;

“Giriş” başlıklı birinci bölümünde, kavramsal çerçevesi çizilmiş, kapsamı belirlenmiş, varsayımları oluşturulmuş, yöntemi tespit edilmiş ve önemi belirtilmiştir.

İkinci bölümünde, Ortadoğu'nun küresel sistem içindeki ve ABD'nin dış politikasındaki yeri açıklanmıştır. Bu bağlamda önce Ortadoğu'nun tanımı yapılarak ABD için önemi gösterilmiş; daha sonra ABD'nin bölgeye yönelik dış politikasının amaç, strateji ve araçlar bağlamında hangi temeller üzerine kurulduğu incelenmiştir.

Üçüncü bölümünde, Obama döneminde bölgeye yönelik ABD dış politikası mercek altına alınmıştır. Bu bağlamda dönemin yapı ve birim düzeyindeki koşulları resmedildikten sonra dönemin Ulusal Güvenlik Strateji Belgeleri ve bölgede gerçekleşen önemli olaylar bazında bir inceleme yapılmıştır.

“Değerlendirme ve Sonuç” başlıklı dördüncü bölümünde ise Obama döneminde ABD’nin Ortadoğu politikasının genel bir değerlendirmesi ve ileriye dönük öngörüler yapıldıktan sonra bu çalışmanın sonucu açıklanmıştır.

Bu çalışmadan beklenen fayda, Neoklasik Realist Teori çerçevesinde yapılan bir analizin, Obama döneminde ABD’nin Ortadoğu politikalarına uygulanabilirliğini sınavarak politika tercihlerinin sebeplerinin anlaşılmasını sağlaması ve güncel politikaların öngörülmesine yardımcı olmasıdır.

2. ORTADOĞU'NUN KÜRESEL SİSTEM İÇİNDEKİ VE ABD DIŞ POLİTİKASINDAKİ YERİ

2.1. Ortadoğu'nun ABD Açısından Önemi

Ortadoğu, en geniş anlamıyla Karadeniz, Akdeniz, Kızıldeniz, Basra Körfezi ve Hazar Denizi'nin çevrelediği alan,⁵³ en dar anlamıyla Türkiye, İran, Mısır arasında kalan alan olarak tanımlanabilir.⁵⁴ Coğrafi olarak Asya'nın güneybatısında yer alır.

Bölgeye, politik olarak, Yakın Doğu, Büyük Ortadoğu, Geniş Ortadoğu, İslami Ortadoğu gibi isimler verilmektedir. Ortadoğu kavramı, Avrupa'yı merkez kabul eden Batılı anlayışın bir ürünü olarak kullanılmaktadır.⁵⁵

Terim geniş anlamıyla ele alındığında “merkez” ve “çevre” ayrımı yapılması anlamlı bulunmaktadır. Buna göre merkez ülkeler Arap Yarımadası Devletleri: Kuveyt, Bahreyn, Katar, BAE, Umman, Yemen, Suudi Arabistan, Irak; İsrail, İran, Türkiye, Doğu Akdeniz'in Arap Devletleri: Mısır, Filistin, Suriye, Lübnan, Ürdün, Libya ve Tunus; çevre ülkeler ise; Kuzey Afrika'nın geriye kalan bölümü, Sudan, Afganistan ve Pakistan'dır.⁵⁶

ABD Dışişleri Bakanlığı'nın resmi internet sitesinde “Ülkeler-Bölgeler” sekmesinde Yakın Doğu İşleri; Kuzey Afrika ve Ortadoğu olarak ikiye ayrılmış; bu linkte sayılan Kuzey Afrika harici “ülkeler ve diğer alanlar”, Suriye, Irak, İran, Kuveyt,

⁵³ Osman Nuri Özalp, “Where Is the Middle East? The Definition and Classification Problem of the Middle East As a Regional Subsystem in International Relations”, **Turkish Journal of Politics**, Winter 2011, V.2, N.2, p.10.

⁵⁴ Tayyar Arı, **Ortadoğu**, Cilt I, 6. Baskı, Bursa, Dora Basım Dağıtım, 2014, s.19.

⁵⁵ Osman Nuri Özalp, 2011, p.19.

⁵⁶ **Ortadoğu Durum Raporu**, İpekyolu Kalkınma Ajansı, Ocak 2011, s.13, <https://www.ika.org.tr/assets/upload/dosyalar/orta-dogu-durum-raporu.pdf>, Erişim Tarihi: 04.02.2021.

Bahreyn, Katar, BAE, Umman, Yemen, Suudi Arabistan, Ürdün, İsrail, Lübnan, Filistin Sınırları olmak üzere ondört adet sayılmıştır.⁵⁷

Görev bölgesi Ortadoğu olarak tanımlanan ABD Savunma Bakanlığı muharip komutanlıklarından Amerikan Merkez Komutanlığı (CENTCOM)'nın görev alanını gösteren haritada Mısır, Arap Yarımadası ülkeleri, İran, Orta Asya Türk Devletleri, Afganistan ve Pakistan'ın yer aldığı görülmektedir.⁵⁸

Harita 1. CENTCOM Görev Alanı

Kaynak: <https://www.centcom.mil/ABOUT-US/>

Görev alanı Avrupa ile Avrasya ve Ortadoğu'nun bir kısmı olarak tanımlanan Amerikan Avrupa Komutanlığı (EUCOM)'nın haritasında Türkiye, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan, Güneybatı Asya olarak işaretlenmiştir, ayrıca İsrail ve Filistin de EUCOM sorumluluk alanında yer almaktadır.⁵⁹

⁵⁷ "Countries, Regions", U.S. Department of State, <https://www.state.gov/p/nea/ci/index.htm>, Erişim Tarihi: 09.01.2020.

⁵⁸ "CENTCOM Mission and Command Priorities", U.S. Central Command, <https://www.centcom.mil/ABOUT-US/>, Erişim Tarihi: 04.02.2021.

⁵⁹ "The Region", U.S. European Command, <https://www.eucom.mil/about/the-region>, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

ABD Merkezi Haberalma Teşkilatı (CIA)’nın internet sayfasında Ortadoğu kategorisindeki ülkeler; Türkiye, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, İran, Irak, Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail, Gazze Şeridi, Batı Şeria, Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar, Suudi Arabistan, BAE ve Yemen olarak gösterilmektedir.⁶⁰

İster geniş ister dar anlamıyla ele alınsın, Ortadoğu, jeopolitik özellikleri nedeniyle tarih boyunca stratejik öneme sahip olmuştur. Bölgenin önem kazanmasında öne çıkan en önemli jeopolitik unsurlar, coğrafi konumu ve sahip olduğu hidrokarbon kaynaklarıdır.

Ortadoğu’nun Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları arasında kavşak niteliğindeki konumu ve sahip olduğu önemli kara ve su yolları, bölgeyi ticari, askeri ve siyasi bakımdan cazip hale getirmektedir. Yirminci yüzyıl başlarından itibaren petrolün değer kazanması, dünya petrol rezervlerinin yaklaşık yarısına tekabül eden, kaliteli, uzun ömürlü ve az maliyetle üretilebilen petrol rezervlerine sahip Ortadoğu’nun önemini artırmıştır. Petrol, arz ve talep bölgelerinin farklı olması arz güvenliğini etkileyen bir faktör olduğundan siyasi; petrol fiyatındaki değişimler dünya piyasalarının istikrarında rol oynadığından ekonomik sonuç doğurma gücüne sahiptir. Petrol üreticisi ve tüketicisi ülkeler arasındaki bu stratejik ilişki nedeniyle Ortadoğu’yu kontrol altında tutmak önem taşımaktadır.⁶¹

Bu konum ve kaynakların kontrolünde, bölgenin beşerî ve tarihsel özellikleri etkili olmaktadır.

Ortadoğu dinsel, mezhepsel ve etnik çeşitliliğin çok yoğun olduğu bir bölgedir. Ancak farklılıkların köklü karşıtlıklar içermesi bölgeyi siyasal olarak kırılgan bir hale getirmiş, devam eden ve devam etme potansiyeli taşıyan katı husumetler bölgeyi sürekli çalkantılı bir durumda bulunduran ve doğrudan ya da dolaylı dış müdahaleye açık hale

⁶⁰ “The World Factbook-Middle East”, CIA, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/middle-east/>, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

⁶¹ Pınar İpek, “Enerji Güvenliğinde Ortadoğu Bölgesi’nin Jeopolitiği ve Enerji Piyasalarında Muğlak Bir Devrimin Yansımaları”, **Ortadoğu Analiz**, Şubat 2013, C.5, S.50, s.13.

getiren en önemli istikrarsızlık faktörleri olmuştur. 1948’de İsrail’in kurulmasından günümüze değin devam eden Arap-İsrail mücadelesi ve Filistin sorunu, halen sürmekte olan Suriye, Libya ve Yemen İç Savaşları, Irak ve Lübnan’ın mevcut hassas siyasi yapısı, IŞİD ve Kürdistan İşçi Partisi (PKK) gibi terör örgütlerinin faaliyetleri beşerî faktörlerin Ortadoğu jeopolitiğinde nasıl yapıcı olmayan bir şekilde ortaya çıktığının örneklerindendir.

Bölgenin tarihi de konum ve kaynakları kontrol altında tutmaya yarayan önemli bir jeopolitik faktör olarak kullanılagelmiştir. Yaklaşık dört yüzyıllık Osmanlı hâkimiyetinin Birinci Dünya Savaşı’nı takiben ortadan kalkmasından sonra oluşturulan siyasi sınırlar ve bu sınırlar içerisinde kurulan din, mezhep, etnisite ve aşirete dayalı iktidar yapısı halen bölgenin siyasal ve güvenlik problemlerini belirleme yeteneğine sahiptir.⁶²

Bölgenin stratejik konumu, beşerî ve tarihsel istikrarsızlık faktörleri ve dünya enerji tüketiminin sürekli artışı gerçeği birarada değerlendirildiğinde, Ortadoğu’nun sadece bölge içi çatışmaların değil, aynı zamanda küresel rekabetin bölgesel bir cephesi olduğu görülmektedir.⁶³ Zira Zbigniew Brzezinski’nin belirttiği gibi, enerji kaynaklarına erişim çabası, rekabeti ve emperyalist hırsları artırırken sınır sorunları ve etnik ve dini çatışmalarla oluşan istikrarsızlık, durumu daha da belirsiz hale getirmektedir.⁶⁴

Ayrıntıları aşağıda 2.2.1.Amaçlar bölümünde açıklandığı üzere, ABD, hegemonyasının devamı açısından başka bir büyük gücün bölgede başat duruma geçmemesi için konum ve enerji kaynakları gibi jeopolitik güç unsurlarını kontrol altında tutmak istediğinden bölgenin beşerî ve tarihsel istikrarsızlık faktörlerini

⁶² Bayram Sinkaya, “Ortadoğu Siyasetine Giriş: Temel Faktörler, Aktörler ve Dinamikler”, **ORSAM Kaynak**, Nisan 2016, N.1, s.9, https://orsam.org.tr/d_hbanaliz/ortadogu-siyasetine-giris-temel-faktorler-aktorer-ve-dinamikler.pdf, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

⁶³ Zafer Akbaş, “ABD’nin Ortadoğu Politikalarının Sürdürülebilirliği ve Ortadoğu’da Güç Mücadelesi”, **History Studies**, 2011, C.3, ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı, s.10.

⁶⁴ Zbigniew Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası**, Çeviren.Yelda Türedi, İnkılap Kitabevi, 2005, s.154.

kullanılmaktadır. İsrail gibi yakın bir müttefikin güvenliği ve ekonomik çıkarlar da ABD açısından Ortadoğu'nun önemini artırmaktadır.

2.2. ABD'nin Ortadoğu Politikasının Temelleri

2.2.1. Amaçlar

Realizmin devletlerin rasyonel hareket ettiği varsayımını doğrulayarak ABD, gücünü maksimize etmeye, hatta Mearsheimer'in ortaya koyduğu gibi, hegemonik güç seviyesine çıkarmaya sevk eden güdü ile İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana, uluslararası sistemde başat olmasını sağlayan bir güç temerküzü elde etmiştir ve bu kapasitesini korumayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda ABD'nin Ortadoğu politikasının amaçları, bölgede kendisi gibi başka bir gücün başat olmasını engelleyerek hegemon gücüne katkı yapacak unsurları kontrol altında tutmak şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu unsurların en başta gelenleri, jeopolitik konum ve enerji kaynakları, ekonomik çıkarlar ve İsrail'in güvenliği olarak sayılabilir.

ABD'nin Ortadoğu'da kontrol altında tutmak istediği güç unsurlarından en önemlileri jeopolitik konum ve hidrokarbon kaynaklarıdır.

ABD'nin Ortadoğu'nun jeopolitik konumuna ve enerji kaynaklarına hâkim olma amacı, özellikle kritik ulaşım olanaklarını ve petrol kaynaklarını kontrol etmeyi gerektirir. Örneğin, Süveyş Kanalı ulaşım, Basra Körfezi petrol bakımından Ortadoğu'nun ABD dış politikası içindeki önemli yerini gösteren iki temel havzadır.

ABD'nin Ortadoğu politikasının amaçları bağlamında enerji kaynaklarına özel bir önem atfetmek gerekir. Mevcut konjonktürde petrol, diğer jeostratejik kaynaklara kıyasla ABD'nin Ortadoğu politikasını daha fazla yönlendirdiğinden, örneğin doğal gaz, su ya da ekonomik veya stratejik değer arz eden diğer kaynaklara bu bölümde yer verilmeyerek petrol üzerinde odaklanılmıştır.

Petrol -ve türevleri-, bir yandan arz güvenliği, fiyat istikrarı, taşıma ve erişim bakımından dışa bağımlılığa yol açması ve piyasaları etkilemesi; diğer yandan küresel, bölgesel ve yerel güçlerin rekabetine sebep olmasından dolayı hem güvenlik ve siyaset bakımından hem de ekonomik bakımdan değer taşımaktadır.

Dünyada en fazla petrol tüketen ve üreten ülke olan ABD, her ne kadar 2015 yılı itibarıyla enerji kaynakları açısından dışa bağımlılığının çok azaldığını ve halen düşmekte olduğunu ilan etmişse de gerek rakiplerinin gerekse müttefiklerinin enerji ihracat veya ithalatına bağımlı oluşu ekonomik ve siyasal sonuçlar doğurmaya devam ettiğinden bu piyasaları kontrol altında tutma amacından vazgeçmemiştir. Bu bağlamda, petrol kaynaklarını siyasi amaçlarla kullanma eğilimindeki başka bir gücün Körfez’de hâkim olmasını engellemek ve Çin ile ileride ciddi bir sorun olması halinde, petrol tüketiminin yarıya yakını bölgeden temin eden Çin’in enerji kaynaklarına erişimini kontrol etmek⁶⁵ önemli faktörlerdir. Rusya da enerji güvenliği bakımından bir endişe kaynağı olarak görülmektedir. Çin ve Rusya gibi güçlerin enerji politikaları, bu aktörlerin ABD hegemonyasına meydan okuyabilecek olası güçler olması nedeniyle ABD’yi yakından ilgilendirmektedir.⁶⁶

Enerji kaynaklı rekabetin sürdüğü bu ortamda etnik, mezhepsel ve dinsel fay hatlarının dâhil olduğu beşerî ve tarihsel jeopolitik özellikleri ise bölgeyi dış müdahaleler açısından kırılgan bir hale getirmektedir. ABD’nin bölgeyi çıkarları doğrultusunda dizayn etme faaliyetlerinde bölgenin bu hassas jeopolitik durumu önem taşımaktadır.

ABD’nin Ortadoğu politikalarının amaçlarından biri de temel ekonomik çıkarlarını sürdürmektir. Carr’ın ekonomik gücün siyasi gücün bir aracı olduğu

⁶⁵ F. Gregory Gause, III, “Should We Stay or Should We Go? The United States and the Middle East”, **Survival: Global Politics and Strategy**, October-November 2019, V.61, E.5, pp.7-24.

⁶⁶ Petrol kaynaklarını kontrol etmenin ekonomik çıkar boyutuna 2.3.1.2 nci bölümde yer verilmiştir.

varsayımı, ABD gibi dünyanın en büyük ekonomisi⁶⁷ ve hegemonyasını askerî ve politik kapasitesine olduğu kadar ekonomik faktörlere de dayandırmış olan⁶⁸ bir ülke söz konusu olduğunda bir hayli reel bir durumu yansıtır. ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında küresel hegemonyasının kurulmasında Bretton Woods kararlarından yararlandığı, Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (DB) gibi ekonomik kurumları kullandığı,⁶⁹ devamında küreselleşme sürecinden kazanç sağladığı⁷⁰ bilinmektedir. ABD menşeli çok uluslu şirketlerin gerek iç gerekse dış ekonomik ve politik süreçleri etkileyecek şekilde karar verme mekanizmalarına meşru ve meşru olmayan yollardan dâhil oldukları⁷¹ ve “askerî-endüstriyel-yasa koyucu kompleks” vasıtasıyla enerji, silah, özelleştirme ve yeniden yapılandırma alanlarında küresel ölçekte kâr elde ettikleri de bir vakiydir.⁷² ABD'nin Ortadoğu bölgesindeki ekonomik çıkarları, askerî ve siyasi stratejilerini önemli oranda etkilemekte ve bu yönde izlediği politikalar bölgesel ve küresel hegemonyasına katkıda bulunmaktadır.

Petrol kaynaklarının önemine, yukarıdaki güvenlik ve siyaset çerçevesinde açıklanan hususlara ilaveten, ekonomik çıkarlar bağlamında burada yeniden değinmek gerekmektedir. ABD'nin Ortadoğu'daki en stratejik ekonomik çıkarı petrol

⁶⁷ “Report for Selected Countries and Subjects: October 2020”, IMF, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2020/October/weo-report?c=512,914,612,614,311,213,911,314,193,122,912,313,419,513,316,913,124,339,638,514,218,963,616,223,516,918,748,618,624,522,622,156,626,628,228,924,233,632,636,634,238,662,960,423,935,128,611,321,243,248,469,253,642,643,939,734,644,819,172,132,646,648,915,134,652,174,328,258,656,654,336,263,268,532,944,176,534,536,429,433,178,436,136,343,158,439,916,664,826,542,967,443,917,544,941,446,666,668,672,946,137,546,674,676,548,556,678,181,867,682,684,273,868,921,948,943,686,688,518,728,836,558,138,196,278,692,694,962,142,449,564,565,283,853,288,293,566,964,182,359,453,968,922,714,862,135,716,456,722,942,718,724,576,936,961,813,726,199,733,184,524,361,362,364,732,366,144,146,463,528,923,738,578,537,742,866,369,744,186,925,869,746,926,466,112,111,298,927,846,299,582,487,474,754,698,&s=NGDPD,&sy=2018&ey=2025&ssm=0&scsm=1&scc=0&ssd=1&ssc=0&sic=0&sort=country&ds=.&br=1>, Erişim Tarihi: 26.04.2021.

⁶⁸ Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, Çeviren.Birtane Karanakçı, Beşinci Baskı, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1994, s.284, 420.

⁶⁹ Rosemary Foot, S. Neil MacFarlane, Michael Mastanduno, **US Hegemony and International Organizations: The United States and Multilateral Institutions**, Oxford Scholarship Online, 2003, DOI:10.1093/0199261431.001.0001.

⁷⁰ Panos Mourdoukoutas, “Globalization Has Done a Lot of Great Things for Americans”, **Forbes**, January 3, 2017, <https://www.forbes.com/sites/panosmourdoukoutas/2017/01/03/globalization-has-done-many-great-things-for-americans/?sh=6a9f0a2b583d>, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

⁷¹ Tarık Ali, **Obama Sendromu**, Türkçesi.Osman Akınhay, Birinci Basım, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2010, s.39, 106.

⁷² Daniel Lieberfeld, “Theories of Conflict and The Iraq War”, **International Journal of Peace Studies**, Autumn/Winter 2005, V.10, N.2, p.10.

kaynaklarıdır. Kaya petrolünü bulması ve Latin Amerika gibi alternatif ithalat kaynaklarını kullanması sebebiyle Ortadoğu petrollerine ihtiyacı azalmış olmasına rağmen bölge petrolleri ve bunların güvenli bir şekilde taşınabilmesi, ABD için önem taşımaya devam etmektedir.

ABD'nin Ortadoğu petrolüne ilgisini hayati kılan ekonomik etkenlerin en önemlilerinden biri küresel petrol piyasasında Körfez'in rolüdür. Petrolün piyasalara serbestçe akışına, yaptırımlar yoluyla ABD'nin yol açtığı arz kısıtlamaları dâhil, olası kesintilerde, Körfez, piyasaya en kolay şekilde fazladan petrol sağlayabilecek yedek üretim kapasitesine sahiptir. Körfez'in bu kapasitesi sayesinde dünya petrol piyasalarında miktar ve fiyat ayarlamaları yapılabilmektedir.⁷³ 2015 Yılı Ulusal Güvenlik Stratejisi (NSS)'nde Ortadoğu ve diğer yerlerdeki petrol üretiminin küresel pazar için hayati önemini koruduğu ifade edilmektedir.

Petrol akışını kesintiye uğratabilecek bölgesel aktörleri caydırarak arz güvenliğini sağlamak da ABD için birincil önem taşımaktadır.⁷⁴

Diğer taraftan ABD, bölgede petrol arama, çıkarma, satma ve taşıma faaliyetlerinde bulunan ABD şirketlerinin kârlarını sürdürmek istemektedir.⁷⁵

Bu hususlara ilaveten, ABD'nin petrol ihracatçısı ülkelerin rezervlerini dolar üzerinden ifade etmesi ve petrol ticaretlerini dolar üzerinden yapmasından;⁷⁶ bir başka deyişle petrol piyasasında doların rezerv para pozisyonunu güçlendirmesinden elde ettiği menfaati sürdürmek istemesi de⁷⁷ Ortadoğu'nun ABD için önemini artıran ekonomik bir faktördür. İhracatçı ülkenin petrol satışından elde ettiği dolar cinsinden gelir ile ABD'den başta silah olmak üzere mal ve hizmet ithalatı yapması veya bu geliri başta hazine bonoları olmak üzere ABD'deki yatırım platformlarında değerlendirmesi

⁷³ F. Gregory Gause, III, 2019, pp.7-24.

⁷⁴ A.g.m.

⁷⁵ Halil İbrahim Yılmaz, "Ortadoğu'nun Jeo-Ekonomik Önemi ve ABD'nin Ortadoğu Politikasının Ekonomik Nedenleri", **TESAM Akademi Dergisi**, Ocak 2016, 3 (1), s.118.

⁷⁶ Vassilis K. Fouskas, Bülent Gökay, **ABD İmparatorluğu'nun Çöküşü**, Çeviren.Erhan Doğan, 1. Basım, Ankara, Yayınodası Yayıncılık, 2014, s.59.

⁷⁷ Halil İbrahim Yılmaz, 2016, s.121.

ABD'nin güvenliği ile ilintilendiren⁸² bu yaklaşım geniş siyasi ve bürokratik kesimlerin konsensüsü ile oluşturulmuş ve İsrail kurulduğundan beri en sarıh biçimde Filistin meselesi üzerinden tevarüs etmiştir.

Esasen ABD'nin İsrail politikalarının temeli ABD'nin karar verici kurumlarına ve kurulu düzene nüfuz etmiş Yahudi asıllı ABD'lilerin mevcudiyetine,⁸³ İsrail lobisinin faaliyetlerine⁸⁴ ve Hristiyan Evanjelik mezhebinin bu kesim ile ittifakına⁸⁵ dayanmaktadır. Ancak iç politik faktörlerin ihmal edildiği koşullarda, iki ülke ilişkisinden İsrail'in asimetrik bir biçimde yararlandığı tartışmasını da bir kenara bırakarak küresel ve bölgesel yapısal faktörlerin ve jeopolitik etkenlerin çözümlemenin odağına konulması halinde, ABD'nin İsrail'in güvenliğinden elde edeceği vazgeçilmez çıkarının İsrail'in ABD'nin bölgedeki hegemon gücünü artıran politikalara verdiği hizmetten yararlanmak olduğu söylenebilir. Doğu Akdeniz, Kızıldeniz ve İran Körfezi arasındaki stratejik konumu ile İsrail, gerek iki kutuplu dünya sisteminde gerekse Soğuk Savaş'ın ardından oluşan tek kutuplu uluslararası sistemde, Rusya ve İran'ın ve nüfuzları altındaki aktörlerin Ortadoğu'daki faaliyetleri karşısında ABD politikalarının bir temsilcisi olarak görev üstlenmiştir. Son dönemde ABD'nin bölgedeki çıkarlarını fiili varlığını azaltarak sürdürmek istemesi bölgedeki en yakın ve en güçlü müttefiki olan İsrail'in operasyonel ağırlığını artırmıştır.⁸⁶

Bölgede alternatif bir başat gücün ortaya çıkmasını engelleme politikası güden ABD, Rusya'nın deniz varlığına karşı denge oluşturmak üzere Doğu Akdeniz'in güvenliğini sağlamak için İsrail'in Hayfa limanını kullanmakta ve Rusya'nın

⁸² Baran, Muhsin, "ABD'nin Ortadoğu'daki Ekonomik ve Askerî Güvenlikleştirmeleri: 1945-1980 Arası Dönem", *Uygulamalı Ekonomi ve Sosyal Bilimler Dergisi*, C.1, S.1, Mart 2019, s.64.

⁸³ Tark Ali, 2010, s.48.

⁸⁴ John J. Mearsheimer, Stephen M. Walt, *The Israel Lobby*, First Edition, New York, Farrar, Straus and Giroux, 2007, pp.151-168.

⁸⁵ Kali Robinson, "What Is U.S. Policy on the Israeli-Palestinian Conflict?", *Council on Foreign Relations*, December 15, 2020, <https://www.cfr.org/backgrounder/what-us-policy-israeli-palestinian-conflict>, Erişim Tarihi: 04.12.2020.

⁸⁶ *Atlas Supported: Strengthening U.S.-Israel Strategic Cooperation*, JINSA's Gemunder Center U.S.-Israel Security Task Force, May 2018, p.8, <https://jinsa.org/wp-content/uploads/2018/10/ATLAS-SUPPORTED-Strengthening-U.S.-Israel-Security-Cooperation-web-1.pdf>, Erişim Tarihi: 30.11.2020.

Ortadoğu'daki olası girişimlerine karşı İsrail'in politik desteğinden ve fiili gücünden istifade etmek istemektedir.⁸⁷

ABD ve İsrail'i bölgede en çok biraraya getiren konu İran'ın bölgesel yayılmacılığıdır. Bu anlamda ABD, bir yandan İsrail ile güvenlik iş birliğini ve İsrail'in nitelikli askerî gücünü artırırken diğer yandan Sünni Arap müttefiklerini ve İsrail'i İran karşıtı koalisyonda birleştirmeye çalışmaktadır.⁸⁸

Basitleştirilmiş bir özetle ABD, vekili Suriye olan Rusya yayılmacılığı ve vekili Hizbullah ve Husiler olan İran yayılmacılığı karşısında, askerî müdahale seçeneğini kullanmadan karşı denge oluşturabilmek için İsrail'i vekil kılmıştır.⁸⁹ ABD tarafından bölgede gerçekleştirilen harekâtlarda İsrail'in savunma sanayii ve askerî kapasitesi önemli rol oynamakta; Avrupa, Doğu Akdeniz ve İran Körfezi hattındaki füze savunma mimarisinin bir cüzü olma yolunda olan İsrail, Ortadoğu'nun kilit bölgelerini kapsayan füze savunma sistemleri ve İnsansız Hava Araçları (İHA) dâhil olmak üzere askerî araç, gereç, ekipman ve silah tedarikinde etkili olmakta ve ABD'nin bölgedeki siber savunma⁹⁰ ve istihbarat kabiliyetinin önemli bir bileşeni özelliği taşımaktadır.⁹¹ Bu, her iki ülkeye ortak düşmanlarının yeteneklerine karşı deneyim kazandırmıştır. Örneğin, İsrail'in Suriye'deki operasyonları, ABD sistemlerinin İran, Rusya ve bu ülkelerin vekillerine karşı performansını ölçen gerçek bir test laboratuvarı olmuştur.⁹²

ABD'nin bölgede ulusal çıkar tanımının en çok örtüştüğü devlet İsrail'dir. Bölgede ABD üstünlüğünün korunması ve İsrail'in varlığının ve güvenliğinin sürdürülmesi her iki ülkenin de ortak amacıdır. Bu kapsamda, Rusya ve İran'ın yayılmacı faaliyetlerini durdurmak, kitle imha silahlarının yayılmasını önlemek ve

⁸⁷ **Atlas Supported: Strengthening U.S.-Israel Strategic Cooperation**, 2018, p.25.

⁸⁸ A.g.m., p.7, 17.

⁸⁹ Eric R. Mandel, "Is Favoring Israel an American National Security Interest?", **The Hill**, 18.03.2018, <https://thehill.com/opinion/international/377881-is-favoring-israel-an-american-national-security-interest>, Erişim Tarihi: 29.11.2020.

⁹⁰ A.g.m.

⁹¹ Robert D. Blackwill, Walter B. Slocombe, 2011.

⁹² **Atlas Supported: Strengthening U.S.-Israel Strategic Cooperation**, 2018, p.19.

petrol ve doğal gazın makul fiyatlarla kesintisiz akışını sağlamak, iki müttefikin bu amaçlara yönelik temel stratejileri olmuştur.⁹³

2.2.2. Stratejiler

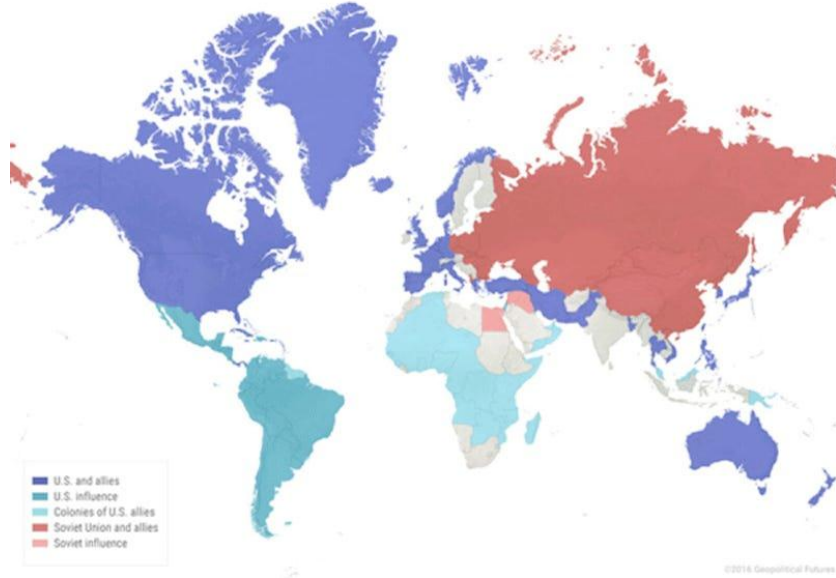
Realist yaklaşımda siyasetin ve gücün belirleyici olması ve devletlerin anarşik bir uluslararası yapıda güçlerini artırarak güvenliklerini sağlama amacı gütmeleri nedeniyle dış politika ve ulusal güvenlik stratejileri birbiri içine geçmiştir.

ABD'nin söz konusu stratejilerinin belirlenmesinde Başkan, Dışişleri Bakanlığı, Savunma Bakanlığı, Ulusal Güvenlik Konseyi, CIA, Kongre, lobiler ve düşünce kuruluşları önemli rol oynamaktadır. Bu faktörlerin hepsine birden “kurulu düzen” denmektedir.

ABD dış politikası genellikle her bir başkanın döneminde “Ulusal Güvenlik Stratejisi” adı verilen belge ile açıklanmakta, bu belgenin özüne “doktrin” de denmektedir. Bazı Başkanların doktrinleri, örneğin Monroe Doktrini, Harry S. Truman (1945-1953) döneminde Çevreleme Doktrini, Bush'un Teröre Karşı Küresel Savaş Doktrini, küresel politika bakımından etkili sonuçlar doğurmuştur.

ABD'nin Soğuk Savaş'tan bu yana Ortadoğu'da uygulayageldiği dış politika stratejilerinden en önemlisi Çevreleme Stratejisi (1947)'dir. Sovyetler Birliği'nin yayılcı eğilimlerine karşı Kara Hâkimiyeti Teorisi'ndeki İç ve Dış Hilal ile büyük ölçüde örtüşen çevre ülkelerin askerî, siyasi ve ekonomik olarak kuşatılması bu doktrinin temelini oluşturmaktadır.

⁹³ Robert D. Blackwill, Walter B. Slocombe, 2011.

Harita 2. SSCB'yi Çevreleme Stratejisi

Kaynak: <https://www.businessinsider.com/7-maps-explaining-us-strategy-2016-3>

ABD, bu stratejinin askerî ve siyasi ayağını Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı (NATO) (1949), Balkan Paktı (1953), Bağdat Paktı (1955) (daha sonra Merkezi Antlaşma Örgütü (CENTO) (1959)), Avustralya, Yeni Zelanda, ABD Güvenlik Antlaşması (ANZUS) (1951) ve Güneydoğu Asya Antlaşma Örgütü (SEATO) (1954) ittifakları ile oluşturmuştur. Bu organizasyonlardan NATO Kuzey Atlantik bölgesinden, Balkan Paktı Balkanlar'dan, Bağdat Paktı Ortadoğu'dan, ANZUS Avustralya ve Yeni Zelanda'dan, SEATO Güneydoğu Asya'dan SSCB'yi çevrelemiştir. Japonya (1952) ve Güney Kore (1953) ile imzalanan savunma anlaşmaları da bu sistemin bir parçası olmuştur.

Kökenleri Truman döneminde Birleşik Krallık ile birlikte çalışılan Ortadoğu Komutanlığı Projesi ve daha sonra Kuzey Kuşağı Projesi'ne kadar uzanan Bağdat Paktı, Türkiye, Irak, İran ve Pakistan'ın dâhil olduğu Ortadoğu'nun kuzeyindeki ülkelerin SSCB tehdidine karşı kontrol altında tutulması amacıyla kurulmuştur.

Çevreleme stratejisinin askerî, siyasi ve ekonomik ayaklarını Truman Doktrini ve Eisenhower Doktrini oluşturmuştur.

Truman Doktrini (1947), “iç ve dış otoriter güçlerin tehdidi altındaki tüm demokratik ülkelere politik, askeri ve ekonomik yardım yapılmasını” öngörüyordu. Bu bağlamda Yunanistan İç Savaşı’nda komünist zafer olasılığından ve bunun Türkiye’ye de sıçramasından; bu ihtimallerin ABD için stratejik önemi bulunan Ortadoğu’daki politik istikrarı olumsuz etkilemesinden duyulan endişe ile Yunanistan ve Türkiye’ye dört yüz milyon dolar yardım sağlanmıştır.⁹⁴

Eisenhower Doktrini (1957) ise, Batı’ya karşı yükselen Arap milliyetçiliği ile Mısır ve Suriye’de artan Sovyet etkisi karşısında bölgede Sovyet nüfuzunu engellemek ve Arap milliyetçiliği ve komünizmin birleşerek Batı dünyasına bir tehdit oluşturmasını önlemek için gerektiğinde ABD kuvvetlerinin bölgeye gönderilmesini öngören politikadır. ABD’nin 1958’de Lübnan’da çıkan iç kargaşayı bastırmak için ABD birliklerini Beyrut’a göndermesi, bu stratejinin ilk uygulaması ve ABD’nin Sovyetler Birliği’ne Ortadoğu’daki çıkarlarını korumak için gerekli önlemleri almaktan kaçınmayacağına dair bir mesajı olma özelliği taşımaktadır.⁹⁵

Nixon Doktrini (1970), ABD’nin, doğrudan Ortadoğu’ya yönelik olmayan ancak bölgeyi etkileyen bir stratejisidir. Richard Nixon (1969-1974) dönemi dış politikası, Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti ile “Yumuşama (Detanté)” dönemini başlatmış, Vietnam’dan asker çekilmesini sağlamış ve uluslararası bilimsel, teknolojik ve çevresel konulara ağırlık vermiştir.⁹⁶ Bu politikanın oluşturulmasında Vietnam Savaşı’nın dramatik sonuçları etkili olmuştur. Maliyetli savaşların veya ekonomik krizlerin ertesinde yayılmacı politikaların azaltılması ve izolasyonizm eğilimine girilmesi ABD dış politika tarihinde rastlanan bir durumdur. “Yeniden Mevzilenme”⁹⁷

⁹⁴ “The Truman Doctrine, 1947”, U.S. Department of State Office of the Historian, <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/truman-doctrine>, Erişim Tarihi: 01.03.2021.

⁹⁵ “The Eisenhower Doctrine, 1957”, U.S. Department of State Archive, <https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/time/lw/82548.htm>, Erişim Tarihi: 01.03.2021.

⁹⁶ “Nixon’s Foreign Policy”, U.S. Department of State Office of the Historian, <https://history.state.gov/departmenthistory/short-history/nixon-foreignpolicy>, Erişim Tarihi: 01.03.2021.

⁹⁷ Çağatay Özdemir, *Obama’nın Grand Stratejisinin Ortadoğu’ya Yansımaları*, Doktora Tezi, İstanbul, 2018, s.20.

veya “Yeniden Ayarlama”⁹⁸ adı verilen strateji, böyle durumlarda ülkenin uluslararası sistem içindeki rolünü yeniden tayin etmesi gerektiğini öngörmektedir. Vietnam Savaşı’nın ABD’ye ekonomik, askerî ve siyasi maliyetlerinin de sorgulanması neticesinde ABD’nin müdahaleci politikalarını minimuma indirilmesi, iki blok arasında Yumuşama döneminin başlaması ile eş zamanlılık göstermiştir. Bu politikanın Ortadoğu’daki sonucu ABD’nin bölgede askerî müdahale, kuvvet gönderme gibi askerî güç kullanımı doğuran faaliyetlerden kaçınmış olmasıdır.

ABD’nin Ortadoğu politikalarını etkileyen bir diğer strateji Carter Doktrini (1980)’dir. Jimmy Carter (1977-1981) döneminde Ortadoğu’da Sovyetler Birliği’nin Afganistan’ı işgali ve İran İslam Devrimi gibi iki önemli olay gerçekleşmiştir. Bu gelişmeler Basra Körfezi ve çevresindeki dengeleri ABD aleyhine kuvvetli bir biçimde değiştirdiğinden Basra Körfezi’nde ABD’nin hayati çıkarlarına yapılabilecek bir saldırıyı her türlü vasıta ile engellemeyi öngören strateji oluşturulmuştur.⁹⁹ ABD’nin bölgeye olan uzaklığının stratejinin uygulanmasını zorlaştırması ve yerel güçlerle uygulama iş birliğini artırma ihtiyacının bulunması sebebiyle ve bölgedeki ABD müdahalelerine karşı SSCB’nin cevap verme olasılığına karşı bölgede birçok ülkede üsler kurulmuş, ABD’nin askerî kurumsal yapısında bu stratejiye uygun adaptasyon yapılmış,¹⁰⁰ Afganistan’daki Sovyet müdahalesine muhalif gruplara gizli silah yardımıyla bulunulmuştur.¹⁰¹ Diğer taraftan bu dönemde, 1979’da ABD’nin çabaları ile Mısır ve İsrail arasında Camp David Antlaşması’nın imzalanmasını takiben Mısır’a ABD tarafından yüksek miktarda ekonomik ve askeri yardım da sağlanarak bölgede kullanılan dış politika araçları çeşitlendirilmiştir.

⁹⁸ “U.S. Role in the World: Background and Issues for Congress”, **Congressional Research Service Report**, January 19, 2021, p.7, 8, 17, <https://fas.org/spp/crs/row/R44891.pdf>, Erişim Tarihi: 19.05.2021; Steven Metz, “Obama Was on the Right Track Recalibrating America’s Role in the World”, **World Politics Review**, April 26, 2019, <https://www.worldpoliticsreview.com/articles/27793/obama-was-on-the-right-track-recalibrating-america-s-role-in-the-world>, Erişim Tarihi: 19.05.2021.

⁹⁹ Zafer Akbaş, 2011, s.2.

¹⁰⁰ Haluk Gerger, **ABD, Ortadoğu, Türkiye**, 5. Basım, İstanbul, Yordam Kitap, 2012, s.249, 250.

¹⁰¹ Onur Gündüz, Volkan Göçöglü, “Ulusal Güvenlik Politikası Çerçevesinde ABD’nin Güvenlik Anlayışına Kronolojik Bir Bakış”, **OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**, Ocak 2020, C.15, S.21, DOI: 10.26466/opus.629941, s.737.

ABD'nin Ortadoğu stratejilerinden bir diğeri Çifte Çevreleme Stratejisi'dir. Bu Strateji, İran İslam Devrimi (1979)'nden sonra İran'ı, Körfez Savaşı'ndan itibaren ise Irak'ı hedef olarak gören ABD'nin, her iki ülkeyi yalnızlaştırma ve baskı ile dönüştürmesine yönelik olup daha sonra Avrupa ülkelerinin ılıman yaklaşımının etkisiyle Eleştirel Diyalog Stratejisi'ne dönüştürülmüştür. Karşı Savunma İnisiyatifi adıyla İran gibi düşman devletlerin nükleer güç elde etmesinin ekonomik yaptırımlarla önlenmesi bu strateji kapsamında değerlendirilebilir.¹⁰²

ABD'nin yakın dönemde Ortadoğu'daki varlığını artıran strateji ise Teröre Karşı Küresel Savaş Stratejisi (Global War on Terror) (2001) olmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra oluşan ABD hegemonyasına dayalı tek kutuplu sistemdeki egemenliğini sürdürebilmek ve henüz rakip bir güç ortaya çıkmadan hâkimiyetini perçinleyebilmek için Soğuk Savaş dönemindeki SSCB düşmanının yerini “terörizm” almıştır. Saldırılarından hemen sonra ilan edilen Teröre Karşı Küresel Savaş Stratejisi ile terörün ABD'nin güvenliğine bir tehdit olduğu gerekçesiyle, bu ülkenin dünyanın her yerine müdahale edebilmesinin yolu açılmıştır. Strateji'nin ilk uygulaması ABD'nin dünya hâkimiyeti için stratejik değeri bulunan Ortadoğu, Orta Asya ve Güney Asya'nın kontrol altında tutulması için önem taşıyan ve Rusya ve Çin gibi potansiyel rakiplerin ve İran gibi düşman bir ülkenin çevresinde yer alan Afganistan'a müdahale olmuştur. Daha sonra “Şiddet Yanlısı Aşırılıkçılığa Karşı Küresel Mücadele” olarak adlandırılan bu Strateji, Önalcı ve Önleyici Savaş (Preemptive and Preventive War) Stratejisi ile jeostratejik oryantasyonunu genişletmiştir.¹⁰³ Strateji, Yeni Muhafazakâr (Neo-conservative) anlayışın ABD'nin küresel egemenliğini Ortadoğu'da, özellikle Irak, İran ve Suriye'ye askerî müdahaleler ile devam ettirmesini savunan görüşünün hâkimiyetinde, kitle imha silahları ve şer eksenli gibi kavramlar etrafında özgürleştirme

¹⁰² Onur Gündüz, Volkan Göçoğlu, 2020, s.738, 739.

¹⁰³ Peter Feaver, “Grading Obama's National Security Strategy 2.0”, **Foreign Policy**, February 6, 2015, <https://foreignpolicy.com/2015/02/06/grading-obamas-national-security-strategy-2-0/>, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

misyonu retoriğini kullanarak tek taraflı müdahale alanlarını artıran bir içerik kazanmıştır. Irak'ın işgali bu kapsamda gerçekleştirilmiştir. ABD, bu işgal ile kısıtlı bir uluslararası desteğe rağmen özgürlük ve demokrasi gibi terimleri aşırı derecede kullanarak zora dayalı politikalarını meşrulaştırmaya çalışmıştır.

11 Eylül olaylarının ABD'de ortaya çıkardığı terörizme karşı savaş anlayışının, köktenci faaliyetlerin demokratik değerlerin geliştirilmesi yolu ile önlenmesini içerecek şekilde genişletilmesini öngören Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) 2003 yılında ilan edilmiştir. Bush Yönetimi, Ortadoğu'nun uzun dönemli transformasyonu konseptini ön plan çıkarmıştır.¹⁰⁴ Başlangıçta bölgedeki daha dar bir alanı hedef alan BOP daha sonra Kuzey Afrika, Kafkasya ve Orta Asya bölgelerinin eklenmesiyle Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi (GOP)'ne dönüşmüştür. Sosyalizmin ve milliyetçiliğin artık eskisi kadar etkili olmadığı bölgede halk yığınlarının radikal İslamcılığa yönelmesinden duyulan kaygı, bölgede Batı değerlerinin toplum ve yönetim düzeyinde benimsendiği rejimler oluşturulması fikrini motive etmiştir.¹⁰⁵ Bunun için eğitim, kadın hakları, demokrasi, insan hakları, terörün ve uyuşturucu ve silah kaçakçılığının önlenmesi gündemlerinden oluşan yumuşak güç unsurları araç olarak kullanılmak istenmiştir. Böylece, ABD'nin bölgedeki başat rolünü sürdürmesi, doğal kaynaklar üzerindeki kontrolünü devam ettirmesi, imajını düzeltmesi ve İsrail'in güvenliğini sağlaması amaçlanmıştır.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Condaleezza Rice, "Transforming the Middle East", **Washington Post**, August 7, 2003, <https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/2003/08/07/transforming-the-middle-east/2a267aac-4136-45ad-972f-106ac91e5acd/>, Erişim Tarihi: 03.12.2020.

¹⁰⁵ İlhan Uzgel, "ABD Hegemonyasının Yeniden İnşası, Orta Doğu ve NATO", **Mülkiye**, C.XXVIII, S.243, s.16.

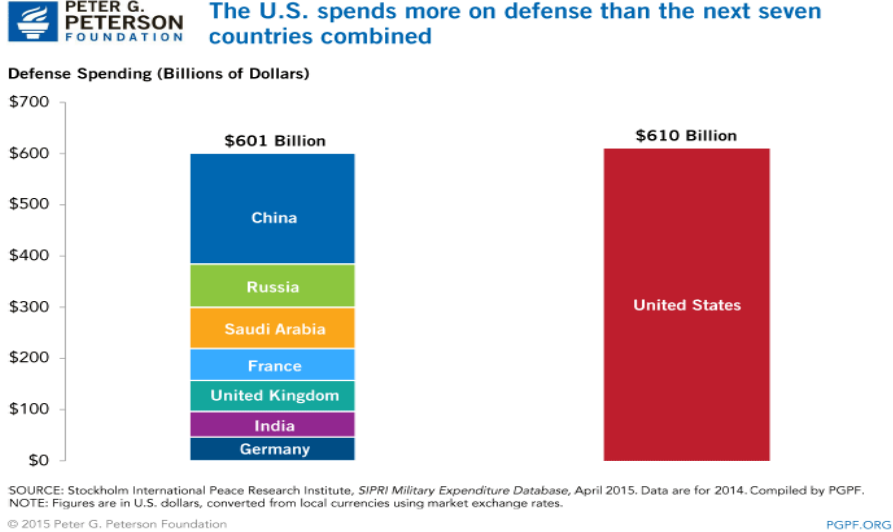
¹⁰⁶ Zafer Akbaş, 2011, s.5.

2.2.3. Araçlar

Devletlerin başlıca dış politika araçları diplomasi, ekonomik yöntemler, psikolojik teknikler, kuvvet kullanımı dâhil iç işlerine karışma, silahlar ve bunların fiilen kullanılması tehdidi olarak sınıflandırılmaktadır.¹⁰⁷

Realist bakış açısıyla, ABD'nin Ortadoğu'da kullandığı en önemli dış politika araçlarından biri, kuvvet kullanımı, silahlar ve bunların kullanılması tehdidi ayaklarına oturan askeri gücüdür. ABD, askerî kapasitesi, harcamaları, kurumsal yapılanması, üsleri, iş birliği anlaşmaları, çok taraflı ve tek taraflı operasyonları ile Ortadoğu'daki askerî gücünü küresel ve bölgesel çıkarları için bir araç olarak kullanmaktadır.

ABD, küresel hegemonyasının en önemli kaynaklarından biri olan askerî gücüne önemli miktarda yatırım yapmaktadır; tüm dünyada en çok askerî harcama yapan ülke olan ABD,¹⁰⁸ bütçesinin önemli bir kısmını savunmaya ayırmaktadır.¹⁰⁹

Grafik 1. ABD'nin ve Diğer Devletlerin Savunma Harcamaları

Kaynak: <https://www.politifact.com/factchecks/2016/jan/13/barack-obama/obama-us-spends-more-military-next-8-nations-combi/>

¹⁰⁷ Mehmet Gönülöbol, **Uluslararası Politika**, Ankara, Attila Kitabevi, 1993, s.115.

¹⁰⁸ “Askerî Harcamaların Yüzde 36’sı ABD’den”, **Aljazeera Türk**, 24 Nisan 2017, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/askeri-harcamalarin-yuzde-36si-abdden>, Erişim Tarihi: 26.11.2020.

¹⁰⁹ Skye Gould, Jeremy Bender, “These Charts Show the Immensity of the US’ Defense Budget”, **Insider**, August 31, 2015, <https://www.businessinsider.com/the-us-defense-budget-is-massive-2015-8>, Erişim Tarihi: 24.03.2021.

ABD, askerî bütçesinin azımsanmayacak bir kısmını Ortadoğu'daki amaçları için kullanmaktadır. Örneğin, Irak ve Afganistan müdahalelerine ilişkin ABD harcamaları 2008 yılında 187 milyar dolar olup bu rakam o yılın savunma bütçesinin %30'unu oluşturmaktadır.¹¹⁰ Watson Enstitüsü'nce yapılan bir araştırmaya göre, ABD'nin Irak, Afganistan, Pakistan ve Suriye'de toplam 6,4 trilyon dolar harcadığı tahmin edilmektedir.¹¹¹

ABD bölgede askerî çıkarlarını operasyonel düzeyde gerçekleştirmek üzere gelişmiş bir kurumsal yapılanma oluşturmuş, bu bağlamda Savunma Bakanlığı'na bağlı CENTCOM'u ve kısmen Özel Kuvvetler Komutanlığı (SOCOM), EUCOM ve Afrika Komutanlığı (AFRICOM)'nı yetkilendirmiştir.

Güvenlik gerekçesiyle tamamı açıklanmasa ve bölgedeki operasyonların değişken doğası nedeniyle statik bir veri sağlanmasında güçlükler olsa da ABD'nin bölgede savunma ve iş birliği anlaşmaları, tesis kullanım anlaşmaları gibi modellerle kalıcı ve geçici üsler, havalimanı, hava istasyonu, radar istasyonu, tıbbi araştırma birimi gibi tesisler kurduğu; filo, İHAlar, askerî araç, gereç, ekipman, destek kuvveti ve askerî ve sivil personel bulundurduğu; resmen ABD varlığı olarak tanımlanmayan sivil liman, havaalanı, kamp, köy ve benzeri sahaları askerî amaçlarla kullandığı bilinmektedir.¹¹² ABD'nin bölgede üs ve tesisi bulunan ülkeler Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Irak, İsrail, Katar, Kuveyt, Mısır, Türkiye, Umman, Ürdün ve Suudi Arabistan¹¹³ ve stratejik ortaklığı bulunan ülkeler Afganistan,¹¹⁴ Irak,¹¹⁵ İsrail,¹¹⁶ Lübnan¹¹⁷ ve Mısır'dır.¹¹⁸

¹¹⁰ Dinah Walker, "Trends in U.S. Military Spending", **Council on Foreign Relations**, July 15, 2014, <https://www.cfr.org/report/trends-us-military-spending>, Erişim Tarihi: 24.03.2021.

¹¹¹ "Costs of War", **Watson Institute**, <https://watson.brown.edu/costsofwar/papers/summary>, Erişim Tarihi: 27.04.2021.

¹¹² Matthew Wallin, "U.S. Military Bases and Facilities in the Middle East, Fact Sheet", **American Security Project**, June 2018, s.1-10, <https://www.americansecurityproject.org/wp-content/uploads/2018/06/Ref-0213-US-Military-Bases-and-Facilities-Middle-East.pdf>, Erişim Tarihi: 12.02.2021.

¹¹³ Matthew Wallin, 2018, s.III.

Harita 3. Ortadoğu'daki ABD Üsleri

Kaynak: <https://www.americansecurityproject.org/national-security-strategy/u-s-bases-in-the-middle-east/>

Carl V. Clausewitz askerî gücün her zaman siyasi bir amaca matuf olması gerektiğini söyler.¹¹⁹ ABD'nin bölgede nükleer silahların yayılmasının önlenmesi, terör örgütleri ile mücadele, enerji akışının serbestçe sağlanması, İsrail'in güvenliği gibi ulusal güvenlik öncelikleri ve ekonomik ve jeopolitik çıkarları bulunmaktadır. ABD'nin bölgedeki en yakın rakibi olan Rusya, en büyük düşmanı İran ve küresel tehdit potansiyeli taşıyan Çin, bölgede etkisini artırmaya çalışmaktadır. ABD küresel ve bölgesel hegemonyasını korumak, alternatif küresel güçlerin bölgede başat konuma geçmesini önlemek, herhangi bir bölgesel aktörün kontrolü ele geçirecek kadar güçlenmesini engellemek ve bölgedeki hayati ulusal çıkarlarını devam ettirmek için Ortadoğu'daki askerî varlığını ve hazırlıklılığını devam ettirmektedir.

ABD, askerî gücünü bölgesel müttefikleri aracılığıyla politik olarak sağlamlaştırmaya önem vermektedir. Bölgedeki Suriye ve Filistin hariç her ülkede bir

¹¹⁴ "U.S. Relations with Afghanistan", U.S. Department of State, January 20, 2021, <https://www.state.gov/u-s-relations-with-afghanistan/>, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

¹¹⁵ "U.S. Relations with Iraq", U.S. Department of State, December 14, 2020, <https://www.state.gov/u-s-relations-with-iraq/>, Erişim Tarihi: 19.05.2021.

¹¹⁶ Haim Malka, **Crossroads The Future of the U.S.-Israel Strategic Partnership**, Washington D.C., Center for Strategic and International Studies, 2011, pp.1-19.

¹¹⁷ "U.S. Relations with Lebanon", U.S. Department of State, September 28, 2020, <https://www.state.gov/u-s-relations-with-lebanon/>, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

¹¹⁸ "U.S. Relations with Egypt", U.S. Department of State, January 5, 2021, <https://www.state.gov/u-s-relations-with-egypt/#:~:text=The%20United%20States%20established%20diplomatic,economic%20opportunity%2C%20and%20regional%20security>, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

¹¹⁹ Carl Von Clausewitz, **Savaş Üzerine**, Çeviren.Şiar Yalçın, Eriş Yayınları, 2003, s.21, 22.

kısmı Soğuk Savaş döneminden kalma olan güvenlik ve savunma iş birliği, askerî yardım, askerî eğitim, askerî ekipman ve benzeri isimlerle savunma anlaşmaları imzalamıştır.¹²⁰ ABD bölgede “stratejik ittifak”, “stratejik diyalog” ve “model ortaklık” olarak adlandırılan ilişki biçimleri geliştirmiştir.

Diğer taraftan ABD, savunma bütçesine tek başına yaptığı %60 ila %70 oranındaki katkı ve Müttefik Kuvvetler Komutanlığı’nın yönetimini daima elinde bulundurması sayesinde hâkimi olduğu¹²¹ NATO ittifakının stratejik konseptini, Akdeniz Diyalogu, İstanbul İş Birliği İnisiyatifi’nin başlatılması ve Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) ile iş birliğinin artırılması vasıtasıyla ve Afganistan ve Libya operasyonlarıyla genişleterek bölgedeki güç rekabetinde avantaj sağlamaya çalışmıştır.¹²² BM Barışı Koruma Misyonu çerçevesinde de Golan’da BM Savaşa Son Verme Gözlemci Gücü (UNDOF), Lübnan’da Lübnan BM Geçici Gücü (UNIFIL), Ortadoğu’nun geneli için BM Ateşkes Denetim Örgütü (UNTSO) çerçevesinde kuvvetlerini bulundurmaktadır.¹²³

Bir dış politika aracı sayılan¹²⁴ savaşın Ortadoğu’da ABD tarafından gerçekleştirilen uygulamaları ise Körfez Savaşı ile Afganistan ve Irak işgalleri olmuştur.

ABD’nin Ortadoğu’da kullandığı en önemli dış politika araçlarından bir diğeri, Klasik Realist bakış açısında büyük önem taşıyan diplomasıdır. ABD’nin diplomasiyi Ortadoğu’da kullandığı en önemli örneklerden biri Filistin meselesinde arabulucu rolü üstlenmesidir. ABD bu misyonu Arap-İsrail savaşlarında tırmanmayı azaltmak ve

¹²⁰ “Treaties in Force”, **U.S. Department of State**, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/08/TIF-2020-Full-website-view.pdf>, Erişim Tarihi: 28.11.2020.

¹²¹ Tunca Bengin, “ABD NATO’nun Üyesi mi Patronu mu?”, **Milliyet**, 15.04.2019, <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/tunca-bengin/abd-nato-nun-uyesi-mi-patronu-mu-2858585>, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

¹²² Ali Oğuz Diriöz, “NATO’nun Ortadoğu’ya Yönelik Politikası ve Kurumsal Programları”, **Ortadoğu Analiz**, Nisan 2012, C.4, S.40, s.50.

¹²³ “Peacekeeping Operations”, **United Nations Peacekeeping**, <https://peacekeeping.un.org/en>, Erişim Tarihi: 12.02.2021.

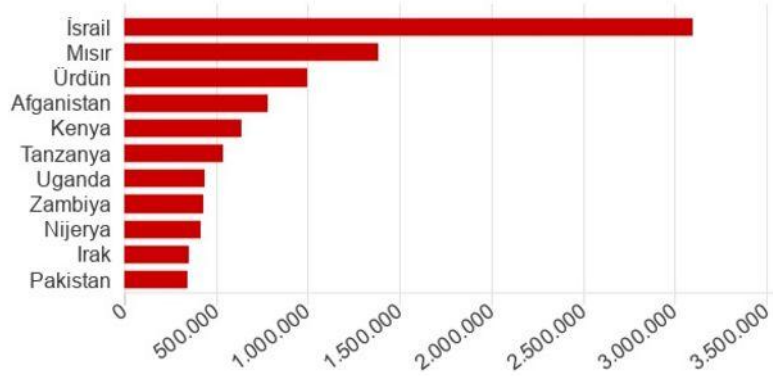
¹²⁴ Julius Adavize Adinoyi, “War and Foreign Policy”, **Researchgate**, January 2015, s.1, https://www.researchgate.net/publication/327861847_WAR_AND_FOREIGN_POLICY, Erişim Tarihi: 04.12.2020.

İsrail'in varlığını Arap devletlerine kabul ettirmek için, Filistin-İsrail çatışmasında İsrail lehine bir barış anlaşması yapılabilmesi için kullanmıştır.¹²⁵ Henry A. Kissinger'ın 1973 Savaşı'ndan sonra 1974 ve 1975 yıllarında gerçekleştirdiği mekik diplomasisi, Carter döneminde Camp David Barış Görüşmeleri (1978)'nin mimarlığını yapması ve Mısır ve İsrail arasında imzalanan Camp David Barış Antlaşması (1979)'na ön ayak olması, Oslo Barış Süreci'ni yönetmesi (1993), Bush'un Barışa Giden Yol Haritası ve Dışişleri Bakanı John Kerry'nin Altı Ülke'si, ABD'nin Filistin meselesinde ortaya koyduğu arabuluculuk faaliyetleridir. ABD bu rolünü BM Güvenlik Konseyi daimî üyesi sıfatıyla veto gücünü İsrail'in uluslararası hukuka aykırı eylemlerinin kınanmasını engelleyerek sakatlamıştır.¹²⁶

ABD Ortadoğu'ya yönelik dış politikasında ekonomik yöntemleri sıkça kullanmıştır. ABD'nin bölge ülkelerine yaptığı yardımlar bu kapsamda sayılabilir. ABD'nin dünyada en fazla yardım yaptığı ülkeler sıralamasında Ortadoğu ülkeleri başı çekmektedir: İsrail, Mısır, Ürdün ve Afganistan.

ABD'den en fazla yardım alan 11 ülke

Amerikan doları

Kaynak: ABD Dışişleri Bakanlığı'nın 2018 bütçe talebi

BBC

Grafik 2. ABD'den En Fazla Yardım Alan On Bir Ülke

Kaynak: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42456563>

ABD'nin Ortadoğu'da kullandığı ekonomik yöntemlere bir diğer örnek; İran'a yönelik olarak, rehine krizi, terörizme destek verme ve nükleer program gerekçeleri ile

¹²⁵ Muhsin Baran, 2019, s.66.

¹²⁶ Kali Robinson, 2020.

uyguladığı yaptırımlardır. ABD'deki İran varlıklarının dondurulması, bankacılık, finans, sigortacılık, gemicilik ve ticari internet işlemlerinin kısıtlanması, İran'dan petrol, halı, yiyecek gibi ürünlerin ithalatının yasaklanması,¹²⁷ İran'ın uluslararası ticari ortaklarla iş yapmasının sınırlandırılması, şirketlerin İran'ın doğal gaz ve petrol kaynaklarına yatırım yapmasının yasaklanması ve İran bankalarının kara listeye alınması,¹²⁸ İran'a yönelik ekonomik baskı örneklerindendir.

ABD dış politikasında psikolojik teknikler bağlamında ise en önemli husus, bu alandaki kurumsal yapının İslam dünyası üzerine odaklanması ve bu amaçla Ortadoğu'ya büyük miktarda fon ayrılmasıdır.¹²⁹ Bu yapının Ortadoğu'da uyguladığı psikolojik yöntemlerin en göze çarpan uygulaması, Irak'ın işgali sırasında kullandığı algı yönetimi olmuştur. ABD'nin 2001'de işgalin resmi sebebi olarak göstererek müdahaleyi meşrulaştırdığı Irak'ta kitle imha silahları bulunduğu iddiasının gerçek olmadığı BM müfettiş raporları ile ortaya konmuştur.¹³⁰

ABD'nin Ortadoğu'da yoğun bir şekilde kullandığı dış politika araçlarından biri de içişlerine karışma olmuştur. İçişlerine karışmanın bariz uygulamaları darbe planlamak, desteklemek, onaylamaktır. Graham E. Fuller ABD'nin kendisine muhalefet eden yönetimlere gizli ya da açık askerî operasyonlarda bulunduğunu veya aleyhtar taraflarla birlikte hareket ettiğini, ülke isimlerini de vererek ifade etmiştir.¹³¹ İran'da petrolü millileştiren Başbakan Musaddık'ı 1953'te CIA ve İngiliz Dış İstihbarat Servisi

¹²⁷ Halide Özbey, "İran'a Yönelik Yaptırımlar: Türkiye-İran Enerji İlişkilerine Etkisi", **Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, Güz 2019, Y.4, S.8, s.101, Doi Number: 10.32579/mecmua.557622.

¹²⁸ "Ambargo Sonrası İran Ekonomik ve Ticari Etki Analizi", **DEİK, TİM**, Haziran 2016, s.5, https://tim.org.tr/files/downloads/Raporlar/Ambargo%20Sonrasi%20Iran%20Ekonomik%20Etki%20Analizi_web.pdf, Erişim Tarihi: 04.12.2020.

¹²⁹ "Irak İşgalindeki Gizli Psikolojik Operasyonlar", **Habertürk**, 04.04.2011, <https://www.haberturk.com/dunya/haber/617394-irak-isgalindeki-gizli-psikolojik-operasyonlar>, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

¹³⁰ Julian Borger, "There Were No Weapons of Mass Destruction in Iraq", **The Guardian**, 7 October 2004, <https://www.theguardian.com/world/2004/oct/07/usa.iraq1>, Erişim Tarihi: 04.12.2020.

¹³¹ Murat Alakel, Ahmet Safa Yıldırım, "11 Eylül Sonrası ABD'nin Irak İşgali Sürecinde Hegemonya-Emperyalizm Tartışmalarına Eleştirel Bir Bakış", **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, Nisan 2014-Ekim 2014, Y.5, S.8, s.150.

(SIS)'nin ortak operasyonu kapsamında;¹³² propaganda, iş birliği yapabilecek kişi ve kesimleri ikna, milletvekillerine rüşvet verme, güvenlik güçlerini organize etme ve gösteriler düzenlemenin de dâhil olduğu faaliyetlerde bulunarak darbe ile devirmesi,¹³³ ABD'nin Ortadoğu'daki önemli içişlerine karışma örneklerinden biridir. ABD, 1956 ve 1957'de Suriye'de iki kez darbe girişiminde bulunmuştur. Yine 1958'de Lübnan'da çıkan iç karışıklık neticesinde Lübnan Hükümeti'ne yardım etmek gerekçesiyle ABD deniz piyadelerinin Beyrut sahillerine çıkarma yapması da¹³⁴ içişlerine karışmanın başka bir örneği olarak ortaya çıkmıştır. ABD Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali sonrasında bu ülkedeki Sovyet yanlısı hükümete karşı mücadele eden örgütlere destek vererek bir diğer içişlerine karışma örneğini sergilemiştir.

¹³² Fehim Taştekin, “İngiltere ve ABD'nin Darbeyle Devirdiği İran Başbakanı Musaddık'ın Torunu Dedesini Anlattı: Mirası Hâlâ İlham Veriyor”, **BBC News**, 15 Ocak 2019, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46876557>, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

¹³³ Haluk Gerger, 2012, s.38.

¹³⁴ A. Halûk Ülman, “Ortadoğu Buhranı”, s.241, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/37654>, Erişim Tarihi: 11.02.2021.

3. OBAMA DÖNEMİNDE ABD’NİN ORTADOĞU’DAKİ POLİTİKA TERCİHLERİ

3.1. Dönemin Koşulları

Soğuk Savaş’ın sona ermesinden sonraki on yıl Doğu Bloku’nun yıkılarak ABD öncülüğündeki Batı’nın üstünlüğünü ilan ettiği, liberal değerlerin yaygınlaştığı ve küreselleşmenin dünyayı hâkimiyeti altına aldığı bir dönem olmuştur. Büyük güçler arasında nükleer savaş tehlikesinin ortadan kalktığı bu dönemde dinsel, etnik ve kabile gibi kimlik temelinde çatışma ve anlaşmazlıklar artmıştır. Bu zaman diliminde devlet olmayan aktörlerin etkisi artmış, devlet zayıflama eğilimine girmiştir.

Soğuk Savaş’ın sona ermesini takip eden ikinci on yıla ise 11 Eylül 2001 terör saldırıları ve 2008 Küresel Finans Krizi damgasını vurmuştur. Biri politik diğeri ekonomik kırılma noktası özelliği taşıyan söz konusu olayların yaşandığı bu dönemde, küreselleşme ve serbestleşme rüzgârları tersine dönmeye, siyaseten güvenlikçi, ekonomik olarak ise regülatif yaklaşımlar görülmeye başlamıştır.

Teröre Karşı Küresel Savaş Stratejisi kapsamında, ABD’nin hegemonik gücünün sarsılmadığını gösterme amacıyla gerçekleştirdiği Afganistan ve Irak işgalleri, bir hegemon devlet olarak meşruiyet zemininin altını oyan bir etki yapmıştır. Küresel ve bölgesel güç merkezlerinin ortaya çıkışının netleştiği bu dönemde Çin Pasifik Bölgesi’nin ötesinde ekonomik yayılmasını giderek artırmış, Rusya SSCB mirası üzerinden yeniden doğmuştur.

Obama Soğuk Savaş’ın sona ermesinden yirmi yıl sonra, küresel görünümde bu önemli değişimlerin yaşandığı bir dönemin zemininde göreve gelmiştir. Obama göreve başladığında 11 Eylül saldırılarının ve Teröre Karşı Küresel Savaş bağlamında Bush yönetiminin Afganistan’a asker göndermesinin üzerinden yedi yıl geçmişti ve kitle imha

silahlarına sahip olduğu ve terörist grupları desteklediği gerekçesiyle ABD Irak'ı işgal edeli beş yıldan fazla zaman olmuştu. Büyük Buhran'dan bu yana en büyük ekonomik gerileme olarak nitelendirilen 2008 Küresel Finans Krizi başlamıştı. Bu küresel manzarada ABD uluslararası sistemin en büyük gücü olmayı ve “liderlik etme sorumluluğu” iddiasını sürdürüyordu.

3.1.1. Yapısal Koşullar

3.1.1.1. ABD'nin Sistemdeki Yeri

ABD, Bağımsızlık Bildirgesi'ni ilan ettiği 1776 yılından itibaren içsel gelişmesine ve kendi kıtasındaki yayılmasına ağırlık vererek Avrupa siyasetine kapalı izolasyoncu bir dış politika izlemiştir. 1823 Yılında Monroe Doktrini ile dünyaya ilan edilen bu politikanın devam ettiği süreçte ABD, 1830'larda Sanayi Devrimi'nin de ülkeye ulaşması ile hızlı bir ekonomik gelişme kaydetmiş ve İç Savaş (1861-1865)'ın sona ermesinin ardından siyasal yapısını istikrara kavuşturarak yirminci yüzyılın en gelişmiş ülkeleri arasında yer almıştır.

1917 Yılında Birinci Dünya Savaşı'na katılarak savaşın gidişatını müttefik devletler lehine değiştiren ABD, Savaş'ın sonunda Woodrow Wilson (1913-1921) dönemi dış politikası ile dünya sahnesinde etkin bir aktör olarak ortaya çıkmış olsa da bir süre sonra izolasyonizme geri dönmüştür.

ABD, İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda uluslararası sistemde başat aktör olmuş, alternatif büyük güç olarak SSCB ortaya çıkmıştır. Yalta Konferansı (1945)'ndan itibaren dünyanın liberal Batı ve sosyalist Doğu blokları arasında nüfuz bölgelerine ayrılması ile başlayan ve ekonomik, siyasal, kültürel ve ideolojik ayrışmanın tahkim edilmesi ile devam eden Soğuk Savaş düzeninde her bir kutubun lideri olan ABD ve SSCB arasında caydırıcılık temelinde bir denge kurulmuştur.

ABD'nin gücü özellikle 1945-1970 arası dönemde zirvede olmuştur.¹³⁵ 1970ler'den itibaren Almanya ve 1980ler'den itibaren Japonya ve Asya Kaplanları ekonomik anlamda büyük bir yükseliş kaydetmiş olsalar da ABD'nin üstünlüğünü sarsacak askerî ve siyasi temelden yoksun olduklarından bir alternatif oluşturmamışlardır.

Soğuk Savaş'ın 1991'de sona ermesiyle birlikte ilk on yıl ABD küresel politikada rakipsiz bir güç olarak ortaya çıkmıştır.

2000'li yıllar ekonomik ve siyasal küreselleşmenin maliyetlerinin uluslararası sistemde görülmeye başladığı dönem olmuştur. Küreselleşmenin, teknolojik ilerleme ve Wallerstein'in mekânsal kayma olarak adlandırdığı¹³⁶ kavrama dayanan üretimin uluslararasılaşması boyutu, başlarda merkez ülkelerinin zenginliğini artırırken ilerleyen dönemde merkez ülkelerinin kârlarında görece düşüşe ve üretimi üstlenen ülkelere yüksek ekonomik büyümeye sebep olmuştur. NSS 2015'te ekonomik güç dengesi değiştikçe uluslararası ilişkilerdeki nüfuz beklentilerinin de değişmekte olduğu ifade edilmektedir. Bu çerçevede, ekonomik rekabet gücü ve dengeleme kapasiteleri artan alternatif devletler, -henüz tek taraflı sonuç alma kabiliyetleri sınırlı olduğundan, uluslararası kuruluşlar, normlar, ittifaklar gibi yapısal araçlardan yararlanarak- hegemonu sınırlamaya başlamışlardır.¹³⁷ Bu durum, yeni etki merkezlerinin sistemin tek kutuplu yapısına alternatif potansiyeli oluşturmaya sebep olmuştur. Bu bağlamda, özellikle Çin'in sistemik siyasal hedeflere evrilebilecek ekonomik ve askerî gelişmesi ABD'nin tehdit algılamasını yükseltmiştir. 2000ler'den itibaren Rusya da toparlanma sürecine girmiş ve tek kutupluluğa zıt söylemlerle uluslararası siyaset sahnesine yeniden çıkmıştır. Bu dönemde ŞİÖ (kur.1996) BRICS (kur.2006) gibi oluşumlar ABD'nin

¹³⁵ Immanuel Wallerstein, **Jeopolitik ve Jeokültür**, Türkçesi.Mustafa Özel, 2. Baskı, İstanbul, İz Yayıncılık, 1998, s.78, 79.

¹³⁶ A.g.e., s.62.

¹³⁷ Gülten Üstütağ, Ayşe Ömür Atmaca, "The US Bases and Their Contributions to US Hegemony", **The Turkish Yearbook of International Relations**, 2018, V.49, p.78, DOI: 10.1501/Intrel_0000000317.

küresel liderliğini sorgulayan temkinli adımlar olarak etkisini göstermeye başlamış; ABD'nin gücü, Çin ve Rusya gibi aktörlerin öncülüğünde belirli çıkarlar temelinde kurulan değişken ittifaklarla dengelenmeye çalışılmıştır.¹³⁸ ABD dış politikasındaki hakim görüşe göre, ABD'nin tek kutupluluğu koruyabilmesi için Avrupa ve Asya'daki merkezi güvenlik rejimlerine odaklanması gerekmektedir.¹³⁹ Bu noktada Avrupa ve Rusya'nın bütünleşmemesi ve bütünleşik bir Avrupa'nın veya Rusya'nın Çin ile müttefik olmaması en temel politikadır. Bunun için ABD, Avrupa ile ittifakını sürdürürken Rusya'nın Avrupa ve Ortadoğu'daki aktivizmine belli ölçüde göz yumma ve Asya'yı eksen olarak belirleme yoluna gitmiştir.

Küreselleşme sürecinde küçük ülkeler de alternatif etki merkezleri ile daha güçlü ilişkiler kurmaya başlamışlardır.

Diğer taraftan küreselleşme, siyasi sınırlar üzerindeki mutlak denetimin zayıflaması, terörizm, asimetrik savaş gibi yeni sorunlar ortaya çıkarmıştır.¹⁴⁰ Küreselleşmenin bariz maliyetlerinden biri ile ABD, iki savaş ve bir finans krizi ile sonuçlanan olaylar dizisini tetikleyen 11 Eylül terör saldırılarında karşılaşmıştır. ABD'nin siyasi, ekonomik, teknolojik ve kültürel hegemonyasına karşı alternatif arayışlarının ortaya çıktığı ve sistemin çok kutuplu bir yapıya evrildiği tartışmalarının yaşandığı bir ortamda gerçekleşen 11 Eylül 2001 terör saldırıları, ABD dış politikasında hegemonik gücünü koruma ve gösterme refleksi ile, geleneksel caydırma ve çevreleme yöntemlerinin teröristler ve haydut devletler üzerinde etkili olamayacağı gerekçesini kullanarak,¹⁴¹ tek taraflı güvenlikçi politikaları ön plana çıkarmış, zora dayalı hegemonya stratejisi ile sistemin tek kutuplu yapısını teyit etmiştir.

¹³⁸ Göktürk Tüysüzöğlu, "Savunmacı Realizm ve Saldırgan Realizm Bağlamında Karadeniz Havzası'ndaki Çatışma Gerçekliğinin Değerlendirilmesi", **Avrasya Etüdleri**, Aralık 2013, C.44, S.2, s.77.

¹³⁹ William C. Wohlforth, "The Stability of a Unipolar World", **International Security**, Summer 1999, V.24, N.1 p.40.

¹⁴⁰ Atilla Eralp, 2007, s.114.

¹⁴¹ Brian C. Schmidt, Michael C. Williams, 2008, p.197.

ABD'nin bu politikaları hegemonik gücü sayesinde herhangi bir yaptırıma tabi tutulmasa da hegemonyasının dayandığını norm ve kurumlara hasar veren ABD, rıza unsurunu geriletmiştir. ABD'nin 11 Eylül sonrası politikaları güvenlik ikilemi yaratarak rekabeti hızlandırırken müttefikleri yabancılaştırmıştır.¹⁴² Diğer yandan aşırı askerî genişleme ciddi ekonomik maliyetlere sebep olurken ABD'nin izlediği politikalara karşı içte ve dışta kamuoyunun tepkisine neden olmuştur.

Gilpin'e göre egemen güç uluslararası alanda menfaati doğrultusunda genişlerken bir fayda maliyet analizi yapar ve genişlemesini, maliyetin faydayı geçmeyeceği bir dengede durdurur. Net kazancın hala fazla olduğu bu tür durumlarda sistem uygun ayarlamalarla devam ettirilir.¹⁴³ Bu bağlamda, yukarıdaki gelişmelerle sistemdeki hâkim pozisyonunu ve ekonomik çıkarlarını tehdit altında hisseden ABD, uluslararası toplumdan sistemin maliyetlerinin paylaşılmasını talep etmeye ve masraflı dış politikadan kaçınmaya başlamıştır. 2008 Küresel Finans Krizi ABD'nin bu eğilimini güçlendirmiştir. Bu durum, ABD'nin sistem içindeki konumunu korumak için, neizolasyonist politikalar izlemesini, müdahaleci yöntemlerden kaçınmasını ve çok taraflılık, iş birliği ve uluslararası normlar vurgusu yapmasını gerektirmiştir. Bu politikalar, Sınırlama ve Uzaktan Dengeleme stratejisi gereği olup ABD'yi, askerî kapasitesini ve yeteneklerini koruma ilkesini dışlamadan, hegemonyasını, işgal yerine teknolojik müdahale, küçük hareketli birliklerin kullanılması, askerî eğitim, danışmanlık ve istihbarat faaliyetleri gibi daha az maliyetli ve yumuşak güç, iş birliği, çok taraflılık ve uluslararası normlara uyum gibi eylemlerinin meşruiyetine vurgu yapan ve sistemdeki birimleri meşruiyet zemininde hareket ettiğine inandırmayı ve imajını düzeltmeyi amaçlayan yöntemler üzerinden sürdürmeye yöneltmiştir. Yapıyı daha az maliyetle yönetmek için güvenlik ve dış politika metotlarını yenileme ihtiyacı yeniden

¹⁴² Barack Obama, "Full Text: Obama's Foreign Policy Speech", **The Guardian**, 16 July 2008, <https://www.theguardian.com/world/2008/jul/16/uselections2008.barackobama>, Erişim Tarihi: 06.02.2021.

¹⁴³ Tayyar Arı, 2002, s.203, 204, 205.

mevzilenmeyi gerekli kılmıştır. Bu, açıkça bir rıza arayışıdır. 2010 NSS'sinin temasının “Amerikan liderliğinin yenilenmesi: Yurt içinde inşa, yurt dışında şekillendirme” olarak belirlenmesi, NSS 2015'te “sürdürülebilir liderlik” ve “küresel güvenliği ve refahı koruma yüklerini paylaşacak ve uluslararası normları korumak için gerekli kapasiteyi sunacak olan en yakın ortaklar ve müttefikler, diğer devletler, devlet dışı ve özel aktörler ve uluslararası kurumlar ile liderlik etmek” vurgusu yapılması ve Obama dönemi dış politika uygulaması, bu arayışın bir göstergesi olmuştur.

3.1.1.2. Alternatif Etki Merkezlerinin Yükselişi

3.1.1.2.1. Çin'in Potansiyeli

Çin, daha 1940lar'da, Çin'in Pasifik Okyanusu'na girişini sağlayan Japon Denizi, Doğu Çin Denizi ve Güney Çin Denizi arasındaki jeopolitik konumu ve nüfusu ile büyük bir kıtasal güç ve Batı için olası bir tehdit olarak algılanmış ve bu yüzden Japonya ve Filipinler'de ve Çin'in bölgedeki gücünü artırmasında rolü olabilecek her yerde alınacak önlemler ile dengelenmesi gerekliliği öngörülmüştür.¹⁴⁴ Nicholas Spykman, Asya'da -ve Avrupa'da- hegemonik bir aktörün ortaya çıkmamasının ABD'nin üstünlüğünde payı olduğunu, bu sebeple ABD'nin daima bu bölgelerde güçler dengesinden yana olması gerektiğini ifade etmektedir.¹⁴⁵

Brzezinski de Çin'in, Japonya ile ya da Batı yörüngesine girmemiş bir Rusya ile ittifak kurması halinde ABD üstünlüğünü tehdit edebileceği görüşündedir.¹⁴⁶ Brzezinski'ye göre en tehlikeli karşı dizilim Çin, Rusya ve İran beraberliğidir. Diğer taraftan Brzezinski, Huntington'un medeniyetler çatışması bağlamında Çin'i, Batı

¹⁴⁴ Francis P. Sempa, “Nicholas Spykman and the Struggle for the Asiatic Mediterranean”, **The Diplomat**, January 09, 2015, <https://thediplomat.com/2015/01/nicholas-spykman-and-the-struggle-for-the-asiatic-mediterranean/>, Erişim Tarihi: 10.12.2020.

¹⁴⁵ Tayyar Arı, 2002, s.223, 224, 225.

¹⁴⁶ Zbigniew Brzezinski, 2005, s.43.

medeniyetinin rakiplerinden Konfüçyüs medeniyetinin lider ülkesi olarak da dikkatinin merkezine almakta ve bu ülkenin askerî güç gelişimini bir risk olarak görmektedir.¹⁴⁷

ABD dış politikası, ABD hegemonyasının devamı açısından daima Çin'in kontrol altında tutulmasına yönelik stratejiler geliştirmiştir. 1950ler'de Çin'de komünizmin iktidarı ele geçirmesi üzerine ABD'nin Çin ile ilgili politikası Çin'i SSCB'nin başını çektiği bloktan ayırmak ve ekonomik olarak da sermaye ve teknoloji ağırlıklı gelişmiş ekonomiler ile kuşatmak olmuştur.¹⁴⁸ Daha Soğuk Savaş döneminden başlayarak ekonomik altyapısını ve teknolojisini geliştiren ve küreselleşme sürecini kendine uyarlayarak ekonomik etkisini giderek genişleten Çin'in ABD'li çok uluslu şirketlerin arz zincirinin en önemli halkası olması, iki ülkenin ekonomik karşılıklı bağımlılığının temel taşını oluşturmuştur. Ne var ki ABD aleyhine gelişen ticaret dengesizliği,¹⁴⁹ enerji rekabeti ve yüksek teknolojik gelişimine bağlı olarak Çin'in endüstri 4.0'ın kurallarını koyma gayreti¹⁵⁰ gibi sorunlar dünyanın iki en büyük ekonomisini karşı karşıya getirme ihtimalini her zaman diri tutmuştur. Ekonomik gelişmesine paralel olarak Afrika, Ortadoğu, Güney Amerika dâhil dünyanın birçok bölgesinde ekonomik olarak yayılan, Kuşak ve Yol Projesi ile Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarında birbirine bağlanan demiryolları, limanlar, boru hatları inşa ederek veya kullanma hakkı edinerek küresel altyapı ağı kurmayı planlayan, Kuzey Kutup Bölgesi'nin kontrolünde Rusya ile birlikte ABD'ye rakip olan,¹⁵¹ siyasi ve askerî kapasitesini artıran ve aynı zamanda nükleer bir güç olan Çin'in bölgesel ve küresel güç

¹⁴⁷ Zbigniew Brzezinski, 2005, s.22, 194.

¹⁴⁸ Süleyman Seyfi Ögün, "Çin ve Avrasya", **Yeni Şafak**, 24.10.2019, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/suleymanseyfiogun/cin-ve-avrasya-2053143>, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

¹⁴⁹ Harold Brown, "Managing Change: China and the United States in 2025", **Rand Corporation**, p.5, https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/corporate_pubs/2005/RAND_CP505.pdf, Erişim Tarihi: 10.12.2020.

¹⁵⁰ Kenneth Rapoza, "China Facing Strategy Of Containment In New Cold War," **Forbes**, July 31, 2020, <https://www.forbes.com/sites/kenrapoza/2020/07/31/china-facing-strategy-of-containment-in-new-cold-war/?sh=c1ee1731edaf>, Erişim Tarihi: 10.12.2020.

¹⁵¹ Danil Bochkov, "New Kind of Cold War as US Extends Competition with China and Russia to the Arctic", **South China Morning Post**, January 2021, <https://www.scmp.com/comment/opinion/article/3117366/new-kind-cold-war-us-extends-competition-china-and-russia-arctic>, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

dengelerinde kazandığı ağırlık ABD'yi bir yandan Çin ile pragmatik bir ilişki sürdürmeye diğer yandan Çin'e dikkat ve şüphe ile yaklaşmaya sevk etmiştir.

Mearsheimer, görelî gücünü sürekli artırmakta olan Çin'in kaçınılmaz olarak hegemon olma iştahını kabartacağını, ABD ile Çin arasında oluşacak güvenlik ikilemi nedeniyle karşılıklı ekonomik bağımlılığın veya Çin'in ihtiraslı görünmeyen dış politikasının engel olamayacağı bir hegemonik rekabet başlayacağını savunmaktadır.¹⁵² Bu bağlamda Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin Asya-Pasifik politikası, SSCB'den boşalan rakip büyük güç konumuna herhangi bir ülkenin geçmemesi ve bu potansiyeli taşıyan bir devletin, hegemon olmasına katkıda bulunabilecek kaynakların mevcut olduğu bölgeleri nüfuzu altına alamaması üzerine kurulmuştur.¹⁵³ Bu amaca yönelik olarak ABD, Soğuk Savaş döneminde öncelikli olarak SSCB'ye karşı çevreleme stratejisi bağlamında kurmuş olduğu Doğu ve Güneydoğu Asya'daki savunma iş birlikleri ile başlayıp Afganistan ve Pakistan'a uzanan ve Çin'i doğu, güney ve batısındaki ülkelerle kuşatan bir hilal oluşturmuştur. Bu strateji, Çin'i çevreleme stratejisi olarak adlandırılmaktadır.¹⁵⁴

¹⁵² Ozan Örmeci, "John Mearsheimer'a Göre Çin Barışçıl Olarak Yükselir mi?", **Uluslararası Politika Akademisi**, 11 Kasım 2016, <http://politikaakademisi.org/2016/11/11/john-mearsheimer-a-gore-cin-bariscil-olarak-yukselebilir-mi/>, Erişim Tarihi: 10.12.2020.

¹⁵³ "Document: One World, No Rivals", **Middle East Research and Information Project**, May/June 1992, 176, <https://merip.org/1992/05/one-world-no-rivals/>, Erişim Tarihi: 19.05.2021.

¹⁵⁴ Frank Frost, "The United States and China: Containment or Engagement?", **Parliament of Australia, Foreign Affairs, Defence and Trade Group, Current Issues**, 1996-97, Brief 5, https://www.aph.gov.au/About_Parliament/Parliamentary_Departments/Parliamentary_Library/Publications_Archive/CIB/CIB9697/97cib5, Erişim Tarihi: 10.12.2020.

Arc of containment

Harita 4. Çin'i Çevreleme Stratejisi

Kaynak: <https://www.gisreportsonline.com/mounting-tension-in-asia-politics.2730.html>

Obama döneminde ekonomi alanında sürdürülen diyaloga rağmen Çin'i güvenliğinin merkezine oturtan Yeniden Dengeleme ya da Pivot Stratejisi bu bakış açısını yansıtmaktadır.

Bush Yönetimi'nin Ortadoğu'ya olan aşırı eğilimine karşılık¹⁵⁵ Obama Asya-Pasifik'in en üst öncelik olduğunu söylemiştir.¹⁵⁶ Obama döneminin Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, artık ABD'nin zamanını ve enerjisini nereye harcayacağı konusunda akıllı ve sistematik davranması gerektiğini, bu nedenle gelecek on yılda diplomatik, ekonomik ve stratejik olarak Asya-Pasifik bölgesine kilitleneceğini ifade etmiştir.¹⁵⁷ Savunma Bakanı Leon Panetta da 2020 yılına kadar ABD filosunun %60'ının Asya-Pasifik'te konuşlandırılacağını açıklamıştır.¹⁵⁸

NSS 2010'da ABD ile Çin arasında pragmatik ve etkili bir ilişki ve karşılıklı çıkarlar konusunda iş birliğinden bahsedilirken Çin tehdidine karşı alınan önlemler

¹⁵⁵ Michael E. O'Hanlon, "Obama the Carpenter: The President's National Security Legacy", **Brookings**, May 2015, <https://www.brookings.edu/research/obama-the-carpenter-the-presidents-national-security-legacy/>, Erişim Tarihi: 06.02.2021.

¹⁵⁶ "Barack Obama Says Asia-Pacific Is Top US Priority", **BBC News**, 17 November 2011, <https://www.bbc.com/news/world-asia-15715446>, Erişim Tarihi: 06.02.2021.

¹⁵⁷ Hillary Clinton, "America's Pacific Century", **Foreign Policy**, October 11, 2011, <https://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/>, Erişim Tarihi: 10.12.2020.

¹⁵⁸ "Leon Panetta: US to Deploy 60% of Navy Fleet to Pacific", **BBC News**, 2 June 2012, <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-18305750>, Erişim Tarihi: 06.02.2021.

sayılmaktadır: Çin'in askerî modernizasyon programının izlenmesi, ABD ve müttefiklerinin çıkarlarının korunması için hazırlık yapılması ve Çin'in barışı, güvenliği ve refahı artıracak seçimler yapmaya teşvik edilmesi.

NSS 2015, Çin'in oluşturduğu tehdidi önce dolaylı bir şekilde ifade etmektedir. Örneğin, siber, uzay, hava ve okyanuslardan oluşan ortak alanlara erişimin artan rekabet ve provokatif davranışlar nedeniyle risk altında olduğu ve bu alanlarda sorumlu davranışın teşvik edileceği belirtilmektedir.¹⁵⁹ Dış uzayın barışçıl kullanımını reddetmek isteyenlerin oluşturduğu tehdit ile baş etmek için ortak çaba ve hava ve denizde güvenli ve sorumlu davranışta ısrar etmenin öneminden söz edilmektedir. ABD'nin, hava ve deniz sahasındaki yasadışı ve agresif iddiaları reddettiği ve ticari yolcu trafiğine saldırıları ve özellikle Asya'daki sınır anlaşmazlıklarında tırmanma tehdidi oluşturan zora dayalı ve iddialı davranışları kınadığı belirtilmektedir. Ayrıca Çin ve Güneydoğu Asya Uluslar Topluluğu (ASEAN) arasında etkili bir davranış kodunun bir an önce oluşturulmasının desteklendiği belirtilmektedir.¹⁶⁰

Daha sonra doğrudan Çin ile ilişkilerin analizine geçilerek Asya-Pasifik'te Yeniden Dengelemeyi Geliştirmek başlıklı bölümde güvenlik dinamikleri tırmanma ve çatışma riskini taşıyan bölgenin uzun vadeli yörüngesini şekillendirmede bir Pasifik gücü olarak ABD'nin temel oluşturmaya devam edeceği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda ABD'nin Asya'daki güvenlik ilişkilerini, savunma pozisyonunu ve varlığını çeşitlendirmek için izlenecek politikalar; Japonya, Güney Kore, Avustralya ve Filipinler ile ittifakları yenilemek, ASEAN, Doğu Asya Zirvesi (EAS) ve Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) gibi bölgesel kurumları güçlendirmek ve uluslararası ekonomik normlara bölgesel desteği teşvik etmek için Trans-Pasifik Ortaklığı (TPP) platformunda Asyalı ortaklarla birlikte çalışmak olarak sayılmıştır. Çin ile rekabetin güçlü bir

¹⁵⁹ **National Security Strategy**, The White House, February 2015, p.12, https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy_2.pdf, Erişim Tarihi: 10.12.2020.

¹⁶⁰ A.g.e., p.13.

konumdan yönetildiği belirtilirken Çin'in deniz güvenliği, ticaret, insan hakları gibi çeşitli konularda uluslararası kural ve normlara uymaması, Çin'in askeri modernizasyonu, Asya'daki varlığını genişletmesi, siber güvenlik (özel aktörler veya Çin hükümeti tarafından ticari kazanç elde etmek için yapılan ticari sır ve siber hırsızlık) gibi sorunlu alanlara temas edilmiştir.¹⁶¹

Çin'in dengelenmesi enerji kaynakları, ekonomik etki ve önemli yolların kontrolü açısından önem taşıyan Doğu Akdeniz, Ortadoğu ve Avrasya'nın kontrolü yönünden de önceliğe sahiptir. Ortadoğu'nun enerji kaynaklarına bağımlı olan, buradaki yatırımlarını ve ticari ilişkilerini önemli ölçüde artıran ve ABD'nin bölgesel kontrolüne karşı bir tehdit oluşturma olasılığı taşıyan Kuşak ve Yol Projesi'ni bölge üzerinden planlayan Çin'in güvenlik meselelerinde ve siyasi konularda daha etkin olmak istemesi kaçınılmaz bir risk olarak algılanmaktadır.¹⁶²

3.1.1.2.2. Rusya'nın Aktivizmi

Jeopolitik olarak korunaksız bir coğrafyada olan Rusya için Doğu Avrupa ve Orta Asya, birer tampon bölge olarak hayati önem taşımaktadır. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonraki Rusya dış politikası, eski SSCB devletlerinden oluşan ve bir numaralı yaşam alanı olarak ilan ettiği yakın çevresini kontrol etmek ve yakın çevre ülkelerinin Avrupa güvenlik düzeni içinde yer almasını kabul etmemek üzerine kurulmuştur.¹⁶³

¹⁶¹ **National Security Strategy**, 2015, p.24.

¹⁶² Camille Lons and others, "China's Great Game in the Middle East", **European Council on Foreign Relations**, 21 October 2019, https://ecfr.eu/publication/china_great_game_middle_east/, Erişim Tarihi: 11.12.2020.

¹⁶³ Julia Gurganus, Eugene B. Rumer, "Russia's Global Ambitions in Perspective", **Carnegie Endowment**, February 20, 2019, <https://carnegieendowment.org/2019/02/20/russia-s-global-ambitions-in-perspective-pub-78067>, Erişim Tarihi: 11.12.2020.

Soğuk Savaş sonrası geçiş döneminde Rusya ekonomik zorluklar başta olma üzere birçok güçlkle karşılaşmasına rağmen büyük güç iddiasından vazgeçmemiş, ABD hegemonyasına karşı çıkmış ve tek kutuplu dünya düzenini kabul etmemiştir.

NATO doğuya doğru genişlerken ABD, Rusya'nın NATO'nun genişmesi ile ilgili itirazlarını dinlememiştir. Rusya için güvenlik bakımından ve ekonomik önemi bulunan ve Çarlık zamanından beri Rus egemenliğinde kalmış eski SSCB cumhuriyetleri olarak Rusya tarafından kırmızı çizgi ilan edilmiş olan Gürcistan (2008) ve Ukrayna (2014)'ya Rusya müdahale ettiğinde ise Rusya'yı global ve bölgesel heveslerinden vazgeçirmeye yetmeyecek yaptırımlar uygulamaktan daha kararlı bir karşılık vermemiştir. Zira bu iki ülke ABD nezdinde, Rusya için olduğundan daha hayati değildir. ABD kendisi açısından daha hayati olmayan bir konuda bir çatışmayı göze almamış ve kaynak ayırmamıştır.¹⁶⁴

Rusya'nın Gürcistan ve Ukrayna'ya müdahalesi küresel politika açısından dönüm noktası niteliği taşımaktadır. Rusya'nın NATO'nun genişlemesine itiraz ederken boş bir tehditte bulunmadığı ve hayati çıkar olarak tanımladığı alanda ABD liderliğindeki Batı ile çatışmaktan çekinmeyeceği anlaşılmıştır. Bu müdahaleler ABD açısından Rusya'nın dikkate alınması gerekli bir güç olduğunu ortaya koymuştur. Genişlemeci politikalarının kökenleri tarihsel varoluş kaygılarına kadar giden Rusya sadece yakın çevresinde değil, Ortadoğu, Afrika ve Latin Amerika bölgelerinde de siyasi nüfuz oluşturmaya,¹⁶⁵ Asya-Pasifik'e kadar uzanan askerî iş birliği geliştirmeye ve Çin ve diğer yükselen güçlerin içinde yer aldığı bir karşı güç dengesi oluşturmaya¹⁶⁶

¹⁶⁴ Eugene B. Rumer, Richard Sokolsky, "Thirty Years of U.S. Policy Toward Russia: Can the Vicious Circle Be Broken?", **Carnegie Endowment**, June 20, 2019, <https://carnegieendowment.org/2019/06/20/thirty-years-of-u.s.-policy-toward-russia-can-vicious-circle-be-broken-pub-79323>, Erişim Tarihi: 13.12.2020.

¹⁶⁵ A.g.m.

¹⁶⁶ Eray Alım, "Rusya'nın Büyük Güç Aktivizminde Çok Kutuplu Dünyanın Önemi", **Asya Studies**, Summer 2019, N.8, p.57, 61, 62, <https://doi.org/10.31455/asya.570103>; Nicu Popescu, Stanislav Secieru, "Russia's Return to the Middle East", **European Union Institute for Security Studies**, July 2018, p.24, https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/CP_146.pdf, Erişim Tarihi: 12.12.2020.

çalışmaktadır. ABD'nin bu politikalara karşı tutumu ise yatıştırma¹⁶⁷ ve küçümseme¹⁶⁸ olmuştur.

Uluslararası sistemde büyük güçlerin karşılıklı bir denge üzerinde hareket edip birinin kendi periferisinde gerçekleştirdiği saldırgan faaliyetleri diğer büyük gücün meşru karşılması yeni bir durum değildir. Soğuk Savaş boyunca bu politikanın örnekleri sergilenmiştir.¹⁶⁹ ABD'nin Rusya'nın aktivizmine karşı kısmen “gizli diyalog (hidden dialog)”¹⁷⁰ olarak adlandırılan bu iletişim biçimi ile yol adığı da söylenebilir. Ancak ABD'nin Rusya politikasının arkasındaki esas sebebin Soğuk Savaş sonrası ABD tehdit algılamasındaki değişiklik olduğunu belirtmek gerekir. ABD'nin hedefindeki potansiyel karşı güç tehlikesini, temel güç göstergeleri karşılaştırması ve toplam güç sıralamasından anlaşılacağı gibi, Rusya'dan ziyade Çin oluşturmaktadır.

Tablo 1. NATO, Rusya, Çin Güç Karşılaştırması

Temel güç göstergeleri açısından NATO-Rusya-Çin karşılaştırması (2018):

	NATO	Çin	Rusya	Dünya
Askeri Harcamalar (milyar dolar)	1.036	250	61	1.822
GSYH (milyar dolar)	40.480	13.608	1.658	85.804
Nüfus (milyon)	850	1.393	144	7.594
Yüzölçümü (milyon km²)	26,1	9,6	17,1	510
Nükleer başlık (adet)	6.185	290	6.500	13.865

Kaynak: Dünya Bankası, SIPRI ve BM

Kaynak: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/nato-nun-yeni-mesruiyet-kaynagi-cin-mi-/1672936>

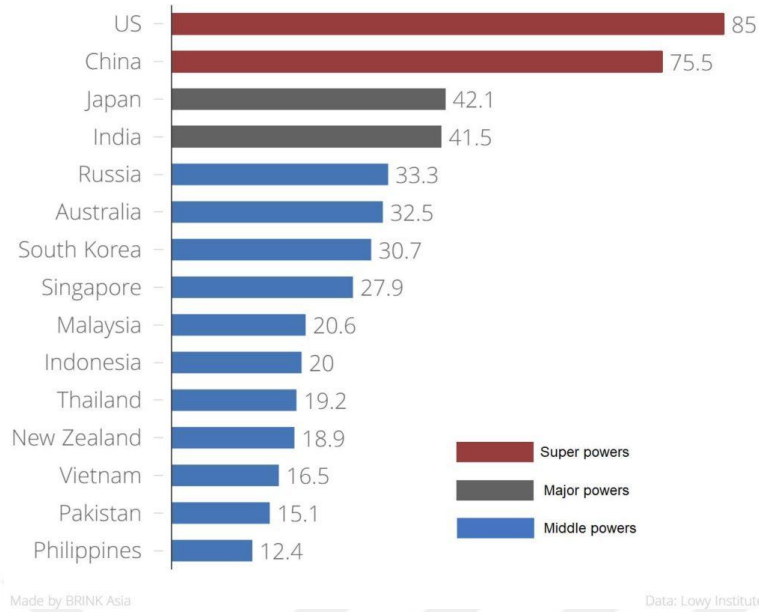
¹⁶⁷ Rebeccah L. Heinrichs, “5 Times the Obama Administration Helped Russia at the United States’ Expense”, **Hudson Institute**, February 5, 2018, <https://www.hudson.org/research/14142-5-times-the-obama-administration-helped-russia-at-the-united-states-expense>, Erişim Tarihi: 19.05.2021; Charles Krauthammer, “Obama’s Serial Appeasement Has Backfired”, **Chicago Tribune**, January 07, 2016, <https://www.chicagotribune.com/opinion/commentary/ct-iran-missile-krauthammer-putin-obama-perspec-0108-jm-20160107-story.html>, Erişim Tarihi: 10.02.2021.

¹⁶⁸ Benjamin Haddad, Alina Polyakova, “Don’t Rehabilitate Obama on Russia”, **Brookings**, March 5, 2018, <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2018/03/05/dont-rehabilitate-obama-on-russia/>, Erişim Tarihi: 19.05.2021.

¹⁶⁹ Immanuel Wallerstein, 2015, s.49.

¹⁷⁰ Henrique Alves Garcia, “Evolution of Russian Foreign Policy and the Middle East”, **Janus.Net**, May-October 2018, V.9, N.1 p.117.

Overall Power Ranking

Grafik 3. Asya'da Toplam Güç Karşılaştırması¹⁷¹

Kaynak: <https://www.brinknews.com/the-global-power-balance-shifts-toward-asia/>

Brzezinski, Büyük Satranç Tahtası'nda ABD'nin hegemonyasının devamı için Rusya'nın Batı etkisine girmesi ve Çin ile ittifak kurmaması gerektiğini söyler. Bu görüş, ABD hegemonyasına karşı Çin ve Rusya'nın aynı safta olmamasını savunan, George F. Kennan ve Kissinger döneminden beri gelen stratejinin bir devamıdır.¹⁷² Brzezinski daha sonra yazdığı Stratejik Vizyon adlı eserinde Batı'nın Soğuk Savaş sonrasında Rusya ile ilişkilerini geliştirmemiş olmasını bir fırsatın geri tepilmesi olarak değerlendirmektedir.¹⁷³ Huntington'a göre de Batı'nın çıkarları için Rusya'nın Konfüçyüsçü-Müslüman Bloku ile beraber hareket etmemesi gerekir. Rusya'yı Batı

¹⁷¹ Araştırmada "güç" kavramı, ekonomik kaynaklar, askeri yetenek, dayanıklılık, gelecekteki eğilimler, diplomatik etki, ekonomik ilişkiler, savunma ağları ve kültürel etki dahil 114 göstergeye göre, Asya'da etkin veya Asyalı 25 ülkede ölçülmüştür.

¹⁷² Eugene Rumer, Richard Sokolsky, "Kissinger Revisited: Can the United States Drive a Wedge Between Russia and China?", **Carnegie Moscow Center**, 02.03.2021, <https://carnegie.ru/commentary/83970>, Erişim Tarihi: 30.04.2021.

¹⁷³ "Brzezinski on Russia: Insights and Recommendations", **Russia Matters**, June 01, 2017, <https://russiamatters.org/analysis/brzezinski-russia-insights-and-recommendations>, Erişim Tarihi: 11.12.2020.

etkisinde tutmak için bu ülkenin Ortodoks bloktaki liderliğini ve güney sınırlarındaki güvenlik menfaatlerinin meşruiyetini tanıma yoluna gidilmelidir.¹⁷⁴

Bütün bu değerlendirmeler ABD'nin, eksen olarak belirlediği Çin tehdidine ve bu tehdidi büyütecek olan Rusya-Çin ortaklığına karşı Rusya ile zaman zaman yaşanan krizlerin tırmandırılmaması stratejisini açıklamaktadır. ABD, Rusya'nın kaynaklarının ve yeteneklerinin sınırlarını bilerek bu ülkeyi gözünde büyütmemek ama iddialarının büyüklüğünü göz önünde bulundurarak çatışmaya varacak bir tırmanmadan kaçınmak arasında denge gözetken bir yaklaşım sergilemektedir.

Obama göreve ilk başladığı dönemde Rusya ile ABD karşılıklı olarak iş birliğini geliştirmeye yönelik adımlar atmıştır. Obama, iki ülke arasında Soğuk Savaş dönemi mentalitesinin ötesine geçilmesi gerektiğini ve nükleer silahsızlanma, terörizme karşı savaş ve enerji gibi alanlarda iş birliği yapabileceklerini düşünmektedir.¹⁷⁵ Bu dönemde START (Stratejik Silahların Azaltılması Antlaşması) 1'in süresinin uzatılması, ABD'nin Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'ne üyeliğini desteklemesi, Polonya ve Çek Cumhuriyeti'ne füze kalkanı sistemi yerleştirme planlarını askıya alması ve Suriye'de kimyasal silahların imhası konusunda diplomatik çözüm yolunun bulunması gibi somut çıktılar elde edilmiştir.

Obama döneminin 2010 yılında açıklanan NSS'sinde, 2008 yılındaki Gürcistan vakasına rağmen Rusya ile ilgili itinalı bir dil kullanıldığını görmek mümkündür. Belgede, ABD'nin Rusya'nın komşularının egemenliğini ve toprak bütünlüğünü desteklediği şeklinde çekingen bir uyarı yapılmakla birlikte Rusya ile çok boyutlu bir ilişki ve iş birliği vurgusunun daha fazla olduğu, bu kapsamda nükleer silahları azaltma ve bunların yayılmasını önleme, Afganistan'da şiddet yanlısı aşırılıkla mücadele, yeni

¹⁷⁴ Ingmar Oldberg, "Huntington's 'Clash of Civilizations' and Russia", **UI Brief**, April 2014, p.2, <https://www.ui.se/globalassets/butiken/ui-brief/2014/huntingtons-clash-of-civilizations-and-russia.pdf>, Erişim Tarihi: 11.12.2020.

¹⁷⁵ Chris McGreal, "Barack Obama: Putin Has One Foot in the Past", **The Guardian**, 02 July, 2009, <https://www.theguardian.com/world/2009/jul/02/obama-putin-us-russia-relations>, Erişim Tarihi: 13.12.2020.

ticaret ve yatırım düzenlemeleri ve Rusya'nın Avrupa ve Asya'da sorumlu bir ortak olarak hareket etmesi konularının sayıldığı görülmektedir.

2015 NSS'si ise Ukrayna krizi ve Kırım'ın ilhakından sonra yayınlandığından Rusya ile ilgili endişeler belirginleşmiştir. Belgede, Rusya'nın saldırganlığının büyük güç ilişkilerinin geleceğinin etkilediği, Rusya'nın Ukrayna'daki faaliyetlerinin uluslararası normları tehlikeye soktuğu, enerji güvenliği endişelerinin Avrupa'nın Rus doğal gazına bağımlılığı ve Rusya'nın enerjiyi siyasi amaçlar için kullanma isteği nedeniyle arttığı ifade edilmiştir. Rus saldırganlığının caydırılması konusunda ne yapılmakta olduğu ve bundan sonra ne yapılacağı hususunda ise güvenlik taahhütlerinin desteklenmesi, eğitim ve tatbikatlar yoluyla yanıt verme yeteneğinin artırılarak müttefiklere güven verilmesi, Orta ve Doğu Avrupa'da dinamik bir varlık gösterilmesi, kısa ve uzun vadede enerji güvenliğini artırmak için Avrupa ile çalışılması, ABD ve NATO ile daha iyi çalışabilmeleri için Gürcistan, Moldova ve Ukrayna gibi ortakların desteklenmesi, Moskova'nın propagandasına karşı koyulması, yaptırımlar ve diğer yollarla Rusya'ya önemli maliyetler getirilmesi, Rusya'nın stratejik yeteneklerine karşı uyanık kalınması, müttefik ve ortakların Rus zorlamasına uzun vadede direnmelerine yardımcı olunması, aynı zamanda, komşu devletlerin egemenliğine ve demokratik gelişimine saygı duyan barışçıl bir iş birliği yolunu seçmesi halinde, Rusya ile ortak çıkarlar konusunda daha fazla iş birliğine kapı açılması hususları sayılmaktadır.

Ortadoğu'da Rusya, ABD hegemonyasını reddeden bir pozisyondan hareket etmekte¹⁷⁶ ve kademeli olarak ekonomik, askerî ve politik etkisini artırmaktadır. Rusya bir süredir dillendirdiği dünyanın tek kutuptan ibaret olmadığı¹⁷⁷ şeklindeki çıkışlarını, yakın çevresinde yarattığı veya değerlendirdiği müdahale fırsatlarını kullanarak, yeniden küresel ve bölgesel bir oyuncu olma yolunda realize ettikten sonra, özgüveni artmış ve revizyonist davranışlarına ABD'nin askerî bir karşılık vermeyeceği algısını

¹⁷⁶ Eugene B. Rumer, Richard Sokolsky, 2019.

¹⁷⁷ Louis Charbonneau, "Putin Says U.S. Wants to Dominate World", **Reuters**, February 10, 2007, <https://www.reuters.com/article/us-russia-usa-idUSL1053774820070210>, Erişim Tarihi: 30.11.2020.

edinmiş olarak Ortadoğu'daki faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. Denizaşırı arayışları ve stratejik derinlik oluşturma politikasını içeren tarihsel jeopolitik hırsları¹⁷⁸ Rusya'nın bu pozisyonunu desteklemektedir. Hazar Denizi'nden Basra Körfezi'ne, Doğu Akdeniz ve Kızıldeniz'e doğru eksen oluşturmaya çalışarak bölgesel güçlerle iş birliğini derinleştirmek ve diğer aktörler ile çeşitlendirilmiş pragmatik ilişkiler geliştirmek bu aktivizmin hareket alanları olmuştur. Bölgedeki fay hatlarını temsil eden önemli güçlerin hepsi ile olan diyalogu Rusya'yı bölge diplomasisinde vazgeçilmez kılmıştır.¹⁷⁹

Soğuk Savaş döneminden bu yana Suriye ile müttefik olan ve 1971'den beri Tartus limanında üssü bulunan Rusya, Suriye'deki iç savaşta yerini sağlamlaştırarak bölgedeki çıkarları için oyun değiştirici rol oynayabileceğini kanıtlamıştır. Rusya'nın 2015 yılında Suriye İç Savaşı'na askerî ve siyasi olarak etkin bir şekilde müdahil olması, bölgede ABD'nin tekeline sorgulatan,¹⁸⁰ ABD'nin bıraktığı açığı dolduran¹⁸¹ ve Rusya'nın Ortadoğu'yu jeopolitik bir kaldıraç olarak kullanmasını başlatan¹⁸² önemli bir kırılım noktasını temsil etmektedir. Bu müdahale sonrası bölgede oluşan dinamik diplomasi ile petrol piyasasında daha önce Rusya'nın çıkarlarına aykırı olarak fiyatların düşmesine yol açan bolluğun ortadan kaldırıldığı, Rusya'nın Ortadoğu'ya silah ihracatının arttığı, kilit bölgesel ekonomik -ve siyasi- ortağı olan Esed'li Suriye'nin kurtarıldığı¹⁸³ ve bölge ülkeleri ile bir dizi iş birliği, yatırım ve ticaret anlaşması imzaladığı¹⁸⁴ göz önüne alındığında, söz konusu güç savaşının ekonomik ayağı da ortaya çıkmış olmaktadır.

¹⁷⁸ Julia Gurganus, Eugene B. Rumer, 2019.

¹⁷⁹ Dmitri Trenin, "Russia in the Middle East: Moscow's Objectives, Priorities and Policy Drivers", **Carnegie Endowment**, 25.03.2016, p.4, https://carnegieendowment.org/files/03-25-16_Trenin_Middle_East_Moscow_clean.pdf, Erişim Tarihi: 12.12.2020.

¹⁸⁰ Henrique Alves Garcia, 2018, p.109.

¹⁸¹ Nicu Popescu, Stanislav Secieru, 2018, p.5.

¹⁸² Witold Rodkiewicz, "Russia's Middle Eastern Policy", **OSW Studies**, No.71, December 2017, p.17.

¹⁸³ Nicu Popescu, Stanislav Secieru, 2018, p.5, 6.

¹⁸⁴ Eugene B. Rumer, "Russia in the Middle East: Jack of All Trades, Master of None", **Carnegie Endowment**, October 31, 2019, <https://carnegieendowment.org/2019/10/31/russia-in-middle-east-jack-of-all-trades-master-of-none-pub-80233>, Erişim Tarihi: 14.12.2020.

Brzezinski Ortadoğu'yu içeren Güney Kanat ile ilgili analizlerinde, ABD'nin küresel üstünlüğünün devamı için bölgede tek bir gücün başat olmaması ve Rusya gibi büyük bir Orta Kanat ülkesinin bölgeyi kontrol etmemesi gerektiğini ileri sürmektedir. Ancak ABD bu ilkeye bağlı olmakla ve Ortadoğu'daki Rusya hareketliliğini önemli bulmakla birlikte kendi hegemonyasına ve güvenliğine karşı tehdit edici boyutta görmemiş, Rusya'nın kapsamlı bir stratejiden çok boşlukları ustalıkla dolduran bir etkinlik içinde olduğunu düşünmüştür. Bölgedeki taahhütlerini en aza indirmeye çalışırken “bölgesel bir güç olarak” tanımlayarak küçük gördüğü¹⁸⁵ Rusya'ya alan açmıştır. Örneğin, Rusya'nın Suriye'ye girmesi zaten ABD'nin Ortadoğu'dan çıkma niyetini beyanından sonra gerçekleşmiştir ve Suriye zaten Soğuk Savaş döneminden beri Rusya'nın müttefiki olduğundan, Suriye müdahalesi Rusya'nın haddini aşması olarak değerlendirilmemiştir. Hatta Rusya görünürde terörizmle ve aşırılıkla mücadele için, ama kapalı kapılar ardında Esed'in gitmesi halinde İslamcıların iktidara gelme tehlikesine karşı ABD'yi ikna ederek ABD ile uyum içinde Suriye'ye girmiştir.¹⁸⁶

3.1.2. Birimsel Koşullar

3.1.2.1. Afganistan ve Irak Müdahaleleri

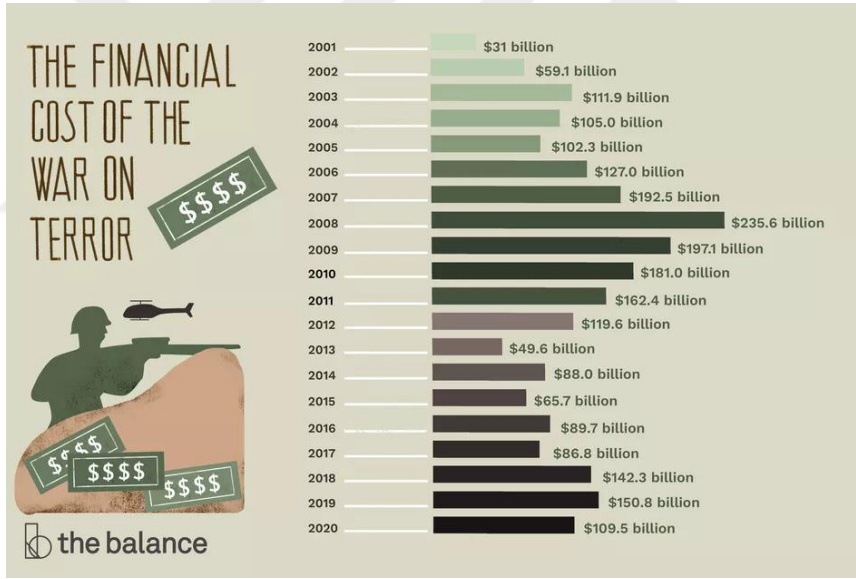
Bush döneminde ABD Ortadoğu'da biri Afganistan'da diğeri Irak'ta olmak üzere iki önemli savaş başlatmıştır.

Bush döneminde ABD Soğuk Savaş sonrası oluşan tek kutuplu uluslararası yapının hegemon devleti olarak 11 Eylül saldırıları gibi büyük bir meydan okuma ile karşılaşmıştır. Bu tehdit, Vestfalyan devlet kavramı dâhilindeki bir yapıdan değil bir

¹⁸⁵ Julian Borger, “Barack Obama: Russia Is a Regional Power Showing Weakness over Ukraine”, **The Guardian**, 25 Mar 2014, <https://www.theguardian.com/world/2014/mar/25/barack-obama-russia-regional-power-ukraine-weakness>, Erişim Tarihi: 14.12.2020.

¹⁸⁶ Eugene B. Rumer, Richard Sokolsky, 2019.

terör örgütünden ileri gelmiştir.¹⁸⁷ Bu tehlike karşısında ABD, uluslararası yapıdaki güçlü konumunun devamı için tek kutupluluğun sağladığı avantaj ile tek taraflı olarak askerî gücünü kullanma davranışını ön plana çıkarmış ve kollektif güvenliği ve meşruiyeti geri plana atmıştır. ABD'nin tek taraflı askerî güce dayanan eylemleri, gücünü müttefiklerine ve rakiplerine göstermek bakımından rasyonel ve sembolik bir araç olmuştur. Bu bağlamda Teröre Karşı Küresel Savaş gerekçesiyle ve liberal değerlerin yayılması söylemiyle Afganistan ve Irak'a müdahalede bulunmuştur.¹⁸⁸ Uzun süren her iki savaşın maliyeti ABD bütçesinde ve ABD kamuoyunun görüşlerinde olumsuz etki yaratmış ve iki ülkede de asker konuşlandırma politikasının gözden geçirilmesine, bölgede ortaya çıkan diğer sorunlarda güç kullanımına mesafeli yaklaşılmasına ve askerî yöntemlerin değiştirilmesine yol açmıştır.

Grafik 4. Son Üç ABD Başkanı Döneminde Teröre Karşı Savaşın Maliyeti

Kaynak: <https://www.thebalance.com/war-on-terror-facts-costs-timeline-3306300>

¹⁸⁷ Patrick Corscadden, "The Neoconservative Influence on US Foreign Policy and the 2003 Iraq War", **E-International Relations**, June 14, 2014, p.7, <https://www.e-ir.info/pdf/50130>, Erişim Tarihi: 28.04.2021.

¹⁸⁸ Daniel Lieberfeld, 2005, p.3.

3.1.2.1.1. Afganistan'ın İşgali

Avrasya, Asya-Pasifik ve Ortadoğu bölgeleri güç siyaseti bakımından önem taşıyan, on dokuzuncu yüzyıl boyunca Rusya, Birleşik Krallık ve İran'ın güç mücadelelerine sahne olup Birleşik Krallık-Rusya arasındaki Büyük Oyun adı verilen strateji savaşlarına konu teşkil eden, Soğuk Savaş döneminde de paylaşılamayanülke,¹⁸⁹ bölgedeki petrol ve doğal gaz boru hatlarını, maden kaynaklarını, Güney Asya'yı ve Umman Denizi'ni kontrol etmek bakımından önem taşımaktadır.¹⁹⁰ Özellikle İran'ın ve Çin'in çevrelenmesi bakımından Afganistan'ın ABD'nin nüfuzu altında kalması hassas bir konudur.¹⁹¹

Yukarıda açıklanan küresel güç mücadelesindeki yerinden dolayı Afganistan, ABD'nin daima ilgi alanında olmuştur. ABD, SSCB'nin Afganistan'ı işgal ettiği 1979'da SSCB'ye karşı savaşan mücahitlere silah ve para desteği ile işgalin sona erdirilmesine yardım etmiş, bu arada daha sonra El Kaide ve Taliban başta olmak üzere birçok radikal grubun nüvesini teşkil edecek oluşumların kurulmasına katkıda bulunmuştur. SSCB çekildikten sonra Afganistan'da çıkan iç savaşta bu gruplar ve bunlara büyük ölçüde Pakistan istihbaratı aracılığıyla sağladığı silahlar, artık ABD'nin kendisi için de sorun teşkil etmeye başlamıştır.¹⁹² ABD Yönetimi daha 11 Eylül'den önce, Kenya ve Tanzanya'daki ABD büyükelçiliklerine saldırı (1998) olaylarının faili olmakla suçladığı Taliban'ın mevzilerini bombalamıştır.¹⁹³ 11 Eylül 2001'de, El Kaide ve bu örgütün Taliban içindeki destekçileri, ABD tarafından, Dünya Ticaret Merkezi ve

¹⁸⁹ Michael Rubin, "Who Is Responsible for the Taliban?", **Washington Institute**, March 1, 2002, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/who-responsible-taliban>, Erişim Tarihi: 17.12.2020.

¹⁹⁰ Sami Denker, Oktay Karakurt, "Avrasya'da Çin-Rus Yakınlaşması ve Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Haziran 2002, S.6, s.16.

¹⁹¹ Joseph E. Fallon, "U.S. Geopolitics: Afghanistan and the Containment of China", **Small Wars Journal**, 08/12/2013, <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/us-geopolitics-afghanistan-and-the-containment-of-china>, Erişim Tarihi: 18.12.2020.

¹⁹² Michael Rubin, 2002.

¹⁹³ Fazıl A. Burget, "Hayalden Gerçeğe Trans-Afgan Boru Hattı Projesi: Boru Hattı Gölgesinde Devam Eden Bir Savaşın Anatomisi", **Avrasya Dosyası**, Bahar 2003, C.9, S.1, Enerji Özel, s.212.

Pentagon'a 2.977 kişinin ölümü ile sonuçlanan saldırıları düzenlemekle sorumlu tutulmuş¹⁹⁴ ve Afganistan bu gerekçe ile işgal edilmiştir.

Afganistan müdahalesi, 11 Eylül olayları ile ABD hegemonyasına karşı yapılan saldırıya acil bir cevap niteliğindedir. Afganistan'daki El Kaide ve Taliban hedeflerine yönelik hava atakları, 11 Eylül saldırılarının ertesi gününde NATO beşinci maddenin işletilmesi ile ilgili mekanizmaları harekete geçirmiş olmasına rağmen, ABD tarafından meşru müdafa gerekçesiyle - sonradan NATO desteğiyle devam ettirilse de - NATO desteği alınmadan tek taraflı olarak 7 Ekim 2001'de başlatılmıştır.¹⁹⁵ 11 Eylül olaylarından sonra alınan 1368 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı kapsamında müdahaleye zemin teşkil edecek hukuki dayanak tartışmalı olmasına karşın hava saldırılarından bir süre sonra kara operasyonu da başlatılmıştır.

ABD'nin müdahalesi ile Afganistan'da Taliban iktidarı devrilmişse de sonraki yıllarda tekrar güç kazanmış, hedefteki terörist lideri Usame Bin Ladin uzun süre yakalanamamış ve ülke siyasi istikrar kazanamamıştır. 2003 Yılında Afganistan'daki ana savaşın bittiği açıklanmış ve ülkenin yeniden yapılandırma çalışmaları başlamış, bundan sonraki kısım için NATO'nun Uluslararası Güvenlik Yardımı Gücü (ISAF) Afganistan'da göreve başlamıştır. Bu gelişmelere paralel olarak ABD Afganistan ile stratejik ortaklık kurmuş ve ülkedeki ABD askeri sayısı, 2010 Yılı NSS'sinde Afganistan ve Pakistan'ın teröre karşı "ön cephe" ülkeler olarak nitelendirilerek odak noktasının Irak'tan bu yöne çevrilmesi çerçevesinde, bir kısmı Irak'tan kaydırılan askerler olmak üzere sürekli artarak 2010 yılında 100.000'i bulmuştur.¹⁹⁶

¹⁹⁴ "September 11 Terror Attacks Fast Facts", CNN, September 18, 2020, <https://edition.cnn.com/2013/07/27/us/september-11-anniversary-fast-facts/index.html>, Erişim Tarihi: 15.12.2020.

¹⁹⁵ Michael Rühle, "On Yıl Sonra NATO: Ders Alıyoruz", NATO Review, 02 Eylül 2011, <https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2011/09/02/on-yil-sonra-nato-ders-aliyoruz/index.html>, Erişim Tarihi: 16.12.2020.

¹⁹⁶ Haley Stauss, "United States' Strategy in Afghanistan from 2001 to Today", Pepperdine Policy Review, Spring 2012, 4-20-2012, V..5, A.3, p.11, 15.

ABD 2011 yılından itibaren Taliban ile ön barış görüşmeleri yaptığını açıklamış ve askerlerini geri çekmeye başlamıştır.¹⁹⁷ 2019 yılı itibarıyla savaşta 2.300'den fazlası ABD askeri toplam 3.500 koalisyon askeri ve 32.000 Afgan sivil ölmüş,¹⁹⁸ milyonlarca kişi göçmen ve mülteci olmuştur. Savaş ABD bütçesinde on sekiz yılda iki trilyon dolara mal olmuştur.¹⁹⁹

3.1.2.1.2. Irak'ın İşgali

11 Eylül sonrasında yeni güvenlik ortamında ABD, terörle mücadele ve kitle imha silahlarının mevcudiyetini, bunlarla ilintilendirdiği ülkelerdeki sert güce dayalı eylemlerini meşrulaştırmanın bir aracı olarak kullanmıştır. Terör örgütlerine, şer eksenli ilan ettiği İran, Irak ve Kuzey Kore'ye ve bu bağlamda ucunu açık bıraktığı her türlü hedefe yönelik Teröre Karşı Küresel Savaş başlatmıştır.

Lieberfeld'in realist değerlendirmesine göre Irak tek kutupluluğun ve hegemonyanın devamını ispatlamak için işgal edilmiştir.²⁰⁰ Bu bağlamda, ABD üstünlüğünün ortaya konması,²⁰¹ bölgede alternatif olabilecek güçlere karşı göreceli gücünü (relative power) artırmak²⁰² ve bandwagoning,²⁰³ ABD'nin işgal ile amaçladığı sistemsel hedefler olmuştur. Bu anlamda Irak'ın gerçek bir tehdit olmasından öte sembolik bir öneminin olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra ABD'nin bölgesel hegemonyasının devamına hizmet etmek üzere, kurulacak üsler ile geniş ve maliyet

¹⁹⁷ "The U.S. War in Afghanistan 1999-2020", **Council on Foreign Relations**, <https://www.cfr.org/timeline/us-war-afghanistan>, Erişim Tarihi: 18.12.2020.

¹⁹⁸ "Why Is There a War in Afghanistan? The Short, Medium and Long Story", **BBC News**, 29 February 2020, <https://www.bbc.com/news/world-asia-49192495>, Erişim Tarihi: 17.12.2020.

¹⁹⁹ Sarah Almukhtar, Rod Nordland, "Why Did the US Get for \$2 Trillion in Afghanistan?", **New York Times**, December 9, 2019, <https://www.nytimes.com/interactive/2019/12/09/world/middleeast/afghanistan-war-cost.html?mtrref=www.google.com.tr&gwh=3849A1122876165D016F9FB2C9588430&gwt=regi&assetType=REGIWALL>, Erişim Tarihi: 17.12.2020.

²⁰⁰ Daniel Lieberfeld, 2005, p.2.

²⁰¹ Lewis Stott, 2015, p.3.

²⁰² Daniel Lieberfeld, 2005, p.3.

²⁰³ Lewis Stott, 2015, p.3.

etkin enerji kaynakları üzerinde kontrolün sağlanması ve İsrail için tehditlerin azaltılması işgalde rol oynamıştır.²⁰⁴

Bu bağlamda, zayıf devletlerin ABD halkının ve dünyanın güvenliği için bir tehdit oluşturduğu ve ABD tarafından güçlendirilmesi ve özgürleştirilmesi gerektiği şeklindeki ABD'yi özgür dünyadan sorumlu kılan retorik ideolojik bir söylem olarak kullanılmıştır.²⁰⁵ Irak'ta gerçekleşecek bir rejim değişikliğinin Soğuk Savaş dönemindeki “domino etkisi” ve daha sonra “üçüncü demokratikleşme dalgası” olarak adlandırılan sürecin Soğuk Savaş sona ererken hızlanmasına benzer bir şekilde zincirleme bir etkiyle²⁰⁶ Ortadoğu'daki diğer ülkelere de demokrasi getirebileceği şeklinde Vilsoncu ve Kantçı bir anlatı kullanılmıştır.²⁰⁷ Kaynağı kuruluş yıllarındaki ABD istisnacılığı düşüncesine kadar uzanan bir dış politika eğilimi olarak, liberal değerlerin yayılmasının ABD'nin güvenlik ve ekonomik çıkarlarına hizmet ettiği tezi, Bush tarafından Irak'a demokrasi götürmek iddiasıyla uygulama alanı bulmuştur.

Bush'un Irak'a hedeflediği rejim değişikliğinin kökenleri ABD dış siyasetindeki Yeni Muhafazakâr akımın öncülerinin bir önceki Başkan William C. Clinton (1993-2001)'a yazdıkları açık mektupta görülebilmektedir. Mektupta Saddam Hüseyin'e karşı uygulanan yaptırımların devamı konusunda artık Körfez Savaşı'ndaki ortaklara güvenilemeyeceği, Saddam'ın kitle imha silahları elde etmesi halinde bunun bölgedeki ABD askerlerini, İsrail'i, ılımlı Arap ülkelerini ve dünya petrol arzının önemli bir bölümünü tehlikeye sokacağı ve Ortadoğu'yu destabilize edeceği belirtilmektedir. Bush döneminde etkin olan Yeni Muhafazakârlar bu gerekçelere dayanarak Irak'a askerî müdahalenin gerçekleşmesini sağlamışlardır. Bütün bu sebeplerin arkasında yatan gerçeğin ipucu da aynı mektupta satır aralarından okunabilmektedir: Yirmi birinci yüzyılın ilk kısmında dünyanın güvenliği, bu meselenin nasıl ele alınacağı ile

²⁰⁴ Daniel Lieberfeld, 2005, p.2, 3, 4.

²⁰⁵ Haley Stauss, 2012, p.7.

²⁰⁶ David C. Gompert, Hans Binnendijk, Bonny Lin, **The Iraq War: Bush's Biggest Blunder**, Santa Monica, Rand Corporation, 2014, p.164.

²⁰⁷ A.g.m., p.164.

belirlenecektir. Mektupta sorunun askerî yöntemle halledilmesi gerektiği ve ABD'nin mevcut BM Güvenlik Konseyi Kararları dâhilinde buna yetkisi olduğu belirtilmekte ancak ABD'nin BM Güvenlik Konseyi'ndeki oybirliği dayatmasına da meydan vermemesi istenmektedir.²⁰⁸

ABD bu “sorumluluğun” gerçekleşmesi için bölgeyi uluslararası sistemin tek kutuplu yapısından yararlanarak Önalıcı ve Önleyici Savaş Doktrini ile dizayn etmek istemiştir.²⁰⁹ Bu strateji bir itiraz potansiyeli taşıdığından otomatik olarak tek taraflılığı doğurmuştur.²¹⁰ Tek taraflı güç yaklaşımı, kuvvet kullanılması için uluslararası hukuka uygunluk şartını ve kuvvete başvurmadan önce askerî olmayan araçları tüketme önkoşulunu aramamaktadır.²¹¹

ABD, ordusunun gücünü ve askerî transformasyonunu gösterecek²¹² kolay bir hedef olarak görülen²¹³ ve Körfez Savaşı'nda devrilme işi yarım bırakılmış olan “tehlikeli bir diktatör” tarafından yönetildiği için rahatlıkla haklılaştırılabilir²¹⁴ olan Irak'a askerî müdahalede bulunmuştur. Bu anlamda Irak'ın sergilediği güvenlik tehdidinin büyüklüğü ve ivediliği abartılmış ve tehdidin gerçek veya potansiyel olup olmaması önem taşımamıştır.²¹⁵ Saddam kitle imha silahlarının denetimi konusunda BM ile uyumlu çalışmak istediğini iletmesine ve ABD'ye petrol gibi alanlarda çeşitli ayrıcalıklar teklif etmesine rağmen diplomatik bir çözüm aranmamıştır.²¹⁶

Bu bağlamda, Irak'ın kitle imha silahları bulundurduğu ve El Kaide ile bağlantılı olduğu iddiaları öne sürülerek BM Güvenlik Konseyi'nin 1441 Sayılı Kararı ile Irak'ın

²⁰⁸ Meteor Blades, “Blast from the Past: PNAC's 1998 Letter to Clinton”, **Daily Kos**, January 28, 2008, <https://www.dailykos.com/stories/2008/1/27/444438/>, Erişim Tarihi: 07.02.2021.

²⁰⁹ F. Gregory Gause III, “The Return of the Old Middle East”, **Foreign Affairs**, March 12, 2009, <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/2009-03-12/return-old-middle-east>, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

²¹⁰ Brian C. Schmidt, Michael C. Williams, 2008, p.198.

²¹¹ Murat Alakel, Ahmet Safa Yıldırım, 2014, s.157.

²¹² David C. Gompert, Hans Binnendijk, Bonny Lin, 2014, p.164.

²¹³ Daniel Lieberfeld, 2005, p.3.

²¹⁴ David C. Gompert, Hans Binnendijk, Bonny Lin, 2014, p.164.

²¹⁵ Daniel Lieberfeld, 2005, p.15.

²¹⁶ “International Political Economy and the 2003 Iraq War: A Keynesian Perspective”, **E-International Relations**, May 5, 2019, p.2, <https://www.e-ir.info/2019/05/05/international-political-economy-and-the-2003-iraq-war-a-keynesian-perspective/>, Erişim Tarihi: 28.04.2021.

Körfez Savaşı ateşkesi şartlarını ihlal ettiği tespit edilmiş ve Irak'a silahsızlanma yükümlülüklerini yerine getirmesi için bir çağrı yapılarak süreç başlatılmıştır. Bu Karar'da kuvvet kullanılması için bir yetki verilmemiştir. Irak'a bir operasyon için Çin ve Rusya gibi alternatif güçlerden olduğu kadar Almanya ve Fransa gibi müttefiklerinden de destek bulamayan ABD, müdahale yetkisini içerecek şekilde ikinci bir karar tasarısını BM Güvenlik Konseyi gündemine getirmeyerek Irak'ın yakın tehlike oluşturduğu argümanı ile tek taraflı askerî müdahaleyi başlatmıştır (2003). ABD müdahaleden önce Irak'ın BM müfettişlerinin denetimini kabul ettiğini açıklamasını ve BM müfettişlerinin Saddam Hüseyin aleyhine kesin hüküm vermeyen raporlarını da dikkate almamış,²¹⁷ bu koşullarda gerçekleştirdiği işgalde BM Şartı'nın kuvvet kullanmama ilkesini ihlal etmiştir.

Irak'ın işgali Vietnam ve Afganistan'dan sonra ABD'nin en uzun üçüncü savaşı olmuş²¹⁸ ve ABD dış politikasındaki Vietnam sendromunu canlandırmıştır. ABD'li asker sayısının 150.000'i geçtiği işgalde 4.487 ABD askeri ölmüştür. ABD savaşın resmen sona erdiği ilan edilen 2011 yılına kadar yaklaşık bir ilâ üç trilyon dolar olduğu tahmin edilen bütçe harcaması gerçekleştirmiştir.²¹⁹ Savaşın etkisiyle ABD'nin savunma harcamalarında ve bütçe açığında dramatik artış gerçekleşmiştir.

İşgalde, değişik araştırmalarda sayısı 100.000 ila 655.000 olarak iddia edilen Iraklı ölmüştür, nüfusun %5,5'ine tekabül eden 1,6 milyon Iraklı yerinden edilmiştir.²²⁰

Irak'ın işgali, Afganistan müdahalesinde olduğu gibi, ABD'nin zora dayalı hegemonyasının gücünü ortaya koymuştur. ABD algıladığı tehdidin haklı bir sebebe dayanıp dayanmadığını tek başına belirleme yetkisini kendinde bulurken savaş gerekçelerinin gerçeği yansıtmadığı sonradan ortaya çıkmasına rağmen uluslararası

²¹⁷ David C. Gompert, Hans Binnendijk, Bonny Lin, 2014, p.171.

²¹⁸ Murat Alakel, Ahmet Safa Yıldırım, 2014, s.158.

²¹⁹ **Iraq War in Figures**, BBC News, 14 December 2011, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-11107739>, Erişim Tarihi: 18.12.2020.

²²⁰ A.g.m.

sistemin tek kutuplu yapısı nedeniyle uluslararası ortamdan bir cezalandırmaya muhatap olmamıştır.²²¹

Irak Savaşı, ABD'nin maksimalist politikalarına karşı devletleri dengeleme davranışına yöneltmiştir. Stephen M. Walt'a göre Bush döneminin saldırgan ve tek taraflı dış politikası ABD gücünün kontrolsüz yapısının bir tehdit oluşturduğu algısı ile küresel endişeleri güçlendirdiğinden devletleri ABD'nin üstünlüğüne karşı dengeleyici davranışlar sergilemeye teşvik etmiştir. Robert Pape, Bush'un tek kutupluluğun devamı için uyguladığı saldırgan tek taraflı stratejisi karşısında duyulan korkunun devletleri ABD askerî üstünlüğüne doğrudan meydan okumayan, ancak onu geciktirmek, zayıflatmak ve durdurmak için askerî olmayan araçlar kullanan "yumuşak dengeleme"ye yönelttiğini belirtmektedir.²²² Bu bağlamda Rusya ve Çin gibi küresel merkezlerin ve İran ve Türkiye gibi bölgesel güçlerin güvenlik ikilemine ve ABD eylemlerinin meşruiyetini sorgulamalarına yol açan ABD politikaları, alternatif aktörlerin göreceli güçlerini artırma ve güç dengeleme çabalarını yoğunlaştırmıştır.²²³ Bu koşulları gözlemleyen Mearsheimer, "ABD'nin, ABD karşıtı nefreti artıracak ve ABD kuvvetlerini dünyanın her yerinde ön saflara koyacak bir imparatorluk inşa etmek yerine askerî ayak izini azaltmaya ve tedbirli bir şekilde güç kullanmaya çalışması gerektiğini" savunmuştur.²²⁴

ABD'nin tek taraflı güç kullanımına dayalı ve uluslararası normları dikkate almayan politikaları dünya ve kendi kamuoyu düzeyinde de eleştiriye neden olmuştur. Özellikle Irak müdahalesinin neticesinde yaşanan insani krizler, politik kargaşa, ölümler, yaralanmalar, göç, Irak ekonomisinin ve altyapısının çökmesi ABD'nin dünyadaki görünümünü olumsuz etkilemiştir. Küresel terörle mücadele kapsamında

²²¹ Benjamin Blackstone, "The US Invasion of Iraq: Marxist and Defensive Realist Perspectives", **E-International Relations**, May 30, 2016, p.3, <https://www.e-ir.info/2016/05/30/the-us-invasion-of-iraq-marxist-and-defensive-realist-perspectives/>, Erişim Tarihi: 28.04.2021.

²²² Brian C. Schmidt, Michael C. Williams, 2008, p.206, 207.

²²³ Murat Alakel, Ahmet Safa Yıldırım, 2014, s.157.

²²⁴ Brian C. Schmidt, Michael C. Williams, 2008, p.206.

ABD'deki Müslüman toplulukların da dâhil olduğu azınlıklara ve yabancılara yönelik sıkı önlemler bu olumsuz imaja katkıda bulunmuştur.

Bush döneminin sonlarından başlayarak Ortadoğu'daki “aşırı genişleme (over stretching)”nin sonlandırılmasına ilişkin çalışmalar başlatılmıştır. Bu çalışmaların yapılması ABD'nin hegemonya gösterisinin tamamlanmış olması ve Irak'ta ABD çıkarlarına uygun somut çıktılarının elde edilmesiyle ilişkilidir. Zira ülkede, amaçlanan rejim değişikliği gerçekleştirilmiş, ABD üsleri kurulmuş,²²⁵ enerji kaynakları²²⁶ ve yeniden inşa ayrıcalıkları elde edilmiş, İsrail düşmanı milliyetçi bir diktatör ortadan kaldırılmış, ülke İsrail'in güvenliği için tehlike oluşturamayacak duruma gelmiş,²²⁷ kuzeyde Körfez Savaşı'ndan beri artan Kürt kontrolü sağlamlaştırılmış ve demokratik bir Irak kurulabilirse uzun vadede İran'ı ideolojik olarak çevreleme imkânı elde edilmiştir.²²⁸

Bu sonuçları elde ettikten sonra ABD, işgalin sebep olduğu istikrarsızlığa bir çare bulunması gibi çok zorlu bir görevi üstlenmeye istekli olmamıştır. ABD ülkede Şii etkisinin artması, Sünni azınlığın yabancılaşması, Şii-Sünni çatışması, şiddetin yaygınlaşması ve İran etkisinin artmasına karşı etkili bir çözüm arayışına girmemiştir; zaten bu tür sonuçların doğacağını gerçekte tahmin etmesine rağmen²²⁹ işgal kararını alırken etraflı bir işgal sonrası planlaması yapmamıştır.²³⁰

²²⁵ Zehra Nur Duz, “US Military Presence in Iraq in Spotlight”, **Anadolu Agency**, 08.01.2020, <https://www.aa.com.tr/en/americas/us-military-presence-in-iraq-in-spotlight/1696285>, Erişim Tarihi: 07.02.2021.

²²⁶ Noam Chomsky, “It's the Oil, Stupid!”, **Khaleej Times**, July 8, 2008, <https://www.khaleejtimes.com/article/20080708/ARTICLE/307089943/1098>, Erişim Tarihi: 07.02.2021; George Wright, “Wolfowitz: Iraq War Was About Oil”, **The Guardian**, June 4, 2003, <http://whatreallyhappened.com/WRHARTICLES/aboutoil.htm>, Erişim Tarihi: 07.02.2021.

²²⁷ David C. Gompert, Hans Binnendijk, Bonny Lin, 2014, p.164, 172.

²²⁸ Angel M. Rabasa and others, **The Muslim World After 9/11**, Santa Monica, Rand Corporation, 2004, p.57.

²²⁹ A.g.m., pp.53-55.

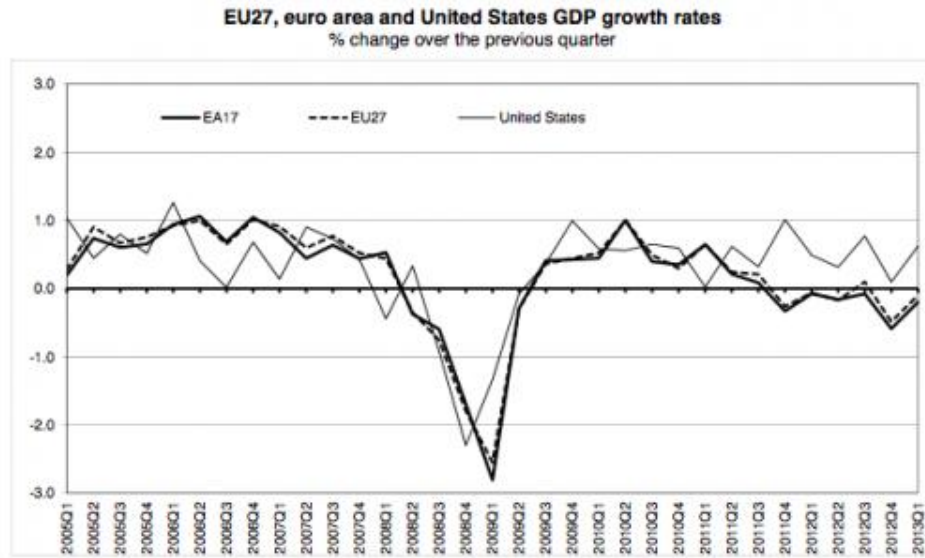
²³⁰ David C. Gompert, Hans Binnendijk, Bonny Lin, 2014, p.173.

3.1.2.2. 2008 Küresel Finans Krizi

Obama, ABD merkezli 2008 Küresel Finans Krizi'nin ortasında ilk Başkanlık seçimini kazanmıştır.

2008 Küresel Finans Krizi 1929 Ekonomik Bunalımı'ndan inceleme konusu döneme kadar gerçekleşen en ciddi ekonomik krizdir ve etkileri geniş bir alanda uzun süre hissedilmiştir.²³¹

Hedge fonları ve türev menkul kıymetler adı verilen riskli ipotek destekli fonların risklerinin realize olmasını müteakip 2008'in ortalarından itibaren büyük yatırım bankaları ve sigorta şirketlerinin batması, devralınması, kurtarılması ya da iflasa yaklaşması ile finansal piyasalar bir gerilemeye girmiştir. Bu kriz finansal alanla sınırlı kalmayıp kredi daralması ve uluslararası ticaretin küçülmesi nedeniyle reel alana da yayılırken başta AB ülkeleri olmak üzere birçok ülkeyi etkileyerek küresel bir krize dönüşmüştür.

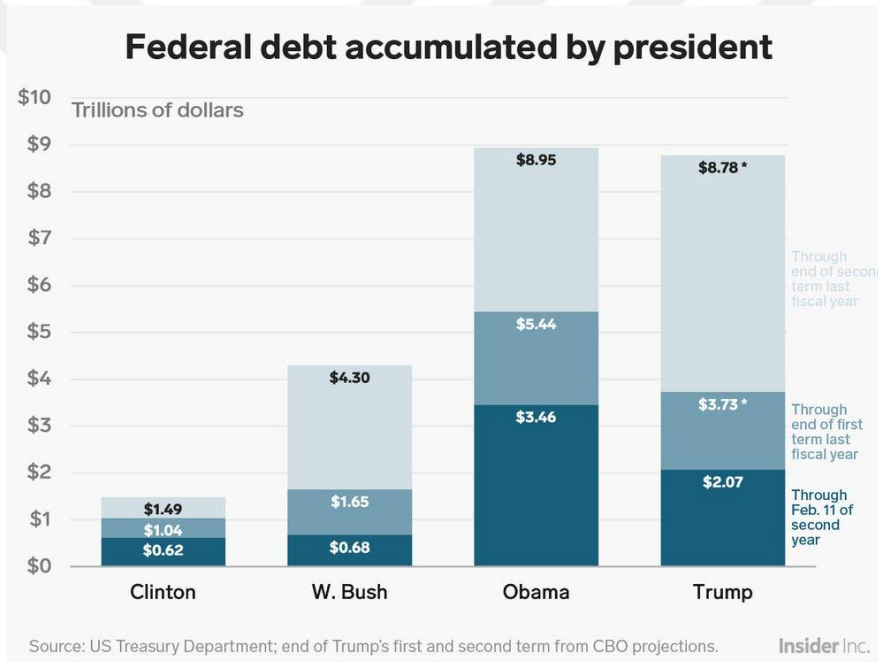
Grafik 5. ABD ve AB'de Resesyon

Kaynak: <https://www.economicshelp.org/blog/7501/economics/the-great-recession/>

²³¹ Jean-Yves Huwart, Loïc Verdier, **Economic Globalisation: Origins and Consequences**, Paris, OECD Publishing, 2013, p.126, 131, DOI:<https://dx.doi.org/10.1787/9789264111905-9-en>.

ABD Hükümeti, Eylül 2008’de Merkez Bankası ile birlikte geliştirdiği plan doğrultusunda finansal piyasaları istikrara kavuşturmak için bankalardan sıkıntılı varlıklar, hisse senetleri ve varlıkları satın almıştır.

Obama görevi devraldığında öncelikle bu büyük krizle ilgili ekonomi ağırlıklı sorunları ele almıştır. İlk iş olarak ekonomiyi canlandırma paketi ile vergileri düşürüp işsizlik maaşlarını artırmış ve bazı projeleri finanse etmiş, son iki yüzyıl içindeki en düşük faiz oranlarını yaratan genişleyici bir para politikası sürdürmüştür. Kriz boyunca şirket kurtarma, para basma, teşvik ve diğer uygulamalar ile ulusal borç oranı ve bütçe açığı büyük miktarda artmıştır.²³²

Grafik 6. Son Dört ABD Başkanı Döneminde Borçlanma Miktarları

Kaynak: <https://www.businessinsider.com/trump-national-debt-deficit-compared-to-obama-bush-clinton-2019-2>

Bu kararlarda, ABD’nin ulusötesi sermaye ile bağlantılı elitleri ile karar vericileri arasındaki ilişki de etkili olmuştur.²³³

²³² Kimberly Amadeo, “What Has Obama Done? 14 Major Accomplishments”, **The Balance**, January 21, 2021, <https://www.thebalance.com/what-has-obama-done-11-major-accomplishments-3306158>, Erişim Tarihi: 07.02.2021.

²³³ Bastiaan van Apeldoorn, Nana’ de Graaff, “Obama’s Economic Recovery Strategy Open Markets and Elite Power: Business as Usual?”, **International Politics**, 2017, DOI 10.1057/s41311-017-0030-3, p.1.

Küreselleşmenin finansal temellere dayanması nedeniyle bu piyasalarda yaşanan çöküş küreselleşmenin sorgulanmasına yol açmış,²³⁴ artan küresel makroekonomik dengesizlikler başta olmak üzere liberal ekonomik düzenin çıktılarına karşı kuşkuları artırmıştır.²³⁵ ABD hegemonyasının temel ayaklarından olan sermaye ve teknolojinin, 2008 Küresel Finans Krizi'nin yarattığı ekonomik durgunluk nedeni ile ABD'yi terk ederek başta Çin olmak üzere Uzakdoğu'ya yönelişi,²³⁶ Çin'in potansiyeli ile ilgili kaygıları artırmıştır.

Nasıl ki ekonominin genişleme dönemlerinde idealist müdahalecilik eğilimi baş gösteriyorsa, ekonominin daralma dönemlerinde izolasyonist eğilimden kaçınmak güçleşmektedir.²³⁷ Bu bakımdan ekonomik resesyon evresinde ABD gücünü korumak için kaynakları yeniden dağıtmak üzere bir Büyük Strateji belirlemiştir.²³⁸ Maliyet ve taahhütler arasındaki dengeyi kurmak NSS 2010'un başlıca sorunsallarından biri olmuş ve ABD'nin gücünün birincil kaynağı olarak ekonomisini yenilemek öncelikli amaç olarak belirlenmiştir. Belgede yurt içinde ve yurt dışında yeni bir krizi önlemek en üst güvenlik öncelikleri arasında sayılmıştır.

2008 Krizi'nin etkisiyle savunma harcamalarında önemli kesintiye giden ABD, dış politikasının maliyet kalemlerini de gözden geçirmiştir.²³⁹ Örneğin, Obama döneminde benimsenen Asya pivot stratejisi donanmanın %60'ının Asya-Pasifik'te bulundurulmasını gerektiren masraflı bir görev olduğundan diğer bölgelerdeki maliyetli faaliyetlerin azaltılmasını gerektirmiştir.

²³⁴ Jean-Yves Huwart, Loïc Verdier, 2013, p.132, 138.

²³⁵ Martin Wolf, "Seeds of Its Own Destruction", **Economist's View**, March 09, 2009, <https://economistsview.typepad.com/economistsview/2009/03/seeds-of-its-own-destruction.html#:~:text=Seeds%20of%20its%20own%20destruction%2C%20by%20Martin%20Wolf%20%2C%20Commentary%2C,the%201950s%2C%201960s%20and%201970s.&text=Markets%20will%20impose%20a%20brutal%2C%20if%20temporary%2C%20discipline>, Erişim Tarihi: 21.05.2021.

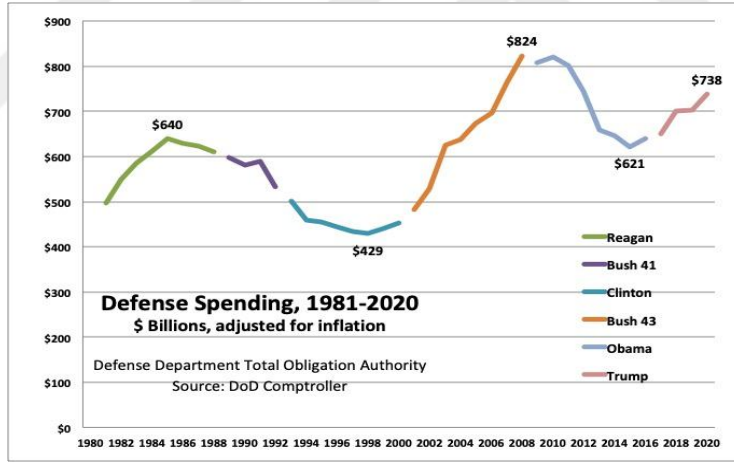
²³⁶ Süleyman Seyfi Öğün, 2019.

²³⁷ Luca Tardelli, "The United States After Unipolarity: Obama's Interventions: Afghanistan, Iraq, Libya", **LSE Research Online**, May 2012, p.23, [http://eprints.lse.ac.uk/43476/1/The%20United%20States%20after%20unipolarity%20Obama%E2%80%99s%20interventions%20\(Lsero\).pdf](http://eprints.lse.ac.uk/43476/1/The%20United%20States%20after%20unipolarity%20Obama%E2%80%99s%20interventions%20(Lsero).pdf), Erişim Tarihi: 07.02.2021.

²³⁸ Çağatay Özdemir, 2018, s.59.

²³⁹ Luca Tardelli, 2012, p.22.

Yine Obama, öteden beri savunduğu müdahaleyi seçici bir hale getiren dış politika anlayışını 2008 Küresel Finansal Krizi ortamında kolaylıkla planlayabilmiştir. Irak'ta ve Afganistan'da askerî varlığını azaltan ABD Ortadoğu'daki tehditlere karşı operasyon tarzını daha az maliyetli olan teknoloji yoğunluklu yöntemlerle değiştirmiş ve Suriye İç Savaşı gibi, yeniden uzun süreli bir askerî taahhüde veya ulus inşası faaliyetine sebep olabilecek bir savaşa müdahil olmaktan kaçınmıştır. Krizin etkisinin devam ettiği tarihlerde Ortadoğu'da Arap Baharı istikrarsızlık ve çatışmalara yol açarak sürmektedir. ABD, Bush döneminin bariz özelliği olarak ortaya çıkan ve aslında ABD dış politikası tarihinde çeşitli gerekçeler ile uygulanagelen askerî güç kullanımı politikasına Arap Baharı'nda yönelmemiştir. Libya'daki kısa süreli müdahale uluslararası ortaklarla sınırlı amaçlar için yapılmıştır. ABD, IŞİD'e karşı mücadeleyi de uluslararası ortaklarla ve sınırlı askerî yöntemlerle gerçekleştirmiştir.

Grafik 7. Son Altı ABD Başkanı Döneminde Savunma Harcamaları

Kaynak: <https://breakingdefense.com/2019/10/trumps-claim-of-2-5-trillion-in-dod-dough-not-true/>

Dış politikada, belirlediği sınırlar çerçevesinde iç yönelme eğilimi ABD için yeni bir olgu değildir. Uluslararası politikada, hayati çıkarlar istisna olmak üzere, başka ulusların işlerine karışmayarak kaynaklarını kendi ulusuna adama felsefesine dayanan izolasyonizm yaklaşımında ekonomik faktörlerin etkisi belirleyicidir. Kökenleri kolonyal periyoda ve daha sonra Kurucu Başkanlar'a kadar uzanan bu politika,

ABD'nin gücünü konsolide ederek Birleşik Krallık'tan sonraki hegemon güç olarak ortaya çıkışının önünü açmıştır.²⁴⁰

Obama döneminde izlenen benzer politikalar, küreselleşen bir dünyada özgün anlamıyla izolasyonun mümkün olmaması nedeniyle izolasyonizm olarak adlandırılmasa da içişlerine odaklanmakla uluslararası olaylara aşırı hevesli olmak arasında bir denge kurmaya çalışan, askerî eylemleri en aza indiren ve müdahale etmeden liderliğini sürdürmeye çalışan bir “karışmama (non-intervention)”,²⁴¹ neoizolasyonizm²⁴² ya da yarıizolasyonizm²⁴³ politikası olarak değerlendirilmektedir. Neoizolasyonistler, küreselleşmeyi tersine çevirmenin mümkün olmadığını farkında olarak ancak onun olumsuz etkilerine karşı ABD tarafından ikili ve çok taraflı ekonomik ve politik ilişkilerde daha fazla yük taşınmaması²⁴⁴ ve yurt dışındaki ABD askerî varlığının azaltılması gerektiğini savunmaktadır.²⁴⁵

Neoizolasyonist politikalar maliyetleri azaltma amacı taşıdığından çok taraflılığını ve iş birliğini gerektirmiştir. Bu yüzden, Vietnam Savaşı sonrası dönemde ABD'nin ekonomik gerilemesini SSCB ile zıtlaşmayı artırmak yerine Detanté yoluyla yönetmesi²⁴⁶ gibi, Obama dönemi ekonomik gerilemesi de rıza arayışı ile yönetilmek istenmiştir.

²⁴⁰ Charles A. Kupchan, “Isolationism Is Not a Dirty Word”, **The Atlantic**, September 27, 2020, <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2020/09/virtue-isolationism/616499/>, Erişim Tarihi: 09.12.2020.

²⁴¹ Osama Abu Arshid, “The Obama Administration’s Foreign Policy: Balancing Isolationist Tendencies and Pressures for External Intervention,” **Doha Institute**, July 2014, [https://www.dohainstitute.org/en/lists/ACRPS-PDFDocumentLibrary/Policy Analysis Obamas Foreign Policy Competing Pressures for Intervention and Isolation.pdf](https://www.dohainstitute.org/en/lists/ACRPS-PDFDocumentLibrary/Policy%20Analysis%20Obamas%20Foreign%20Policy%20Competing%20Pressures%20for%20Intervention%20and%20Isolation.pdf), Erişim Tarihi: 09.12.2020.

²⁴² James Kirchick, “America in Retreat: Why Neo-Isolationism Exploded Under Obama and What We Can Do About It”, **The Daily Beast**, July 12, 2017, <https://www.thedailybeast.com/america-in-retreat-why-neo-isolationism-exploded-under-obama-and-what-we-can-do-about-it>, Erişim Tarihi: 09.12.2020.

²⁴³ Matthew Fay, “Obama, Trump and Jacksonian Foreign Policy”, **Niskanen Center**, November 30, 2016, <https://www.niskanencenter.org/obama-trump-jacksonian-foreign-policy/>, Erişim Tarihi: 07.02.2021.

²⁴⁴ Eugene R. Wittkopf, Christopher M. Jones, Charles W. Kegley, Jr., **American Foreign Policy, Pattern and Process**, Seventh Edition, USA, Thomson Wadsworth, 2008, p.11.

²⁴⁵ Charles A. Kupchan, 2020.

²⁴⁶ Justin Vaïsse, “Why Neoconservatism Still Matters”, **Brookings**, May 2010, p.2, 10, https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/05_neoconservatism_vaisse.pdf, Erişim Tarihi: 07.02.2021.

3.1.2.3. Kamuoyunun Görüşü

2008 Yılında yapılan bir ankette Amerikalılar'ın %60'ı Eylül 2008'deki Başkanlık seçimlerinde iç politikanın odak noktası olması gerektiğini ve daha büyük bir yüzdesi terör tehdidini azaltmanın en iyi yolunun ABD'nin denizaşırı askerî varlığını artırmak değil azaltmak olduğunu belirtmiştir. Cumhuriyetçilerin yaklaşık iki katı kadar Demokrat Partili, ABD askerî taahhütlerini azaltmayı birinci öncelik olarak değerlendirmiştir. Irak Savaşı ve içeride artan ekonomik belirsizlik nedeniyle ABD halkı, Bush'un başkanlığının son yıllarında global yükümlülükleri daha az desteklemiştir. Demokratik toplumlarda dış politika yapımında kamuoyunun görüşleri, seçim süreci nedeniyle önem arz etmektedir. ABD dış politikasında da kamuoyu, kurucu değilse de sınırlayıcı bir etkiye sahip olabilmektedir.²⁴⁷

Dış kamuoyu açısından ise, içlerinde ABD'nin güçlü müttefiklerinin de bulunduğu 24 ülkenin 19'unda Irak Savaşı, terörle mücadele politikaları ve İsrail'e desteği nedeniyle ABD'ye karşı İslam dünyasında derin bir güvensizlik olduğu belirlenmiştir.²⁴⁸ ABD'nin dünyadaki olumlu algısının azalması, realizmin önemli bir araç olarak gördüğü diplomasi yeteneğini tehlikeye atmıştır.²⁴⁹ Zira dış kamuoyu, dış politika yapımında stratejik iletişimin bir parçası olarak rol oynamaktadır. Obama, dış politikasında dış kamuoyunun görüşlerine önem verdiğini NSS 2010'da açıklamıştır. Belgede, ABD'nin yabancı halklarla etkili bir şekilde iletişim kurarak eylemlerini senkronize etmesi, eylemlerine uluslararası toplumdan destek sağlaması, sadece elitlerin değil halkların görüşlerini de anlamaya yönelik olarak stratejik iletişim metotlarının takip edilmesi, dış politika amaçlarına ulaşabilmek bakımından gerekli görülmektedir.

²⁴⁷ Richard Sobel, **The Impact of Public Opinion on U.S. Foreign Policy Since Vietnam**, March 2001, <https://global.oup.com/ushe/product/the-impact-of-public-opinion-on-us-foreign-policy-since-vietnam-9780195105285?cc=tr&lang=en&>, Erişim Tarihi: 07.02.2021.

²⁴⁸ "Bush and Public Opinion", **Pew Research Center**, December 18, 2008, <https://www.pewresearch.org/politics/2008/12/18/bush-and-public-opinion/>, Erişim Tarihi: 07.02.2021.

²⁴⁹ Brian C. Schmidt, Michael C. Williams, 2008, p.205, 207.

Kamuoyunun görüşü gibi birimsel bir etkenin dönemin politikalarına sağladığı az ya da çok yönlendirme, Neoklasik Realist bir açıklama biçimi olarak Obama dönemi Ortadoğu politikasının bir bölümünü açıklayabilmektedir. Zira gerek ekonomik kriz ortamındaki ABD kamuoyunun bütçede önemli bir masraf kalemi olan sınır aşan müdahalelere karşı tutumu, gerekse dış kamuoyunda ABD'nin müdahalelerine yönelik oluşan tepki Obama tarafından dikkate alınarak Ortadoğu'daki müdahaleleri minimuma indiren politikaların yapımına etki etmiştir.

3.1.2.4. ABD'nin Dış Politika Eğilimleri

ABD'nin dünyadaki yeri ile ilgili büyük tartışmaları şekillendiren iki ana vizyon bulunmaktadır:

Amerika'nın, yurtdışında yüksek hırslar peşinde koşmasını, yabancı topraklarda yayılmasını içerideki canlanmaya vesile olarak görenler ile büyüklük peşinde koşmanın dikkatleri ve kaynakları içerideki sorunlardan uzaklaştırdığını, ABD'nin siyasi kurumlarının, refahının ve sosyal bütünlüğünün en iyi stratejik kısıtlama ile geliştirileceğini savunanlar.²⁵⁰

Walter R. Mead'in ABD dış politikasında tarih boyunca bulunduğunu ifade ettiği dört stratejik eğilim de aslında bu iki ana vizyonun detaylandırılmış hali gibidir. Mead'in sınıflandırmasındaki Jeffersonculuk ve Jacksonculuk sınırlama görüşünün versiyonlarını oluştururken Hamiltonculuk ve Vilsonculuk ise daha yayılmacı bir tercihi ortaya koymaktadır.

Mead'in kategorize ettiği eğilimlerden birincisi ABD Başkanlarından Thomas Jefferson (1801-1809)'ın görüşlerini temel alan Jeffersonculuktur. Jeffersoncular, ABD'nin global profilini düşürmenin dış politikanın maliyet ve risklerini azaltacağı düşüncesindedirler. Amerikan çıkarlarını dar bir şekilde tanımlamayı ve en güvenli ve

²⁵⁰ Christopher Layne, 2006, p.202.

en ekonomik yollardan ilerletmeyi düşünürler. Bu minimalist yaklaşım müdahaleciliğe karşı çıkar ve askerî harcamaları kısmayı ve kaynakları ülke içinde yeniden dağıtmayı tercih eder.²⁵¹ Jefferson bu görüşleri ile 1823'te James Monroe (1817-1825) tarafından ilan edilen izolasyonist politikanın temellerini atmıştır. İzolasyonculuk, yeni kurulmuş ve refah ve güvenlik ihtiyacı maksimum düzeyde olan ABD'nin, ekonomik ve siyasi gücünü tahkim edene kadar kargaşa içindeki Avrupa siyasetinden uzak durması ve Avrupa'daki sömürgeci devletlerin Amerika kıtasındaki hâkimiyetini sonlandırarak kıtada ABD hâkimiyetinin sağlanması fikrine dayanmaktadır. Doktrin, ABD halkının diğer uluslara karşı bağlayıcı taahhütlerden kaçınarak tüm kaynaklarını kendi ilerlemesine harcamasını öngörmektedir.²⁵² ABD izolasyonist politikaları sayesinde Batı Yarı Küre üzerinde ekonomik ve siyasi üstünlük tesis etmiştir.²⁵³

ABD tarihinde görülen ikinci dış politika eğilimi ABD Başkanlarından Andrew Jackson (1829-1837)'ın politikalarını esas alan Jacksonculuktur. Bu görüşe göre ABD, evrensel bir misyonun gerçekleştirilmesine yönelik bir siyasi varlık değildir, tam tersine asıl işi ABD halkının ulus devletidir. Jacksoncular Amerikan istisnacılığını ABD'nin dünyayı dönüştürmesinin bir kaynağı olarak değil Amerikan vatandaşlarının eşitliği ve onuruna olan bağlılık olarak görmektedirler. Jacksonculara göre ABD hükümetinin rolü Amerikan halkının kendi ulusal vatanlarında fiziksel güvenliğini ve ekonomik refahını gözeterek ülkenin kaderini yerine getirmek ve bunu bu ülkeyi benzersiz kılan kişisel özgürlüğe mümkün olduğunca az müdahale ederek yapmaktır. Jackson'un popülist ulusalcılığı yalnızca ara sıra dış politikayla ilgilidir.²⁵⁴ Jacksonculuk, Monroe'nun izolasyonist politikalarının yansımalarını taşımaktadır. Jeffersonculuk'tan farkı güçlü

²⁵¹ Walter Russel Mead, "The Jacksonian Revolt", **Hudson Institute**, January 20, 2017, <https://www.hudson.org/research/13258-the-jacksonian-revolt>, Erişim Tarihi: 01.12.2020.

²⁵² Gültekin Sümer, "Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü", **Uluslararası İlişkiler**, Güz 2008, C.5, S.19, s.123.

²⁵³ Üstün Yüksel, "Amerika'nın Monroe Doktrini Üzerinden Latin Amerika'da Hegemonya Planı", **Forum USA**, 14 Şubat 2019, <https://forumusa.com/yazarlar/amerikanin-monroe-doktrini-uzerinden-latin-amerikada-hegemonya-planı/>, Erişim Tarihi: 01.12.2020.

²⁵⁴ Walter Russel Mead, 2017.

Başkan ve güçlü yürütmeye ve Beyaz Anglosakson Protestan (WASP) seçmen kitlesinin haklarına yaptığı vurgudur.

Hamiltonculuk olarak adlandırılan üçüncü ABD dış politikası eğilimi, ABD Başkanlarından Alexander Hamilton (1755-1804)'ın izinden gidenlerin yaklaşımını açıklamaktadır. Hamiltoncular Birleşik Krallık'ın bıraktığı “dünya düzeninin dengeleyicisi” pozisyonunun yerini ABD'nin almasının kendi çıkarına olduğunu savunmaktadır. Dünyayı “piyasa” olarak gören bu yaklaşım global ekonominin canlandırılması için İkinci Dünya Savaşı sonrasında, ekonomi ve güvenlik mimarisinin devreye sokulması gerekliliğini savunmuş, SSCB'nin yıkılmasından sonraki dönemde ekonomik globalleşmenin ABD çıkarları açısından önemine vurgu yapmıştır.²⁵⁵

ABD dış politikasındaki dördüncü temel eğilim ise Vilsonculuktur. Birinci Dünya Savaşı yıllarının ABD Başkanı Wilson'ın görüşlerini sürdüren Vilsoncular liberal bir dünya düzeni oluşturulmasını ABD'nin hayati çıkarı olarak görmekte ve değerlere vurgu yapmaktadırlar. Bu eğilim, yozlaşmış ve otoriter rejimler çatışma ve şiddete sebep olduğundan barışın demokratik yönetim, hukukun üstünlüğü ve insan hakları ile sağlanabileceğine inanmıştır. Soğuk Savaş'ın son dönemlerinde bu görüş iki kola ayrılmıştır. Liberal Kurumsalcılar uluslararası kurumların ve global entegrasyonun teşvikine odaklanırken Yeni Muhafazakârlar liberal gündemin ABD'nin tek taraflı çabalarıyla gerçekleştirilebileceğini savunmuşlardır.²⁵⁶

Soğuk Savaş sonrasında Bush dönemi politikaları Vilsonculuğun bir kesiti olan Yeni Muhafazakârlık ile ilişkilendirilmektedir. Obama dönemi dış politikası ise, bu çalışmada örnekleri verildiği üzere Jeffersoncu ve neoizolasyonist bir yaklaşıma sahiptir. NSS 2010'da “yurt içinde inşa” bağlamında açıklanan ekonominin yenilenmesi, durgunluktan çıkış, uzun vadeli büyümenin ve rekabet gücünün artması, bütçe açığının azaltılması, altyapının yeniden kurulması, ekonominin önceliğine,

²⁵⁵ A.g.m.

²⁵⁶ A.g.m.

onarılmasına ve yeniden yapılandırılmasına vurgu yapılması ile “güç kullanımı” başlığı altında seçici ve minimalist politikalar geliştirilmesi, Obama döneminin Jeffersoncu ve neoizolasyonist anlayışını yansıtmaktadır.

3.2. Dönemin Ulusal Güvenlik Stratejileri

Obama, Bush dönemi uygulamalarına yönelik önemli eleştirilerde bulunmuş ve konuşmalarında “doğru savaşı kazanırken aptal savaşılardan kaçınmayı”, ABD’nin imajını düzeltmeyi, Rusya ile ilişkilerde yeni bir başlangıç yapmayı, nükleer silahları engellemeyi ve ekonomik yeniden inşayı ön plana çıkarmıştır.²⁵⁷ Seçilmesinde Irak Savaşı’nı sona erdirmeye ve Afganistan’da El Kaide’yi ortadan kaldırma sözleri etkili olmuştur.²⁵⁸

NSS 2010, Obama’nın vaatlerinde yer alan ve önceki dönemden farklılık gösteren uygulamaların habercisi olmakla birlikte Bush döneminin önceliklerini bütünüyle reddetmeyip önemli devamlılıklar içermektedir. Örneğin, küresel güvenlikte ABD’nin lider rolü, askerî güç üstünlüğünün devamı, gerektiğinde tek taraflı güç kullanma hakkını saklı tutması, tüm dünyada evrensel değerlerin desteklenmesi, El Kaide ve şiddet yanlısı aşırılıkçıları yenme taahhüdü, nükleer silahların yayılmasını önleme, Arap-İsrail barışı her iki dönemde de ele alınan konular arasındadır. Küreselleşmenin ekonomiye ve demokratikleşmeye katkıları bulunmakla beraber yeni politik güç merkezleri ortaya çıkarmak ve uluslararası terörizmi artırmak gibi olumsuzluklara da yol açtığı her iki dönemde de vurgulanmıştır. Ancak yöntem, vurgu ve tonda belirgin bir değişim göze çarpmaktadır.²⁵⁹

²⁵⁷ “Transcript: Obama’s Speech Against the Iraq War”, **NPR**, January 20, 2009, <https://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=99591469>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

²⁵⁸ Sema Emiroğlu, “ABD Diplomasisi Obama ile Yenileniyor”, **DW**, 07.11.2008, <https://www.dw.com/tr/abd-diplomasisi-obama-ile-yenileniyor/a-3773184>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

²⁵⁹ Adam Quinn, “Obama’s National Security Strategy Predicting US Policy in the Context of Changing Worldviews”, **Chatham House**, January 2015, p.15.

Obama döneminde çok taraflılığın ve iş birliğinin ön plana çıkarılması, güç kullanmanın son seçenek olarak görülmesi ve geniş ve belirsiz Teröre Karşı Küresel Savaş yaklaşımı ve Önalcı ve Önleyici Savaş Stratejisi'nden vazgeçilerek dar kapsamlı ve hedefi seçilmiş eylemlere (targeted military action) ağırlık verilmesi ve 2009 yılındaki Kahire konuşmasında zirvesi görülen, ülkenin Müslüman dünyadaki imajını onarma çabası,²⁶⁰ bu değişimi önemli ölçüde gözler önüne sermektedir.

3.2.1. 2010 Ulusal Güvenlik Stratejisi²⁶¹

NSS 2010'da temel strateji, Amerikan liderliğinin yenilenmesi olarak belirlenmiş, bu temel stratejiye ulaşmak için yapılacaklar “yurt içinde inşa” ve “yurt dışında şekillendirme” olarak tespit edilmiş; bu çerçevede çıkar alanları, güvenlik, refah, uluslararası düzen ve değerler olarak sınıflandırılmıştır (Bkz. Ek 1).

Yurt içinde inşa ile, Amerikan gücünün kaynaklarının oluşturulması hedeflenmektedir. Amerikan liderliğinin temeli olarak görülen ekonomik yenilenme başta olmak üzere ulusal kapasitenin geliştirilmesine ilişkin altyapısal konular, yeniden inşa kapsamındadır. Bu kapsamda, çok büyük bir ekonomik resesyon döneminden sonra refahın artırılması için, ekonomiyi sağlam temeller üzerine oturtma, iyileştirme, ekonomik canlılığın geri kazanılması ve altyapısını geliştirme, durgunluktan çıkış, uzun vadeli büyümenin ve rekabet gücünün artması, ihracatın ve tasarrufların artırılması, krizlerin tekrarlanmaması, bütçe açığının azaltılması, mükelleflerin parasının akılcıca harcanması konularına vurgu yapılmıştır.

Yurt dışında şekillendirme, uluslararası düzeni yönlendirmeyi hedeflemektedir. Bunun dört temel esasa dayandırıldığı görülmektedir: ABD'nin liderliği, iş birlikçi

²⁶⁰ Barack Obama, “Remarks by the President on a New Beginning”, **The White House President Barack Obama**, June 4, 2009, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-cairo-university-6-04-09>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

²⁶¹ **National Security Strategy**, The White House, May 2010, https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

yaklaşımlar, kuvvet kullanımını minimize etme ve yurt dışına değer/hükümet sistemi empoze etmeme.

ABD'nin liderliği, NSS 2010'da "yenilenme" bağlamında çok sık kullanılmaktadır. Değişen jeopolitik durumda savaşlar, ekonomik kriz ve yeni güçlerin ortaya çıkışı ile Amerikan liderliğinin yenilenme ihtiyacı birlikte anılmaktadır. ABD'nin, eğitim, enerji, bilim, teknoloji ve sağlık alanında yıllarca yetersiz yatırımın kurbanı olduğu, refah ve rekabet avantajını kaybettiği, bunun, ülkeyi muazzam bir açık ve ulusal borçla sarstığı şeklindeki kırılğanlıklar NSS 2010'da yer bulmuştur. Dışişleri Bakanı Clinton, NSS 2010'un açıklanması münasebeti ile yaptığı konuşmada, zımnen ABD'nin gücünün ve etkisinin dünyada azaldığını kabul etmiş ve bunun geri dönüşünü sağlamak için yurt içinde ve dışında yeni stratejiler gerektiğinin altını çizmiştir.²⁶²

İşbirlikçi yaklaşımların NSS 2010'da iki ana koldan yürütülmesinin planlandığı anlaşılmaktadır: Birincisi, müttefik, ortak veya rakiplerle kapsamlı etkileşim; ikincisi, uluslararası kurumların meşruiyetini ve performansını geliştirme stratejisi. Bu planların gerçekleştirilme şekli ise diplomasi ve çok taraflılığın ön plana çıkarılması ile olacaktır.

Birinci kolda, özellikle diplomasinin kullanılacağı kapsamlı etkileşim ile ilgili faaliyetlere örnek olarak, geleneksel ittifakların güçlendirilmesi, 20ler Grubu (G-20), Çin, Hindistan, Rusya ve diğer etki merkezleri dâhil dost ve düşmanlarla kapsamlı bir ilişki, Çin ve Rusya ile olan ilişkilerde potansiyel çatışma alanlarında tırmanmaya gitmek yerine bir denge arayışına girilmesi hususları gösterilebilir.

Bu yaklaşımın Ortadoğu'daki örnekleri ise NSS 2010'da, Büyük Ortadoğu'da ilişkilerin genişletilmesi ve derinleştirilmesi için İsrail ile güçlü ortaklığın sürdürülmesi, Mısır, Ürdün, Suudi Arabistan ve diğer KİK ülkeleri gibi Arap devletleri ile bölgedeki kilit güvenlik ilişkileri geliştirilmesi, bölgedeki hükümetlere siyasi reformlar yapma ve konuşma, meclis ve medya üzerindeki kısıtlamaları gevşetme konusunda baskı

²⁶² Hillary Clinton, "Remarks On the Obama Administration's National Security Strategy", U.S. Department of State, 27 May 2010, <https://2009-2017.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2010/05/142312.htm>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

yapılması, sivil toplum gruplarına ve bireylere güçlü destek verilmesi, eğitim, ekonomik büyüme, bilim ve sağlık gibi alanlarda ortaklıklar geliştirilmesi olarak sayılabilir.

İkinci kolda, çok taraflılık, kurumlar ve mekanizmalara odaklanılmaktadır. Mevcut düzenin İkinci Dünya Savaşı'nı takiben ABD öncülüğünde oluşturulan normlarına ve kurumlarına vurgu yapılmakta, küreselleşmenin değiştirdiği dünyada risklerin kolektif olarak yönetilmesini gerektiren bir güvenlik bağımlılığı ortaya çıktığından hareketle çok taraflılığın bir seçim değil bir zorunluluk olduğu belirtilmektedir: ABD'nin çıkarlarını takip etmek, amaçlarını meşrulaştırmak ve yüklerini paylaşmak için yeni ve güncellenmiş uluslararası kuruluşlara ihtiyaç bulunmaktadır. Yönetim, ortaya çıkan tehditlere karşı koymak için yükselen güçlerin uluslararası yükümlülüklerin daha büyük bir kısmını üstlenmeleri ve daha uyumlu hareket etmeleri hususlarında uluslararası iş birliğinin mimarisini güncellemek istemektedir.²⁶³

Kuvvet kullanmanın en aza indirilmesi, bunun yerine diplomasi gibi diğer güç unsurlarından yararlanılması, NSS 2010'da kapsamlı bir şekilde vurgulanan konular arasında yer almıştır. Hem Carr hem de Morgenthau tarafından vurgulandığı şekilde güç kullanmanın “son çare” olarak nitelendirilmesi ve askerî güce caydırıcılık yönüyle vurgu yapılması, NSS 2010'da benimsenmiş bir düsturdur.²⁶⁴ Yönetim potansiyel rakiplerin kuşkularını artıracak, iş birliğini zorlaştıracak ve maliyetleri artıracak hamlelerden kaçınmaya çalışmaktadır. İran gibi muhalif bir rejim ile olan ilişkide çatışmadan ziyade katılım, müdahale yerine yaptırım yönteminin izlenmesi ve Irak'taki askerî varlığın sonlandırılmaya çalışılması bu yaklaşımın örneklerindendir.

Yurt dışına değer veya hükümet sistemi dayatmama esası kapsamında, öncelikle ABD'nin örnek olması ve değerler uğruna müdahaleci faaliyetlerden kaçınması üzerinde durulmuştur. Bu yaklaşım, barışçıl demokratik hareketlerin desteklenmesi,

²⁶³ “Obama’s NSS: Promise and Pitfalls”, **Council on Foreign Relations**, May 28, 2010, <https://www.cfr.org/expert-roundup/obamas-nss-promise-and-pitfalls>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

²⁶⁴ Mehmet Keyik, Mehmet Seyfettin Erol, 2019, s.20, 21.

kırılgan demokrasilere destek sağlanması, otoriter devletlerle ilişkilerde insan haklarının ön plana çıkarılması ve demokratik olmayan rejimlerle ilkeli etkileşim kurulması hususlarını da kapsamaktadır.

Özetle, NSS 2010 kapsamında yukarıda açıklanan hususlar, mecbur kalmadıkça kuvvet kullanmamayı, ulusal gücün kuvvet dışı unsurlarına önem vermeyi, ulusal çıkarları doğrudan ilgilendirmedikçe başka bölgelerin işlerine müdahil olmamayı, proaktif bir değiştirme yönteminden uzaklaşmayı, tek başına hareket etmemeyi, “saçma şeyler (stupid stuff)” yapmamak için bir eylemden önce maliyet etkinliği dâhil detaylıca onun sonuçlarını hesaplamayı getirir.²⁶⁵

Bu bağlamda, ABD’nin yeni liderlik stratejisini açıklamak için, geriden liderlik (*leading from behind*), sabır diplomasisi (*patience diplomacy*), akıllı güç (*smart power*), karışmama (*non-interventionism*), seçici angajman (*selective engagement*), yeniden mevzilenme (*repositioning*), yeniden ayarlama (*recalibration*), çok taraflılık (*multinationalism*), iş birlikçi güvenlikçilik (*cooperative security*), yumuşak güç (*soft power*), sınırlama ve uzaktan dengeleme gibi dış politika ve güvenlik stratejisi terimlerinin ve neoizolasyonizm ve Jeffersonculuk şeklindeki dış politika eğilimlerinin kullanılması uygun olmaktadır.

3.2.2. 2015 Ulusal Güvenlik Stratejisi²⁶⁶

NSS 2010 üzerinde baskı yaratan küresel ve bölgesel gelişmeler nedeniyle Obama Yönetimi, bir bölümü Başkan’ın kendi partisinden olmak üzere NSS’nin günlük dış politikayı destekleyip desteklemediğini sorgulayan eleştiriler almış, dış politikada zayıf ve kararsız bir yaklaşıma sahip olmak, vizyon ve stratejik ağırlıktan yoksun olmak ve reaktif olmakla suçlanmıştır. Obama’nın Ağustos 2014’te Irak ve Suriye’deki

²⁶⁵ Lawrence J. Korb, “Obama’s Strategic Restraint: Doing Smart Stuff”, **The National Interest**, August 25, 2014, <https://nationalinterest.org/feature/obamas-strategic-restraint-doing-smart-stuff-11144>.

²⁶⁶ **National Security Strategy**, 2015.

IŞİD'in yükselişi ile mücadele etmek konusunda "henüz bir stratejimiz yok"²⁶⁷ ifadesini kullanması ve 2013'te Beşar Esed'in sivillere yönelik kimyasal silah kullanması karşısında müdahale kararı vermedeki yavaş tutumu²⁶⁸ bu eleştirileri yoğunlaştırmıştır. Karşı karşıya olduğu tüm bu gerçeklikler Yönetimi stratejisini uyarlamaya yöneltmiştir.²⁶⁹

2010 NSS'sinden sonraki güvenlik ortamını önemli ölçüde değiştiren gelişmeler NSS 2015'te ele alınmıştır. Devletlerin güç elde etme bakımından daha dinamik olması ve ekonomik güç dengesi değiştiğinde uluslararası ilişkilerdeki nüfuz beklentilerinin de değişmesi bağlamında özellikle Çin'in yükselişi ve Rusya'nın saldırganlığı, büyük güç ilişkilerinin geleceğini önemli ölçüde etkileyecek bir konu olarak değerlendirilmiştir. Bu çerçevede Asya-Pasifik'teki çatışma riskine dikkat çekilerek "Asya-Pasifik'i yeniden dengeleme" stratejisi benimsenmiştir. Bu yaklaşım, ABD'nin kaynaklarını ve enerjisini Ortadoğu'dan diğer alanlara kaydırmanın rasyonel bir davranış olduğu fikrine paraleldir. Yine de NSS 2015'te Ortadoğu'daki petrol üretiminin küresel pazar için hayati önemini koruduğu ve bölgeden dünyaya serbest enerji akışının garanti altına alınması hususuna yer verilmesi, ABD'nin bölgeden tamamen çekilmesinin söz konusu olmadığını göstermektedir. Ortadoğu ayrıca, terörizmin ve saldırganlığın engellenmesi ve kitle silahlarının geliştirilmesi, çoğaltılması veya kullanılmasının önlenmesi gibi temel alanlar ile ilgili olarak da önemini korumaktadır. Belgede, Rusya konusunda ise, ABD'nin Rusya'ya önemli maliyetler getirmeye devam edeceği ancak Soğuk Savaş'tan kaçınacağı ve ortak çıkarlar olan alanlarda farklı bir yol seçerse daha fazla iş birliğine kapıyı açık tutacağı ifade edilmektedir.

²⁶⁷ Spencer Ackerman, "Obama: We Don't Have a Strategy Yet to Combat ISIS Militants", **The Guardian**, 28 August 2014, <https://www.theguardian.com/world/2014/aug/28/obama-us-strategy-isis-iraq-syria>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

²⁶⁸ Andrew Bolt, "Obama Decides Not to Decide on Syria, After All", **Daily Telegraph**, September 2, 2013, <https://www.dailytelegraph.com.au/blogs/andrew-bolt/obama-decides-not-to-decide-on-syria-after-all/news-story/86750babfce9af242620b79ce5704e9f>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

²⁶⁹ Adam Quinn, 2015, p.19.

Şiddet yanlısı devlet dışı aktörlerin büyümesinin, özellikle zayıf ve kırılgan devletlerde otoriter rejimlerin karşı çıkması ve istikrarsızlığa yol açma ihtimali, NSS 2015'te yine güvenlik ortamını değiştiren hususlar arasında sayılmıştır.

Bu bağlamda Arap Baharı (2011) bölgeyi, topluluklar arasındaki ve vatandaşlar ile hükümetler arasındaki ilişkileri yeniden tanımlayacak bir mücadele ile karşı karşıya bırakırken Obama Yönetimi, Strateji'sinde, dini aşırılık yanlılarının kök saldığı toplumlarda sürecin zor olacağı öngörüsüne odaklanmaktadır. Obama, bu süreçte siyasi reform sonuçlarının o kadar müphem olduğuna inanmıştır ki bazı yerlerde otokratların istikrarlı yönetimini, bazı yerlerde ise çözümsüzlüğün uzayıp gitmesini tercih etmiştir.

Yine şiddet yanlısı devlet dışı aktörler bağlamında Obama Yönetimi Usame bin Ladin'in öldürülmesiyle terörle savaşı sona erdirmeye yaklaştığına inansa da bu süreçte Afganistan'da Taliban'ın yükselişe geçmesi, ABD'yi bu ülkede bir süre daha kalıcı olmaya sevk etmiştir.²⁷⁰

Aynı kapsamda, ABD'nin ulusal güvenlik çıkarlarını olumsuz etkilemeden Irak'tan güçlerini geri çekebileceğine inanan Obama Yönetimi, işgal ve sonrasında uygulanan politikaların zemini iyice kayganlaştıran ortamında ortaya çıkan IŞİD gibi terör örgütlerinin güç kazanması karşısında NSS 2015'te kolektif eylem stratejisi geliştirmek durumunda kalmıştır.

NSS 2015'in genel çerçevesi (Bkz. Ek 2), ABD'nin güçlü ve sürdürülebilir liderliğine odaklanmaktadır. Küresel güvenliği ve refahı koruma yüklerini paylaşacak ve uluslararası normları korumak için gerekli kapasiteyi sunacak olan en yakın ortaklar ve müttefikler, diğer devletler, devlet dışı ve özel aktörler ve uluslararası kurumlar, özellikle BM, uluslararası finans kurumları ve kilit bölgesel organizasyonlar gibi "yetenekli" ortaklarla liderlik etmek amacı, 2010 NSS'sindeki gibi iş birlikçi yaklaşımları ön plana çıkarmaktadır.

²⁷⁰ Peter Feaver, 2015.

Güç kullanımının eldeki tek araç, temel amaç ve her zaman en etkili yöntem olmadığı vurgulanarak gücün tüm enstrümanlarıyla liderlik etmenin hedeflenmesi ve diplomasi vurgusu, yine NSS 2010'daki güç kullanımını minimuma indirme amacının devamı niteliğini taşımaktadır. Diğer taraftan hedefi seçilmiş ekonomik yaptırımların, askerî saldırganlık ve silahların yasadışı yayılmasından sorumlu olan veya uluslararası kural ve normları ve barışı tehdit eden şiddete başvuran sorumsuz aktörlere maliyet uygulamak için etkili bir araç olmaya devam edeceği, bu yaptırımların bölgesel düzeyde istikrar ve düzene yönelik ciddi tehditleri caydırmak için de kullanılacağı da vurgulanmaktadır.

NSS 2015'te "stratejik sabır" ilkesi yeni bir kavram olarak göze çarpmaktadır. Sabır diplomasisi olarak da adlandırılan bu ilke, Obama Yönetimi'nin, zayıflık olarak görülerek eleştirilen politika tercihlerini savunma aracı olarak değerlendirilmiştir.²⁷¹ Stratejik sabır, karşılaşılan zorlukların ulusal güce akıllıca yatırımlar yapmayı lüzumlu kıldığını, bu nedenle, ulusal gücün tüm unsurlarından yararlanılan ve belirli ilke ve önceliklerce yönlendirilen bir gündem sürdürülmesi gerektiğini ifade etmektedir. NSS 2015'te "korkuya dayalı kararlar aldığımızda ortaya çıkan aşırı üstlenmeye direnmeliyiz," "karşılaştığımız zorluklar günün krizlerine kısa vadeli tepkiler vermek yerine stratejik sabır ve kalıcılık gerektiriyor" ifadeleri yer almaktadır. Akıllı stratejiler maliyet etkinliğini hesaba katar, kısa vadeli tepkiler ise maliyetlidir. Harekete geçmeden önce gelişmeleri izlemek ve gücünü derhal değil zaman içinde ve sınırlı kullanmak akıllı bir strateji olarak stratejik sabır kavramı içinde yer almaktadır. Bu kavram, Yönetim'in Suriye ve Irak'taki politikaları konusunda aldığı eleştirilere bir yanıt gibi görünmektedir.²⁷²

²⁷¹ Stewart M. Patrick, "Obama's National Security Strategy: New Framework, Same Policies", **Council on Foreign Relations**, February 6, 2015, <https://www.cfr.org/blog/obamas-national-security-strategy-new-framework-same-policies>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

²⁷² Stewart M. Patrick, 2015.

Bu yaklaşımın bir devamı olarak NSS 2015'te, ABD bir güç pozisyonundan liderlik ediyorsa da bunun, ABD'nin dünyada yaşanmakta olan tüm olayların gidişatını dikte edebileceği veya böyle yapması gerektiği anlamına gelmediği ifade edilmektedir. Bu noktada, ABD'nin kaynaklarının ve etkisinin sonsuz olmadığı ve karmaşık bir dünyada, karşılaşılan güvenlik sorunlarının çoğunun hızlı ve kolay düzeltmelere izin vermeyeceği açıklanmaktadır.

3.2.3. 2010 ve 2015 Ulusal Güvenlik Stratejileri'nde Ortadoğu

2010 NSS'sinde Ortadoğu ile ilgili olarak, kitle imha silahlarının yayılması ve şiddet yanlısı aşırılıkçıların eline geçmesi tehdidine karşı kapsamlı bir silahsızlanma ve nükleer güvenlik gündemi takip edilmesi, Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması (NPT)'nin güçlendirilerek hesap verebilirliğin sağlanması, sorumlu bir İran'ın teşvik edilmesi; El Kaide ve bağlantılarının dağıtılması, parçalanması ve yenilmesi ve bu konuda ön cephedeki ortaklar olan Afganistan ve Pakistan'ın güçlendirilmesi, Irak'ta, ABD'nin askerlerini geri çekmesini de içeren Irak'ın tam egemenliğe ve sorumluluğa geri dönüşü, İsrail ve komşuları arasında Filistin halkının kendilerine ait kendi ayakları üzerinde durabilen bir devlet şeklindeki meşru beklentisini karşılarken İsrail'in güvenliğini emniyete alan iki devletli bir çözüm de dâhil kapsamlı bir barış, İsrail'in bölgeye kalıcı entegrasyonunu desteklerken İsrail ile güçlü bir ortaklık sürdürmek, Mısır, Ürdün, Suudi Arabistan ve diğer KİK ülkeleri gibi Arap devletleri ile olan güvenlik ilişkilerini geliştirmek ve bölge ülkeleri ile ilişkileri derinleştirmek gibi politikalar sayılmıştır.

NSS 2015'te ise; zorlu Arap Baharı süreci, Ortadoğu petrollerinin hayati önemi ve Irak ve Afganistan'daki toplam ABD askeri sayısının 15.000'in altına düşürüldüğü hususlarından bahsedildikten sonra, terörizm ile mücadele, kitle imha silahlarının

kullanılmasını ve yayılmasını önleme ve çatışmaları önleme kapasitesi oluşturma stratejileri ve öncelikleri açıklanmıştır.

3.3. Dönemin Önemli Olayları

3.3.1. Arap Baharı

Ortadoğu'daki otokratik rejimler, ekonomik sıkıntılar, yolsuzluk gibi sebepler ile 17 Aralık 2010'da Tunus'ta başlayarak kısa süre içerisinde Fas, Tunus, Libya, Mısır, Ürdün, Suriye, Bahreyn ve Yemen'e yayılan protesto gösterilerine Arap Baharı adı verilmektedir.

Arap Baharı Tunus ve Mısır'da yönetim değişiklikleri, Libya, Suriye ve Yemen'de iç savaş, Ürdün ve Fas'ta reformlar ve Bahreyn'de ayaklanmanın bastırılması ile sonuçlanmıştır. Ancak yumuşak geçişlerin gerçekleştiği ülkelerde bile değişimden sonra tam bir istikrar sağlanamamıştır.

Bu bölümde Bahreyn, Ürdün, Fas gibi kapsamı ve sonuçları sınırlı kalan protesto hareketlerinin yaşandığı ülkeler ile demokrasiye yumuşak bir geçiş yapan Tunus inceleme dışı bırakılarak zorlu bir geçiş süreci yaşanan Mısır ile Arap Baharı dalgasının iç savaşa evrildiği Yemen, Libya ve Suriye ile ilgili Obama dönemi ABD dış politikası, ayaklanmaların başlama sırasına göre ele alınmıştır.

3.3.1.1. Mısır

Bölgedeki ABD çıkarları ile örtüşen bir bölgesel vizyona sahip olan Mısır'ın ABD ile uyumlu ilişkisi kırk yıllık siyasi ve askerî iş birliği geçmişine dayanmaktadır. Stratejik su yollarını barındıran konumu ile Mısır, ABD'ye Süveyş Kanalı ve hava sahasını kullandırmak suretiyle ABD askerî unsurlarının mobilitesini sağlamaktadır.

Süveyş Kanalı'ndan tercihli geçiş hakkı sayesinde ABD diğer ülkelerin gemileri bekletilirken Süveyş Kanalı'ndan ayda en az on gemisini geçirerek Irak ve Afganistan'a birlik ve ekipman taşıyabilmektedir. Kanal, ABD'nin Nortfolk Deniz Üssü'nden Basra Körfezi'ne ve Hint Okyanusu'na gidiş süre ve maliyetini azaltmaktadır.²⁷³ Mısır, ABD'nin Ortadoğu'daki temel çıkarlarından olan İsrail'in güvenliği bakımından da önem taşımaktadır. ABD'nin öncülüğünde Camp David Antlaşması ile İsrail'i tanıyan ve İsrail ile barış yapan ilk bölge ülkesi olan Mısır, aynı zamanda Süveyş Kanalı'ndan İsrail'e geçiş hakkı veren ve İsrail ile ilişkilerini normalleştirerek İsrail karşıtı Arap bloğunda ilk kez gedik açan en stratejik ülkedir.

Mısır'da 25 Ocak 2011'de başlayan Arap Baharı 11 Şubat 2011'de otuz yıllık ABD müttefiki Hüsnü Mübarek iktidarının devrilmesiyle sonuçlanmış, geçiş döneminin ardından başlayan bir yıllık Müslüman Kardeşler idaresinden sonra bu süreç, ilk seçilmiş Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'ye yönelik darbe ile tersine çevrilmiştir.

Arap Baharı Mısır'da ilk başladığında ABD, Mübarek ile olan yakın ilişkisi nedeniyle sürecin yumuşak geçmesini öneren bir dil kullanarak istikrar vurgusu yapmış olsa da bir hafta sonra Mübarek'i istifaya çağırmıştır.²⁷⁴

Geçiş süreci sonrasında yapılan seçimleri kazanarak 30 Haziran 2012'de göreve başlayan Mursi Ağustos 2012'de önce Çin'e üç günlük bir resmi ziyarette bulunmuş,²⁷⁵ arkasından otuz üç yıl sonra İran'a giden ilk Mısır lideri olarak Tahran'daki Bağlantısızlar Zirvesi'ne katılmıştır.²⁷⁶ Mursi Kasım 2012'den itibaren İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırılarını durduracak bir ateşkesin ilanı için çaba harcamıştır.

²⁷³ Kim Ghattas, "Mısır: ABD Dış Politikasının İflası", **BBC**, 16 Ağustos 2013, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/08/130816_abd_misir_politikasi_darbe, Erişim Tarihi: 21.12.2020.

²⁷⁴ "Obama Presses Hosni Mubarak to Make Right Decision and Step Down", **France 24**, 05.02.2011, <https://www.france24.com/en/20110205-obama-presses-hosni-mubarak-leave-office>, Erişim Tarihi: 19.12.2020.

²⁷⁵ "Mursi'nin İlk Durağı Çin", **Aljazeera Türk**, 28.12.2012, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/mursinin-ilk-duragi-cin>, Erişim Tarihi: 19.12.2020.

²⁷⁶ "33 Yıl Sonra Bir Mısır Cumhurbaşkanı Tahran'da", **CNN Türk**, 30.08.2012, <https://www.cnnturk.com/2012/dunya/08/30/33.yil.sonra.bir.misir.cumhurbaskani.tahranda/674803.0/index.html>, Erişim Tarihi: 19.12.2020.

Filistin işgalinin sona ermesine sık sık vurgu yapan Mursi, Gazze ile kapalı olan sınır kapılarını kalıcı olarak açmış²⁷⁷ ve İsrail ile sınırdaş olan Sina Yarımadası'na zırhlı birlikler konuşlandırmıştır.²⁷⁸

Müslüman Kardeşler'in Mısır'ı ABD çıkarları ile uyuşmayan bir şekilde bölge siyasetine angaje etmesi nedeniyle ABD, 3 Temmuz 2013'teki darbe hakkında erken dönemde hiçbir açıklama yapmamış, bir süre sonra “şu an bir pozisyon almadıklarını” açıklamış, daha sonraki beyanlarında ise darbeyi meşrulaştırıcı ifadeler kullanmış ve orduyu eleştirmekten kaçınmıştır.²⁷⁹ Obama'nın Arap dünyasında politik reformlar ve demokrasi umudu hakkında 2009 yılında Kahire'de yaptığı örnek konuşma ile tezat oluşturan bu tutum²⁸⁰ ABD'nin Sisi Yönetimi ile geliştirdiği yakın ilişkiler ile devam etmiştir. Mısır'a ABD tarafından 1979'daki Mısır-İsrail Barış Anlaşması'ndan beri her yıl ilgili yasa kapsamında ekonomik ve askerî yardım sağlanmaktadır. Ancak askerî bir darbe ile seçilmiş bir hükümetin ortadan kaldırıldığı bir ülkeye insani olmayan yardımların kesilmesini öngören bir yasa hükmü de bulunmaktadır. Bu hüküm kapsamında darbe sonrasında Mısır'a yıllık olarak yapılan askerî ve ekonomik yardımların kesilip kesilmeyeceği hususunda ABD Yönetimi'nde yapılan değerlendirmelerin sonucunda Mısır ordusuna bazı silahların teslimi ve hükümete yapılan ekonomik yardımların bazılarının geçici olarak durdurulmasına, ancak Mısır'da gerçekleşen olayların “darbe” olarak adlandırılmamasına karar verilmiştir. Bu nitelendirmenin yapılması halinde yasa gereğince insani nitelikte olmayan tüm yardımların tamamen kesilmesi gerekecekti.²⁸¹ Mısır'a yönelik bazı kısıtlamalar 2014'te hafifletilmiş, askerî ekipman tedariki, “ABD'nin ulusal güvenlik çıkarları” nedeniyle

²⁷⁷ Adnan Abu Amer, “Mohamed Morsi Was a True Friend to Palestinians in Gaza”, **Middle East Eye**, 19 June 2019, <https://www.middleeasteye.net/opinion/mourning-morsi-palestinians-gaza-remember-how-egyptian-leader-embraced-them>, Erişim Tarihi: 19.12.2020.

²⁷⁸ “Egypt Deployment of Armor in Sinai Worries Israel”, **Reuters**, August 21, 2012, <https://www.reuters.com/article/us-israel-egypt-idUSBRE87K0U920120821>, Erişim Tarihi: 19.12.2020.

²⁷⁹ “White House Refuses to Make Egypt Coup Determination”, **BBC News**, July 8, 2013, <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-23234153>, Erişim Tarihi: 19.12.2020.

²⁸⁰ Michael E. O'Hanlon, 2015.

²⁸¹ “Obama Administration Quietly Suspends Military Aid to Egypt, Mulls ‘Coup’”, **RT**, 20 August 2013, <https://on.rt.com/wpl115>, Erişim Tarihi: 19.12.2020.

2015'te yeniden serbest bırakılmıştır. Bunda, Mısır'ın ABD ve İsrail için öneminin yanısıra, komşusu Libya dâhil bölgedeki çeşitli çatışmalara taraf olması, içeride IŞİD ile mücadele etmesi, Yemen'deki İran destekli isyancılara karşı birleşik Arap askerî gücünü kurma inisiyatifine katkıda bulunması da etkili olmuştur. Beyaz Saray'dan yapılan açıklamada Mısır'a sağlanan askerî yardımın terörizmle mücadele, sınır güvenliği, deniz güvenliği ve IŞİD militanlarının aktif olduğu Sina'nın güvenliğine odaklandığı belirtilmiş ve yardımın Mısır'ın güvenlik ve istikrarını ve terörist organizasyonların yenilmesi de dâhil bölgede paylaşılan ortak hedefleri teşvik edeceği vurgulanmıştır.²⁸²

Yukarıdaki açıklamalar ışığında, Obama döneminde ABD'nin, Mısır'da Arap Baharı'nın estirdiği demokrasi rüzgârlarının tersine, statükoyu korumaya yönelik bir politika izlediği görülmektedir. Mısır'ın özellikle Süveyş Kanalı'ndan kaynaklanan jeopolitik değeri ve İsrail'in güvenliği bakımından önemi, ABD'nin, Mısır'da seçimle iktidara gelmiş ancak ABD çıkarları ile uyum sergilemeyecek bir hükümetin demokratik olmayan yollarla devrilmesini desteklemesi ile sonuçlanmıştır. Mısır darbesi karşısında ABD'nin tutumu, realist yaklaşımın etiğin devletlerin davranışında belirleyici bir rol oynamadığı yönündeki değerlendirmesine paraleldir. Demokratik yollardan gelmiş bile olsa Mısır'ı ABD çizgisinden uzaklaştıracak bir yönetim, ABD'nin bölgedeki çıkarlarını sorgulayıcı bir tutum alabilir; bu tutum, bölge ülkelerindeki ABD karşıtı akımlara güç vererek ABD'nin hegemonyasına zarar verici bir boyuta ulaşabilirdi. ABD'nin, Müslüman Kardeşler gibi niyetlerine şüphe ile yaklaştığı İslamcı bir iktidarın erken evrede durdurulması, ülkede Arap Baharı'nın getirdiği revizyonist eğilimin tersine çevrilerek ABD lehine olan eski statükonun devamına hizmet etmiştir. Üstelik bu hayati derecede önemli ülkede eski statükoya dönüş, ABD'nin askeri yollarla müdahil olmasını, kuvvet kullanmasını, hegemonyasının rıza boyutuna zarar

²⁸² Roberta Rampton, Arshad Mohammed, "Obama Ends Freeze on U.S. Military Aid to Egypt", **Reuters**, 31 March 2015, <https://in.reuters.com/article/us-usa-egypt-military/obama-ends-freeze-on-u-s-military-aid-to-egypt-idUSKBN0MR2GR20150331>, Erişim Tarihi: 19.12.2020.

verebilecek zorlayıcı bir tavır almasını ve herhangi bir siyasi ve ekonomik maliyet ödemesini gerektirmeksizin, bir iç karışıklıkla elde edilmiştir.

3.3.1.2. Yemen

Afrika ve Asya arasındaki çok önemli ticaret rotalarının kesişme noktasında olan Yemen, dünyanın en önemli geçiş yollarından biri olan Bâb El Mendeb Boğazı'na ev sahipliği yapmaktadır.²⁸³ Petrol ve altın rezervleri ile tarım alanları bakımından taşıdığı potansiyel, Yemen'in önemini artırmaktadır.²⁸⁴

Osmanlı hâkimiyetinden sonra Kuzey ve Güney Yemen olarak ayrılmış olan ülke 1990 yılında birleşmiş ve devletin başına Kuzey Yemen'i yöneten Ali Abdullah Salih geçmiştir. Kuzey ve Güney Yemen'in kendi içinde ve birbirlerine karşı geçmişten getirdiği mücadele birikimi, birleşme sonrasında da Yemen'in peşini bırakmamıştır.

Ülkedeki siyasi durumu kırılganlaştıran üç temel gruptan kuzeydeki Zeydi Husiler 1994 İç Savaşı'ndan sonra İran etkisine girmiş,²⁸⁵ 2004 yılında Suudi Arabistan'ın Selefililik'i ülkede polüler hale getirme faaliyetlerine karşı etkili bir politika izlemediği gerekçesiyle Salih Yönetimi'ne yönelik olarak ABD aleyhtarlığı da içeren bir isyan başlatmış, 2009 yılında çatışmalar Suudi Arabistan topraklarına da taşınmış, çeşitli ateşkes denemelerine karşın çatışmalar bugüne kadar devam etmiştir. Ülkeyi siyaseten hassaslaştıran diğer bir grup, 2009'da Suudi Arabistan'ın El Kaide'yi ülkesinden çıkarması sonrasında Yemen'i merkez olarak belirleyen ve Yemen ve Suudi Arabistan El Kaideleri'nin birleşmesiyle Arap Yarımadası'ndaki El Kaide (AYEK)

²⁸³ Nebil Bukeyri, "Arapların İtibarı ve Yemen", **Aljazeera Turk**, 10 Şubat 2017, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/araplarin- itibari-ve-yemen>, Erişim Tarihi: 19.12.2020.

²⁸⁴ Yusuf Özkır, "Gazeteci Turan Kışlakçı: 'Yemen'de ABD Suud'u, İngilizler Husileri Destekliyor'", **Kriter Dergisi**, Ocak 2019, Y.3, S.31.

²⁸⁵ Emel El Alim, "Husi-İran ilişkisi: Mezhep Kılıflı Çıkar İttifakı", **Aljazeera Turk**, 17 Nisan 2015, <https://p.dw.com/p/FpZo>, Erişim Tarihi: 19.12.2020.

adını alan terör örgütü ve AYEK ile ilişkisi belirsiz Ensar El Şeria adlı silahlı gruptur. Üçüncüsü ise ülkenin petrol zengini güney bölgesindeki ayrılıkçı Hirak hareketidir.²⁸⁶

Ülkenin nazik siyasi ve sosyal yapısı, KİK üyesi ülkeler tarafından sınır dışı edilen yaklaşık bir milyon Yemenli'nin ülkeye geri dönüşü, ülke petrolünün azalması ve az gelişmişlik sorunları ile birlikte Arap Baharı'nın arka planını oluşturmuştur. 27 Ocak 2011'de başlayan protesto hareketleri ABD, Birleşik Krallık ve AB'nin desteklediği KİK önerisi doğrultusunda Salih'in yargılanmama garantisi ile görevden ayrılmayı kabul etmesiyle sonuçlansa da bu çözüm iki bölgeli bir federal yapı isteyen Hirak hareketi ve bu sonucun ABD ve Suudi Arabistan çıkarlarına hizmet ettiğini düşünen Husiler tarafından yeterli bulunmamıştır.²⁸⁷

Bu nedenle, Salih ülkeyi terk edip yerine yardımcısı Abdurabbu Mansur Hadi Cumhurbaşkanı seçilse de (21 Şubat 2012), ilerleyen süreçte hükümet güçleri ile Husiler arasında patlak veren çatışmalar sonrasında 21 Eylül 2014'te Husiler başkentte yönetime el koymuş, Cumhurbaşkanı Hadi'yi düşürmüş ve ülkenin güneyine, Bâb El Mendeb Boğazı'na doğru ilerlemeye başlamıştır. Husiler Şubat 2015'te parlamentoyu feshedip Geçici Ulusal Konsey ilan ederken düşürülen Hadi, güneydeki Aden kentinde yönetimi üstlendiğini ilan etmiştir. Bu gelişmeler üzerine Suudi Arabistan liderliğindeki KİK koalisyonu uçakları 26 Mart 2015'te Yemen'e bir hava saldırısı ve havadan ve denizden abluka başlatmıştır.²⁸⁸

Yemen'deki Arap Baharı sürecinde ABD, daha önce El Kaide ile mücadele bağlamında askerî yardımlar ile desteklediği²⁸⁹ Salih'i yine bu konudaki mücadelenin yetersizliğiyle suçlayarak Hadi'nin seçilmesinden yana tutum almıştır.²⁹⁰ Yemen Arap Baharı'nın iç savaşa evrilmesinden sonra Obama Yönetimi, Yemen'deki Suudi

²⁸⁶ "Arap Baharı Yemen'e Bahar Getirmedi", **Aljazeera Turk**, 26 Ocak 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/arap-bahari-yemene-bahar-getirmedi>, Erişim Tarihi: 19.12.2020.

²⁸⁷ Mehmet Salih Gün, "Yemen'de Arap Baharı", **Yasama Dergisi**, 2012, S.22, s.121.

²⁸⁸ "Kral Selman ABD'ye Gitmiyor", **Aljazeera Turk**, 12 Mayıs 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/kral-selman-abdye-gitmiyor>, Erişim Tarihi: 19.12.2020.

²⁸⁹ Mehmet Salih Gün, 2012, s.121.

²⁹⁰ "Arap Baharı Yemen'e Bahar Getirmedi", 2014.

Arabistan öncülüğündeki hava operasyonlarına lojistik, ikmal, istihbarat ve silah desteği sağlamıştır.²⁹¹ Ülkenin İran nüfuzu altına girmesini önlemek²⁹² ve İran ile yapılan nükleer anlaşmadan rahatsız olan Suudi Arabistan’a tekrar güven vermek niyetiyle bu operasyonları desteklemiştir. Sivil ölümlerinin artması üzerine ABD, pek de etkili sonuç vermeyen bir önlem olarak Suudi Arabistan’a hassas ve parçacıklı mühimmatların transferini kısıtlamıştır.²⁹³ ABD diğer yandan J. Kerry Barış Girişimi adıyla bilinen bir plan ile Husiler ile Yemen hükümetini anlaşmaya yönlendirmek istemişse de bu plan gerçekleşmediği gibi Sünni Araplar tarafından, ABD’nin Husi darbesini meşrulaştırmaya çalışmakla ve ülkede ve bölgede İran nüfuzunun yayılmasına sebep olmakla itham edilmesine neden olmuştur.²⁹⁴

Yemen’de, İran-Suudi Arabistan vekâletler savaşına ABD’nin kararlı bir biçimde müdahil olmaması, bu yenişememe halinin sürmesinden rahatsızlık duymadığı²⁹⁵ anlamına gelmektedir. Her ne kadar Suudi Arabistan ABD’nin bölgedeki en önemli kaldıraç ülkelerinden biri ise de Ortadoğu’da tek bir bölgesel gücün hegemon olması, ABD’nin bölgesel çıkarları ile de uyumamaktadır. ABD Ortadoğu’da Sünni, Şii, Arap ya da Arap olmayan hiçbir gücün başat konuma gelmemesi için bölgedeki son derece kırılgan fay hatlarını her vakada ayrı olarak kullanmaktadır.

Bu noktada, daha spesifik ve taktik bir gerekçe olarak, ABD’nin, İran ile nükleer anlaşma sürecinin etkisiyle gelişen yumuşama nedeniyle de bu mücadeleye Suudi Arabistan’ın beklediği düzeyde yüksek bir katkı sağlamadığı ifade edilebilir.²⁹⁶

²⁹¹ Mısır’ın Savaş Gemileri Yolda”, **Aljazeera Turk**, 26 Mart 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/misirin-savas-gemileri-yolda>, Erişim Tarihi: 19.12.2020.

²⁹² Daniel L. Byman, “The U.S. Yellow Light in Yemen”, **Brookings**, August 3, 2018, <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2018/08/03/the-u-s-yellow-light-in-yemen/>, Erişim Tarihi: 19.12.2020.

²⁹³ “Obama Officials’ Incomplete Reckoning with Failure on Yemen”, **HRW**, November 19, 2018, <https://www.hrw.org/news/2018/11/19/obama-officials-incomplete-reckoning-failure-yemen>, Erişim Tarihi: 20.12.2020.

²⁹⁴ Nebil Bukeyri, 2017.

²⁹⁵ Daniel L. Byman, 2018.

²⁹⁶ Tamer Kaşıkçı, “Yemen İç Savaşı: ABD İçin Bir Başka Çıkamaz Sokak”, **Ortadoğu Analiz**, Kasım-Aralık 2019, C.10, S.90, s.59.

Diğer taraftan Bâb El Mendebo Boğazı gibi özellikle ticari geçiş bakımından önem taşıyan bir su yolu üzerinde zayıf bir Yemen'in bulunması ve bölge güçlerinin tahakküm kurmaması, ABD için tercih edilir bir durumdur.²⁹⁷

Bu bağlamda Obama'nın Yemen'de uyguladığı politika, Bush'un Irak ve Afganistan'da yaptığı gibi maliyetli ve riskli operasyonlara girişmek yerine gerekli gördüğü çatışan tarafları silahlandırmak ve terörü gerekçe gösterip bölgesel kontrolünü hissettirmeye devam etmek olmuştur.²⁹⁸

Yukarıda açıklanan nedenlerle ABD için terörle mücadele Yemen'deki iç savaş ve istikrarsızlığın sona erdirilmesine göre daha öncelikli olmuştur. ABD ülkedeki El Kaide ve benzeri oluşumlara karşı İHAlar ile mücadeleye devam etmiş ve bazı teröristleri yakalamış,²⁹⁹ Yemen güvenlik kuvvetlerine eğitim vererek ve ekipman tedarik ederek³⁰⁰ Yemen ordusunun El Kaide kontrolündeki birkaç yerleşim yerini ele geçirmesini sağlamıştır.³⁰¹

3.3.1.3. Libya

Arap Baharı'nın domino etkisiyle Libya'da 15 Şubat 2011'de başlayan gösteriler iç savaşa dönüşmüştür. 5 Mart 2011'de ülkedeki muhalefeti birleştiren Ulusal Geçiş Konseyi kurulmuştur.³⁰² Kaddafi'nin göstericilere karşı güç kullanması ve kıyım tehdidi karşısında uluslararası askerî müdahale tartışılmaya başlanmıştır. Birleşik Krallık ve Fransa Libya'daki potansiyel çıkar alanlarının genişliği nedeniyle acil ve kesin bir müdahaleden yana olmuş, ABD ise müdahale konusunda çekingen davranmıştır.

²⁹⁷ Yusuf Özkır, 2019.

²⁹⁸ Ramzy Baroud, "The Collapse of the Obama Doctrine: Yemen War as an Opportunity?", **Middle East Eye**, 3 April 2015, <https://www.middleeasteye.net/opinion/collapse-obama-doctrine-yemen-war-opportunity>, Erişim Tarihi: 20.12.2020.

²⁹⁹ "Kronoloji: Yemen'in Dönüm Noktaları", **Aljazeera Turk**, 31 Aralık 2013, <http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-yemenin-donum-noktalari>, Erişim Tarihi: 19.12.2020.

³⁰⁰ "Ülke Profili: Yemen", **Aljazeera Turk**, 11 Ekim 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profil/ulke-profil-yemen>, Erişim Tarihi: 19.12.2020.

³⁰¹ "Kronoloji: Yemen'in Dönüm Noktaları", 2013.

³⁰² "National Transitional Council-Libya", **NTC LIBYA**, <http://ntclibya.org/>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

26 Şubat 2011’de protestoculara karşı güç kullanılmasını kınayan ve silah ambargosu ve ekonomik ve sosyal yaptırım öngören 1970 Sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı, 17 Mart 2011’de Libya’yı uçuşa yasak bölge olarak ilan eden ve sivilleri korumak için gerekli tüm önlemlerin alınmasını öngören 1973 Sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı alınmıştır. 19 Mart’ta Paris’te düzenlenen toplantı sonrasında Fransa, ABD ve Birleşik Krallık’ın öncülüğünde uluslararası koalisyon tarafından askerî hedeflere yönelik hava saldırıları başlatılmıştır.³⁰³ 1 Nisan’dan geçerli olmak üzere operasyonun sorumluluğunu NATO devralmıştır.

ABD, Afganistan ve Irak’taki çok uzun süren savaşlardan sonra hayati çıkarları söz konusu olmadıkça askerî ve ekonomik kayıplara yol açacak yeni bir savaşın yükünü taşımak istememekte, dış politika yaklaşımında aşırı askerî genişlemenin ve 2008 Küresel Finans Krizi’nin maliyetlerini azaltacak yöntemleri tercih etmektedir. Bu seçimde, kamuoyunun Afganistan ve Irak’taki gibi uzun dönemli taahhütlere olan tepkisi de rol oynamaktadır.³⁰⁴

Obama ve dönemin üst düzey dış politika yetkililerine göre ABD’nin Libya’da hayati çıkarları bulunmamaktadır.³⁰⁵ Ünlü diplomat Kissinger da bu görüştedir.³⁰⁶ Bu bağlamda ABD hayati çıkar alanı olarak tanımladığı Asya eksenli stratejisi kapsamında odağını değiştirmek ve Libya gibi ikincil bir alana kaynak tahsis etmekten yana değildir.³⁰⁷

Libya, hidrokarbon kaynakları, Avrupa ve Afrika’yı birbirine bağlayan Akdeniz kıyısındaki konumu ve Sahra altı Afrika’ya giriş kapısı olma özelliği ile jeopolitik

³⁰³ Nebahat Tanrıverdi Yaşar, “Libya: NATO ve Brüksel’deki Yankılar”, **ORSAM**, 24.03.2011, <https://www.orsam.org.tr/tr/libya-nato-ve-bruksel-deki-yankilar/>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

³⁰⁴ Mikael Blomdahl, “Interacting Interests: Explaining President Obama’s Libyan Decision”, **European Journal of American Studies**, Summer 2018, 13-2, p.3, 7, 8, <https://doi.org/10.4000/ejas.13224>.

³⁰⁵ Mikael Blomdahl, 2018, p.7, 14.

³⁰⁶ Mark Hager, “Kissinger’s World: Libya and Syria”, **Echelon**, March 25, 2016, <https://www.echelon.lk/kissingers-world-libya-and-syria-2/>, Erişim Tarihi: 03.01.2021.

³⁰⁷ Mikael Blomdahl, 2018, p.9.

öneme sahiptir. Afrika'nın geniş³⁰⁸ ve kolay rafine edilebilen³⁰⁹ petrol rezervlerini ve ayrıca doğal gaz³¹⁰ kaynakları barındıran Libya petrol ihracatının %85'ini Avrupa'ya yapmaktadır.³¹¹ Libya'nın Avrupa'ya yakınlığı,³¹² yasal ve yasadışı mal ticareti ve göçmen akışı yönüyle bu ülkeyi Avrupa için önemli bir çıkar alanı haline getirmektedir.³¹³ Libya petrollerinin Avrupa'ya serbestçe akışının sağlanması, fiyatlarının istikrarı ve göçmen akınına sebebiyet verilmemesi,³¹⁴ Avrupa'nın Libya'ya müdahaleden beklediği reel çıktılarından olmuştur. ABD'nin Avrupalı müttefikleri bakımından Libya'nın önemi, müdahale kararında etkili olmuştur. Diğer taraftan ABD, insani bir felaketi önleme söylemine dayanan uluslararası bir baskının olduğu koşullar altında harekâta katılmamanın uluslararası yapıdaki liderlik rolüne zarar vereceğinin farkında bulunmaktadır.³¹⁵

Esasında ABD 1969 yılında bir darbe ile iktidara geldiğinden beri Kaddafi ile tarihsel olarak düşmanca ilişkiler içinde bulunmuştur. ABD'nin terör devleti olarak nitelediği Libya ile ilişkileri 2000'li yıllarda normalleşmeye başladıysa da hiçbir zaman makbul bir devlet adamı olarak görülmeyen Kaddafi'nin devrilmesi ABD için büyük bir kayıp olmayacaktı. Zira terörizm riski bakımından Kaddafi Libya'sı ABD'nin güvenlik çıkarları için bir şüphe sebebi olmaya devam etmiştir.³¹⁶ Libya operasyonunda ilk iş

³⁰⁸ Mucahit Aydemir, "Libya Oil Production Comes to Halt, Affects Economy", **Anadolu Agency**, 01.06.2020, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/libya-oil-production-comes-to-halt-affects-economy-/1860775>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

³⁰⁹ "Oil & Natural Gas", **Temehu**, <https://www.temehu.com/oil-gas.htm>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

³¹⁰ "Libya Natural Gas", **Worldometer**, <https://www.worldometers.info/gas/libya-natural-gas/#:~:text=Libya%20holds%2053%20trillion%20cubic,338.2%20times%20its%20annual%20consumption.,> Erişim Tarihi: 08.02.2021.

³¹¹ Emrah Kekilli, "Libya Siyaseti", **SETA Analiz**, Haziran 2014, S.99, s.30.

³¹² Mikael Blomdahl, 2018, p.9.

³¹³ Mattia Serra, "Beyond Migration: Assessing Libya's Smuggling Sector", **Jadaliyya**, April 8, 2021, <https://www.jadaliyya.com/Details/42588>, Erişim Tarihi: 29.04.2021.

³¹⁴ "Migrants Caught in Crisis: The IOM Experience in Libya", **International Organization for Migration**, 2012, p.27, https://publications.iom.int/system/files/pdf/migrationcaughtincrisis_forweb.pdf, Erişim Tarihi: 29.04.2021.

³¹⁵ Mikael Blomdahl, 2018, p.9.

³¹⁶ Barack Obama, "Remarks by the President on the Death of Muammar Qaddafi", **The White House President Barack Obama**, October 20, 2011, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/10/20/remarks-president-death-muammar-qaddafi>, Erişim Tarihi: 08.02.2021;

Kelsey Davenport, Terry Atlas, "Libya Model Upsets Summit Planning", **Arms Control Association**, June 2018, <https://www.armscontrol.org/taxonomy/term/8>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

olarak kimyasal ve biyolojik silahların derhal güvenlik altına alınması bunun bir göstergesidir.³¹⁷

Libya'yı tek taraflı bir askerî müdahalede bulunmayı gerektirecek kadar yaşamsal bir çıkar alanı olarak görmese de ABD, sayılan sebeplerle, “geriden liderlik” adını verdiği operasyonel anlamda destekleyici, politika oluşturma anlamında ise yönlendirici rolünü vurgulayarak kısıtlı bir müdahale metodunu kabul etmiş; müdahalenin az maliyetli olması ve meşru temellere dayanması için çalışmıştır.

Buna göre, müdahalenin; Avrupalı ve Arap müttefiklerin katılımı ve NATO’nun operasyonel rolü ile çok taraflı; BM Kararı’na dayanarak ve Libya Ulusal Geçiş Konseyi’nin talebi ile uluslararası normlara dayalı ve kara harekâtı içermeyen küçük ölçekli ve kısa süreli hava saldırıları ile az maliyetli olması sağlanmıştır.³¹⁸

Müdahaleden sonra silahlı muhalefetin ülke sathındaki ilerlemesi 20 Ekim 2011’de Kaddafi’nin öldürülmesi ve ardından Ulusal Geçiş Konseyi tarafından ülkenin özgürlüğünün ilan edilmesi ile sonuçlanmıştır. 31 Ekim’de NATO’nun görevinin sona erdiği ilan edilmiş, 7 Temmuz 2012’de seçimler yapılmış ve ardından hükümet kurulmuştur.

Libya Kaddafi’nin devrilmesi ile istikrar kazanmamıştır. Muhalif gruplar birbiri ile rekabete girmiş ve dış faktörler bu rekabeti ve otorite eksikliğini kullanarak ülke ve bölge dengelerini değiştirme çabasına girişmiştir.

Bu süreçte Tunus’ta El Nahda ve Mısır’da Müslüman Kardeşler iktidara gelmiştir. Libya’da da muhalefet arasında Müslüman Kardeşler gibi İslamcı hareketlerin yanı sıra Selefiler bulunmaktadır. Diğer taraftan İç Savaş uzadıkça El Kaide ve bağlantılı gruplar ve IŞİD gibi terör örgütleri özellikle ülkenin doğu kesiminde alan kazanmaya başlamıştır. 11-12 Eylül 2012’de Bingazi’de bulunan ABD büyükelçisi ve üç konsolosluk memuru El Kaide bağlantılı olduğu düşünülen bir saldırıda

³¹⁷ Kelsey Davenport, Terry Atlas, 2018.

³¹⁸ Füsun Türkmen, “From Libya to Syria: The Rise and Fall of Humanitarian Intervention?” **2014 ACUNS Annual Meeting**, 2014, June 19-21, p.10, 11, 27; Mikael Blomdahl, 2018, p.8, 9.

öldürülmüştür. Bu gelişmeler ABD'yi bir yandan terörle mücadele amaçlı olarak ülkede operasyonlar yapmaya yöneltirken diğer yandan ABD'nin iktidarı ele geçirme potansiyeli olan grupların niyetlerine ve dünya görüşlerine olan güvensizliğini besleyerek Kaddafi sonrası Libya Yönetimi'ne ilişkin inşa edici bir siyasi müdahalede bulunma konusunda şüpheli davranmasına yol açmıştır.³¹⁹ ABD ve İsrail'e meydan okuma gücü bulunmayan istikrarsız bir Libya'nın devamı, ABD açısından daha rasyonel bir politika olmuştur.

Ülkedeki kargaşa ortamında 14 Şubat 2014'te eski asker Halife Hafter bir darbe girişiminde bulunmuş ve daha sonra ülkedeki Ensar El Şeria adlı ABD'nin terör örgütü listesinde bulunan gruba karşı bir operasyon başlatmıştır. Bu sırada Libya'da geçici bir Başbakan bulunmakta ve görevini Müslüman Kardeşler'e yakın Adalet ve İnşa Partisi'nin desteklediği Ahmed Maytik'e devretmek üzere idi. Zaman içinde Hafter'e iç ve dış destek artmış,³²⁰ ABD Halife Hafter'in darbe girişimine karşı güçlü bir kınamada bulunmamıştır.

Ülke halen bir kaostan içindedir. Ulusal Mutabakat Hükümeti'ne karşı başta Hafter güçleri olmak üzere çeşitli gruplar yönetimi ve petrol alanlarını ele geçirmek için silahlı bir çatışma sürdürmekte ve terör örgütleri bu karışıklıktan beslenmektedir.

3.3.1.4. Suriye

Suriye'de Arap Baharı 15 Mart 2011'de başlamış, Esed Rejimi'nin göstericilere şiddetle karşılık vermesi ve muhaliflerin silahlanması ile iç savaşa evrilmiştir.

ABD'nin Obama dönemindeki Suriye politikaları; Arap Baharı'nın başlaması'ndan Esed'in kimyasal silah kullanmasına kadar geçen evre (Mart 2011-Ağustos 2013), Esed'in kimyasal silah kullanmasından IŞİD'in Suriye'de güç

³¹⁹ Emrah Kekilli, 2014, s.32.

³²⁰ Emrah Kekilli, 2014, s.17, 18, 31, 32.

kazanmasına kadar geçen evre (Ağustos 2013-Eylül 2014) ve IŞİD'in güç kazanmasından sonraki evre (Eylül 2014 sonrası) olmak üzere üç evrede incelenebilir.

Mart 2011-Ağustos 2013 arasını kapsayan birinci evrenin belirleyicisi, ABD'nin kısa süren reform çağrısı dönemi hariç Esed'in devrilmesinden yana olmasıdır. Bu evre de ABD'nin Esed'e reform çağrısı yaptığı ilk aşama, politik çözüm ile Esed Rejimi'nin değişmesini hedeflediği ikinci aşama ve ılımlı muhalefete silah desteği sağladığı üçüncü aşama şeklinde üçe ayrılabilir.

ABD, Suriye'de eylemler ilk başladığında bir yandan Esed'e demokratik reformlar yapması konusunda çağrıda bulunmuş ve göstericilere karşı şiddet kullanılmasını kınamış (Nisan 2011),³²¹ diğer yandan mali yaptırımlar uygulayarak Esed Yönetimi'nin finansal olarak izole edilmesine çalışmıştır (Mayıs 2011).³²² Bu sırada ABD, Suriye Yönetimi isyancılara karşı sert önlemler almasına rağmen müdahale seçeneğini gündemine almamıştır.

ABD'nin politik çözüm ile Esed Rejimi'nin değişmesini hedeflediği ikinci aşamada ABD, BM kolaylaştırıcılığında diplomatik çözümü savunmuştur.³²³ 18 Ağustos 2011'de Esed'e istifa çağrısında bulunan ABD, Suriye'deki çatışma ortamının artması üzerine Ekim 2011'de diplomatlarını ülkeden geri çekmiş³²⁴ ve Şubat 2012'de Suriye'deki gelişmelerden Esed Yönetimi'ni sorumlu tutan ve Suriye'ye silah satışının durdurulmasını öngören bir tasarıyı BM Güvenlik Konseyi'ne götürmüştür. Ancak Rusya'nın ve Çin'in veto etmesi nedeniyle Güvenlik Konseyi'nden bir karar

³²¹ Barack Obama, "Statement by President Obama on the Situation in Syria", **The White House President Barack Obama**, August 18, 2011, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/08/18/statement-president-obama-situation-syria>, Erişim Tarihi: 22.05.2021.

³²² Ewen MacAskill, "Syria's President, Bashar al-Assad, Becomes US Target for Sanctions", **The Guardian**, 18 May 2011, <https://www.theguardian.com/world/2011/may/18/bashar-assad-target-us-sanctions-syria>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

³²³ "U.S. Relations with Syria", **U.S. Department of State**, January 20, 2021, <https://www.state.gov/u-s-relations-with-syria/>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

³²⁴ Ewen MacAskill, "Syria and US Withdraw Ambassadors", **The Guardian**, 24 October 2011, <https://www.theguardian.com/world/2011/oct/24/syria-us-withdraw-ambassadors-assad>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

çıkamamıştır.³²⁵ Bu süreçte Suriye muhalefetine uluslararası destek için ABD'nin liderliğinde Suriye'nin Dostları inisiyatifi başlatılmış ve bu girişim, 60'tan fazla ülke ve BM, Arap Ligi, AB, İKÖ, Mağrip Arap Birliği (MAB) ve KİK temsilcilerinin katılımıyla 24 Şubat 2012'de Tunus'ta ilk toplantısını yapmıştır. ABD Haziran 2012'de başlayan Cenevre Görüşmeleri sürecinin de destekleyicisi olmuştur.

ABD'nin ılımlı muhalefete silah desteği sağladığı üçüncü aşamada Esed'in isyancılara yönelik şiddetli müdahalesinin artması ve diplomatik çözüme ulaşılma ihtimalinin azalması üzerine ABD, Suriye'de uzun sürecek bir taahhüt altına girme niyeti olmadığından, kendisi tarafından gerçekleştirilecek bir askerî müdahaleyi değil, vekil aktörlere destek veren bir politika izlemeyi tercih etmiştir.

Suriye'de Esed muhalifleri, ılımlı muhalefetten başka, radikallerin oluşturduğu iddia edilen İslami Cephe, ılımlı İslamcılar'dan aşırı İslamcılar'a kadar çeşitli grupları içeren Suriye İslami Özgürlük Cephesi ile El Nusra,³²⁶ El Ensar ve -daha sonra- IŞİD gibi terör örgütlerini içermektedir.³²⁷ Bu çerçevede ABD radikal gruplar ile ılımlı İslamcılar arasında bir ayrım yaparak sağlayacağı silah desteğinin radikal grupların eline geçmemesini amaçlamıştır. Eski Suriye Ordusu mensuplarının ve ılımlı İslamcılarının ağırlıkta olduğu Esed muhalifleri tarafından Temmuz 2011'de kurulmuş olan Özgür Suriye Ordusu (ÖSO), Aralık 2012'de ılımlı muhalefeti daha kapsayıcı hale getiren ve koordinasyonu artıran Yüksek Askerî Konsey'e dönüştürüldükten sonra, ABD bu yapıya silah, yiyecek, ilaç ve eğitim desteği sağlamaya başlamıştır.³²⁸ Bu destek, ılımlı muhalefetin Esed sonrası düzende ABD çıkarları ile uyumlu hareket

³²⁵ "BM'nin Suriye Karar Taslağına İkili Veto", **BBC News**, 4 Şubat 2011, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/02/120204_syria_2ndupdate, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

³²⁶ ABD, Irak El Kaidesi'nin bir başka adı olan El Nusra Cephesi'ni 10 Aralık 2012'de terörist örgütler listesine eklemiştir. "Terrorist Designations of the al-Nusrah Front as an Alias for al-Qa'ida in Iraq", **U.S. Department of State**, December 11, 2012, <https://www.state.gov/amendments-to-the-terrorist-designations-of-al-nusrah-front/>, Erişim Tarihi: 22.05.2021.

³²⁷ Lina, Sinjab, "Guide to the Syrian Rebels", **BBC News**, 13 December 2013, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-24403003>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

³²⁸ John Walcott, "Trump Ends CIA Arms Support for Anti-Assad Syria Rebels: U.S. Officials", **Reuters**, July 20, 2017, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-usa-syria-idUSKBN1A42KC>, Erişim Tarihi: 08.02.2021; Tara McKelvey, "Arming Syrian Rebels: Where the US Went Wrong", **BBC News**, 9 October 2015, <https://www.bbc.com/news/magazine-33997408>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

edeceğine duyulan şüphe nedeniyle sahada oyun değiştirici bir boyut ve nitelikte olmamıştır. Nitekim IŞİD tehlikesi büyümeye başladıktan sonra ABD ılımlı muhalefete olan sınırlı desteğini de azaltarak PKK terör örgütünün Suriye kolu Demokratik Birlik Partisi (PYD)'nin askerî kanadını teşkil eden Halk Savunma Birlikleri (YPG) ile iş birliğine yönelmiştir. Diğer yandan ABD, Esed'i devirmek için ılımlı muhalefete vereceği daha ciddi bir silah desteğinin muhalefetin parçalı yapısı nedeniyle işe yaramayacağını da düşünmektedir.³²⁹

Ağustos 2013-Eylül 2014 dönemini kapsayan ikinci evrenin iki önemli belirleyicisi; Esed Rejimi'nin geniş çaplı kimyasal silah kullanımı ve ABD'nin Esed sonrası düzene ilişkin endişelerinin netleşmeye başlamasıdır.

Suriye, Temmuz 2012'de ilk kez kimyasal silahları bulunduğunu açıklamıştır.³³⁰ 20 Ağustos'ta Suriye'de herhangi bir tarafça kimyasal silah kullanılması ABD tarafından kırmızı çizgi olarak ilan edilmiştir.³³¹ 23 Aralık'tan itibaren çeşitli tarihlerde Esed'in ve muhaliflerin kimyasal silah kullandığı iddiaları ortaya atılmaya başlamıştır. ABD, Haziran 2013'te Esed Rejimi'nin muhaliflere karşı defalarca kimyasal silah kullandığına dair güvenilir kanıtlar bulunduğunu açıklamıştır.³³² 21 Ağustos 2013'te Esed Rejimi tarafından Şam'ın Guta bölgesinde sivillere yönelik olarak geniş çaplı bir kimyasal saldırı gerçekleştirilmiştir. 29 Ağustos'ta Birleşik Krallık Parlamentosu Suriye'de bir askerî harekâtı desteklememe kararı almıştır. Aynı tarihte Obama Esed'in kimyasal silah kullanımı karşısında ABD'nin nasıl hareket edeceğine henüz karar

³²⁹ Tara McKelvey, 2015.

³³⁰ Daryl Kimball, "Timeline of Syrian Chemical Weapons Activity, 2012-2020", **Arms Control Association**, May 2020, <https://www.armscontrol.org/factsheets/Timeline-of-Syrian-Chemical-Weapons-Activity>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

³³¹ Barack Obama, "Remarks by the President to the White House Press Corps", **The White House President Barack Obama**, August 20, 2012, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2012/08/20/remarks-president-white-house-press-corps>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

³³² Ben Rhodes, "Statement by Deputy National Security Advisor for Strategic Communications Ben Rhodes on Syrian Chemical Weapons Use", **The White House President Barack Obama**, June 13, 2013, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/06/13/statement-deputy-national-security-advisor-strategic-communications-ben->, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

vermediğini söylemiştir.³³³ 31 Ağustos'ta Obama Kongre'den Suriye'ye sınırlı bir askerî saldırı için yetki istemiştir. 9 Eylül 2013'te Rusya, ABD'nin askerî müdahalede bulunmaması karşılığında Esed'in kimyasal silahlar ile ilgili uluslararası denetime ve bunları elden çıkarmaya razı olacağını açıklamıştır. BM ve Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü (OPCW)'nün karar ve soruşturma süreci devam ederken ABD Kongresi'nde askerî harekât oylaması ertelenmiştir. 14 Eylül 2013'te ABD ve Rusya kimyasal silah kullanımı meselesi hakkında ayrıntılı bir plan üzerinde anlaşmıştır.³³⁴ Konu ile ilgili 27 Eylül 2013 tarihli ve 2118 Sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı alınarak sorun diplomatik yöntemlerle çözülmüştür.

ABD'nin daha önce kırmızı çizgi olarak ilan ettiği kimyasal silah kullanımını konusunda bu çizgi aşılmasına rağmen askerî müdahale kararı almamasının temelinde askerî seçeneği son çare olarak gören Obama dönemi dış politika yaklaşımı yatmaktadır. Uzun süren ve maliyetli Afganistan ve Irak Savaşları'ndan sonra yeni bir savaşa girmekten kaçınan ABD, Bush döneminden bu yana Ortadoğu'da süren aşırı askerî genişleme³³⁵ eğilimini tersine çevirmeye çalışmaktadır. 2008 Küresel Finans Krizi'nin etkisindeki ABD, Obama döneminde kaynaklarını iç yapılanmaya tahsis etmiştir ve maliyetli yeni bir savaşa girmek istememektedir. ABD kamuoyu genel olarak askerlerinin uzak ülkelere savaşmaya gönderilmesine karşı mesafeli olduğu gibi kriz ortamına ve Afganistan ve Irak Savaşları'nın çok uzun sürmesine bağlı olarak askerî müdahaleyi desteklememektedir.³³⁶

ABD'nin muhtemel bir operasyonda Birleşik Krallık gibi yakın bir müttefiki dâhil uluslararası destekten mahrum olacağını düşünmesi, müdahale etmeme kararında etkili olmuştur. Bu durum ABD'nin başlatacağı operasyonun Libya'da olduğu gibi

³³³ Ben Geoghegan, "President Barack Obama: No Decision Yet on Syria", **BBC News**, 29 August 2013, <https://www.bbc.com/news/av/world-us-canada-23874526>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

³³⁴ Daryl Kimball, 2020.

³³⁵ Eugene B. Rumer, Andrew S. Weiss, "A Brief Guide to Russia's Return to the Middle East", **Carnegie Endowment**, October 24, 2019, <https://carnegieendowment.org/2019/10/24/brief-guide-to-russia-s-return-to-middle-east-pub-80134>, Erişim Tarihi: 14.12.2020.

³³⁶ Füsün Türkmen, 2014, p.22.

NATO'ya devredilmesini ve sınırlı bir ölçekte kalmasını engelleyebilirdi.³³⁷ Obama dönemi dış politikasında çok taraflılık, maliyet bölüşümü ve uzun dönemli ve geniş kapsamlı taahhütlerden kaçınma önem taşıdığından bu risk alınmamıştır.

Bu sebeplerle Rusya'nın sunduğu diplomatik çözüm derhal benimsenmiştir.

Bu olayın sonucunda, Rusya Suriye sürecinde daha aktif rol oynamaya başlarken İran ve Hizbullah'ın Esed Rejimi'ne sahada sağladığı destek artmıştır.

İkinci evrenin ikinci önemli özelliği, ABD'nin Esed sonrası düzenin kendi çıkarlarına uygun olarak şekilleneceği konusundaki şüphelerinin artmasıdır.

ABD ılımlı muhalefete başlarda destek verse de bu destek her zaman arka planında belirli bir güvensizliği barındırmıştır. Mısır'da yaklaşık bir yıl (30 Haziran 2012 - 3 Temmuz 2013) iktidarda bulunan Müslüman Kardeşler Hareketi'nin ABD çıkarları ile uyuşmayan özerk politikalar izlemesi ABD'nin Arap Baharı'nın gidişatını yeniden değerlendirmesine ve Suriye'deki ılımlı İslamcı muhalefete desteğini gözden geçirmesine sebep olmuştur. Arap Baharı'nın etkisi ile sadece Mısır'da değil Tunus ve Libya'da da İslamcılar güç kazanmış bulunmaktadır ve bu durum ABD'nin hassasiyetle takip ettiği bir gelişmedir. Aralık 2013'te ABD'nin ılımlılara sağladığı silahların bir kısmının radikallerin eline geçtiği iddiaları ABD'nin ılımlı muhaliflere güvensizliğini büyütmiştir.³³⁸

Radikal grupların ve terör örgütlerinin Esed'e alternatif olma gücünü bulma ihtimali de ABD'nin Esed Rejimi'nin yıkılması ile ilgili görüşlerini revize etmesine sebep olmuştur. 11-12 Eylül 2012'de ABD'nin Libya'daki büyükelçisinin El Kaide ile bağlantılı olduğu düşünülen gruplarca öldürülmesi ABD'nin Esed sonrası Suriye ile ilgili kaygılarını artırmıştır.

³³⁷ Mikael Blomdahl, 2018, p.10.

³³⁸ Dasha Afanasieva, Humeyra Pamuk, "U.S., Britain Suspend Aid to North Syria After Islamists Seize Weapons Store", **Reuters**, December 11, 2013, <https://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-usa-idUSBRE9BA08820131211>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

ABD'nin Esed sonrası düzene ilişkin çekinceleri, Esed'in kimyasal silah kullanması olayından sonraki süreçte İsrail'in Esed ile ilgili güvenlik kaygılarının azalması ve Esed'in destekçisi Rusya ile belirli düzeyde bir anlaşma zemininin yakalanması, ABD'nin rejim değişikliği politikasını gözden geçirmesine sebep olmuştur. Rusya'nın değerlendirmesine göre, Esed'in alternatifi büyük olasılıkla İslamcı bir rejim ve bitmeyen bir kaostur³³⁹ ve bu konuda ABD'yi gizli diplomasi ile ikna ettiği anlaşılmaktadır.

Esed'in kalması yönünde karar verdikten sonra ılımlı muhalefetten desteğini kademeli olarak çeken ABD, Esed ile muhalefet arasında süren mücadelede etkin rol oynamamıştır. Böylece Rusya'nın sunduğu katkı ve İran ve Hizbullah'ın sahada militer güçleri ile sağladıkları askerî destek sayesinde Esed lehine bir güç dengesi oluşmaya başlamıştır. Bu süreçte aşırı grupların ve terör örgütlerinin güçlendiği gözlemlenmektedir.

Eylül 2014 sonrasını kapsayan üçüncü evrede IŞİD'in yükselişine karşı ABD öncülüğündeki uluslararası koalisyonun IŞİD'i zayıflatma stratejisi ve Rusya ve İran'ın Esed'i güçlendirme stratejisi belirleyici olmuştur.

IŞİD'in kökenleri, El Kaide'nin katkısıyla 1999 yılında Tevhid ve Cihat Örgütü adı ile Afganistan'da kurulan ve bir süre Irak El Kaidesi olarak devam ettikten sonra Irak İslam Devleti (İİD) adı ile gelişen terör örgütüne dayanmaktadır. Örgütün lideri Ebubekir El Bağdadi, Nisan 2013'te İİD ve Suriye'de kurulmasına katkıda bulunduğu El Nusra Cephesi'ni IŞİD adı altında birleştirdiğini ilan etmiştir. Bu süreçte IŞİD, El Nusra yapısını feshedip El Kaide ile yolları ayırmış, eski El Nusra militanları dâhil Suriye'deki diğer Selefi grupların çoğunluğunun desteğini kazanarak sahada etkili bir grup haline gelmiştir.³⁴⁰ 2014 Boyunca Irak ve Suriye'de ilerleyen IŞİD, Haziran 2014'te halifeliğini ilan etmiş, Sonbahar 2014 itibarıyla üzerinde bir devlet yapısı gibi

³³⁹ Eugene B. Rumer, Richard Sokolsky, 2019.

³⁴⁰ Sarkan Salman Abubaker, "Hilafet'ten Terör Teşkilatlanmasına Dönüş: IŞİD", **Lectio Socialis**, July 2019, V.3, I.2, s.150.

hareket ettiği en geniş topraklarına erişmiş ve çok sayıda militanı bünyesine katmıştır.³⁴¹

Suriye’de özellikle kuzeydoğu bölgesinde ilerleyen IŞİD, 2014 sonunda Suriye’nin üçte birini ele geçirmiştir.³⁴²

IŞİD’in hızlı yükselişi karşısında ABD, IŞİD ile mücadeleyi öncelik olarak belirlemiştir.³⁴³ 8 Ağustos 2014’ten başlayarak Irak’ta bulunan IŞİD hedeflerine hava operasyonu başlatan ABD, sistematik hava saldırıları, sahada teröristlere karşı savaşan güçlere desteğin artırılması, teröre karşı kapasitenin artırılması ve terörden etkilenen sivillere insani yardım sağlanması ayaklarından oluşan bir IŞİD ile mücadele stratejisi izleyeceğini açıklamıştır.³⁴⁴ 19 Ağustos 2014’te ve 2 Eylül 2014’te Suriye’de bulunan iki ABD’li gazetecinin öldürülmesi sonrasında 22 Eylül 2014’te Suriye’deki IŞİD hedeflerine yönelik olarak ABD liderliğindeki koalisyon güçlerinin hava saldırıları gerçekleştirilmiştir.³⁴⁵ IŞİD ile mücadele koalisyonuna, açıklanan ABD stratejisi ve konu ile ilgili alınan BM Güvenlik Konseyi Kararları [2161 (2014), 2170 (2014), 2178 (2014), 2199 (2015), 2214 (2015), 2253 (2015), 2331 (2016)] çerçevesinde çeşitli görevler üstlenen altmış beş ülke katılmıştır.³⁴⁶

ABD, açıkladığı IŞİD planı kapsamında PKK-YPG’ye ağır silah, para, istihbarat, eğitim, teçhizat, malzeme ve operasyonlarda yakın hava desteği sağlamıştır.

³⁴¹ Frank Gardner, “ISIS Rebels Declare Islamic State in Iraq and Syria”, **BBC News**, 30 June 2014, <https://www.bbc.com/news/av/world-middle-east-28091637>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

³⁴² “ISIS After the Caliphate”, **Wilson Center**, November 28, 2017, <https://www.wilsoncenter.org/article/isis-after-the-caliphate-0#:~:text=At%20its%20territorial%20peak%20in,ruled%20over%20eight%20million%20people.>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

³⁴³ Barack Obama, “President Obama: My Top Priority Is to Defeat ISIL”, **The White House President Barack Obama**, March 23, 2016, <https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2016/03/23/president-obama-my-top-priority-defeat-isil>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

³⁴⁴ Barack Obama, “Statement by the President on ISIL”, **The White House President Barack Obama**, September 10, 2014, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/09/10/statement-president-isil-1>, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

³⁴⁵ Mesut Ersöz, Osman Kaytazoğlu, Selim Büyükgüner, “IŞİD’in 6 Yılı: Suriye ve Irak’ta Neler Yaşandı?”, **BBC News**, 15 Kasım 2019, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50434154>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

³⁴⁶ Priyanka Boghani, Anjali Tsui, “Who’s Who in the Fight Against ISIS?”, **PBS**, October 11, 2016, <https://www.pbs.org/wgbh/frontline/article/whos-who-in-the-fight-against-isis/>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

Obama 2014 yılında BM’de yaptığı konuşmada Suriye’de büyük güçlerin silahlı vekil aktörler kullandığını açıkça söylemiştir.³⁴⁷ ABD’nin vekil olarak tayin ettiği PKK-YPG, Esed Rejimi ile yaptığı anlaşma sonucunda Suriye’nin kuzeyinde 2012’den beri güç kazanmakta idi. ABD’nin PKK-YPG’ye desteği bu örgütün Kuzey Suriye’deki etkisini artırarak sınırın diğer yanındaki Türkiye’nin hayati güvenlik çıkarlarını tehdit eden yarı özerk nitelikte bir kontrol elde etmesine sebep olmuştur.³⁴⁸ Türkiye’nin tepkisi nedeniyle PKK-YPG’ye ABD desteği, Suriye Demokratik Güçleri (SDG) adı verilen paravan bir yapılanma altında sürdürülmüştür (2015). ABD’nin Suriye’deki ılımlı İslamcı muhalefete karşı güvensizliğinin giderek artması karşısında seküler dünya görüşü ile PKK-YPG, ABD için daha uygun bir ortak profili sunarken Suriye’nin ötesinde bölgeyi dizayn etme aracı olarak da elverişli bir potansiyel taşımaktadır.

İŞİD ile mücadele, ABD’nin PKK-YPG’yi istihdam gerekçesi olurken Rusya ve İran’ın Esed Rejimi’ne desteğinin sebeplerinden biri gibi de sunulmuştur. Bu bağlamda İŞİD ile mücadele, sadece terörizme karşı bir savaş değil küresel ve bölgesel güçlerin Suriye İç Savaşı’ndaki rollerini meşrulaştırıcı bir dış politika aracı olmuştur.³⁴⁹

Üçüncü evrenin ikinci belirteci, Rusya ve İran’ın Esed Rejimi’ne desteğini artırmasıdır. Daha Arap Baharı başlamadan önce Rusya, İran ve Suriye, bölgesel güç dengesi içerisinde aynı eksenle hareket etmeye başlamışlardır. Bu ülkeler, Çin de dâhil, bölgedeki ABD hegemonyasına karşı birlikte hareket etmişlerdir.

Rusya, Suriye krizinin başından beri Esed Rejimi’nin devamından yana olmuş ve bu kapsamda BM’de diplomatik koruma, Esed’e düşük fiyatlı silah satışı ve teknik yardım sağlayarak diplomatik, ekonomik ve askerî destek vermiştir. Bu destek 2015’ten

³⁴⁷ Barack Obama, “Remarks by President Obama in Address to the United Nations General Assembly”, **The White House President Barack Obama**, September 24, 2014, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/09/24/remarks-president-obama-address-united-nations-general-assembly>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

³⁴⁸ Murat Yeşiltaş, Burhanettin Duran, **Ortadoğu’da Devlet Dışı Silahlı Aktörler**, 1. Baskı, İstanbul, SETA Kitapları, 2018, s.17.

³⁴⁹ İskender Karakaya, “Küresel Terörizmle Mücadele: Yerel, Bölgesel ve Küresel Güçlerin İŞİD ile Mücadele Politikaları”, **Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Y.2020, C.9, S.1, s.93.

itibaren yoğunlaşmıştır. Rusya, Suriye’de 1971’den beri kullandığı Tartus deniz üssündeki askerî varlığını 2015 ortalarından itibaren büyük ölçüde artırmış, Suriye ile Ağustos 2015’te askerî operasyonlarını yöneteceği ve hava kuvvetleri ve gemilerini konuşlandırabileceği Hmeymim üssünün kontrolünü öngören anlaşmayı imzalamıştır.³⁵⁰ 30 Eylül 2015’te Esed Rejimi’ni güvence altına almak üzere sahada muhalefete yönelik İran, Hizbullah ve Esed saldırılarını destekleyen bir bombardıman harekâtı yapmıştır. Rusya’nın bu girişimleri Suriye krizinin dinamiklerini önemli ölçüde değiştirmiştir.³⁵¹ Rusya’nın Suriye’deki oyun kurucu aktör olma gücünü pekiştiren bu durum, Esed Rejimi’nin gitme olasılığını daha da azaltmıştır. Rusya’nın artan siyasi ve askerî etkisi ve Esed Rejimi’nin devamı yönündeki üstü kapalı ABD-Rusya uzlaşısı, ABD’yi Suriye’deki faaliyetlerini Rusya ile koordine etme zorunluluğuna yöneltmiştir.³⁵² Sahadaki bu gelişmeler üzerine 30 Ekim 2015’te ateşkes ve politik geçiş sürecine odaklanan Viyana Barış Görüşmeleri inisiyatifi başlatılmıştır.³⁵³

Viyana Barış Görüşmeleri’ne Rusya’nın talebi ile İran da davet edilmiştir. Sahadaki gelişmelere paralel olarak İran ilk kez Suriye ile ilgili uluslararası barış çabalarına dâhil edilmiştir.³⁵⁴ Esasen İran’ın Suriye’deki varlığı krizin erken dönemlerine kadar uzanmakta olup İran Esed Rejimi’ne Devrim Muhafızları, Kudüs Gücü ve kolluk kuvvetleri aracılığı ile teknik, mali, eğitim, lojistik ve danışma yardımı sağlamıştır. 2013 Sonlarından itibaren Rusya bu görevleri büyük ölçüde devralırken

³⁵⁰ Joseph Daher, “Three Years Later: The Evolution of Russia’s Military Intervention in Syria”, **Atlantic Council**, September 27, 2018, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/syriasource/three-years-later-the-evolution-of-russia-s-military-intervention-in-syria/>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

³⁵¹ Scott Lucas, “The Effects of Russian Intervention in the Syria Crisis,” **GSDRC**, December 2015, p.1, <https://gsdrc.org/publications/the-effects-of-russian-intervention-in-the-syria-crisis/>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

³⁵² Eugene B. Rumer, “Russia, the Indispensable Nation in the Middle East”, **Foreign Affairs**, October 31, 2019, <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/2019-10-31/russia-indispensable-nation-middle-east>, Erişim Tarihi: 14.12.2020.

³⁵³ 30 Haziran 2012 Tarihli Cenevre Bildirisi’ne dayanan Suriye liderliğinde ve Suriye tarafından politik geçişi öngören 18 Aralık 2015 tarihli 2254 sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı’na hazırlık teşkil eden ABD, Birleşik Krallık, Rusya, Türkiye, Mısır, Suudi Arabistan, BAE, Katar, Ürdün, Çin, Fransa, Almanya, İtalya ve AB’nin katıldığı uluslararası konferans.

³⁵⁴ Sam Wilkin, Bozorgmehr Sharafedin, “Iran Accepts Invitation to Syria Peace Talks in Vienna,” **Reuters**, October 28, 2015, <https://www.reuters.com/article/uk-mideast-isis-syria-zarif/iran-accepts-invitation-to-syria-peace-talks-in-vienna-idUKKCN0SM18H20151028>, Erişim Tarihi: 14.12.2020.

İran sahadaki silahlı güçlerini artırmaya başlamıştır. İran bir yandan da Hizbullah ve Irak kaynaklı Şii güçlerin Suriye sahasına konuşlanmasını kolaylaştırmıştır.³⁵⁵ İran, 2011 yılında ABD'nin Irak'tan çekilmesi sonrasındaki süreçte Irak üzerinde elde etmiş olduğu nüfuza ilaveten Suriye'de de kazandığı güç ile bir İran-Doğu Akdeniz eksenini kurarak Lübnan'daki vekili Hizbullah'a doğrudan erişim imkânını artırmıştır.

İran'ın bölgesel güç dengesini lehine değiştiren etki artışı Suudi Arabistan'ın başını çektiği Körfez ülkelerinde tedirginlik yaratmış ve ABD'nin -aynı sonucu doğuran Irak politikası gibi- İran politikasını eleştirmelerine yol açmıştır. İran ile varılan nükleer uzlaşısı Körfez'in ABD'nin İran politikalarına tepkisinin artmasına sebep olmuştur.

Suriye İç Savaşı sürecinde İran'ın bölgedeki etkisinin artması İsrail tarafından müteyakkız olarak takip edilerek önlemler alınmış olsa da İç Savaş sonrası düzenin İsrail çıkarlarına uygun olup olmayacağının belirsizliği nedeniyle, her ikisi de İsrail açısından makbul olmayan Sünni İslamcılar'ın ve İran vekillerinin birbiri ile çatıştığı ortamın devamı İsrail'in önceliği olmuştur.³⁵⁶ Nitekim, 1967'den bu yana İsrail işgali altında bulunan ve 1981'de İsrail tarafından ilhak edilen Suriye toprağı Golan Tepeleri'ni ABD'nin tanıması için elverişli şartların oluşması,³⁵⁷ Suriye İç Savaşı koşullarında gerçekleşmiştir.

ABD'nin önce Esed ile sonra IŞİD ile mücadele bağlamında Suriye'de gerçekleştirdiği faaliyetler ülkenin istikrarsızlaşmasına katkıda bulunurken bu durum Suriye'de çoğu petrol bölgelerinde olmak üzere üsler kurması³⁵⁸ ve Suriye'nin

³⁵⁵ Anisheh Bassiri Tabrizi, Raffaello Pantucci, "Understanding Iran's Role in the Syria Conflict," **Royal United Services Institute**, August 2016, p.5, https://rusi.org/sites/default/files/201608_op_understanding_irans_role_in_the_syrian_conflict_0.pdf, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

³⁵⁶ Larry Hanauer, "Israel's Interests and Options in Syria," **Rand Corporation**, p.3, https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/perspectives/PE100/PE185/RAND_PE185.pdf, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

³⁵⁷ Esat Fırat, "ABD'nin İsrail'in Golan Tepeleri'ni İlhakını Tanıması İçin Şartlar Elverişli", **Anadolu Ajansı**, 14.03.2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdinin-israilin-golan-tepelerini-ilhakini-tanimasi-icin-sartlar-elverisli/1418365>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

³⁵⁸ Muhammed Misto, Ethem Emre Ozcan, **Anadolu Agency**, "US Continues to Reinforce Military Bases in Syria", 26.09.2020, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/us-continues-to-reinforce-military-bases-in-syria/1986326>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

kuzeyinde vekili olarak hareket edecek ve İran, Irak, Suriye ve Türkiye'ye yönelik politikalarında İsrail lehine bir kaldıraç olarak kullanabileceği özerk bir Kürt bölgesi kurulması için zemin hazırlaması ile sonuçlanmıştır. Herhangi bir yüksek maliyete katlanmadan söz konusu stratejik çıkarları elde eden ABD, bölgede Rusya ve İran gibi küresel ve bölgesel aktörlerin etkisini artırmasını taktiksel kazanımlar olarak değerlendirmiş ve hegemonyasına acil bir tehdit olarak yorumlamamıştır. Nitekim Rusya ve İran'ın ülkedeki etkisini artırması ABD'nin müdahale kararı almaması ve rejim değişikliğinden vazgeçmesinden sonra yoğunlaşmıştır.

ABD'nin Suriye İç Savaşı'nda sonuç doğurucu bir politika izlemekten kaçınmasının gerekçeleri çeşitlidir.

Öncelikle Ortadoğu'daki savaşlar çevresel çatışmalar olup bu tür mücadelelerin küresel sistemi istikrarsızlaştırıcı etkileri azdır.³⁵⁹ Bu bakımdan Suriye'de iç savaşın herhangi bir çözüme ulaşmaması, ABD'nin sistemdeki hegemonyası açısından bir sorun teşkil etmemektedir. Suriye'deki çözümsüzlük ABD'nin bölgesel hegemonyasına da zarar vermemektedir. Çünkü, ezeli Rusya müttefiki olan Suriye topraklarında üs kurarak, petrol bölgelerini kontrol ederek, Suriye'yi İsrail için tehdit olmaktan çıkararak ve bölgedeki tasarımları için kullanmak üzere Kürt kartını güçlendirerek bölgeyi çıkarları doğrultusunda dizayn etme kabiliyetinde bir güç olduğunu göstermiştir.

İkincisi, ABD, Rusya'nın Suriye'deki varlığının ABD'nin bölgedeki serbest petrol akışı ve İsrail'in güvenliği gibi öncelikli çıkar alanlarına büyük bir zarar vereceğini düşünmemektedir. Bu yüzden sonuca bağlanması güç Suriye sorunuyla, bu ülkeyi ABD'ye göre daha önemli bir çıkar alanı olarak gören Rusya'nın uğraşması ABD'nin amaçlarına hizmet etmektedir. Nihayetinde Rusya'nın da bu karmaşık sorunu çözemeyeceğini, sadece idare edebileceğini düşünmektedir.³⁶⁰

³⁵⁹ Scott Burchill ve diğerleri, 2009, s. 61, 62.

³⁶⁰ Aaron David Miller, Eugene Rumer, Richard Sokolsky, "What Trump Actually Gets Right About Syria", **Politico**, October 18, 2019, <https://www.politico.com/magazine/story/2019/10/18/trump-syria-turkey-kurds-news-analysis-229858>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

Üçüncü olarak, Suriye’de iç savaşın Esed lehine sonuçlanması senaryosu ABD için tehlike oluşturmamaktadır. İç Savaş’tan çıkan Esed uzun süre toparlanamayacak ve ABD ve İsrail çıkarlarını tehdit edemeyecek kadar zayıf düşmüş, bir olasılığa göre ülke bölünmüş olacaktır. Bu nedenle ABD’nin süregelen İç Savaş’ta rejim değişikliği için ısrarcı olmasının veya çeşitli riskler almasının yaşamsal bir önemi bulunmamaktadır. Üstelik Suriye’de İç Savaş’ın sona ererek Esed Rejimi’nin yıkılması senaryosu, taşıdığı belirsizlikler hatta riskler nedeniyle ABD için tercih edilir bir opsiyon olmaktan çıkmıştır. ABD’ye göre Esed alternatiflerinin ABD ile uyumlu bir çizgide olması ihtimali zayıftır.

Dördüncüsü, ABD’nin inşa edici kesin bir sonuç için angajmana girmesi senaryosunda, sınırlı bir müdahalenin sonuca ulaştırma kapasitesi bulunmayacağından topyekûn bir müdahale zorunlu olacaktır.³⁶¹ Bu durum ABD’nin süre ve ölçek bakımından açık uçlu ve maliyetli taahhütlere girmesini gerektirecektir. Ancak bu düzeyde bir müdahale için ABD’nin Suriye’de hayati çıkarları bulunmamaktadır. ABD bu şartlarda askeri genişleme ve kaynak israfı istememektedir.

Diğer taraftan İran’da ılımlı kesimden Hasan Ruhani’nin Haziran 2013’tе yapılan seçimlerde Cumhurbaşkanı olması, ABD tarafından İran’ın nükleer programını barışçıl yollarla engellemek için bir fırsat olarak görülmüştür. İran’ın nükleer güce sahip olmaması, ABD için Suriye’nin istikrarından daha önemli bir güvenlik meselesidir. Bu sebeple ABD, İran ile - ve nükleer anlaşma hazırlıklarının bir parçası olan Rusya ile - Suriye’de çatışmamayı tercih etmiştir.³⁶²

Yukarıda açıklanan mevcut kazanımlar, olası senaryolar ve hesaplamalar neticesinde ABD, hayati çıkar alanı olarak görmediği bir ülkede sonuç doğurucu kararlı bir politika izlemektense azami düzeyde karışmama prensibine göre hareket etmiş ve

³⁶¹ Thom Shanker, “General Says Syrian Rebels Aren’t Ready to Take Power”, **New York Times**, August 21, 2013, <https://www.nytimes.com/2013/08/22/world/middleeast/general-says-syrian-rebels-arent-ready-to-take-power.html>, Erişim Tarihi: 10.02.2021.

³⁶² Kadir Üstün, “Obama’nın Politik Mirası”, **SETA**, 23 Kasım 2014, <https://www.setav.org/obamanin-politik-mirasi/>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

Suriye’de çatışma ortamının devamını tercih etmiştir. Bu bağlamda Rusya ile çatışmaya değil anlaşmaya dayalı bir strateji izlemiş ve İran’ın kazanımlarını kısa vadede önemsememiştir. Askerî müdahale için belirlediği yüksek eşiği geçmeyerek Esed’e karşı müdahaleye girişmemiş, IŞİD ile mücadelesinde kısıtlı güç kullanmıştır. Suriye için maliyetli bir adım atmaktan kaçınmış ve çözüm için bir çaba gösterilecekse de krizden esas zararı ABD’nin değil Arap ve Avrupalı müttefiklerinin gördüğünü ileri sürerek müttefiklerin ve uluslararası kuruluşların dâhil olduğu çok taraflı bir mekanizmanın ve vekil aktörlerin kullanılmasından yana olmuştur.³⁶³

3.3.1.5. Genel Değerlendirme

ABD’nin, etişin dış politikada belirleyici olmadığını vazeden realist ilkeyi doğrulayarak, demokratik olmayan yönetimleri desteklemesi ve bir süre sonra onlardan vazgeçmesi yeni veya Ortadoğu’ya özgü bir durum değildir. Örneğin, Şili’de Augusto Pinochet, Filipinler’de Ferdinand Marcos diktatörlükleri bu ülkelerdeki komünist tehlikeye karşı uzun süre ABD tarafından arka çıkıldıktan sonra Ronald Reagan (1981-1989) döneminde terk edilmiştir.³⁶⁴

ABD Ortadoğu’daki hayati çıkarlarını korumak için “demokrasi pahasına istikrarı” önceleyerek bölgede uzun süre otoriter yönetimler ile iş birliği yapmıştır.³⁶⁵ Ancak Ortadoğu’da demokratikleştirme niyetini de zaman zaman ortaya koymuştur. Bu bağlamda 2003 yılında Irak’ı işgalinde demokratikleştirme hedefini kullanmasının yanı sıra Özgürlük Gündemi, BOP veya Genişletilmiş BOP olarak bilinen tasarı çerçevesinde bölgede Batı taraftarlarının konsolide edilmesine yönelik girişimlerde bulunmuştur.

³⁶³ Aaron David Miller, Eugene B. Rumer, Richard Sokolsky, 2019.

³⁶⁴ Elliot Abrams, “Realism and Democracy-American Foreign Policy After the Arab Spring”, **Council on Foreign Relations**, October 2, 2017, <https://www.cfr.org/event/realism-and-democracy-american-foreign-policy-after-arab-spring>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

³⁶⁵ Condoleezza Rice, “Remarks at the American University in Cairo”, **U.S. Department of State Archive**, June 20, 2005, <https://2001-2009.state.gov/secretary/rm/2005/48328.htm>, Erişim Tarihi:13.01.2021.

ABD'nin bu şekilde sert veya yumuşak güce dayalı demokratikleştirme girişimleri Arap Baharı'na dolaylı etkide bulunmuştur. ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgal suretiyle Saddam'ı devirmesi asla yerinden olmayacak sanılan diktatörlerin gidebileceğini göstermesi bakımından Arap halklarında bir farkındalık yaratmıştır.³⁶⁶ ABD'de gerektiğinde askerî yöntemlerle demokratikleştirmeyi savunan kesim, Arap Baharı'na yol açan kitle hareketlerini 2003 Irak İşgali'nin bölgesel yansıması olarak görmektedir.³⁶⁷ Diğer taraftan ABD'nin demokratikleştirme gündemli askerî olmayan girişimleri, bölgede sivil toplumun gelişimine katkıda bulunmuştur.³⁶⁸

Ancak ABD'nin demokratikleştirme düşüncesi bazı çelişkileri içinde barındırmaktadır:

Birincisi, bölgedeki otokratlar, kendilerini iktidardan edecek böyle bir değişime karşı direnmişlerdir. İkincisi, otokratik yönetimler demokratikleştirildiğinde yönetime ABD çıkarları ile uyumsuz grupların gelmesi potansiyeli ortaya çıkmıştır.³⁶⁹

Arap Baharı, ABD'nin demokratikleştirme planı ile örtüşen talepler ile ortaya çıkmışsa da tasarısının tutarsızlıklarını da meydana çıkarmıştır. Bu durum, ABD dış politikasında revizyon ve statüko politikalarını karşı karşıya getiren paradoksal bir duruma işaret etmiştir.³⁷⁰

Eylemlerin ilk zamanlarında Obama Yönetimi, bu hareketleri kendi kaderini tayin hakkı ve bir fırsat olarak gördüğünü açıklamıştır.³⁷¹ Eylemlere destek için ölçülü mesajlar vermiş³⁷² ve tek taraflı kapsamlı askerî yöntemlere başvurmadan mevcut

³⁶⁶ Füsün Türkmen, 2014, p.8.

³⁶⁷ Erik Leaver, Chris Toensing, "Regional Implications of the Iraq War", **Foreign Policy in Focus**, March 26, 2007, https://fpif.org/regional_implications_of_the_iraq_war/, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

³⁶⁸ Nuh Yılmaz, "Kaddafi'nin Ölümü ve Arap Baharı", **Sabah**, 22 Ekim 2011, <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/perspektif/nuh%20yilmaz/2011/10/22/kaddafinin-olumu-ve-arap-bahari>, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

³⁶⁹ Elliot Abrams, 2017.

³⁷⁰ Luca Tardelli, 2012, p.21, 22.

³⁷¹ Barack Obama, May 19, 2011.

³⁷² Hasan Basri Yalçın, 2015, s.67.

yönetimlerin değişmesine katkıda bulunmuştur.³⁷³ Bu stratejiye geriden liderlik adını vermiştir.

Ancak sürecin sonuçları ABD çıkarları ile uyumsuzluğa yönelik sinyaller vermiştir. Bölgede İhvan Hilali olarak adlandırılan Müslüman Kardeşler ve çizgisindeki hareketler bazı yerlerde iktidara gelmiş bazı yerlerde ise siyasetteki gücünü artırmıştır.³⁷⁴

Bu gelişmeler karşısında ABD, bölgedeki demokrasi, özgürlük ve değişimin, çıkarları için vazgeçilmez olmadığına karar verirken ABD'nin bölgedeki geleneksel ve sıkı müttefikleri İsrail ve Körfez ülkeleri ile Arap Baharı karşıtı statükocu çizgide buluşmuştur.³⁷⁵

Bu koşullar altında ABD olayların gelişimine göre farklı stratejiler geliştirmiştir:

Birincisi, bazı yerlerde Arap Baharı'nı ve sonuçlarını süreci tersine çeviren somut bir çıktı elde edecek şekilde yönlendirmiştir. Suudi Arabistan'ın ABD'nin beşinci filosunun bulunduğu ve İran'ı çevreleme bakımından önem taşıyan Bahreyn'deki ayaklanmayı bastırmasını desteklemiş,³⁷⁶ Mısır'da Mursi'ye karşı darbeyi onaylamıştır.

İkincisi, bazı yerlerde ise olayları somut bir sonuca ulaştıracak yoğunlukta bir katkı vermeyerek çözümsüzlüğe hizmet eden bir politika izlemiştir. “Kontrollü kaos”³⁷⁷ olarak adlandırılan bu strateji ile ılımlı ve köktenci grupların kendi aralarında ve birbirleri ile çatıştığı, vekil aktörlerin kullanıldığı, terör örgütlerinin geliştiği ve çeşitli aktörlerin devreye girdiği kaotik ortamın devamı sağlanmıştır. Suriye, Libya ve Yemen'deki çözümsüzlüğü nihayete erdirecek boyutta bir adımın atılmaması bu duruma örnek olarak verilebilir.

³⁷³ Luca Tardelli, 2012, p.21.

³⁷⁴ Burhanettin Duran, “İhvan'ın Düşüşü ve Nahda'nın Geleceği”, **SETA**, 21 Ekim 2013, <https://www.setav.org/ihvanin-dusus-ve-nahdanin-gelecegi/>, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

³⁷⁵ Burhanettin Duran, 2013.

³⁷⁶ Ian Black, “Barack Obama, the Arab Spring and a Series of Unforeseen Events”, **The Guardian**, 21 October 2012, <https://www.theguardian.com/world/2012/oct/21/barack-obama-arab-spring-cairo-speech>, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

³⁷⁷ Anthony H. Cordesman, “America's ‘Chaos Strategy’ in the Middle East and South Asia”, **Center for Strategic and International Studies**, February 26, 2018, <https://www.csis.org/analysis/americas-chaos-strategy-middle-east-and-south-asia>, Erişim Tarihi: 05.06.2021.

Üçüncüsü, Arap Baharı rüzgârında Körfez’deki müttefik otoriter rejimlerin kırılganlığının ABD çıkarlarına aykırı bir pozisyona evrilmesi ihtimali karşısında bu ülkelerde siyasi değişimden yana tavır almamıştır.

Ortadoğu’nun demokratik geleneklerinin zayıflığı, güçlü otoriter seçkinleri, mezhepsel gerginlikleri ve aşırılık yanlısı unsurları,³⁷⁸ ABD’nin bu politikalarının başarılı olmasına katkı sağlamıştır.

ABD’nin Arap Baharı’ndaki demokrasi talepleri konusunda pragmatist bir tutum sergileyerek sürecin ABD çıkarları aleyhine sonuçlar doğuracağı belli olduğunda bu gidişatı tersine çeviren veya sürecin başarıyla sonuçlanmasına destek vermeyen eylem/eylemsizliklerde bulunması NSS 2010’da yer alan demokratik değerlerin yurt dışında teşvik edilmesi hedefi ile uyumsuz olmuştur.

Arap Baharı’nın artık tersine döndüğü 2015 yılında yayınlanan NSS’de Obama Yönetimi demokrasiye destek sağlamanın Amerikan çıkarlarına hizmet ettiğini teyit etmeye devam etmiş, ancak teknoloji ile etkinleşmiş vatandaşlar ve gençlik gibi devlet dışı aktörlerin, istikrarın zayıf olduğu veya bozulduğu kırılgan devletlerde istikrarsızlığı teşvik edebileceğini ve otoriter rejimlerin karşı koyması ile karşılaşabileceğini de kabul etmiştir. Bu noktada ABD yönetimi, teknoloji ile etkinleşmiş vatandaşların ve gençliğin taleplerinin yol açacağı istikrarsızlığı değil, otoriter rejimlerin bu taleplere karşı koymasını tercih etmiştir. Böylece, örneğin Mısır’da Arap Baharı’nın talep ettiği demokratikleşmeyi geriye götüren otoriter siyasi güçlere ABD tarafından destek verilmesi, “demokrasi desteğinin Amerikan değerleri ve çıkarları için gerekli olduğu” söyleminin uygulamada her zaman geçerli olmadığını göstermiştir.

Yukarıda açıklanan vakalarda, ABD’nin Arap Baharı sürecinde, statükoyu korumayı tercih ederek revizyonist halk hareketleri lehine askeri müdahale yoluna gitmediği, ulusal çıkarları gereği müdahale ettiği durumlarda ise çok taraflılığa, kısa

³⁷⁸ **National Security Strategy**, 2015, p.20.

ölçekliliğe ve dar kapsamlılığa öncelik verdiği görülmektedir. Bu tutumu Obama dönemi ABD'sini, Bush döneminin zorlayıcı güce dayalı tek taraflı politikalarından ayıştırmaktadır. Önceki dönemin ABD hegemonyasına zarar veren maliyetli bakiyesinden kurtulmak isteyen Obama dönemi ABD'sinin, Ortadoğu'da demokrasi taleplerinin ilk kez iktidara taşınabilme ihtimalini içeren şiddetli ayaklanmalarla harekete geçtiği bu tarihsel dönemeçte, statükodan yana tavır alarak bölgedeki olası yeni statükonun maliyetlerine katlanmaktan kaçındığı gözlemlenmektedir.

3.3.2. İran ile Nükleer Anlaşma

ABD'nin İran politikalarının temelinde İran'ın ABD hegemonyasına kuvvetli muhalefeti, bölgeden petrol akışını kontrol eden Hürmüz Boğazı'na hâkim jeopolitik konumu ve İsrail'in güvenliği yatmaktadır.

1979'daki İran Devrimi'nden önce ABD ve İran iki müttefik iken Devrim'den sonra karşılıklı tehdit algılamaları ve çıkar çatışmaları nedeniyle iki ülke ilişkileri genellikle gerilimli olmuştur. Hatta İran aleyhtarlığı ABD'nin Ortadoğu politikasının nirengi noktalarından birini teşkil etmiştir.³⁷⁹

İran'ı Devrim'i ihraç etmeye çalışmakla, Irak'ta Şii militanları silahlandırmak, Hizbullah'a silah temin etmek ve Hamas'ı desteklemek suretiyle terörizme destek vermekle, Ortadoğu barış sürecini engellemekle, insan haklarını ihlal etmekle ve kitle imha silahları elde etmeye çalışmakla suçlayan ve İran'ın İsrail karşıtı politikalarına karşı hassas olan ABD, İran'ı çevreleme stratejisi uygulamış ve bu stratejiyi Körfez Savaşı'ndan sonra Irak'ı da içerecek şekilde Çifte Çevreleme olarak adlandırmıştır. 11 Eylül saldırılarından sonra Teröre Karşı Küresel Savaş Stratejisi çerçevesinde İran'ı şer ekseninin bir parçası olarak tanımlamış ve haydut devlet olarak ilan etmiştir.

³⁷⁹ Atay Akdevelioğlu, "İran İslam Cumhuriyeti'nin Orta Asya ve Azerbaycan Politikaları", **Uluslararası İlişkiler**, Yaz 2004, C.1, S.2, s.131.

İran'ın sivil ve barışçıl amaçlarla ilk nükleer çalışmaları 1950'li yıllarda ABD'nin desteğiyle başlamış ve ABD ve Batılı ülkelerin İran'daki yatırımları ile devam etmiştir. İran 1970 yılında NPT'yi imzalamıştır. Ancak İran Devrimi ve Rehine Krizi (1979-1981)'nden sonra bu iş birliği sona ermiştir. Devrim'in ardından bir süre nükleer faaliyetlerine ara veren İran 1984'te nükleer çalışmalarına yeniden başlamış, Çin, Kuzey Kore, Libya ve Rusya ile nükleer anlaşmalar yapmıştır. 11 Eylül olaylarının akabinde İran'ın nükleer faaliyetleri ile ilgili olarak başta ABD tarafından olmak üzere uluslararası suçlamalar başlamıştır.³⁸⁰

2003'te Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (IAEA)'nin, yürüttüğü araştırma neticesinde İran'ın uranyum zenginleştirme faaliyetleri ile ilgili endişelerini belirtmesi üzerine İran, Fransa, Almanya ve Birleşik Krallık (EU-3)'ün girişimi ile Tahran Deklarasyonu'nu yayınlarak bu faaliyetleri durduracağını deklare etmiş ve zenginleştirme ve dönüştürme faaliyetlerini ertelemeyi kabul eden NPT'nin Ek Protokolü'nü (2003) ve Paris Anlaşması'nı (2004) imzalamıştır. 2005 yılında EU-3 ile görüşmelerin kopmasından sonra İran'ın nükleer programına yönelik ABD ve AB yaptırımları başlamıştır. 2006'dan itibaren konu BM çerçevesine girmiş, EU-3 grubuna BM Güvenlik Konseyi'nin diğer üyeleri ABD, Çin ve Rusya da katılarak Daimî Üyeler+1 (P5+1) inisiyatifini oluşturmuşlardır.³⁸¹

IAEA, P5+1 ve BM kapsamındaki çalışmaların iş birliğini ilerletememesi neticesinde BM Güvenlik Konseyi, İran'ın tüm nükleer çalışmalarını 31 Ağustos 2006'ya kadar askıya almasını öngören ve İran'ın P5+1 ile anlaşma yapmasını teşvik eden 1696 Sayılı Karar'ı almıştır.³⁸² P5+1 çerçevesindeki girişimler devam ederken İran

³⁸⁰ Murat Jane, "İran'ın Nükleer Politikasının Gelişimi ve Uygulanan Ambargo ve Yaptırımların Dış Politikasına Etkilerinin Analizi", **ANKASAM Bölgesel Araştırmalar Dergisi**, Ekim 2017, İran Özel Sayısı 1 (2), s.267, 270, 272, 273, 274.

³⁸¹ "Iran, Nuclear", **NTI**, June 2020, <https://www.nti.org/learn/countries/iran/nuclear/>, Erişim Tarihi: 14.01.2021.

³⁸² "1696 Sayılı BM Kararı'nın Tam Metni", **YDH**, 31.07.2006, http://www.ydh.com.tr/HD873_1696-sayili-bm-kararinin-tam-metni.html, Erişim Tarihi: 14.01.2021.

tarafından gelen olumsuz açıklamalar üzerine İran'ı nükleer faaliyetlerini durdurmaya çağırın 27 Eylül 2008 tarihli ve 1835 Sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı alınmıştır.³⁸³

2010 Yılında Türkiye, Brezilya ve İran, İran'a ait düşük düzeyde zenginleştirilmiş uranyumun Türkiye'de saklanmasını öngören Tahran Bildirisi'ni yayınlamış ancak bu Bildiri, muhatap devletlerce kabul edilmediğinden sonuca ulaşmamıştır.³⁸⁴

ABD'nin nükleer silahlara ilişkin politikası Soğuk Savaş yıllarında SSCB'ye karşı caydırıcılık, Soğuk Savaş sonrası ilk on yılda gelecekte stratejik nükleer güce erişimi olan düşman bir yabancı ülkenin doğmasını engellemek olarak belirlenmiştir. 2000ler'den itibaren ABD'nin karşı karşıya kaldığı tehlikenin bir karşı süper güç değil radikalizmin ve teknolojinin kesiştiği noktadaki büyük bir nükleer santralden kaynaklanacağı ve bu anlamda sadece devlet aktörlerinin değil terörizmin de tehdit oluşturacağı değerlendirilmiştir.

NSS 2010'da kitle imha silahlarının yayılması ve şiddet yanlısı aşırılıkçıların eline geçmesi tehdidine karşı kapsamlı bir silahsızlanma ve nükleer güvenlik gündemi takip edilmesi ve NPT'nin güçlendirilerek hesap verebilirliğin sağlanması hususu en üst güvenlik önceliklerinden biri olarak belirlenmiştir. Nükleer ve biyolojik silahların yayılmasını tersine çevirmek ve nükleer malzemeleri güvenlik altına almak için İran ve Kuzey Kore'ye açık bir seçenek sunulması, hassas nükleer silahlar ve malzemelerin güvenlik altına alınması, barışçıl nükleer enerjinin desteklenmesi ve biyolojik tehditlere karşı konması güvenlik çıkarları arasında sayılmıştır.

ABD gibi hegemon bir devletin düşmanı olan bir devletle yıllar süren bir anlaşmazlığını iş birliği yoluyla çözmek istemesinin teorik arka planında hegemonun iş birliğinden elde edeceği fayda bulunmaktadır. Bu bağlamda NSS 2010'da İran ile etkileşimi yıllarca reddetmenin İran'ın yasa dışı nükleer programını, terörizme

³⁸³ "Iran, Nuclear", 2020.

³⁸⁴ Murat Jane, 2017, s.282.

desteğini, İsrailîler ve Filistinliler arasındaki barışı zayıflatma çabasını ve halkı için evrensel hakları reddedişini tersine çeviremediği; İran liderleri etkileşimi kabul etmeye hazır olduğu sürece İran'a bir seçenek sunulabileceği, sorumluluklarını yerine getirmemeyi sürdürürse bu ülkeye yönelik tecritin artırılacağı belirtilerek sorumlu bir İran'ın teşvik edilmesi öngörülmüştür.

Bu çerçevede ABD, İran'ın nükleer programını engellemek için öncelikle İran ile aktif bir şekilde temas kurma metodunu takip etmiştir.³⁸⁵

İkinci olarak, 1980'lerden beri, İran'ı terörizme destek vermekten caydırmak ve İran'ın Ortadoğu'daki stratejik gücünü sınırlandırmak gerekçesi ile bu ülkeye uyguladığı ve 2005'ten itibaren kapsamına İran'ın nükleer programını sınırlandırma amacını da dâhil ettiği yaptırımları sertleştirerek İran'ı diplomatik çözüme zorlama stratejisi izlemiştir.³⁸⁶ Bu zorlamanın, İran'ı rejim değişikliğine sürükleme potansiyeli dışlanmamıştır.³⁸⁷ Bu stratejiye sabır diplomasisi, seçili kişilere ve ekonominin belirli sektörlerine yönelik yaptırımlara ise "akıllı yaptırımlar" adı verilmiştir.³⁸⁸

Üçüncüsü, Obama İran'ın nükleer güç elde etmesinin çok uluslu bir çaba ile engellenmesinden yana olmuştur. Uluslararası çaba, ABD'nin çözüm için attığı adımların, İran'daki muhafazakârlar tarafından ülkedeki reformistleri suçlama vesilesi yapılmaması bakımından önemli görülmüştür.³⁸⁹

Dördüncüsü, Obama Yönetimi, İran'a karşı, - bu ülke Irak'ın işgali ve Arap Baharı'ndan sonra bölgesel güç dengesinde avantajlı konuma geçse de - askerî yöntemler kullanmamayı tercih etmiştir. Bunun sebebi ulusal güvenlik stratejisinin temel özelliği olan herhangi bir askerî müdahaleye son çare olarak başvurma ilkesidir.

³⁸⁵ Angel M. Rabasa and others, 2004, p.57.

³⁸⁶ Kenneth Katzman, "Iran Sanctions", **Congressional Research Service Report**, November 18, 2020, p.1, <https://fas.org/sgp/crs/mideast/RS20871.pdf>, Erişim Tarihi: 14.01.2021.

³⁸⁷ Angel M. Rabasa and others, 2004, p.57.

³⁸⁸ Michael E. O'Hanlon, 2015.

³⁸⁹ Angel M. Rabasa and others, 2004, p.240.

ABD'nin İran'ın nükleer programı konusunda askerî yöntemlerden kaçınmasının özel sebebi İran'ın "pasif savunma" stratejisi olarak adlandırdığı yeraltı tünellerine bağlanmaktadır. ABD Savunma Bakanı Robert Gates, bir askerî harekâtın İran'ın nükleer amaçlarını sadece geciktireceğini ve gerçekte bu tür faaliyetleri yeraltına indirmesine yol açacağını savunmuş, İsrail Savunma Bakanı Ehud Barak Kum kentindeki tesisin, "geleneksel bir saldırıyla yok edilemeyecek olan sığınaklara yerleştirildiğini" söylemiştir.³⁹⁰

Askerî yöntemlerin amacına ulaşip ulaşmayacağı ve olası maliyeti noktasındaki tereddütleri Obama Yönetimi'ni İran ile P5+1 kapsamında sürdürülen müzakereleri sonuçlandırmaya yöneltmiştir. 2013 Yılında İran siyasetinin ılımlı kanadından H. Ruhani'nin Cumhurbaşkanı seçilmesi müzakerelerin ilerlemesini kolaylaştırmıştır.³⁹¹

Obama Yönetimi'nin İran ile nükleer anlaşmaya yaklaşımı, ödünleşmeye dayanan, İran'ın nükleer programının barışçıl olduğunun garantiye alınması şartı ile enerji ihtiyaçlarını karşılayan bir çözüme ulaşılması olmuştur.³⁹²

Bu bağlamda, Kasım 2013'te P5+1 Grubu ile İran arasında yapılan görüşmelerde İran'ın UAEK denetimini kabulü karşılığında yaptırımların azaltılmasını öngören bir geçici anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma çerçevesinde 1 Temmuz 2015'e kadar bir Ortak Eylem Planı uygulanmıştır.³⁹³ 14 Temmuz 2015'te P5+1 ülkeleri ile İran arasında Kapsamlı Ortak Eylem Planı (JCPOA) adı verilen anlaşma imzalanmıştır. Anlaşma ile yaptırımların kaldırılması karşılığında İran'ın nükleer faaliyetlerine, uranyumu maksimum %3,67 oranında zenginleştirmesi şartıyla izin veren kısıtlama getirilmiştir. Bu da uranyumun nükleer silahlarda kullanılması için gerekli minimum zenginleştirme oranı olan %20'nin altındadır. Anlaşmaya göre İran, on yıl içinde faaliyete geçirmemesi

³⁹⁰ "İran Nükleer Programını Yer Altına Taşıyor", **Hürriyet**, 07.01.2010, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/iran-nukleer-programini-yer-altina-tasiyor-13401922>, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

³⁹¹ Çağatay Özdemir, 2018, s.129, 134.

³⁹² Barack Obama, September 24, 2014.

³⁹³ Murat Jane, 2017, s.282, 283.

koşuluyla santrifüj parçaları üretebilecek, Natanz zenginleştirme tesisindeki operasyonel santrifüj sayısını 2025'e kadar 19.000'den 5.060'a düşürecek, Fordow zenginleştirme tesisini araştırma ve geliştirme tesisine dönüştürecek, on beş yıl boyunca uranyum zenginleştirmeyecektir. İran'ın anlaşmaya uyup uymadığı UAEK tarafından denetlenecektir.

ABD'nin İran'a yönelik nükleer politikasının arka planında İran'ın nükleer güce sahip bir bölgesel aktör olmasını önleme stratejisi yatmaktadır. İran ile nükleer anlaşma, sorunun çatışma yerine sıfır ekonomik maliyeti olan bir anlaşma ile çözülmesini sağlamış, ABD'nin İran ile olan düşmanlığını bir çatışmaya tırmandırmadan nükleer programı sınırlı ve yönetilebilir bir tehdit haline indirgemeyi başarmıştır.³⁹⁴ Anlaşma, Obama dönemi genel dış politik yaklaşımının bir yansıması olarak çok uluslu bir perspektif taşımış ve özellikle Avrupalı müttefikler ile uyum içinde gerçekleştirilerek ABD'nin rıza arayışına katkıda bulunmuştur.

Anlaşma'ya İsrail ve Körfez ülkeleri büyük tepki göstermiştir. Anlaşma sonrasında yaptırımların kalkması ile serbest kalan İran'ın bölgede hızlı bir gelişim sergilemesi ve etki gücünü artırması müttefiklerin bu endişelerini haklı çıkarırken ABD, İran'ın nükleer bir güç olmasının engellenmesinin önemini vurgulayarak söz konusu müttefiklerini yatıştırma politikası izlemiştir.³⁹⁵

3.3.3. Irak'tan Asker Çekilmesi

Irak'tan asker çekilmesini Afganistan politikasından ayrı ele almak, Irak meselesinin de ABD'nin bölgesel ve küresel politikalarının da eksik değerlendirilmesine yol açacaktır. Bu nedenle ABD'nin Irak'tan asker çekme

³⁹⁴ Juneau, Thomas, "Obama, Biden and Realism in the Middle East", **Responsible Statecraft**, July 2015, 2020, <https://responsiblestatecraft.org/2020/07/15/obama-biden-and-realism-in-the-middle-east/>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

³⁹⁵ Jeff Mason, Roberta Rampton, "Obama Vows to Stand By Gulf Allies Amid Concern over Iran Threat," **Reuters**, May 16, 2015, <https://www.reuters.com/article/us-usa-gulf-idUSKBN0NZ0BI20150516>, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

politikasına, 3.1.2.1.1 inci bölümde ele alınan Bush dönemindeki Afganistan'ın işgali politikasına ilaveten, bu bölümde Afganistan'a müdahale sürecinin Obama dönemindeki seyrine değinildikten sonra geçilecektir.

ABD tarafından 11 Eylül saldırılarının ardından başlatılan Sonsuz Özgürlük Operasyonu üç ay içerisinde Taliban'ı devirmiş ve ülkedeki bazı El Kaide hedeflerini yok etmiş; Aralık 2001'de Afganistan Geçici Hükümeti kurulmuştur. ABD 2006 yılında Afganistan'ı bir demokrasi olarak vasıflandırarak hedeflerine ulaştığını açıklamıştır. Afganistan'da direniş ve istikrarsızlık devam ederken bu kaniya erken varılmış olması Obama Yönetimi'ni Afganistan'a yeniden odaklanmaya yöneltmiştir.³⁹⁶

Obama, Afganistan ve Irak Savaşları arasında bir ayrım yapmış ve Afganistan'ın işgalini El Kaide'ye ve Taliban'a yönelik olduğu için “haklı savaş” kategorisinde değerlendirmiştir.

Obama göreve ilk başladığı yıllarda Afganistan'da güvenlik ve kurumsal kapasite teminine öncelik vererek nihai aşamada sorumluluğun Afganistan hükümetine devredilebileceği bir ilerleme kaydedilmesini hedeflemiştir. 2010 NSS'sinin güvenlik çıkarlarının geliştirilmesi ile ilgili bölümünde “El Kaide'yi ve Afganistan, Pakistan ve dünyadaki şiddet içeren aşırılıkçı bağlantılarını bozmak, kaldırmak ve yenmek” hedefine yer verilmiştir. Bunun için belirlenen amaçlar, ülkede ve ülkeye saldırıları önlemek, havacılık güvenliğini güçlendirmek, teröristlerin kitle imha silahları edinmesini engellemek, Afganistan'ın El Kaide için güvenli bir sığınak olmaması, Taliban'ın hükümeti devirme yeteneğinin engellenmesi, Afganistan güvenlik güçleri ve hükümetinin Afganistan'ın geleceği için sorumluluk üstlenebilmelerini sağlayacak kapasiteyi güçlendirmek, Pakistan içindeki şiddet içeren aşırılık yanlılarının yerel, bölgesel ve küresel tehdidini ele almak için hükümetle birlikte çalışmak, El Kaide ile mücadele bağlamında güvenli sığınakları engellemek ve risk altındaki devletleri

³⁹⁶ Haley Stauss, 2012, p.15.

güçlendirmek, hızlı ve kesin adaleti sağlamak, korku ve aşırı tepkiye direnmek ve El Kaide'nin yapıcı vizyonu yok etme niyetine karşı çıkmaktır.

Bu amaçlar doğrultusunda, kilit yerleşim merkezlerini güvenceye almak için çalışan ve Afgan güvenlik güçlerini eğiten Afganistan'daki ABD askeri ve ISAF ortaklarının Afgan sorumluluğuna geçiş koşullarını oluşturması ve 2011'de alandaki şartlar da dikkate alınarak Afganistan'daki ABD askeri sayısının azaltılmaya başlanması planlanmıştır. Bununla birlikte bu tam bir geri çekilme niteliği taşımayacaktır: Çekilme sürecinde ve sonrasında Afganistan Güvenlik Güçleri'ne tavsiye ve yardıma devam edilmesi, BM ve Afgan Hükümeti ile çalışmaya devam edilmesi, Afganistan ile stratejik ortaklığın geliştirilmesi, yolsuzlukla mücadele, insan hakları ve tarım gibi alanlarda ikili ilişkiler geliştirilmesi ve Pakistan ile stratejik ortaklık ile güvenlik ve sivil sorunları ele alan çeşitli alanlarda iş birliğinin derinleştirilmesi öngörülmüştür.

Ancak, alınan askerî önlemler başlarda Taliban ve diğer hükümet karşıtı güçleri geriletmesine rağmen bu grupları bombalı saldırı ve suikast gibi yöntemlere sevk ederek sivil kayıpları artırmış ve Taliban'ın yeni kontrol bölgeleri kazanmasına engel olamamıştır. Sınırlı müdahale şekillerinin yeterli bir araç olmadığı anlaşıldığından, Obama haklı bir savaş olarak da görmediği Irak için tahsis ettiği mali kaynak ve askerlerini azaltırken Afganistan müdahalesine mali kaynak ve asker miktarını kademeli olarak artırmıştır.³⁹⁷

Irak'tan Afganistan'a kaydırılan birlikler, ISAF ile birlikte çalışarak, yeniden dirilen Taliban'a askerî ve sivil yöntemlerle karşı koyma (COIN), askerî ve diplomatik yollarla Afganistan ve Pakistan El Kaidesi'ni ayırma, Pakistan sınırını güvenlik altına alma ve Afgan güvenlik güçlerini eğitme ile görevlendirilmiştir.

³⁹⁷ Luca Tardelli, 2012, p.18, 19.

Afganistan'daki ABD askeri sayısı, en yüksek olduğu 2010 ve 2011'de 100.00'e çıkmış,³⁹⁸ sivil personel sayısı da artırılmıştır.

Tablo 2. Afganistan'daki ABD Askeri Sayısı

Yıl	Dönemin Başkanı	Afganistan'da Toplam ABD Askeri Sayısı	İlave edilen-Azaltılan
Kasım 2001	Bush	1.300	+1.200
Aralık 2001	Bush	2.500	+4.700
Mart 2002	Bush	7.200	+2.500
Aralık 2002	Bush	9.700	+3.400
Aralık 2003	Bush	13.100	+7.200
Nisan 2004	Bush	20.300	-300
Aralık 2006	Bush	20.000	+5.000
Aralık 2007	Bush	25.000	+25.000 (Obama)
Mayıs 2009	Obama	50.000	+17.000
Aralık 2009	Obama	67.000	+33.000
Ağustos 2010	Obama	100.000	0
Mayıs 2011	Obama	100.000	-10.000
Aralık 2011	Obama	90.000	-13.000
Eylül 2012	Obama	77.000	-31.000
Aralık 2013	Obama	46.000	-12.000
Mart 2014	Obama	34.000	-17.900
Aralık 2014	Obama	16.100	-6.300
Mart 2015	Obama	9.800	-1.400
Ocak 2017	Obama	8.400	+3.000 (Trump)
Eylül 2017	Trump	11.400	

Kaynak: <https://www.militarytimes.com/news/your-military/2016/07/06/a-timeline-of-u-s-troop-levels-in-afghanistan-since-2001/>

Alınan önlemlerle 2010 yılı sonlarına doğru değişken de olsa Taliban'ın durumunda gerileme tespit edilmiş ve buna paralel olarak inşa faaliyetleri de hızlandırılarak Afganistan'ın kapitalist bir ekonomiye sahip bir İslami anayasal demokrasi olması hedefiyle Afganistan Ulusal Kalkınma Stratejisi oluşturulmuştur.

2011 Başlarından itibaren Afganistan'daki koşulların kırılgan olmasına rağmen iyileştiğine dair yapılan tespitler ve Mayıs 2011'de Usame bin Ladin'in Pakistan'a gönderilen ABD Özel Harekât Birimi tarafından öldürülmesinden sonra, Afganistan

³⁹⁸ "A Timeline of U.S. Troop Levels in Afghanistan Since 2001", **Military Times**, July 6, 2016, <https://www.militarytimes.com/news/your-military/2016/07/06/a-timeline-of-u-s-troop-levels-in-afghanistan-since-2001/>, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

hükümetinin sorumluluğu devralması hedefi doğrultusunda,³⁹⁹ 2011 ortalarında Afganistan'daki ABD askeri sayısı azaltılmaya başlamış⁴⁰⁰ ve sayıyı minimuma indiren planlamaya ABD içinden gelen eleştiriler üzerine yapılan revizyonlarla,⁴⁰¹ Obama döneminin sonunda 8.400'e düşürülmüştür.⁴⁰² Diğer taraftan terörle mücadeleye yönelik olarak seçilmiş hedeflere operasyonlar artırılmış ve bunun için yoğun olarak İHAlar kullanılmıştır.⁴⁰³

Afganistan işgalinin olumsuz dünya ve Amerikan kamuoyu imajı bakiyesinden ve ekonomik maliyetlerinden kurtulma beklentisi ABD'nin asker sayısını azaltmasında etkili olmuştur. Doğudaki dağlık bölgeyi kesin olarak güvenliğe kavuşturmanın zorluğu ve bundan sonraki adımların tam sorumluluğu devralmış Afganistan hükümeti tarafından Taliban ile yürütülecek diplomasi ile çözülmesine yönelik arzu Afganistan'daki asker sayısını azaltma kararını kolaylaştırmıştır.⁴⁰⁴

Obama Yönetimi, denizaşırı askerî görevlerini bitirme isteğine rağmen Afganistan'dan ayrılmak için herhangi bir aceleci hareketten kaçınmış ve tamamen çekilmemiştir. Ülkedeki silahlı muhalefetin bertaraf edilememesi, ABD'nin Afganistan'dan tamamen çekilme sürecinin ertelenmesine yol açmıştır.⁴⁰⁵ Afganistan, ABD için terk etmenin kolay olduğu bir ülke değildir. Zira ABD hegemonyasına karşı küresel alternatifler olan Çin ve Rusya ile bölgesel tehdit İran'a arasında yer alan kilit noktadaki jeopolitik konumu, Afganistan'ı ABD için önemli hale getirmektedir. Afganistan, El Kaide ve IŞİD veya Güney Asya'daki diğer aşırı hedeflere karşı

³⁹⁹ Haley Stauss, 2012, pp.15-17.

⁴⁰⁰ "A Timeline of U.S. Troop Levels in Afghanistan Since 2001", 2016.

⁴⁰¹ Jonathan Marcus, "ABD, Afganistan'dan Neden Çekilemiyor?", **BBC News**, 15 Ekim 2015, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/10/151015_abd_afganistan_analiz, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

⁴⁰² "A Timeline of U.S. Troop Levels in Afghanistan Since 2001", 2016.

⁴⁰³ Jessica Purkiss, Jack Serle, "Obama's Covert Drone War in Numbers: Ten Times More Strikes than Bush", **The Bureau Investigates**, January 17 2017, <https://www.thebureauinvestigates.com/stories/2017-01-17/obamas-covert-drone-war-in-numbers-ten-times-more-strikes-than-bush>, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

⁴⁰⁴ Haley Stauss, 2012, p.16.

⁴⁰⁵ Dan Roberts, Spencer Ackerman, Sune Engel Rasmussen, "Barack Obama Delays Withdrawal of US Troops from Afghanistan", **The Guardian**, 15 October 2015, <https://www.theguardian.com/world/2015/oct/15/obama-delay-withdrawal-us-troops-afghanistan>, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

mücadelede de ABD saldırılarının gerçekleştirildiği operasyonel üs niteliğini taşımaktadır.⁴⁰⁶ Diğer taraftan Afganistan'ın ekonomik potansiyelinden yararlanma imkânları bu ülkeyi cazip kılmaktadır.⁴⁰⁷

Yukarıda açıklandığı gibi ABD, 2011 yılına kadar, yani Obama Yönetimi'nin ilk yılları dâhil, Afganistan'daki asker sayısını sürekli artırır ve Obama'nın başlangıçtaki niyetinin aksine, Afganistan'dan tam bir geri çekilme gerçekleştirmezken; Irak'taki asker sayısını, planladığı gibi 2008'den sonra sürekli düşürmüş, Irak'ta askerî ve bütçesel maliyetlerini azaltırken bu kaynakları büyük ölçüde Afganistan'a yönlendirmiştir.

ABD'nin Irak'tan çekilmesinin arka planında, temelde, bu ülkede işgalden elde etmek istediği amaçlara erişmiş olması ve bundan sonraki maliyetlere katlanma gereğinin ortadan kalkmış olması yatmaktadır. Irak'ın işgali ile ABD'nin bazı kazanımları olmuştur: Zora dayalı hegemonyasının gücünü ortaya koyarak sistemin tek kutuplu yapısını teyit eden ABD, Irak'ta rejim değişikliği gerçekleştirmiş, üsler kurmuş, petrol bölgelerini kontrol altına almış, ekonomik kazanımlar elde etmiş ve ülkeyi İsrail'in güvenliği için tehdit olmaktan çıkarmıştır. Afganistan'ın işgali ile birlikte değerlendirildiğinde Irak'ın işgali, ABD'nin İran'ı çevreleme imkânını artırmıştır.⁴⁰⁸ Afganistan ve Irak işgalleri ile, düşman İran'ın - en büyük rakibi olan Taliban ve Saddam Hüseyin devrilmiş olsa da - her iki sınır komşusu da ABD kontrolü altına girmiştir. Diğer taraftan uzun vadede demokratik bir Irak devletinin, teokratik İran karşısında Şiiliğin yeni merkezi olma potansiyelinin, İran'da olası bir rejim değişikliği ve İran'ın bölgesel etkisini sınırlandırma bakımından kolaylaştırıcı bir rol oynaması da beklenmektedir.⁴⁰⁹

⁴⁰⁶ Michael E. O'Hanlon, 2015.

⁴⁰⁷ Örneğin, 5 Aralık 2011, Afganistan'ın Geleceği Hakkında Uluslararası Bonn toplantısında bu konular dile getirilmiştir. Haley Stauss, 2012, p.17.

⁴⁰⁸ Murat Jane, 2017, s.276.

⁴⁰⁹ Angel M. Rabasa and others, 2004, p.57.

Irak'ın işgalinin Irak ve bölge bakımından sonuçları ise kazanım olarak nitelendirilemez: Irak istikrarsızlaşmıştır. Yirmi dört yıllık Saddam Hüseyin diktatörlüğünün sona ermesinin ardından Saddam zamanında izlenen baskıcı politikalara tepki olarak işgal sonrasının uygun ortamında reaktif tutum alan Şii yönetimin mezhepçi politikaları nedeni ile Sünni azınlık yabancılaşmış, Şii-Sünni çatışması ve şiddet yaygınlaşmıştır. İşgalden sonra Irak ordusunun terhis edilmesi ve istihbaratının yasaklanması ülkedeki güvenliği zayıflatarak ulus inşasına geçişi zorlaştırmıştır.⁴¹⁰ Irak'ı özgürleştirme misyonunun Irak ve bölge halkı tarafından emperyalist bir müdahale olarak değerlendirilmesi,⁴¹¹ işgale karşı radikal bir direniş başlamasına ve terör örgütlerinin güçlenmesine sebep olmuş,⁴¹² Irak'ın işgalinin tetiklediği etnik, dinsel, mezhepsel mücadeleler ve terör, Arap Baharı'nı tersine çeviren rüzgâr ile etkileşerek tüm bölgeyi içine çeken bir şiddet sarmalına dönüştürmüştür. Bölgeyi saran kargaşa, Rusya ve Çin gibi küresel; İran, Körfez ülkeleri ve Türkiye gibi bölgesel etki merkezlerinin güvenlik ikilemi çerçevesinde gücünü artırma veya dengeleme arayışlarına yönelmesi ile bölgesel dengeleri değiştirmiştir.

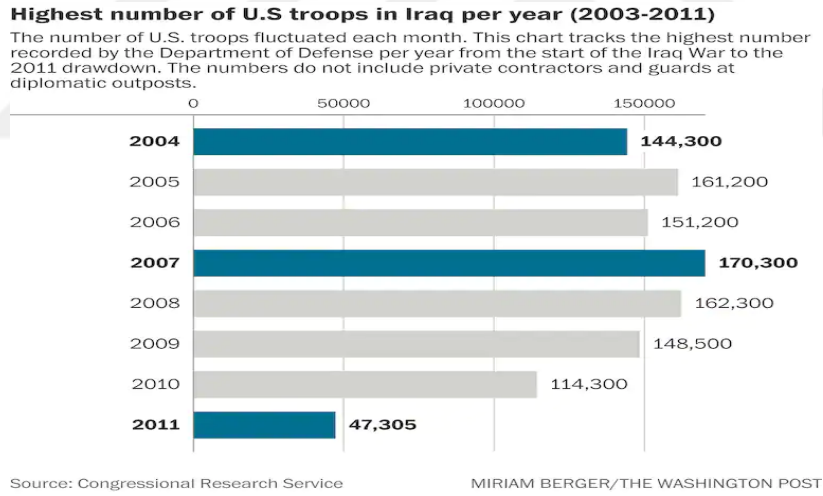
Irak'ın işgalinin ABD açısından olumsuz sonuçları da olmuştur: İşgalin uzun sürmesi, çok sayıda ABD askerinin ölümüyle sonuçlanması, ekonomik olarak maliyetli olması ve kamuoyunun tepkisi ile karşılaşması, ABD dış politikasındaki Vietnam sendromunu canlandırmış ve kapsamlı dış operasyonlara siyasi ve ekonomik nedenlerle çekinceyi artırmıştır. İşgalin yol açtığı ölüm, yaralanma, hastalık, göç, alt yapının yok edilmesi, çatışma, şiddet ve kaos ortamı dünya kamuoyu nezdindeki imajını olumsuz etkilemiş; ABD'nin tek taraflı ve güce dayalı eylemlerinin meşruiyetinin kamuoyu ve devletlerce sorgulanmasına da yol açmıştır.

⁴¹⁰ "Iraq Security and Military Services Disbanded", **The Guardian**, 23 May, 2003, <https://www.theguardian.com/world/2003/may/23/iraq>, Erişim Tarihi: 23.05.2021.

⁴¹¹ Christian Peter Hanelt, Giacomo Luciani, Felix Neugart, **Regime Change in Iraq: Transatlantic and Regional Dimensions**, Second Electronic Edition, Italy, Bertelsmann Foundation, 2004, p.64.

⁴¹² Patrick Corscadden, 2014, p.12.

Irak'ın işgali sürecinde ortaya çıkan bu sonuçlar Obama dönemi Irak politikasını etkilemiştir. Analistler değerlendirmelerinde, 2003'teki Irak'ın işgalinde ABD'nin bir güvenlik ve hayatta kalma tehdidi altında bulunmadığını, o şartlarda uygulanacak en iyi politikanın önleyici savaş değil çevreleme olduğunu, odağın daha önemli bir güvenlik sorunu olan terör örgütlerine çevrilmiş olması gerektiğini söylemişlerdir.⁴¹³ Buna paralel görüşler taşıyan Obama, seçim kampanyası süresince, işgallere, Bush'un tek taraflı askerî güç kullanımına dayalı politikalarına karşı bir söylem geliştirerek çok taraflılığı ve yumuşak gücü vurgulamış⁴¹⁴ ve ABD'nin ahlaki itibarını yeniden oluşturmanın bir parçası olarak Irak'tan asker çekme taahhüdünde bulunmuştur.⁴¹⁵ ABD askerlerinin 2011 sonu itibarıyla Irak'tan çekilmesini öngören Kuvvetlerin Statüsü Anlaşması (SOFA), 17 Kasım 2008'de, Bush'un görevdeki son günlerinde imzalanmıştır.⁴¹⁶

Grafik 8. Irak'ta Maksimum ABD Askeri Sayısı

Kaynak: <https://www.washingtonpost.com/world/2020/01/11/invaders-allies-occupiers-guests-brief-history-us-military-involvement-iraq/>

⁴¹³ Brian C. Schmidt, Michael C. Williams, 2008, p.209.

⁴¹⁴ Bayram Sinkaya, "Obama Döneminde ABD-İran İlişkileri ve Değişim Şansı", **Ortadoğu Analiz**, Ocak 2009, C.1, S.1, s.42.

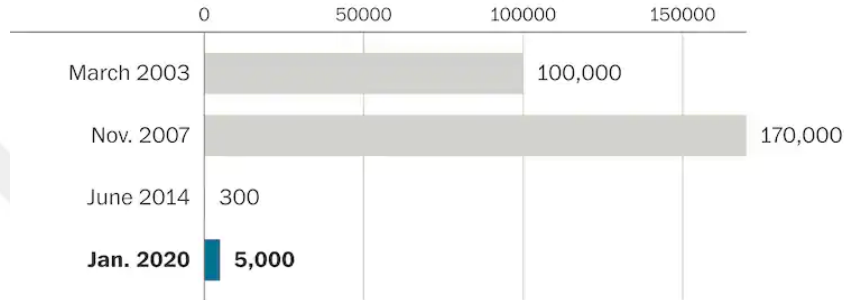
⁴¹⁵ "Obama Vows to Close Guantanamo", **Aljazeera**, 18 Nov 2008, <https://www.aljazeera.com/news/americas/2008/11/20081117102528921928.html>, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

⁴¹⁶ Irak'taki kontrolü tamamen bırakma niyeti olmayan ABD, 26 Kasım 2008'de, Irak ile 2009 itibarıyla ekonomik, politik ve askerî ikili ilişkilerin temellendirilmesine yönelik Deklarasyon yayınlamıştır. "Status of Forces Agreement", **DCAF**, 2009, p.9, https://dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/US-Iraqi_SOFA-en.pdf, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

Obama Yönetimi, Irak'ın tam egemenliğe ve sorumluluğa dönüşünü en üst ulusal güvenlik öncelikleri arasında saymış ve NSS 2010'da Irak'tan çekilmeyi; çekilme güvenliği, sivil desteğin devamı ve SOFA ve bölgedeki stratejik çıkarlarına uygun sivil varlığın diplomasi ve kalkınma yoluyla sürdürülmesi olmak üzere üç bileşenden oluşan bir süreç olarak açıklamıştır. ABD, NSS 2010 ve SOFA Anlaşması çerçevesindeki asker çekme taahhüdünü yerine getirmiştir.

Major changes in U.S. troop levels in Iraq (2003-2020)

The U.S. invaded Iraq in March of 2003 and withdrew all major military personnel in 2011. Starting in 2014, the U.S. began increasing troop levels in Iraq again.

Source: Averages based on U.S. government figures MIRIAM BERGER/THE WASHINGTON POST

Grafik 9. Irak'ta ABD Askeri Sayısındaki Değişim

Kaynak: <https://www.washingtonpost.com/world/2020/01/11/invadere-allies-occupiers-guests-brief-history-us-military-involvement-iraq/>

ABD'nin bu politikadan beklentisi, içinde bulunduğu ekonomik kriz ortamında askerî aşırı genişlemeden kaynaklanan maliyet kalemlerini azaltmak, kaynaklarını programında yer alan iç yapısal reformlar ile krizin etkilerini azaltmaya tahsis etmek ve pivot olarak belirlediği Asya-Pasifik'e yönlendirmek; ayrıca Irak'ta ulus inşası maliyetine katlanmamak, işgal politikalarının ABD ve dünya kamuoyunda oluşturduğu olumsuz görüntüyü ve müttefiklerinde dahi ortaya çıkardığı sorgulamayı hafifletmek ve Irak'taki radikal direniş ABD askerî varlığını bir gerekçe olarak kullandığından ABD askerlerinin işgalci bir güç olarak görünürlüğünü azaltmak⁴¹⁷ olmuştur.

ABD askerlerinin kademeli çekilişinden sonra Irak ve bölge açısından ciddi sonuçlar ortaya çıkmıştır. Irak güvenlik güçlerinin operasyonel kapasiteleri azaldığından terör olaylarında artış gözlenmiş, IŞİD kontrolü Bağdat kırsalına kadar yaklaşmıştır. IŞİD ile

⁴¹⁷ Angel M. Rabasa and others, 2004, p.145, 146.

mücadele adı altında Iraklı Şiiilerin milis gücü olan Haşdi Şabi'nin İran'ın desteğiyle örgütlenmesi, ülkedeki İran askerî nüfuzunu artırmıştır. Obama Yönetimi, 2015 NSS'sinde IŞİD ile mücadelenin, mezhep ayrımlarını aşan ve tüm Irak vatandaşlarını koruyabilen profesyonel ve hesap verebilir Irak güvenlik güçleri ile uluslararası destek gerektirdiğini, bu amaçla Irak ordusunu güçlendirmek için müttefik ve ortaklarla birlikte çalışıldığını belirtmiş olsa da gerçekte mezhep ayrımlarını aşan yekpare bir ulusal Irak ordusu kurulamamıştır.

Diğer taraftan mezhep temelli ayrıştırıcı Nuri El Malîkî politikalarının sistematik hale gelmesiyle de ülkedeki İran etkisi artmıştır. Irak'ın yanı sıra Suriye, Yemen ve Lübnan üzerinden İran'ın bölgedeki askerî, siyasi ve ekonomik etkisi genişlemiş, bu durum Körfez-İran rekabetini artırmıştır. ABD'nin Irak'ta ve bölgede izlediği politikalar ile İran'ın etkisinin artmasına yol açması ancak bunu dengelemek için çaba sarf etmemesi, aksine İran ile nükleer görüşmelere başlaması, Körfez'in ABD'ye duyduğu güveni azaltmıştır.

2010 Sonunda başlayan Arap Baharı'nın tersine dönerek Libya, Yemen ve Suriye'de iç savaşa dönüşmesi, Irak'taki iç savaş tehlikesini artırmıştır.

ABD, Irak'tan muharip kara gücünü çekerken ülkede tamamen etkisiz bir konuma geçmeyi planlamamış, Irak'a dışarıdan etki etme kapasitesini kullanmak için gerekli tedbirleri almıştır. Bu bağlamda, düşük ama stratejik ve operasyonel olarak anlamlı bir askerî profile geçiş yaparak etkisini sürdürmeyi,⁴¹⁸ bu çerçevede hava operasyonları ve hedefi seçilmiş İHA saldırıları gerçekleştirmeyi ve küçük hareketli birlikler kullanmayı; dünyadaki en büyük ABD elçiliği olan Bağdat Büyükelçiliği vasıtasıyla politik ve ekonomik operasyonlarını koordine etmeyi; SOFA Anlaşması'nın güvenlik, ekonomik ve kültürel boyutlarını kullanmayı ve Körfez'deki İran'ı çevreleyen mevcut askerî varlıklarına ve askerî varlığını artırma potansiyeline güvenerek ve İran'a

⁴¹⁸ Angel M. Rabasa and others, 2004, p.145.

karşı Irak-Körfez ilişkilerini teşvik ederek İran etkisini sınırlandırmayı düşünmüştür.⁴¹⁹ ABD, IŞİD ile mücadele için askerî geri çekilme yaklaşımında küçük değişiklikler yaparak Irak ordusunu yeniden kurmak ve eğitmek için yaklaşık 3.000 Amerikan askerî personelini görevlendirmiş,⁴²⁰ koalisyon güçleri ile birlikte IŞİD'e karşı çok sayıda hava saldırısı düzenlemiş ve bu sayede IŞİD'in ilerlemesini sınırlı tutmaya çalışmıştır.⁴²¹

Diğer taraftan ABD, uzun vadede Irak'ın bütünlüğünü koruyarak terör örgütleri ile mücadele etmesini ve ABD'ye karşı dostane politikalar izlemesini hedeflediğini açıklamış olsa da Irak'ın bütünlüğünü tehlikeye atacak bir mezhep savaşını önlemeye yönelik uygun politikalar oluşturmamıştır.⁴²²

ABD'nin Irak'ı işgalinin, Vilsoncu dış politika geleneğinin uluslararası normları ihmal ederek ve tek taraflı askerî güce dayanarak değerlerin yayılmasını savunan Yeni Muhafazakârlar'ın bakış açısını yansıttığı belirtilmişti. Bu ülkeden asker çekmesi ise çıkarlarını en güvenli ve en ekonomik yollardan elde etmeye dayanan, müdahaleciliğe karşı çıkan, askerî harcamaları kırmayı ve kaynakları ülke içinde yeniden dağıtmayı savunan Jeffersoncu görüşün yansımasıdır. Realistlerin, gücün her şartta kullanılmasının gerekli ve yararlı olmadığı perspektifinden bakıldığında, ABD'nin belli oranda izolasyonizme yönelmesi pratikte bölgeye ilgisiz kaldığı anlamına gelmemektedir. ABD bölgede yeni askerî ve dış politika yöntem ve araçlarıyla var olmaya devam etmiş, diğer yandan ataletli davrandığı durumlarda dahi çıkarına uygun sonuçlar elde etmiştir.

⁴¹⁹ Luca Tardelli, 2012, p.20, 21.

⁴²⁰ Spencer Ackerman, Tom McCarthy, "Barack Obama Doubles US Troop Levels for War Against ISIS in Iraq", **The Guardian**, 8 November 2014, <https://www.theguardian.com/us-news/2014/nov/07/obama-doubles-us-troop-levels-iraq-isis>, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

⁴²¹ Michael E. O'Hanlon, 2015.

⁴²² Erol A. Cebeci, Kadir Üstün, Kılıç Kanat, "Başkanlık Seçimleri Sonrasında ABD'nin Ortadoğu Politikası", **SETA Analiz**, Ekim 2012, S.54, s.10.

3.3.4. Terörizm ile Mücadele

ABD'nin terörizmle mücadele politikalarının arkasında sadece teröre hedef olma kaygısı değil, bölgeyi çıkarları yönünde şekillendirme amacı da yatmaktadır. IŞİD'in Irak ve Suriye'de ilerlemesinin ilk aşamada değil, Bağdat, Kerkük ve Kobani'ye yaklaştığı zaman durdurulması,⁴²³ PKK-YPG terör örgütünün IŞİD ile mücadelede vekil tayin edilmesi bu durumun örnekleridir.

Diğer yandan, terörizmle mücadelenin müdahale gerekçesi olarak kullanılan bir araç olması, terörün bir güvenlik sorunu yarattığı gerçeğini değiştirmemektedir. Bu sebeple terörizmin güvenlik çıkarları bakımından ortaya çıkardığı sonuçların ve buna ilişkin alınan tedbirlerin ele alınmaması eksik bir incelemeye neden olacağından Obama döneminde ortaya çıkan terör sorunlarına ve terörizmle mücadele yöntemlerine değinmekte yarar görülmektedir. Bu başlık altındaki örnekler Afganistan ve Irak müdahaleleri, Suriye, Yemen ve Libya İç Savaşları bağlamında da kısmen ele alınmıştır.

Terörizmin ABD'de eskiye göre daha merkezi bir konu haline gelmesi Reagan dönemindedir. O dönemde terörizm Sovyetler Birliği ile ilintilendiriliyordu. Dünya çapındaki terörizmin büyümesini çıkarları için bir tehdit olarak algılayan ABD, Sovyetler Birliği'nin, Batı'yı istikrarsızlaştırmak için Küba, Nikaragua, Kuzey Kore, Suriye ve Libya gibi araçlara destek sağladığını düşünüyordu. George H. W. Bush (1981-1989) zamanında terörizm, ABD ve vatandaşlarının güvenliğine ve demokrasiye yönelik bir tehdit olarak anılmış, Başkan Clinton döneminde terör, Soğuk Savaş sonrası artan ulusötesi güvenlik sorunlarından biri olarak nitelendirilmiştir.⁴²⁴

11 Eylül olaylarını takiben terörizm Amerikan güvenliğine yönelik tehdit sıralamasında zirveye ulaşmıştır. ABD'nin terörist listesindeki organizasyonların çoğu ve terörle ilişkilendirilen devletler Ortadoğu'da bulunmaktadır. Bununla birlikte

⁴²³ Hasan Basri Yalçın, 2015, s.72.

⁴²⁴ Adam Quinn, 2015, p.9.

küreselleşme, terör örgütlerinden kaynaklanan güvenlik sorunlarını yerel olmaktan çıkarmıştır. ABD bu örgütlerle kendi ülkesinde değil, bulundukları yerlerde mücadele etmek istemekte olup teröristlerin bulunduğu veya ABD'nin terörizmi desteklemekle suçladığı ve haydut devlet olarak adlandırdığı ülkelerin kontrolü, ABD güvenlik çıkarları açısından önem taşımaktadır.

ABD 11 Eylül olaylarından sonra Teröre Karşı Küresel Savaş'ı temel güvenlik stratejisi olarak belirlemiştir. Bu çerçevede Afganistan ve Irak işgal edilmiştir. Terörle mücadele kapsamında hukuki statüsü belirsiz terör zanlıları Guantanamo'daki ABD donanma tesisinde alıkonulmuş ve sorgulanmış, kısıtlı kişi listeleri (no-fly list ve selectee list) oluşturulmuştur. Bu kapsamda yapılan uygulamalar ve kullanılan dil, Müslümanlar'ın potansiyel şüpheli olarak muamele görmesine sebep olmuştur.

ABD'de 1997'den beri yabancı terörist örgütlerin resmen ilan edilmesi uygulaması bulunmaktadır. Örneğin, Hamas ve PKK 1997'de, El Kaide 1999'da "Eskiden Irak El Kaidesi olan Irak ve Levant İslam Devleti (ISIL)" 2004'te yabancı terörist örgüt listesine alınmıştır. Terörizm konusundaki en büyük tehditlerin, radikal grupların sorunları istismar ettiği Ortadoğu ve Kuzey Afrika'dan geldiğini söyleyen⁴²⁵ Obama döneminde yabancı terörist örgüt listesine alınan organizasyonlar, Ketaib Hizbullah (2009), Arap Yarımadası'ndaki El Kaide (2010), İslami Cihad Hareketi (2010), Tehrike Taliban Pakistan (2010), Adalet Ordusu (2010), İslam Ordusu (2011), Hint Mücahidleri (2011), Ensar ve Tevhid Cemmati (2012), Abdullah Azzam Tugayları (2012), Hakkani Ağı (2012), Ensarüddin (2013), Boko Haram (2013), Ansaru (2013), El Mulathamun Taburu (2013), Bingazi'deki Ensar El Şeria (2014), Darnah'taki Ensar El Şeria (2014), Tunus'taki Ensar El Şeria (2014), IŞİD Sina Eyaleti (2014), El Nusra Cephesi (2014), Kudüs Çevresindeki Mücahid Şura Konseyi (2014), Nakşibendi Ordusu

⁴²⁵ Zeke J. Miller, "Full Text of Obama's Address on ISIS", **Time**, September 10, 2014, <https://time.com/3320666/obama-isis-speech-full-text/>, Erişim Tarihi: 23.05.2021.

(2015), IŞİD Horasan (2016), IŞİD Libya (2016), Hindistan Yarımadasındaki El Kaide (2016)'dir.⁴²⁶

Obama döneminin en önemli terörist organizasyonları El Kaide ve eskiden El Kaide'nin Irak'taki bağlantısı olan, Irak-Suriye sınırının her iki tarafında da mezhep temelli çatışma ve Suriye İç Savaşı'ndan yararlanarak toprak kazanan, söz konusu iki ülkeye, bölgedeki Amerikan vatandaşlarına, personeline ve tesislerine, Ortadoğu'ya ve ABD dâhil bölgenin ötesine yönelik bir tehdit oluşturan IŞİD olmuştur.

Bu dönemde terörizmle mücadele Bush döneminde olduğu gibi önem taşımaya devam etmekle birlikte konunun ele alınış esasında, mücadele yöntemlerinde ve kullanılan dilde değişiklik yapılmıştır.

Obama döneminde terörizmle mücadele en temel strateji olmaktan çıkarılmak ve birçok önemli konu arasındaki önemli bir başlık olarak ele alınmak istenmiştir. Obama, çeşitli konuşmalarında tüm dış politikasını terörizme tepki vermeye dayandırmadığını ve aşırılıklara karşı yürütülen mücadelenin dar bir güvenlik tehdidi alanına sıkıştırılamayacağını, bir zamanlar Afganistan'da terörle mücadelenin El Kaide'ye indirgendığını ancak bu politikanın sadece teröristlerin işsiz gençlerin, yetersiz su ve yiyeceğin, yaygın rüşvetin ve mezhep çatışmalarının olduğu Kuzey Afrika ve Ortadoğu yönünde yer değiştirmesine sebep olduğunu belirtmiştir.⁴²⁷ Ancak Obama Yönetimi de Ortadoğu politikasında terör odaklı bir gündem takip etmeye devam etmiştir.

2010 NSS'sinde El Kaide'ye, bu bağlamda Afganistan ve Pakistan'a, 2015 NSS'sinde ise IŞİD'e, bu bağlamda Irak ve Suriye'ye vurgu yapıldığı görülmektedir. Her iki NSS birlikte değerlendirildiğinde terörizmle mücadelede vurgulanan hedefler, ABD halkını tehdit eden terörist ağların yok edilmesi, müttefik ve ortaklara karşı dış saldırganlıklara karşı çıkmak, dünyaya serbest enerji akışının garanti altına almak ve

⁴²⁶ "Foreign Terrorist Organizations", U.S. Department of State, <https://www.state.gov/foreign-terrorist-organizations/>, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

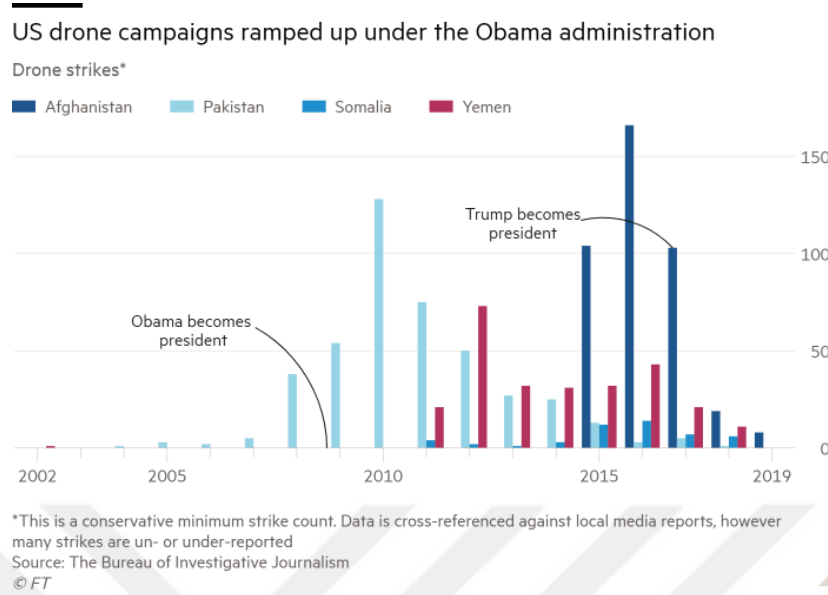
⁴²⁷ Barack Obama, September 24, 2014.

kitle imha silahlarının geliştirilmesi, çoğaltılması veya kullanılmasını engellemek olarak belirlenmiştir.

Öncelikler, 11 Eylül'den bu yana terörizmle mücadelede yapılan önemli değişiklikler çerçevesinde, Afganistan ve Irak'ta ABD'nin, özellikle de ordunun muazzam bir yük taşıdığı pahalı, büyük ölçekli kara savaşları ile mücadele modelinden uzaklaşarak bunun yerine daha sürdürülebilir bir yaklaşım olarak, hedefi seçilmiş terörle mücadele operasyonları, ortaklarla toplu eylemler, teröre karşı müttefiklerle birlikte hareket etmek, teröre muhatap ortakların kendilerini savunabilmesi (İsrail'in güvenliği, İsrail, Ürdün ve Körfez'deki ortakların saldırganlığı caydırma yeteneğine yatırım, Irak hükümeti ile Sünni şikâyetleri daha kapsayıcı ve daha duyarlı bir yönetimle çözmek, Suriye'deki yıkıcı çatışmaya kalıcı bir siyasi çözüm), şiddet içeren aşırılıkçılığın ve radikalleşmenin altında yatan nedenlerle mücadele (İran'ın nükleer programıyla ilgili endişeleri çözen kapsamlı bir anlaşma, İsrail'in güvenliğini ve Filistin'in yaşayabilirliğini sağlayan iki devletli bir çözüm, Şii ve Sünni topluluklar arasındaki mezhepsel gerginlikleri ve şiddeti tasfiye etmek) ve geçiş halindeki ülkelere siyasi ve ekonomik reformlar yapmalarında ve kapasite geliştirilmesinde yardımcı olmak (örneğin, El Kaide ve diğer isyancılardan gelen aktif tehdide karşı koyan istikrarlı bir Yemen, demokratik kurumların inşası ve ekonomisinin güçlendirilmesi konusunda Tunus ve Libya'yı istikrara kavuşturmak, Mısır ile stratejik iş birliği) olarak tespit edilmiştir.

Bu hedeflere ulaşmak için izlenecek yöntemler ise, yabancı terörist savaşçıların çatışma bölgelerine ve çatışma bölgelerinden akışını engellemek, şiddet yanlısı aşırılığın gelişmesine sebep olan koşulları ele almak, devletlerin ve toplulukların teröristleri yenme kapasitelerini geliştirmek, yerel ortakları eğitip donatmak, terörist gruplara karşı operasyonel destek sağlamak, yerel ortaklarla bilgi ve teknolojiyi paylaşmak, terörizmle mücadelenin hukuki boyutlarına önem vermek ve yasal dairede

hareket etmek ve ABD'nin İslam ile savaştığı algısını ortadan kaldırmak şeklinde oluşturulmuştur.

Grafik 10. Obama Döneminde İHA Saldırıları

Kaynak: <https://www.ft.com/content/6346dd78-322d-11ea-9703-eea0cae3f0de>

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Obama döneminin terörizmle mücadelede uygulamaları aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Birincisi, hava bombardımanları, gizli operasyonlar ve İHA'lar vasıtasıyla belirli hedeflerin vurulması yolu izlenmiştir. Bu çerçevede, Irak ve Suriye'de IŞİD'e karşı ABD öncülüğündeki koalisyon hava saldırılarında bulunmuş; 11 Eylül saldırılarından sorumlu tutulan Usame bin Ladin 1 Mayıs 2011'de Pakistan'da özel bir operasyonla öldürülmüş, El Kaide'nin Afganistan ve Pakistan'daki üst düzeylerinin çoğu ele geçirilmiş, Yemen'deki ve Somali'deki bağlantılarının en üst komutanları elimine edilmiştir.

İkincisi, vekil aktörlerin sahada desteklenmesi politikası izlenmiş, bu kapsamda alanda savaşan aktörlere bölgede görevlendirilen ABD Özel Operasyon Kuvvetleri vasıtasıyla askerî malzeme, ekipman, eğitim, istihbarat ve operasyon desteği verilmiştir. Bu çerçevede IŞİD ile mücadele amacıyla PKK-PYD terör örgütüne destek sağlanmıştır.

Üçüncüsü, gerek hava saldırılarında gerekse terörizmin finansmanının kesilmesi ve istihbarat paylaşımı gibi konularda başta Fransa, Almanya ve Birleşik Krallık ile olmak üzere çok taraflı iş birliği modeli uygulanmıştır. Bu çerçevede, IŞİD ile mücadelede ABD liderliğinde altmış beş ülkeden oluşan bir uluslararası koalisyon kurulmuş⁴²⁸ ve El Kaide ile mücadelede Afganistan'da NATO ülkeleri koalisyonu ile birlikte hareket edilmiştir.

Dördüncüsü, Müslümanlar'ı ABD ulusal güvenliği için bir tehdit olarak varsayan uçuşa yasaklılar listesi gibi uygulamalar kaldırılmamışsa da en azından söylem düzeyinde ayrımcılık konusunda dikkatli olunmuştur. Müslümanları rahatsız eden cihadist, İslami terör gibi kavramların kullanılmamasına özen gösterilmiştir. Örneğin, NSS'lerde bu kelimeler yerine şiddet içeren aşırılık yanlıları (violent extremists) ifadelerinin kullanıldığı görülmektedir. Obama, konuşmalarında, Müslümanlar'a karşı ayrımcı önlemler alınmaması ve Onlar'ın teröristlerle aynı kefiye konulmaması⁴²⁹ konularını işlemiş, ABD'nin İslam ile savaşmadığı ve asla savaşmayacağını, medeniyetler çatışmasını reddettiğini belirtmiş ve uluslararası alandaki terörizmle mücadele bağlamında özellikle Müslüman devletlerin desteğini almaya çalışmıştır.⁴³⁰

Beşincisi, terörizme karşı diplomatik yöntemler de kullanılmıştır. Örneğin, Suriye'de Rusya ile diyalog halinde hareket edilmiştir.⁴³¹

Altıncısı, terörist organizasyonlar tarafından yerlerinden edilen sivillere insani yardım sağlanmıştır.⁴³²

Yukarıda açıklanan hususlar, Obama döneminde ABD'nin, terörizmle mücadelede Bush döneminin geniş kapsamlı, uzun süreli ve tek taraflı müdahale yöntemlerinden ayrılarak, siyasi ve ekonomik maliyetlerini azaltmaya ve meşruiyeti

⁴²⁸ Barack Obama, "Read the Full Text of President Obama's Address to the Nation on Terrorism", *Time*, December 6, 2015, <https://time.com/4137986/obama-address-transcript-terrorism-isis-isil-oval-office/>, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

⁴²⁹ Barack Obama, December 6, 2015.

⁴³⁰ Barack Obama, September 24, 2014.

⁴³¹ Barack Obama, December 6, 2015.

⁴³² Barack Obama, September 10, 2014.

artırmaya matuf olarak dar kapsamlı, kısa süreli ve çok taraflı müdahale yöntemlerine geçtiğini göstermektedir.

3.3.5. İsrail-Filistin Barış Görüşmeleri

İsrail ABD'nin Ortadoğu bölgesindeki en önde gelen stratejik ortağı olup İsrail'in güvenliğini sağlamak ABD'nin bölge politikalarının en önemli hedeflerindendir. ABD içindeki İsrail lobisi ve Evangelistler vasıtasıyla İsrail ile kurulan ideolojik bağlantı, bu hedefin belirlenmesinde etkili bir faktördür. ABD başkanları taktik ve metodolojik düzeyde farklılıklar olsa da stratejik olarak İsrail'in güvenliğini öncelemişlerdir. İsrail-Filistin ilişkilerinde ABD tarihsel olarak arabuluculu rolünü üstlense de temel meselelerde İsrail'in güvenliği stratejisine ters düşecek bir tutum sergilememiştir.

Obama döneminde ABD, İsrail'in güvenliğini Ortadoğu'daki öncelikli hedefi olarak devam ettirmiş ve İsrail-Filistin ilişkileri bağlamında da bu hedefi korumuştur. Obama'nın İsrail'e yaptığı rekor düzeydeki askerî yardım, askerî iş birliğindeki artış,⁴³³ İsrail'in 2008 Gazze ablukasına karşı İsrail'i durduracak bir tavır almaması,⁴³⁴ 2012 Gazze saldırılarında meşrulaştırıcı bir dil kullanması,⁴³⁵ İsrail'in Filistin'deki yasa dışı yerleşimini kınamayı amaçlayan BM Güvenlik Konseyi karar tasarısını veto etmesi⁴³⁶ bu durumun örnekleri olarak sıralanabilir.

Obama döneminde İsrail ile özellikle İran konusunda yaklaşım farklılıkları olmuştur. İsrail İran'a karşı daha sert ve müdahaleci bir politika izlenmesinden yana

⁴³³ Greg Rosenbaum, "Obama Has a Stronger Record on Israel than You Might Have Been Led to Think", **NJDC**, <http://www.njdc.org/oped062315>, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

⁴³⁴ Josh Ruebner, "Obama's Legacy on Israel/Palestine", **Institute for Palestine Studies**, 2016/17, V.46, N.1.

⁴³⁵ Barack Obama, "Readout of the President's Phone Calls with Israeli Prime Minister Netanyahu and Egyptian President Morsi", **The White House President Barack Obama**, November 14, 2012, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2012/11/14/readout-president-s-phone-calls-israeli-prime-minister-netanyahu-and-egy>, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

⁴³⁶ Ed Pilkington, "US Vetoes UN Condemnation of Israeli Settlements", **The Guardian**, 19 February 2011, <https://www.theguardian.com/world/2011/feb/19/us-veto-israel-settlement>, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

olmuş, Obama Yönetimi ise nükleer anlaşmaya ulaşmak için İran ile ilişkileri tırmandırmamayı tercih etmiştir.

ABD Arap Baharı'nın başında halk hareketlerini destekleyici bir tutum sergileyerek statükonun devamından yana olan İsrail ile ayrılmış,⁴³⁷ ancak sürecin devamında İsrail pozisyonuna yakınlaşmıştır.

İsrail-Filistin barış süreci kapsamında ABD'nin arabuluculuğunda Kasım 2009'da dolaylı görüşmeler, 2 Eylül 2010'da doğrudan görüşmeler başlamıştır. NSS 2010'da öngörülen, Filistin halkının kendilerine ait kendi ayakları üzerinde durabilen bir devlet şeklindeki meşru beklentisini karşılayan ve İsrail'in güvenliğini emniyete alan iki devletli bir çözüm de dâhil kapsamlı bir barış ve nihai statü sorunlarına (Kudüs, sınırlar, mülteciler, İsrailliler ve Filistinliler'in güvenliği) yönelik müzakereleri ilerletmek için bölgesel ortaklarla çalışmaya devam edilmesi stratejisi kapsamında,⁴³⁸ ABD, Rusya, BM ve AB'nin öncü rol oynadığı ve Mısır ve Ürdün'ün de katıldığı görüşmelerde nihai statü sorunlarının çözülmesi, İsrail işgaline son verilmesi ve bağımsız Filistin Devleti'nin kurulmasını sağlayacak bir anlaşmaya ulaşma hedefi doğrultusunda gündemin ana maddeleri Kudüs, sınırlar, mülteciler, yerleşimler ve su hakları olarak belirlenmiştir.⁴³⁹

Görüşme süreci öncesinde ve devamında en büyük sorunu teşkil eden İsrail'in Batı Şeria'daki yerleşimleri durdurması konusunda Obama Yönetimi İsrail ile farklı bir pozisyon almıştır.⁴⁴⁰ Bu konudaki görüş ayrılığının esas sebebi Filistin için çok önemli olan yerleşimler meselesinde İsrail'in ısrarının görüşmelerin selametini olumsuz etkileyeceği düşüncesidir. Arabulucu sıfatıyla başlattığı inisiyatifin devamı için ABD,

⁴³⁷ Kılıç Buğra Kanat, "Arap Baharı'nda Amerika-İsrail İlişkileri", **SETA**, 19 Aralık 2011, <https://www.setav.org/arap-baharinda-amerika-israil-iliskileri/>, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

⁴³⁸ **National Security Strategy**, 2010, p.26.

⁴³⁹ Ufuk Ulutaş, "İsrail-Filistin Barış Görüşmeleri: Yetmez Ama Evet", **SETA**, 20 Eylül 2010, <https://www.setav.org/israil-filistin-baris-gorusmeleri-yetmez-ama-evet/>, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

⁴⁴⁰ Kılıç Buğra Kanat, 2011.

Filistin tarafına olduğu kadar İsrail tarafına da yerleşimler meselesini görüşmeleri kilitleyecek ölçüde öncelememesini telkin etmiştir.⁴⁴¹

Görüşmeler, Filistin'in müzakere ön şartı olarak öne sürdüğü, İsrail'in yerleşim yerleri inşaatını durduran moratoryumun süresini uzatmaması nedeniyle 26 Eylül 2010'da askıya alınmıştır.⁴⁴²

18 Şubat 2011'de ABD, İsrail'in yerleşim faaliyetini kınayan BM Güvenlik Konseyi Kararı'nı veto etmiştir.

Barış görüşmelerinin bir kez daha başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından, 23 Eylül 2011'de Filistin BM'ye tam üyelik başvurusunda bulunmuş, böyle bir kararın alınması BM Güvenlik Konseyi'nde ABD'nin engellemesi ile karşılaşacağından, daha sonra, devlet olarak tanınması için BM Genel Kurulu'nun salt çoğunluğunun yeterli olduğu "üye olmayan gözlemci devlet" statüsü için başvurmaya karar vermiştir. 27 Kasım 2011'de yapılan başvuru BM Genel Kurulu'nda 30 Kasım 2012'de kabul edilmiştir. Karar süreci öncesinde ABD Filistin'in girişimine karşı çıkmış, Filistin'e yaptırım tehdidinde bulunmuş ve Filistin'in yeni statüsünü kabul edecek BM kuruluşlarına finansal katkı yapmayacağını ilan etmiştir. Genel Kurul'da red oyu veren 9 ülke arasında yer alan ABD, kararın 138 kabul ve 41 çekimser oy ile kabulüne engel olamamıştır.

Temmuz 2013'te yeniden ABD'nin girişimi ile 9 aylık bir müzakere takvimi öngören barış görüşmeleri başlatılmıştır. Takvime göre anlaşma taslağı oluşturulması için son gün olan 29 Nisan 2014 itibarıyla bir anlaşmaya varılamadığından görüşmeler askıya alınmıştır.

Nisan 2014'te Hamas-Fetih birlik hükümetinin kurulma anlaşmasına tepki olarak İsrail, Filistin'e ekonomik yaptırımlar uygulamaya başlamış ve Batı Şeria'da Filistinliler'e konut inşa etme planını iptal etmiştir.

⁴⁴¹ Ufuk Ulutaş, 2010.

⁴⁴² "History of Mid-East Peace Talks", **BBC News**, 29 July 2013, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-11103745>, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

3 Eylül 2014'te Filistin, ABD'ye 1967 sınırlarında Doğu Kudüs'ü Filistin'in başkenti olarak öngören, İsrail'in Batı Şeria ve Doğu Kudüs'teki yerleşim inşaatlarını durdurmasını ve tutukluların serbest bırakılmasını görüşmelere başlama önkoşulu olarak öne süren ve 9 aylık bir takvimde sonuçlandırılması planlanan bir görüşme önerisi sunmuştur. ABD bu öneriyi, tek taraflı olduğu gerekçesiyle reddetmiştir.

Bu gelişmeler, ABD'nin Obama döneminde kısmen İsrail'den uzaklaşmış görünen imajının tersine, İsrail-Filistin ilişkilerine İsrail'in güvenliği gündeminden ayrı bir yaklaşım sunmadığını, bu konudaki tarihsel politikasını sürdürdüğünü göstermektedir. İsrail-Filistin meselesinde ABD'nin İsrail lehine statükonun devamından taviz vermeyen anlayışı, meselenin kronik çatışma ve çözümsüzlük halinin devamı anlamına gelmektedir.

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

ABD, Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemin tek başat aktörü olarak çok kutuplu bir güç dengesinin güvenlik çıkarlarına ve uluslararası düzene zarar vereceğini düşünerek gücünü yeni bir rakibin ortaya çıkmasını önlemeye kanalize etmiştir.⁴⁴³ Bu amaç için demokrasi ve değerler söylemini kullanarak zorlayıcı hegemonyasını kullanmıştır.

Ancak Morgenthau'nun önceden belirttiği gibi, felakete yol açmadan böyle bir evrensel demokrasi politikası izlenemez, taahhütler kaynakları aşar ve başarısızlık ortaya çıkar.⁴⁴⁴ ABD özellikle 11 Eylül sonrası zorlayıcı politikaları ile rıza unsurunu zayıflatmış; “iyi hegemon” olduğu algısını sarsarak sistemdeki alternatif güçlerin yumuşak dengelemelerine yol açmış ve ABD çizgisindeki orta ve küçük devletleri daha özerk hareket etmeye sevk etmiştir.⁴⁴⁵ ABD'nin hegemonik krizi olarak adlandırılan durum gerçekte bir rıza krizidir.⁴⁴⁶

ABD bu krizi aşmak için çok taraflılığı ve iş birliğini öne çıkaran bir politika ile bölgede ABD ayak izinin azaltılmasına çalışan ve askerî müdahale için daha yüksek bir eşik belirleyen politikalara yönelmiştir.⁴⁴⁷ Bu yönelim ABD dış politikasındaki iki temel vizyondan Sınırlama'yı yansıtmış ve Uzaktan Dengeleme Büyük Stratejisi ile uygulanmaya çalışılmıştır.

İçsel faktörler de ABD'nin davranışlarını sınırlandırmıştır. Bu bağlamda, uzun yıllar süren denizaşırı angajmanlar ve 2008 Küresel Finans Krizi'nin yol açtığı ekonomik sıkıntılar ve bunlara karşı ABD vatandaşlarının tepkisi, ABD'yi dış taahhütleri azaltarak kaynakları içerideki ekonomik sorunlara ve yeniden yapılanmaya ayırmaya, bir başka deyişle neoizolasyonist politikalara sevk etmiştir. Ancak bir

⁴⁴³ Brian C. Schmidt, Michael C. Williams, 2008, p.195.

⁴⁴⁴ A.g.m., p.203.

⁴⁴⁵ Lewis Stott, 2015, p.3.

⁴⁴⁶ Atilla Eralp, 2007, s.181.

⁴⁴⁷ Thomas Juneau, 2020.

hegemon güç olarak uluslararası katılım kaçınılmaz olduğundan ABD, katılımı en az maliyetle gerçekleştirerek sistemdeki pozisyonunu korumak istemiştir. Düşük maliyetli dış politika ihtiyacı çok taraflılığı gerektirdiğinden rıza arayışını getirmiştir.

Obama döneminde ABD, sistem ve birim kaynaklı olumsuzlukların hegemonik konumuna zarar vermemesi için çok taraflılık ve iş birliğine ihtiyacı olduğunu tespit etmiştir. Gilpin'in belirttiği gibi, net kazancın hala maliyetlerden fazla olduğu durumlarda sistem uygun ayarlamalarla devam ettirildiğinden, ABD, sistemde bir adaptasyon yaparak çok taraflılık ve iş birliğine dayalı hegemonyaya geçme stratejisi izlemiştir. Uluslararası sistemdeki konumunu yeniden belirlemeye ve kaynakları buna göre yeniden tahsis etmeye dayalı bu stratejiye yeniden mevzilenme adı verilmektedir.

2010 NSS'sinin "Amerikan liderliğinin yenilenmesi: Yurt içinde inşa, yurt dışında şekillendirme" konsepti üzerine kurulması ve Obama döneminin Ortadoğu'daki ölçülü ve ihtiyatlı politikaları yukarıdaki anlayışın bir fonksiyonudur.

Nihai amacı tek kutupluluğun devamı olan sistemin çok taraflılık ve iş birliğine dayalı hegemonyaya adaptasyonu stratejisinin iki amacı bulunmaktadır: Meşruiyeti artırma ve siyasi maliyetleri azaltma; ekonomik maliyetleri azaltma (Bkz. Ek 3).

Realizm, özellikle savunmacı realist yaklaşım, güç kullanımını ulusal çıkarların gerçekleştirilmesi için zorunlu görmekle birlikte bunun her zaman en uygun ve ilk seçenek olmadığını söyler⁴⁴⁸ ve diplomasiye büyük önem atfeder.⁴⁴⁹ Bu bağlamda Obama döneminde görülen güç kullanmaktan kaçınarak kaynakları ulusal ekonomik gücünü artırmaya daha fazla ayırmak ve uluslararası sistemin getirdiği yükleri tek başına taşımamak⁴⁵⁰ anlamındaki neoizolasyonist eğilim realist yaklaşımın bir fonksiyonu olmaktadır. ABD dış politikasındaki Jeffersoncu eğilim, ulusal çıkarlarını en

⁴⁴⁸ Brian C. Rathbun, "Does One Right Make a Realist? Conservatism, Neoconservatism, and Isolationism in the Foreign Policy Ideology of American Elites", **Political Science Quarterly**, 2008, V.123, N.2, p.277.

⁴⁴⁹ Mustafa Aydın, "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz", s.93, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/36383>, Erişim Tarihi: 21.02.2021.

⁴⁵⁰ Ekrem Yaşar Akçay, 2017, s.728; Hasan Basri Yalçın, 2015, s.65.

ekonomik yollardan geliştirmeye odaklanan, diplomasiden faydalanmak, uluslararası konsensüs kurmak ve güç kullanarak zorlamaya değil rıza aramaya vurgu yapan minimalist anlayışı ile⁴⁵¹ Obama dönemi dış politikasının sınırlamacı ve uzaktan dengelemeci⁴⁵² kökenlerine işaret etmektedir.

Meşruiyeti artırma ve siyasi maliyetleri azaltma amacı için iş birliği, çok taraflılık, uluslararası kuruluş ve normlara vurgu; ekonomik maliyetleri azaltmak için ise; askerî gücün seçici olarak kullanılması, mevcut askerî angajmanların azaltılması ve yenilerine girilmemesi, daha az maliyetli askerî yöntemlerin uygulanması, maliyetli askeri yöntemlerin yerine diplomasinin yoğun kullanılması yoluna gidilmiştir. Bu bağlamda, meşruiyeti artırma ve maliyetleri azaltma yaklaşımı ve rıza arayışı içerisinde yeniden mevzilenen ABD, güvenlik ve dış politika araçlarını aşağıdaki şekilde yenilemiştir (Bkz. Ek 4):

Öncelikle karışmama politikası izlemiş, Suriye’de olduğu gibi, yeni bir kara savaşına girişmekten kaçınmıştır.

İkincisi, güç kullanımını seçici hale getirmiştir (Seçici angajman). Güç kullanmanın zorunlu görüldüğü hallerde Libya’daki gibi, açık bir yetki, sınırlı süre ve özel hedefler belirlenerek müdahale etmiştir. Bazı durumlarda vekil aktörlere dayanarak hareket etmiştir. Suriye’de PKK-YPG’yi desteklemesi buna bir örnektir. Suriye, önce diplomasi gibi diğer seçeneklere başvurma yönteminin de bir uygulamasını göstermektedir; kimyasal silah kullanılmasına karşı dahi ABD tarafından güç kullanılmamış ve diplomatik çözüme gidilmiştir. Libya’daki Arap Baharı sürecinde ve Irak ve Suriye’deki IŞİD ile mücadelede görüleceği üzere geriden liderlik adını verdiği çok taraflı müdahale metodunu tercih etmiştir.

⁴⁵¹ Barack Obama, June 4, 2009.

⁴⁵² Christopher Layne, “America’s Middle East Grand Strategy After Iraq: The Moment for Offshore Balancing Has Arrived”, **Review of International Studies**, 2009, 35, p.5, 8, doi:10.1017/S0260210509008304.

Üçüncü olarak, akıllı güç olarak adlandırılan, Rusya, İran gibi alternatif iddiaları olan ülkeler ile tırmandırmaya değil yatıştırmaya yönelme, caydırmaya yönelik olarak yaptırım ve tecrit gibi özel yaklaşımları benimseme, Çin'e karşı duyulan şüpheyne rağmen koordinasyonu kesmeme ancak her üç ülkeyi de çevrelemeye devam etme politikaları izlemiştir.

Dördüncüsü, iş birlikçi güvenlikçilik adı verilen yaklaşım ile önemli güvenlik meselelerinde çok taraflı hareket etmenin örneklerini sergilemiştir. ABD İran ile, beş devlet ile birlikte hareket ederek bir nükleer anlaşma yapmıştır. Böylelikle İran'ın nükleer güç sahibi olarak bölgesel dengede ön plana çıkmasına ve ABD hegemonyasına meydan okuyan tavrına çatışmacı ve tek taraflı bir yöntemle değil çok taraflı bir uzlaşa ile engel olmayı amaçlamıştır.

Beşincisi, Obama döneminde Afganistan politikasına ağırlık vererek, kaynakları belirlediği öncelikler çerçevesinde dağıtmak ve maliyetleri azaltmak uğruna Irak'tan askerlerini geri çekmiş ve Irak'ın siyasal bir karmaşa içine itilmesini önemsememiştir.⁴⁵³ Bununla birlikte, Afganistan ve Irak'ta muharip kara kuvvetlerini kısmen geri çekerken, eğitim, danışma vb. adlar altında bir kısım askerini bölgede tutmaya devam ederek kontrolü tamamen elden bırakmamıştır.

Altıncı olarak, Afganistan, Irak, Suriye, Libya ve Yemen'de uygulanan ve cerrahi müdahalecilik olarak adlandırılan, seçilmiş terör hedefleri için hava operasyonları, yoğun İHA kullanımı, özel kuvvet operasyonları gibi teknolojik ve gizli müdahale araçları kullanmıştır.⁴⁵⁴ Suriye'de uçuşa yasak bölge önerilerine karşı çıkması örneğinde görüldüğü gibi, uçuşa yasak bölge gibi külfetli ve tehlikeli uygulamalardan kaçınmıştır.⁴⁵⁵

⁴⁵³ Zhang Jing, "Reasons Behind Endless US Troop Withdrawal from Iraq and Afghanistan", **China Military**, http://eng.chinamil.com.cn/view/2020-09/17/content_9904482.htm, Erişim Tarihi: 27.11.2020.

⁴⁵⁴ Luca Tardelli, 2012, p.19, 22, 23.

⁴⁵⁵ Daniel Lieberfeld, 2005, p.9.

Yedincisi, sorunlar karşısında maliyetli kısa vadeli tepkiler vermek yerine uzun vadeli maliyet etkin yöntemleri tercih etmek anlamına gelen sabır diplomasisi yöntemini takip etmiştir. Suriye ve Irak politikaları bunun örneklerindendir.

Sekizincisi, genel olarak Arap Baharı sürecinde, Mısır ve Körfez politikalarında ve İsrail-Filistin meselesindeki tavrında görüldüğü üzere statükoculuk ve riskten kaçınma davranışını benimsemiştir.

Obama dönemi Ortadoğu politikalarının bölge açısından önemli sonuçları olmuştur (Bkz. Ek 5). Büyük dönüşümlerin yaşandığı bu çetin ortamda ABD izlediği politikalar ile bölgenin mevcut düzensizliğine katkıda bulunmuştur. Obama döneminde ABD bölgenin sorunlarını çözmek gibi bir motivasyon ile hareket etmemiştir. Bu dönemde, ABD'nin Ortadoğu'daki politika tercihlerinin sonucu kontrollü kaos olmuştur. Askerlerin geri çekilmesi ve karışmama politikaları ile bölgede bırakılan boşluk nedeniyle terörizm, radikalizm, mezhep çatışması riski ve şiddet yükselmiştir. Sınırlı askerî müdahale ve sabır diplomasisi, iç karışıklığa ve şiddetin tırmanmasına çözüm olmamış, yeniden yapılanma ihtiyacını karşılamamıştır. Arap Baharı'nda ve İsrail-Filistin meselesinde sergilenen statükocu anlayış, çatışma ve çözümsüzlük halinin devamını getirmiştir.

Obama dönemi politikaları bölgede “sosyal ve siyasal mühendislik”⁴⁵⁶ etkisi doğurmuştur. Özellikle terörizmle mücadele, bölgeden asker çekilmesi, karışmama gibi politikalar bölgedeki siyasal ve sosyal tasarımlara zemin hazırlamıştır. Irak'ta Sünniler yabancılaştırılarak Kürtler ve Şiiler'in yeni Irak'ı inşa etmesi sağlanmıştır. Suriye'nin kuzeyinde de facto bir Kürt bölgesi oluşturulmuştur. Irak, Suriye, Libya ve Yemen bölünme tehlikesi ile karşı karşıya bulunmaktadır. Kargaşa ortamında kasıtlı nüfus kaydırmaları ve göçmen akışları ile bölgenin demografisinin değiştirilmesi, bölge ülkelerini siyasal, ekonomik ve sosyal olarak etkilemiştir. Arap Baharı'nın tersine

⁴⁵⁶ David Ignatius, “How ISIS Spread in the Middle East”, **The Atlantic**, October 29, 2015, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2015/10/how-isis-started-syria-iraq/412042/>, Erişim Tarihi: 10.02.2021.

çevrilmesi ile bölgenin demokratikleşmesi ertelenmiştir. Aşırılığın güç kazanması ile bölge ülkelerinin siyasi ve sosyal profili değişmiştir.

Bütün bu politikalar, ABD'nin değişik yöntemlerle Ortadoğu bölgesindeki hegemonik gücünü konsolide etme amacına matuftur (Bkz. Ek 6). Çünkü sıfır toplamı bir oyunda hegemon devletten beklenen davranış spektrumu zorlama-rıza aralığında değişse de nihai olarak hedefi, göreceli güçlü konumunu artırmak veya korumaktır. Obama döneminde ABD Ortadoğu'da hala hegemon bir aktördür ve kalıcıdır. Ortadoğu'dan tamamen çekilmemiş, sadece Bush döneminden kalan aşırı genişlemeyi geriletmiştir. Bölgede ABD'nin 11 Eylül öncesine göre çok daha fazla askerî varlığı bulunmaktadır, üslerle bölgeyi kontrol etmeye devam etmektedir. Bölgede eskiden beri nüfuzu altında bulundurduğu ülkeleri kaybetmemiş, tarihsel olarak hiçbir zaman kendi nüfuzu altında bulunmamış olan Suriye'de belli ölçüde varlık göstermiştir. Libya'ya müdahale etmiş, Afganistan'daki askerlerinin sayısını bir süreliğine artırmış, IŞİD ile Irak'ta ve Suriye'de mücadele etmiş, Afganistan ve Yemen'de İHA kullanımını yoğunlaştırmıştır.⁴⁵⁷

ABD izlediği politikalarla stratejik hedeflerine ulaşmış; alternatif güçlere ABD hegemonyasına meydan okuyacak boyutta olmayan bir alan açarak bölgede ortaya çıkan sorunlara doğrudan müdahale maliyetine katlanmamıştır.

Obama döneminde ABD'nin izlediği politikalar ile bölgede açtığı alan alternatif küresel ve bölgesel güçler tarafından doldurulmuştur. Rusya ve Çin, ABD'nin Ortadoğu'daki nüfuzunun sınırlandırılması için çaba göstermiştir.⁴⁵⁸ İran bölgedeki etki alanını genişletmiştir.

⁴⁵⁷ F. Gregory Gause, III, 2019, pp.7-24.

⁴⁵⁸ Saman Zulfqar, "Competing Interests of Major Powers in the Middle East: The Case Study of Syria and Its Implications for Regional Stability", **Perceptions**, Spring 2018, V.XXIII, N.1, p.123.

Obama dönemi bölge politikaları Suudi Arabistan, Türkiye gibi müttefiklerin hayati çıkarlarını tehdit edici sonuçlar doğurmuştur.⁴⁵⁹ ABD'nin yıkan, kaosa yol açan; kargaşanın bitirilmesine ve yeniden yapılanmaya katkıda bulunmayan gücü sorgulanmış ve ABD hegemonyası etrafındaki çekimden kısa vadede mental, uzun vadede fiili olabilecek uzaklaşmalara sebep olmuştur.⁴⁶⁰

Obama'nın "saldırgan korunma" olarak nitelendirilen politikaları bölge çatışmalarındaki pek çok tarafı memnun etmemiştir.

Büyük ölçüde bu nedenle, Obama dönemi politikaları tutarsız, pasif, kararsız ve zayıf olarak algılanmıştır. Rusya, Çin ve İran'ın etkisinin artması ABD'nin zayıflığı ile ilişkilendirilmiş ve hegemonyasından feragat ettiği şeklinde yorumlanmıştır.

ABD'nin bölge politikalarının, dış politikasında bir sürekliliği yansıttığını söylemek mümkündür. Yöntemleri farklılaşsa da İkinci Dünya Savaşı sonrasında bu yana bölgeye aktif bir biçimde ilgi gösteren ABD'nin Ortadoğu'yu kontrolü altında tutma siyasetinde bir devamlılık mevcuttur; Obama dönemi politikaları bundan bir kopma veya sapma değil koşullara göre yapılmış ayarlama ve adaptasyonlardır. Obama Yönetimi, ABD dış politikasında Nixon döneminden kalan, bölgesel savaflara fazla müdahil olan bir yönetimden sonra, onu izleyen yönetimin daha düşük bir profile geçmesi ve bölge aktörlerine aktif rol vermesi geleneğini devam ettirmiştir. Vietnam Savaşı'nın yol açtığı olumsuz sonuçlar nedeniyle Nixon Yönetimi Ortadoğu'daki doğrudan politikalarını sınırlandırmış ve İran ve Suudi Arabistan'ı bölgede daha aktif olmaya yöneltmişti (Çifte sütun politikası).

Obama dönemini, uluslararası normlara ve kuruluşlara yaptığı vurgu açısından Bush ve Trump dönemleri arasında bir parantez, müdahalecilik eğilimi bakımından azalan bir trendin ortasındaki geçiş noktası olarak okumak mümkündür (Bkz. Ek 7).

⁴⁵⁹ Nile Gardiner, "Obama's National Security Strategy Is Weak and Underwhelming", **The Daily Signal**, February 06, 2015, <https://www.dailysignal.com/2015/02/06/obamas-national-security-strategy-weak-underwhelming/>, Erişim Tarihi: 10.02.2021.

⁴⁶⁰ Lewis Stott, 2015, p.3.

Gilpin'e göre uluslararası sistemin maliyetlerinin faydayı geçmesi halinde hegemonun çıkarlarına aykırı bir durum gerçekleşir ve bu, hegemonun sistemde bir dönüşüm istemesine sebep olur.⁴⁶¹ Global dünya düzeni inşa etmenin getirdiği maliyetler küreselci yaklaşımların ABD dış politikasındaki hâkimiyetinde bir gerilemeye yol açarak daha az küreselci görüşleri ön plana çıkarmıştır. Bu koşullarda kamuoyu da içe dönüş talep etmiştir. Bu yaklaşım sonuç olarak hegemon devletin angajmandan kaçınma, Sınırlama ve Uzaktan Dengeleme davranışını getirmiştir. Böylece Vilsonculuğun zıttı çizgideki Jeffersoncu ve Jaksoncu eğilimler yeniden revaç bulmuştur. Trump dönemi, Obama döneminde başlayan bu evrilme sürecinin devamı niteliğini taşımaktadır.⁴⁶²

ABD'nin bu eğilimi Ortadoğu'dan tamamen ayrılması anlamına gelmeyecektir. Ortadoğu'daki askerî, jeopolitik, ekonomik ve güvenlik çıkarları, ABD'nin bölgeyi kontrol altında tutmaktan vazgeçmeyeceğinin işaretidir. Bölgedeki geleneksel amaçları devam ettiği müddetçe ABD, üsler, ittifaklar, askerî girişimler ve silah satışları gibi yapısal kaldıraçlarla bölgede kalıcı olmaya devam edecektir. Terörizm ve kitle imha silahlarının yayılması konuları, bölgedeki ABD kalıcılığının vesilelerini oluşturmayı sürdürecektir.⁴⁶³ ABD Kurulu düzenindeki üstünlükçü damarın galip geldiği koşullarda, sayılan bu vesileler, bölgeye müdahale gerekçesi olarak daha sık kullanılacaktır. Ancak, kısa vadede, neoizolasyonist trend nedeniyle ABD'nin bölgedeki düşük maliyetli politikalarına devam etmesi beklenmelidir. Orta ve uzun vadede bölgedeki kaosun olası sonuçları ABD'yi daha müdahil politikalar izlemeye zorlayabilir.⁴⁶⁴

Bu çalışmanın sonucunda, Obama döneminde ABD'nin sistemin tek kutuplu yapısının ve hegemonyasının devamı için zorlayıcı güce dayalı hegemonya anlayışından çok taraflılık ve iş birliğine dayalı hegemonya anlayışına geçiş yaparak uluslararası

⁴⁶¹ Tayyar Arı, 2002, ss.203-207.

⁴⁶² Walter Russel Mead, 2017.

⁴⁶³ F. Gregory Gause, III, 2019.

⁴⁶⁴ Hasan Basri Yalçın, 2015, s.71, 72.

sistemdeki konumunu yeniden mevzilendirdiği, Sınırlama ve Uzaktan Dengeleme Büyük Stratejileri uyguladığı, meşruiyeti artırıcı ve maliyetleri azaltıcı yeni dış politika ve güvenlik araçlarını kullandığı, bu dönüşümün sistem ve birim düzeyinde sebepleri olduğu ve Ortadoğu politikalarının bu değişimi kanıtladığı ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada, bir hegemon devletin, sistem ve birim düzeyindeki faktörlerin etkisiyle, hegemonyasının devamı için, daima aktif, kararlı ve çözüm odaklı değil, pasif, kararsız ve çözüme odaklanmayan politikaları da izleyebileceği, her zaman tek taraflı ve güce dayalı değil çok taraflı ve rızaya dayalı politikalar benimseyebileceği, maddi kapasitesine rağmen çatışma yerine iş birliğine yönelebileceği, maliyet fayda analizi yaparak düşük maliyetli politikalara yönelebileceği, neoizolasyonist eğilim gösterebileceği, sistemdeki her soruna dâhil olmayıp öncelikler belirleyebileceği, ABD'nin Obama dönemi Ortadoğu politikaları üzerinden anlaşılmıştır.

Tezin temel sorularının ve varsayımlarının çalışma boyunca irdelenmesi neticesinde, Obama döneminde ABD'nin Ortadoğu politikalarının Neoklasik Realist Yaklaşım ile rasyonalize edilebileceği ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇA

- “1696 sayılı BM Kararı’nın Tam Metni”, **Yakın Doğu Haber**, 31.07.2006,
http://www.ydh.com.tr/HD873_1696-sayili-bm-kararinin-tam-metni.html,
Erişim Tarihi: 14.01.2021.
- “33 Yıl Sonra Bir Mısır Cumhurbaşkanı Tahran’da”, **CNN Türk**, 30.08.2012,
<https://www.cnnturk.com/2012/dunya/08/30/33.yil.sonra.bir.misir.cumhurbaskani.tahranda/674803.0/index.html>, Erişim Tarihi: 19.12.2020.
- “A Timeline of U.S. Troop Levels in Afghanistan Since 2001”, **Military Times**, July 6, 2016, <https://www.militarytimes.com/news/your-military/2016/07/06/a-timeline-of-u-s-troop-levels-in-afghanistan-since-2001/>, Erişim Tarihi: 09.02.2021.
- “ABD En Çok Maddi Yardımı Hangi Ülkelere Yapıyor?”, **BBC Türkçe**, 22 Aralık 2017, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42456563>, Erişim Tarihi: 25.05.2021.
- “Ambargo Sonrası İran Ekonomik ve Ticari Etki Analizi”, **DEİK, TİM**, Haziran 2016, https://tim.org.tr/files/downloads/Raporlar/Ambargo%20Sonrasi%20Iran%20Ekonomik%20Etki%20Analizi_web.pdf, Erişim Tarihi: 04.12.2020.
- “Arap Baharı Yemen’e Bahar Getirmedi”, **Aljazeera Turk**, 26 Ocak 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/arap-bahari-yemene-bahar-getirmedi>, Erişim Tarihi: 19.12.2020.
- “Askeri Harcamaların Yüzde 36’sı ABD’den”, **Aljazeera Turk**, 24 Nisan 2017, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/askeri-harcamalarin-yuzde-36si-abdden>,
Erişim Tarihi: 26.11.2020.
- “Barack Obama Says Asia-Pacific Is Top US Priority”, **BBC News**, 17 November 2011, <https://www.bbc.com/news/world-asia-15715446>, Erişim Tarihi: 06.02.2021.

“BM’nin Suriye Karar Taslağına İkili Veto”, **BBC News**, 4 Şubat 2011,
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/02/120204_syria_2ndupdate, Erişim
Tarihi: 08.02.2021.

“Brzezinski on Russia: Insights and Recommendations”, **Russia Matters**, June 01,
2017, <https://russiamatters.org/analysis/brzezinski-russia-insights-and-recommendations>, Erişim Tarihi: 11.12.2020.

“Bush and Public Opinion”, **Pew Research Center**, December 18, 2008,
<https://www.pewresearch.org/politics/2008/12/18/bush-and-public-opinion/>,
Erişim Tarihi: 07.02.2021.

“CENTCOM Mission and Command Priorities”, **U.S. Central Command**,
<https://www.centcom.mil/ABOUT-US/>, Erişim Tarihi: 04.02.2021.

“Costs of War”, **Watson Institute**,
<https://watson.brown.edu/costsofwar/papers/summary>, Erişim Tarihi:
27.04.2021.

“Countries, Regions”, **U.S. Department of State**,
<https://www.state.gov/p/nea/ci/index.htm>, Erişim Tarihi: 09.01.2020.

“Document: One World, No Rivals”, **Middle East Research and Information Project**,
May/June 1992, 176, <https://merip.org/1992/05/one-world-no-rivals/>, Erişim
Tarihi: 19.05.2021.

“Egypt Deployment of Armor in Sinai Worries Israel”, **Reuters**, August 21, 2012,
<https://www.reuters.com/article/us-israel-egypt-idUSBRE87K0U920120821>,
Erişim Tarihi: 19.12.2020.

“Foreign Terrorist Organizations”, **U.S. Department of State**,
<https://www.state.gov/foreign-terrorist-organizations/>, Erişim Tarihi:
09.02.2021.

“History of Mid-East Peace Talks”, **BBC News**, 29 July 2013,
<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-11103745>, Erişim Tarihi:
09.02.2021.

“International Political Economy and the 2003 Iraq War: A Keynesian Perspective”, **E-International Relations**, May 5, 2019, <https://www.e-ir.info/2019/05/05/international-political-economy-and-the-2003-iraq-war-a-keynesian-perspective/>, Erişim Tarihi: 28.04.2021.

“Irak İşgalindeki Gizli Psikolojik Operasyonlar”, **Habertürk**, 04.04.2011,
<https://www.haberturk.com/dunya/haber/617394-irak-isgalindeki-gizli-psikolojik-operasyonlar>, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

“Iran, Nuclear”, **Nuclear Threat Initiative**, June 2020,
<https://www.nti.org/learn/countries/iran/nuclear/>, Erişim Tarihi: 14.01.2021.

“Iraq Security and Military Services Disbanded”, **The Guardian**, 23 May, 2003,
<https://www.theguardian.com/world/2003/may/23/iraq>, Erişim Tarihi:
23.05.2021.

“Iraq War in Figures”, **BBC News**, 14 December 2011,
<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-11107739>, Erişim Tarihi:
18.12.2020.

“ISIS After the Caliphate”, **Wilson Center**, November 28, 2017,
<https://www.wilsoncenter.org/article/isis-after-the-caliphate-0#:~:text=At%20its%20territorial%20peak%20in,ruled%20over%20eight%20million%20people>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

“İran Nükleer Programını Yer Altına Taşıyor”, **Hürriyet**, 07.01.2010,
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/iran-nukleer-programini-yer-altina-tasiyor-13401922>, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

“Kral Selman ABD’ye Gitmiyor”, **Aljazeera Turk**, 12 Mayıs 2015,
<http://www.aljazeera.com.tr/haber/kral-selman-abdye-gitmiyor>, Erişim Tarihi:
19.12.2020.

“Kronoloji: Yemen’in Dönüm Noktaları”, **Aljazeera Turk**, 31 Aralık 2013,
<http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-yemenin-donum-noktalari>,
Erişim Tarihi: 19.12.2020.

“Leon Panetta: US to Deploy 60% of Navy Fleet to Pacific”, **BBC News**, 2 June 2012,
<https://www.bbc.com/news/world-us-canada-18305750>, Erişim Tarihi:
06.02.2021.

“Libya Natural Gas”, **Worldometer**, <https://www.worldometers.info/gas/libya-natural-gas/#:~:text=Libya%20holds%2053%20trillion%20cubic,338.2%20times%20its%20annual%20consumption.>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

“Mısır’ın Savaş Gemileri Yolda”, **Aljazeera Turk**, 26 Mart 2015,
<http://www.aljazeera.com.tr/haber/misirin-savas-gemileri-yolda>, Erişim Tarihi:
19.12.2020.

“Migrants Caught in Crisis: The IOM Experience in Libya”, **International Organization for Migration**, 2012,
https://publications.iom.int/system/files/pdf/migrationcaughtincrisis_forweb.pdf,
Erişim Tarihi: 29.04.2021.

“Mursi’nin İlk Durağı Çin”, **Aljazeera Turk**, 28.12.2012,
<http://www.aljazeera.com.tr/haber/mursinin-ilk-duragi-cin>, Erişim Tarihi:
19.12.2020.

“National Transitional Council-Libya”, **National Transition Council Libya**,
<http://ntclibya.org/>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

- “Nixon’s Foreign Policy”, **U.S. Department of State Office of the Historian**,
<https://history.state.gov/departmenthistory/short-history/nixon-foreignpolicy>,
Erişim Tarihi: 01.03.2021.
- “Obama Administration Quietly Suspends Military Aid to Egypt, Mulls 'Coups'", **Russia Today**, 20 August, 2013, <https://on.rt.com/wpl1l5>, Erişim Tarihi: 19.12.2020.
- “Obama Officials’ Incomplete Reckoning with Failure on Yemen”, **Human Rights Watch**, November 19, 2018, <https://www.hrw.org/news/2018/11/19/obama-officials-incomplete-reckoning-failure-yemen>, Erişim Tarihi: 20.12.2020.
- “Obama Presses Hosni Mubarak to Make Right Decision and Step Down”, **France 24**, 05.02.2011, <https://www.france24.com/en/20110205-obama-presses-hosni-mubarak-leave-office>, Erişim Tarihi: 19.12.2020.
- “Obama Vows to Close Guantanamo”, **Aljazeera**, 18 November 2008, <https://www.aljazeera.com/news/americas/2008/11/20081117102528921928.html>, Erişim Tarihi: 09.02.2021.
- “Obama’s NSS: Promise and Pitfalls”, **Council on Foreign Relations**, May 28, 2010, <https://www.cfr.org/expert-roundup/obamas-nss-promise-and-pitfalls>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.
- “Oil & Natural Gas”, **Temehu**, <https://www.temehu.com/oil-gas.htm>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.
- “Peacekeeping Operations”, **United Nations Peacekeeping**, <https://peacekeeping.un.org/en>, Erişim Tarihi: 12.02.2021.
- “Report for Selected Countries and Subjects: October 2020”, **International Monetary Fund**, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2020/October/weo-report?c=512,914,612,614,311,213,911,314,193,122,912,313,419,513,316,913,124,339,638,514,218,963,616,223,516,918,748,618,624,522,622,156,626,628,22>

8,924,233,632,636,634,238,662,960,423,935,128,611,321,243,248,469,253,642,
643,939,734,644,819,172,132,646,648,915,134,652,174,328,258,656,654,336,2
63,268,532,944,176,534,536,429,433,178,436,136,343,158,439,916,664,826,54
2,967,443,917,544,941,446,666,668,672,946,137,546,674,676,548,556,678,181,
867,682,684,273,868,921,948,943,686,688,518,728,836,558,138,196,278,692,6
94,962,142,449,564,565,283,853,288,293,566,964,182,359,453,968,922,714,86
2,135,716,456,722,942,718,724,576,936,961,813,726,199,733,184,524,361,362,
364,732,366,144,146,463,528,923,738,578,537,742,866,369,744,186,925,869,7
46,926,466,112,111,298,927,846,299,582,487,474,754,698,&s=NGDPD,&sy=2
018&ey=2025&ssm=0&scsm=1&sc=0&ssd=1&ssc=0&sic=0&sort=country&d
s=.&br=1, Erişim Tarihi: 25.05.2021.

“September 11 Terror Attacks Fast Facts”, **CNN**, September 18, 2020,
<https://edition.cnn.com/2013/07/27/us/september-11-anniversary-fast-facts/index.html>, Erişim Tarihi: 15.12.2020.

“Status of Forces Agreement”, **Democratic Control of Armed Forces**, 2009,
https://dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/US-Iraqi_SOFA-en.pdf, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

“Terrorist Designations of the al-Nusrah Front as an Alias for al-Qa’ida in Iraq”, **U.S. Department of State**, December 11, 2012, <https://www.state.gov/amendments-to-the-terrorist-designations-of-al-nusrah-front/>, Erişim Tarihi: 22.05.2021.

“The Eisenhower Doctrine, 1957”, **U.S. Department of State Archive**, <https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/time/lw/82548.htm>, Erişim Tarihi: 01.03.2021.

“The Region”, **U.S. European Command**, <https://www.eucom.mil/about/the-region>, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

- “The Truman Doctrine, 1947”, **U.S. Department of State Office of the Historian**,
<https://history.state.gov/milestones/1945-1952/truman-doctrine>, Erişim Tarihi:
01.03.2021.
- “The U.S. War in Afghanistan 1999-2020”, **Council on Foreign Relations**,
<https://www.cfr.org/timeline/us-war-afghanistan>, Erişim Tarihi: 18.12.2020.
- “The World Factbook-Middle East”, **CIA**, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/middle-east/>, Erişim Tarihi: 05.02.2021.
- “Transcript: Obama’s Speech Against the Iraq War”, **National Public Radio**, January
20, 2009, <https://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=99591469>,
Erişim Tarihi: 08.02.2021.
- “Treaties in Force”, **U.S. Department of State**, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/08/TIF-2020-Full-website-view.pdf>, Erişim Tarihi:
28.11.2020.
- “U.S. Bases in the Middle East”, **American Security Project**,
<https://www.americansecurityproject.org/national-security-strategy/u-s-bases-in-the-middle-east/>, Erişim Tarihi: 25.05.2021.
- “U.S. Relations with Afghanistan”, **U.S. Department of State**, January 20, 2021,
<https://www.state.gov/u-s-relations-with-afghanistan/>, Erişim Tarihi:
05.02.2021.
- “U.S. Relations with Egypt”, **U.S. Department of State**, January 5, 2021,
<https://www.state.gov/u-s-relations-with-egypt/#:~:text=The%20United%20States%20established%20diplomatic,econom>
[ic%20opportunity%2C%20and%20regional%20security](https://www.state.gov/u-s-relations-with-egypt/#:~:text=The%20United%20States%20established%20diplomatic,econom), Erişim Tarihi:
05.02.2021.
- “U.S. Relations with Iraq”, **U.S. Department of State**, December 14, 2020,
<https://www.state.gov/u-s-relations-with-iraq/>, Erişim Tarihi: 19.05.2021.

“U.S. Relations with Lebanon”, **U.S. Department of State**, September 28, 2020,
<https://www.state.gov/u-s-relations-with-lebanon/>, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

“U.S. Relations with Syria”, **U.S. Department of State**, January 20, 2021,
<https://www.state.gov/u-s-relations-with-syria/>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

“U.S. Role in the World: Background and Issues for Congress”, **Congressional Research Service Report**, January 19, 2021,
<https://fas.org/sgp/crs/row/R44891.pdf>, Erişim Tarihi: 19.05.2021.

“Ülke Profili: Yemen”, **Aljazeera Turk**, 11 Ekim 2014,
<http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profilu/ulke-profilu-yemen>, Erişim Tarihi: 19.12.2020.

“White House Refuses to Make Egypt Coup Determination”, **BBC News**, July 8, 2013,
<https://www.bbc.com/news/world-us-canada-23234153>, Erişim Tarihi: 19.12.2020.

“Why Is There a War in Afghanistan? The Short, Medium and Long Story”, **BBC News**, 29 February 2020, <https://www.bbc.com/news/world-asia-49192495>,
Erişim Tarihi: 17.12.2020.

Abrams, Elliot, “Realism and Democracy-American Foreign Policy After the Arab Spring”, **Council on Foreign Relations**, October 2, 2017,
<https://www.cfr.org/event/realism-and-democracy-american-foreign-policy-after-arab-spring>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

Abu Amer, Adnan, “Mohamed Morsi Was a True Friend to Palestinians in Gaza”, **Middle East Eye**, 19 June 2019,
<https://www.middleeasteye.net/opinion/mourning-morsi-palestinians-gaza-remember-how-egyptian-leader-embraced-them>, Erişim Tarihi: 19.12.2020.

Abu Arshid, Osama, “The Obama Administration’s Foreign Policy: Balancing Isolationist Tendencies and Pressures for External Intervention,” **Doha**

- Institute**, July 2014, https://www.dohainstitute.org/en/lists/ACRPS-PDFDocumentLibrary/Policy_Analysis_Obamas_Foreign_Policy_Competing_Pressures_for_Intervention_and_Isolation.pdf, Erişim Tarihi: 09.12.2020.
- Abubaker, Sarkan Salman, “Hilafet’ten Terör Teşkilatlanmasına Dönüş: IşİD”, **Lectio Socialis**, July 2019, Volume.3, Issue.2.
- Ackerman, Spencer, “Obama: We Don’t Have a Strategy Yet to Combat ISIS Militants”, **The Guardian**, 28 August 2014, <https://www.theguardian.com/world/2014/aug/28/obama-us-strategy-isis-iraq-syria>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.
- Ackerman, Spencer, McCarthy, Tom, “Barack Obama Doubles US Troop Levels for War Against ISIS in Iraq”, **The Guardian**, 8 November 2014, <https://www.theguardian.com/us-news/2014/nov/07/obama-doubles-us-troop-levels-iraq-isis>, Erişim Tarihi: 09.02.2021.
- Adinoyi, Julius Adavize, “War and Foreign Policy”, **Researchgate**, January 2015, https://www.researchgate.net/publication/327861847_WAR_AND_FOREIGN_POLICY, Erişim Tarihi: 04.12.2020.
- Afanasieva, Dasha, Pamuk, Humeyra, “U.S., Britain Suspend Aid to North Syria After Islamists Seize Weapons Store”, **Reuters**, December 11, 2013, <https://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-usa-idUSBRE9BA08820131211>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.
- Akbaş, Zafer, “ABD’nin Ortadoğu Politikalarının Sürdürülebilirliği ve Ortadoğu’da Güç Mücadelesi”, **History Studies**, Yıl.2011, Cilt.3, ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı.
- Atay Akdevelioğlu, “İran İşlam Cumhuriyeti’nin Orta Asya ve Azerbaycan Politikaları”, **Uluslararası İlişkiler**, Yaz 2004, Cilt.1, Sayı.2.

- Alakel, Murat, Yıldırım, Ahmet Safa, “11 Eylül Sonrası ABD’nin Irak İşgali Sürecinde Hegemonya-Emperyalizm Tartışmalarına Eleştirel Bir Bakış”, **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, Nisan 2014-Ekim 2014, Yıl.5, Sayı.8.
- Alım, Eray, “Rusya’nın Büyük Güç Aktivizminde Çok Kutuplu Dünyanın Önemi”, **Asya Studies**, Summer 2019, Number.8, <https://doi.org/10.31455/asya.570103>.
- Ali, Tarık, **Obama Sendromu**, Türkçesi.Osman Akınhay, Birinci Basım, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2010.
- Almukhtar, Sarah, Nordland, Rod, “Why Did the US Get for \$2 Trillion in Afganistan?”, **New York Times**, December 9, 2019, <https://www.nytimes.com/interactive/2019/12/09/world/middleeast/afghanistan-war-cost.html?mtrref=www.google.com.tr&gwh=3849A1122876165D016F9FB2C9588430&gwt=regi&assetType=REGIWALL>, Erişim Tarihi: 17.12.2020.
- Amadeo, Kimberly, “What Has Obama Done? 14 Major Accomplishments”, **The Balance**, January 21, 2021, <https://www.thebalance.com/what-has-obama-done-11-major-accomplishments-3306158>, Erişim Tarihi: 07.02.2021.
- Amadeo, Kimberly, “War on Terror Facts, Costs, and Timeline”, **The Balance**, February 08, 2021, <https://www.thebalance.com/war-on-terror-facts-costs-timeline-3306300>, Erişim Tarihi: 25.05.2021.
- Apeldoorn, Bastiaan van, Graaff, Nana’ de, “Obama’s Economic Recovery Strategy Open Markets and Elite Power: Business as Usual?”, **International Politics**, 2017, DOI 10.1057/s41311-017-0030-3.
- Arı, Tayyar, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, II. Baskı, İstanbul, Alfa Yayınları, 2002.
- Arı, Tayyar, **Ortadoğu**, Cilt I, 6. Baskı, Bursa, Dora Basım Dağıtım, 2014.
- Atlas Supported: Strengthening U.S.-Israel Strategic Cooperation**, JINSA’s Gemunder Center U.S.-Israel Security Task Force, May 2018,

https://jinsa.org/wp-content/uploads/2018/10/ATLAS-SUPPORTED-Strengthening-U.S.-Israel-Security-Cooperation_web-1.pdf, Erişim Tarihi: 30.11.2020.

Aydemir, Mucahit, “Libya Oil Production Comes to Halt, Affects Economy”, **Anadolu Agency**, 01.06.2020, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/libya-oil-production-comes-to-halt-affects-economy-/1860775>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

Aydm, Mustafa, “Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz”, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/36383>, Erişim Tarihi: 21.02.2021.

Bandow, Doug, “Why America Should Fear a Russia- China Alliance” **National Interest (Online)**, September 9, 2020, <https://www.cato.org/commentary/why-america-should-fear-russia-china-alliance>, Erişim Tarihi: 04.02.2021.

Baran, Muhsin, “ABD’nin Ortadoğu’daki Ekonomik ve Askerî Güvenlikleştirmeleri: 1945-1980 Arası Dönem”, **Uygulamalı Ekonomi ve Sosyal Bilimler Dergisi**, Mart 2019, Cilt.1, Sayı.1.

Baroud, Ramzy, “The Collapse of the Obama Doctrine: Yemen War as an Opportunity?”, **Middle East Eye**, 3 April 2015, <https://www.middleeasteye.net/opinion/collapse-obama-doctrine-yemen-war-opportunity>, Erişim Tarihi: 20.12.2020.

Bengin, Tunca, “ABD NATO’nun yesi mi Patronu mu?”, **Milliyet**, 15.04.2019, <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/tunca-bengin/abd-nato-nun-uyesi-mi-patronu-mu-2858585>, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

Berger, Miriam, “Invaders, Allies, Occupiers, Guests: A Brief History of U.S. Military Involvement in Iraq”, **The Washington Post**, January 11, 2020 <https://www.washingtonpost.com/world/2020/01/11/invaders-allies-occupiers-guests-brief-history-us-military-involvement-iraq/>, Erişim Tarihi: 25.05.2021.

- Black, Ian, “Barack Obama, the Arab Spring and a Series of Unforeseen Events”, **The Guardian**, 21 October 2012, <https://www.theguardian.com/world/2012/oct/21/barack-obama-arab-spring-cairo-speech>, Erişim Tarihi: 09.02.2021.
- Blackstone, Benjamin, “The US Invasion of Iraq: Marxist and Defensive Realist Perspectives”, **E-International Relations**, May 30, 2016, <https://www.e-ir.info/2016/05/30/the-us-invasion-of-iraq-marxist-and-defensive-realist-perspectives/>, Erişim Tarihi: 28.04.2021.
- Blackwill, Robert D., Slocombe, Walter B., “Israel: A Strategic Asset for the United States”, **The Jerusalem Post**, November 3, 2011, <https://www.jpost.com/Features/In-Thespotlight/Israel-A-strategic-asset-for-the-United-States>, Erişim Tarihi: 19.05.2021.
- Blades, Meteor, “Blast from the Past: PNAC’s 1998 Letter to Clinton”, **Daily Kos**, January 28, 2008, <https://www.dailykos.com/stories/2008/1/27/444438/->, Erişim Tarihi: 07.02.2021.
- Bley, Bonnie, Lemahieu, Hervé, “The Global Power Balance Shifts Toward Asia”, **Brink**, July 23, 2018, <https://www.brinknews.com/the-global-power-balance-shifts-toward-asia/>, Erişim Tarihi: 25.05.2021.
- Blomdahl, Mikael, “Interacting Interests: Explaining President Obama’s Libyan Decision”, **European Journal of American Studies**, Summer 2018, 13-2, <https://doi.org/10.4000/ejas.13224>.
- Bochkov, Danil, “New Kind of Cold War as US Extends Competition with China and Russia to the Arctic”, **South China Morning Post**, January, 2021, <https://www.scmp.com/comment/opinion/article/3117366/new-kind-cold-war-us-extends-competition-china-and-russia-arctic>, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

- Boghani, Priyanka, Tsui, Anjali, “Who’s Who in the Fight Against ISIS?”, **Public Broadcasting Service**, October 11, 2016, <https://www.pbs.org/wgbh/frontline/article/whos-who-in-the-fight-against-isis/>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.
- Bolt, Andrew, “Obama Decides Not to Decide on Syria, After All”, **Daily Telegraph**, September 2, 2013, <https://www.dailytelegraph.com.au/blogs/andrew-bolt/obama-decides-not-to-decide-on-syria-after-all/news-story/86750babfce9af242620b79ce5704e9f>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.
- Borger, Julian, “There Were No Weapons of Mass Destruction in Iraq”, **The Guardian**, 7 October 2004, <https://www.theguardian.com/world/2004/oct/07/usa.iraq1>, Erişim Tarihi: 04.12.2020.
- Borger, Julian, “Barack Obama: Russia is a Regional Power Showing Weakness Over Ukraine”, **The Guardian**, 25 March 2014, <https://www.theguardian.com/world/2014/mar/25/barack-obama-russia-regional-power-ukraine-weakness>, Erişim Tarihi: 14.12.2020.
- Brown, Harold, “Managing Change: China and the United States in 2025”, **Rand Corporation**, https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/corporate_pubs/2005/RAND_CP505.pdf, Erişim Tarihi: 10.12.2020.
- Bryan, Ian, “Sovereignty and the Foreign Fighter Problem”, **Orbis**, Winter 2010, https://www.fpri.org/docs/media/ForeignFightersSovereigntyCounterTerrorism_Noonan.pdf, Erişim Tarihi: 04.02.2021.
- Brzezinski, Zbigniew, **Büyük Satranç Tahtası**, Çeviren.Yelda Türedi, İnkılap Kitabevi, 2005.

- Bukeyri, Nebil, “Arapların İtibarı ve Yemen”, **Aljazeera Turk**, 10 Şubat 2017, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/araplarin- itibari-ve-yemen>, Erişim Tarihi: 19.12.2020.
- Burchill, Scott ve diğerleri, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, Tercüme.Ali Aslan, Muhammed Ali Ağcan, İkinci Basım, İstanbul, Küre Yayınları, 2009.
- Burget, Fazıl A., “Hayalden Gerçeğe Trans-Afgan Boru Hattı Projesi: Boru Hattı Gölgesinde Devam Eden Bir Savaşın Anatomisi”, **Avrasya Dosyası**, Bahar 2003, Cilt.9, Sayı.1, Enerji Özel.
- Byman, Daniel L., “The U.S. Yellow Light in Yemen”, **Brookings**, August 3, 2018, <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2018/08/03/the-u-s-yellow-light-in-yemen/>, Erişim Tarihi: 19.12.2020.
- Carr, Edward H., **Yirmi Yıl Krizi 1919-1939**, Çeviren.Can Cemgil, 1. Baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Carroll, Lauren, “Obama: US Spends More on Military than Next 8 Nations Combined”, **Politifact Poynter Institute**, January 13, 2016, <https://www.politifact.com/factchecks/2016/jan/13/barack-obama/obama-us-spends-more-military-next-8-nations-combi/>, Erişim Tarihi: 25.05.2021.
- Cebeci, Erol A., Üstün, Kadir, Kanat, Kılıç, “Başkanlık Seçimleri Sonrasında ABD’nin Ortadoğu Politikası”, **SETA Analiz**, Ekim 2012, Sayı.54.
- Charbonneau, Louis, “Putin Says U.S. Wants to Dominate World”, **Reuters**, February 10, 2007, <https://www.reuters.com/article/us-russia-usa-idUSL1053774820070210>, Erişim Tarihi: 30.11.2020.
- Chomsky, Noam, “It’s the Oil, Stupid!”, **Khaleej Times**, July 8, 2008, <https://www.khaleejtimes.com/article/20080708/ARTICLE/307089943/1098>, Erişim Tarihi: 07.02.2021.
- Clausewitz, Carl Von, **Savaş Üzerine**, Çeviren.Şiar Yalçın, Eriş Yayınları, 2003.

- Clinton, Hillary, “Remarks on the Obama Administration’s National Security Strategy”, **U.S. Department of State**, 27 May 2010, <https://2009-2017.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2010/05/142312.htm>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.
- Clinton, Hillary, “America’s Pacific Century”, **Foreign Policy**, October 11, 2011, <https://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/>, Erişim Tarihi: 10.12.2020.
- Cordesman, Anthony H., “America’s ‘Chaos Strategy’ in the Middle East and South Asia”, **Center for Strategic and International Studies**, February 26, 2018, <https://www.csis.org/analysis/americas-chaos-strategy-middle-east-and-south-asia>, Erişim Tarihi: 05.06.2021.
- Corscadden, Patrick, “The Neoconservative Influence on US Foreign Policy and the 2003 Iraq War”, **E-International Relations**, June 14, 2014, <https://www.e-ir.info/pdf/50130>, Erişim Tarihi: 28.04.2021.
- Crafts, Nicholas, Fearon, Peter, “Lessons from the 1930s Great Depression”, **Oxford Review of Economic Policy**, 2010, Volume.26, Number.3.
- Daher, Joseph, “Three Years Later: The Evolution of Russia’s Military Intervention in Syria”, **Atlantic Council**, September 27, 2018, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/syriasource/three-years-later-the-evolution-of-russia-s-military-intervention-in-syria/>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.
- Davenport, Kelsey, Atlas, Terry, “Libya Model Upsets Summit Planning”, **Arms Control Association**, June 2018, <https://www.armscontrol.org/taxonomy/term/8>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.
- Denker, Sami, Karakurt, Oktay, “Avrasya’da Çin-Rus Yakınlaşması ve şanghai İşbirliği Örgütü (şİÖ)”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Haziran 2002, Sayı.6.

- Diriöz, Ali Oğuz, “NATO’nun Ortadoğu’ya Yönelik Politikası ve Kurumsal Programları”, **Ortadoğu Analiz**, Nisan 2012, Cilt.4, Sayı.40.
- Duran, Burhanettin, “İhvan’ın Düşüşü ve Nahda’nın Geleceği”, **SETA**, 21 Ekim 2013, <https://www.setav.org/ihvanin-dusus-ve-nahdanin-gelecegi/>, Erişim Tarihi: 09.02.2021.
- Duz, Zehra Nur, “US Military Presence in Iraq in Spotlight”, **Anadolu Agency**, 08.01.2020, <https://www.aa.com.tr/en/americas/us-military-presence-in-iraq-in-spotlight/1696285>, Erişim Tarihi: 07.02.2021.
- El Alim, Emel, “Husi-İran ilişkisi: Mezhep Kılıflı Çıkar İttifakı”, **Aljazeera Turk**, 17 Nisan 2015, <https://p.dw.com/p/FpZo>, Erişim Tarihi: 19.12.2020.
- Emiroğlu, Sema, “ABD Diplomasisi Obama ile Yenileniyor”, **Deutsche Welle**, 07.11.2008, <https://www.dw.com/tr/abd-diplomasisi-obama-ile-yenileniyor/a-3773184>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.
- Eralp, Atilla, **Devlet, Sistem ve Kimlik**, 1. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996.
- Eralp, Atilla, **Devlet ve Ötesi**, 3. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007.
- Ersöz, Mesut, Kaytazoğlu, Osman, Büyükgüner, Selim, “İŞİD’in 6 Yılı: Suriye ve Irak’ta Neler Yaşandı?”, **BBC News**, 15 Kasım 2019, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50434154>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.
- Fallon, Joseph E., “U.S. Geopolitics: Afghanistan and the Containment of China”, **Small Wars Journal**, 08/12/2013, <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/us-geopolitics-afghanistan-and-the-containment-of-china>, Erişim Tarihi: 18.12.2020.
- Fay, Matthew, “Obama, Trump and Jacksonian Foreign Policy”, **Niskanen Center**, November 30, 2016, <https://www.niskanencenter.org/obama-trump-jacksonian-foreign-policy/>, Erişim Tarihi: 07.02.2021.

- Feaver, Peter, “Grading Obama’s National Security Strategy 2.0”, **Foreign Policy**, February 6, 2015, <https://foreignpolicy.com/2015/02/06/grading-obamas-national-security-strategy-2-0/>, Erişim Tarihi: 05.02.2021.
- Fırat, Esat, “ABD’nin İsrail’in Golan Tepeleri’ni İlhakını Tanıması İçin Şartlar Elverişli”, **Anadolu Ajansı**, 14.03.2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-nin-israilin-golan-tepelerini-ilhakini-tanimasi-icin-sartlar-elverisli/1418365>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.
- Foot, Rosemary, MacFarlane, S. Neil, Mastanduno, Michael, **US Hegemony and International Organizations: The United States and Multilateral Institutions**, Oxford Scholarship Online, 2003, DOI:10.1093/0199261431.001.0001.
- Fouskas, Vassilis K., Gökay, Bülent, **ABD İmparatorluğu’nun Çöküşü**, Çeviren.Erhan Doğan, 1. Basım, Ankara, Yayınodası Yayıncılık, 2014.
- Freedberg Jr., Sydney J., “Trump’s Claim of \$2.5 Trillion in DoD Dough: Not True”, **Defense**, October 01, 2019, <https://breakingdefense.com/2019/10/trumps-claim-of-2-5-trillion-in-dod-dough-not-true/>, Erişim Tarihi: 25.05.2021.
- Friedman, George, “These 7 Maps Explain US Strategy”, **Insider**, March 18, 2016, <https://www.businessinsider.com/7-maps-explaining-us-strategy-2016-3>, Erişim Tarihi: 25.05.2021.
- Frost, Frank, “The United States and China: Containment or Engagement?”, **Parliament of Australia, Foreign Affairs, Defence and Trade Group**, 1996-97, Brief 5, https://www.aph.gov.au/About_Parliament/Parliamentary_Departments/Parliamentary_Library/Publications_Archive/CIB/CIB9697/97cib5, Erişim Tarihi: 10.12.2020.

Fukuyama, Francis ve diğerkleri, **Tarihin Sonu mu?**, 2. Basım, Ankara, Vadi Yayınları, 1999.

Galbraith, J. Kenneth ve diğerkleri, **Yeni Dünya Düzeni**, Türkçesi.Kadir Çağlayan, İstanbul, Ağaç Yayıncılık, 1992.

Garcia, Henrique Alves, “Evolution of Russian Foreign Policy and the Middle East”, **Janus.Net**, May-October 2018, Volume.9, Number.1.

Gardiner, Nile, “Obama’s National Security Strategy Is Weak and Underwhelming”, **The Daily Signal**, February 06, 2015, <https://www.dailysignal.com/2015/02/06/obamas-national-security-strategy-weak-underwhelming/>, Erişim Tarihi: 10.02.2021.

Gardner, Frank, “ISIS Rebels Declare Islamic State in Iraq and Syria”, **BBC News**, 30 June 2014, <https://www.bbc.com/news/av/world-middle-east-28091637>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

Gause III, F. Gregory, “The Return of the Old Middle East”, **Foreign Affairs**, March 12, 2009, <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/2009-03-12/return-old-middle-east>, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

Gause III, F. Gregory, “Should We Stay or Should We Go? The United States and the Middle East”, **Survival: Global Politics and Strategy**, October-November 2019, Volume.61, Edition.5.

Geoghegan, Ben, “President Barack Obama: No Decision Yet on Syria”, **BBC News**, 29 August 2013, <https://www.bbc.com/news/av/world-us-canada-23874526>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

Gerger, Haluk, **ABD, Ortadoğu, Türkiye**, 5. Basım, İstanbul, Yordam Kitap, 2012.

Ghattas, Kim, “Mısır: ABD Dış Politikasının İflası”, **BBC**, 16 Ağustos 2013, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/08/130816_abd_misir_politikasi_dar be, Erişim Tarihi: 21.12.2020.

- Gompert, David C., Binnendijk, Hans, Lin, Bonny, **The Iraq War: Bush's Biggest Blunder**, Santa Monica, Rand Corporation, 2014.
- Gould, Skye, Bender, Jeremy, "These Charts Show the Immensity of the US' Defense Budget", **Insider**, August 31, 2015, <https://www.businessinsider.com/the-us-defense-budget-is-massive-2015-8>, Erişim Tarihi: 24.03.2021.
- Gönlübol, Mehmet, **Uluslararası Politika**, Ankara, Attila Kitabevi, 1993.
- Gurganus, Julia, Rumer, Eugene B., "Russia's Global Ambitions in Perspective", **Carnegie Endowment**, February 20, 2019, <https://carnegieendowment.org/2019/02/20/russia-s-global-ambitions-in-perspective-pub-78067>, Erişim Tarihi: 11.12.2020.
- Gün, Mehmet Salih, "Yemen'de Arap Baharı", **Yasama Dergisi**, 2012, Sayı.22.
- Güncel Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 04.02.2021.
- Gündüz, Onur, Göçoğlu, Volkan, "Ulusal Güvenlik Politikası Çerçevesinde ABD'nin Güvenlik Anlayışına Kronolojik Bir Bakış", **OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**, Ocak 2020, Cilt.15, Sayı.21, DOI: 10.26466/opus.629941.
- Haddad, Benjamin, Polyakova, Alina, "Don't Rehabilitate Obama on Russia", **Brookings**, March 5, 2018, <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2018/03/05/dont-rehabilitate-obama-on-russia/>, Erişim Tarihi: 10.02.2021.
- Hager, Mark, "Kissinger's World: Libya and Syria", **Echelon**, March 25, 2016, <https://www.echelon.lk/kissingers-world-libya-and-syria-2/>, Erişim Tarihi: 03.01.2021.
- Hanauer, Larry, "Israel's Interests and Options in Syria," **Rand Corporation**, https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/perspectives/PE100/PE185/RAND_PE185.pdf, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

- Hanelt, Christian Peter, Luciani, Giacomo, Neugart, Felix, **Regime Change in Iraq: Transatlantic and Regional Dimensions**, Second Electronic Edition, Italy, Bertelsmann Foundation, 2004.
- Heinrichs, Rebecca L., “5 Times the Obama Administration Helped Russia at the United States’ Expense”, **Hudson Institute**, February 5, 2018, <https://www.hudson.org/research/14142-5-times-the-obama-administration-helped-russia-at-the-united-states-expense>, Erişim Tarihi: 19.05.2021.
- Huntington, Samuel ve diğeri, **Medeniyetler atışması**, Derleyen.Murat Yılmaz, İkinci Basım, Ankara, Vadi Yayınları, 1997.
- Huwart, Jean-Yves, Verdier, Loïc, **Economic Globalisation: Origins and Consequences**, Paris, OECD Publishing, 2013, DOI:<https://dx.doi.org/10.1787/9789264111905-9-en>.
- Ignatius, David, “How ISIS Spread in the Middle East”, **The Atlantic**, October 29, 2015, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2015/10/how-isis-started-syria-iraq/412042/>, Erişim Tarihi: 10.02.2021.
- İnat, Kemal, “NATO’nun Yeni Meşruiyet Kaynağı Çin mi?”, **Anadolu Ajansı**, 13.12.2019, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/nato-nun-yeni-mesruiyet-kaynagi-cin-mi-/1672936>, Erişim Tarihi: 01.06.2021.
- İpek, Pınar, “Enerji Güvenliğinde Ortadoğı Bölgesi’nin Jeopolitiğı ve Enerji Piyasalarında Muğlak Bir Devrimin Yansımaları”, **Ortadoğı Analiz**, Şubat 2013, Cilt.5, Sayı.50.
- Jane, Murat, “İran’ın Nükleer Politikasının Gelişimi ve Uygulanan Ambargo ve Yaptırımların Dış Politikasına Etkilerinin Analizi”, **ANKASAM Bölgesel Araştırmalar Dergisi**, Ekim 2017, 1(2), İran Özel Sayısı.

- Jing, Zhang, “Reasons Behind Endless US Troop Withdrawal from Iraq and Afghanistan”, **China Military**, http://eng.chinamil.com.cn/view/2020-09/17/content_9904482.htm, Erişim Tarihi: 27.11.2020.
- Juneau, Thomas, “Obama, Biden and Realism in the Middle East”, **Responsible Statecraft**, July 2015, 2020, <https://responsiblestatecraft.org/2020/07/15/obama-biden-and-realism-in-the-middle-east/>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.
- Kanat, Kılıç Buğra, “Arap Baharı’nda Amerika-İsrail İlişkileri”, **SETA**, 19 Aralık 2011, <https://www.setav.org/arap-baharinda-amerika-israil-iliskileri/>, Erişim Tarihi: 09.02.2021.
- Karakaya, İskender, “Küresel Terörizmle Mücadele: Yerel, Bölgesel ve Küresel Güçlerin İşİD ile Mücadele Politikaları”, **Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakóltesi Dergisi**, Yıl.2020, Cilt.9, Sayı.1.
- Kaşıkçı, Tamer, “Yemen İç Savaşı: ABD İçin Bir Başka Çıkamaz Sokak”, **Ortadoğu Analiz**, Kasım-Aralık 2019, Cilt.10, Sayı.90.
- Katzman, Kenneth, “Iran Sanctions”, **Congressional Research Service Report**, November 18, 2020, <https://fas.org/sgp/crs/mideast/RS20871.pdf>, Erişim Tarihi:14.01.2021.
- Kekilli, Emrah, “Libya Siyaseti”, **SETA Analiz**, Haziran 2014, Sayı.99.
- Kennedy, Paul, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, Çeviren.Birtane Karanakçı, Beşinci Baskı, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1994.
- Keyik, Mehmet, Erol, Mehmet Seyfettin, “Realizme Göre Güç ve Güç Dengesi Kavramları”, **Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi**, Mayıs 2019, 3 (1).
- Kiersz, Andy, “The US National Debt Just Pushed Past \$22 Trillion-Here’s How Trump’s \$2 Trillion in Debt Compares with Obama, Bush, and Clinton”,

- Insider**, <https://www.businessinsider.com/trump-national-debt-deficit-compared-to-obama-bush-clinton-2019-2>, Erişim Tarihi: 25.05.2021.
- Kimball, Daryl, “Timeline of Syrian Chemical Weapons Activity, 2012-2020”, **Arms Control Association**, May 2020, <https://www.armscontrol.org/factsheets/Timeline-of-Syrian-Chemical-Weapons-Activity>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.
- Kirchick, James, “America in Retreat: Why Neo-Isolationism Exploded Under Obama and What We Can Do About It”, **The Daily Beast**, July 12, 2017, <https://www.thedailybeast.com/america-in-retreat-why-neo-isolationism-exploded-under-obama-and-what-we-can-do-about-it>, Erişim Tarihi: 09.12.2020.
- Kolasi, Klevis, “Offshore Balancing”, **The Palgrave Encyclopedia of Global Security Studies**, https://doi.org/10.1007/978-3-319-74336-3_568-1.
- Korb, Lawrence J., “Obama’s Strategic Restraint: Doing Smart Stuff”, **The National Interest**, August 25, 2014, <https://nationalinterest.org/feature/obamas-strategic-restraint-doing-smart-stuff-11144>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.
- Krauthammer, C. Charles, “The Unipolar Moment”, **The Washington Post**, July 20, 1990, <https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/1990/07/20/the-unipolar-moment/62867add-2fe9-493f-a0c9-4bfba1ec23bd/>, Erişim Tarihi: 04.02.2021.
- Krauthammer, Charles, “Obama’s Serial Appeasement Has Backfired”, **Chicago Tribune**, January 07, 2016, <https://www.chicagotribune.com/opinion/commentary/ct-iran-missile-krauthammer-putin-obama-perspec-0108-jm-20160107-story.html>, Erişim Tarihi: 10.02.2021.

Kupchan, Charles A., “Isolationism Is Not a Dirty Word”, **The Atlantic**, September 27, 2020, <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2020/09/virtue-isolationism/616499/>, Erişim Tarihi: 09.12.2020.

Layne, Christopher, **The Peace of Illusions**, First Edition, Ithaca and London, Cornell University Press, 2006.

Layne, Christopher, “America’s Middle East Grand Strategy After Iraq: The Moment for Offshore Balancing Has Arrived”, **Review of International Studies**, 2009, 35, doi:10.1017/S0260210509008304.

Layne, Christopher, “The US Foreign Policy Establishment and Grand Strategy: How American Elites Obstruct Strategic Adjustment”, **International Politics**, 2017, 54, DOI 10.1057/s41311-017.

Leaver, Erik, Toensing, Chris, “Regional Implications of the Iraq War”, **Foreign Policy in Focus**, March 26, 2007, https://fpif.org/regional_implications_of_the_iraq_war/, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

Lieberfeld, Daniel, “Theories of Conflict and the Iraq War”, **International Journal of Peace Studies**, Autumn/Winter 2005, Volume.10, Number.2.

Liechtenstein, Prince Michael, “Mounting Tension in Asia”, **Geopolitical Intelligence Services**, <https://www.gisreportsonline.com/mounting-tension-in-asia,politics,2730.html>, Erişim Tarihi: 25.05.2021.

Lobell, Steven E., “Structural Realism/Offensive and Defensive Realism”, **International Studies**, 22 December 2017, <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190846626.013.304>.

- Lons, Camille and others, “China’s Great Game in the Middle East”, **European Council on Foreign Relations**, 21 October 2019,
https://ecfr.eu/publication/china_great_game_middle_east/, Erişim Tarihi: 11.12.2020.
- Lucas, Scott, “The Effects of Russian Intervention in the Syria Crisis,” **Governance and Social Development Resource Center**, December 2015,
<https://gsdrc.org/publications/the-effects-of-russian-intervention-in-the-syria-crisis/>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.
- MacAskill, Ewen, “Syria’s President, Bashar al-Assad, Becomes US Target for Sanctions”, **The Guardian**, 18 May 2011,
<https://www.theguardian.com/world/2011/may/18/bashar-assad-target-us-sanctions-syria>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.
- MacAskill, Ewen, “Syria and US Withdraw Ambassadors”, **The Guardian**, 24 October 2011,
<https://www.theguardian.com/world/2011/oct/24/syria-us-withdraw-ambassadors-assad>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.
- Malka, Haim, **Crossroads the Future of the U.S.-Israel Strategic Partnership**, Washington D.C., Center for Strategic and International Studies, 2011.
- Mandel, Eric R., “Is Favoring Israel an American National Security Interest?”, **The Hill**, 18.03.2018, <https://thehill.com/opinion/international/377881-is-favoring-israel-an-american-national-security-interest>, Erişim Tarihi: 29.11.2020.
- Marcus, Jonathan, “ABD, Afganistan’dan Neden Çekilemiyor?”, **BBC News**, 15 Ekim 2015,
https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/10/151015_abd_afganistan_analiz, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

Mason, Jeff, Rampton, Roberta, “Obama Vows to Stand by Gulf Allies Amid Concern over Iran Threat,” **Reuters**, May 16, 2015, <https://www.reuters.com/article/us-usa-gulf-idUSKBN0NZ0BI20150516>, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

McGreal, Chris, “Barack Obama: Putin Has One Foot in the Past”, **The Guardian**, 02 July, 2009, <https://www.theguardian.com/world/2009/jul/02/obama-putin-us-russia-relations>, Erişim Tarihi: 13.12.2020.

McKelvey, Tara, “Arming Syrian Rebels: Where the US Went Wrong”, **BBC News**, 9 October 2015, <https://www.bbc.com/news/magazine-33997408>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

Mead, Walter Russel, “The Jacksonian Revolt”, **Hudson Institute**, January 20, 2017, <https://www.hudson.org/research/13258-the-jacksonian-revolt>, Erişim Tarihi: 01.12.2020.

Mearsheimer, John J., Walt, Stephen M., **The Israel Lobby**, First Edition, New York, Farrar, Straus and Giroux, 2007.

Mearsheimer, John J., **The Tragedy of Great Power Politics**, New York, Norton, 2014.

Melese, François, “The Financial Crisis: A Similar Effect to a Terrorist Attack?”, **NATO Review**, 6 July 2009, <https://www.nato.int/docu/review/articles/2009/07/06/the-financial-crisis-a-similar-effect-to-a-terrorist-attack/index.html>, Erişim Tarihi: 04.02.2021.

Metz, Steven, “Obama Was on the Right Track Recalibrating America’s Role in the World”, **World Politics Review**, April 26, 2019, <https://www.worldpoliticsreview.com/articles/27793/obama-was-on-the-right-track-recalibrating-america-s-role-in-the-world>, Erişim Tarihi: 19.05.2021.

Miller, Aaron David, Rumer, Eugene, Sokolsky, Richard, “What Trump Actually Gets Right About Syria”, **Politico**, October 18, 2019,

- <https://www.politico.com/magazine/story/2019/10/18/trump-syria-turkey-kurds-news-analysis-229858>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.
- Miller, Zeke J., “Full Text of Obama’s Address on ISIS”, **Time**, September 10, 2014, <https://time.com/3320666/obama-isis-speech-full-text/>, Erişim Tarihi: 23.05.2021.
- Misto, Muhammed, Ozcan, Ethem Emre, “US Continues to Reinforce Military Bases in Syria”, **Anadolu Agency**, 26.09.2020, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/us-continues-to-reinforce-military-bases-in-syria/1986326>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.
- Morgenthau, Hans J., “Six Principles of Political Realism”, **Theories and Traditions**, http://www.imas.nccu.edu.tw/Syllabus/%E6%98%9F%E6%9C%9F%E5%9B%9B/34-38Six_principles_of_Political_Realism.pdf, Erişim Tarihi: 22.02.2021.
- Mourdoukoutas, Panos, “Globalization Has Done a Lot of Great Things for Americans”, **Forbes**, January 3, 2017, <https://www.forbes.com/sites/panosmourdoukoutas/2017/01/03/globalization-has-done-many-great-things-for-americans/?sh=6a9f0a2b583d>, Erişim Tarihi: 05.02.2021.
- National Security Strategy**, The White House, May 2010, https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf, Erişim Tarihi: 08.02.2021.
- National Security Strategy**, The White House, February 2015, https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy_2.pdf, Erişim Tarihi: 10.12.2020.
- Nye, Joseph S. Jr., “What New World Order?”, **Foreign Affairs**, Spring 1992, Volume.71, Issue 2.

O'Hanlon, Michael E., "Obama the Carpenter: The President's National Security Legacy", **Brookings**, May 2015, <https://www.brookings.edu/research/obama-the-carpenter-the-presidents-national-security-legacy/>, Erişim Tarihi: 06.02.2021.

Obama, Barack, "Full Text: Obama's Foreign Policy Speech", **The Guardian**, 16 July 2008, <https://www.theguardian.com/world/2008/jul/16/uselections2008.barackobama>, Erişim Tarihi: 06.02.2021.

Obama, Barack, "Remarks by the President on a New Beginning", **The White House President Barack Obama**, June 4, 2009, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-cairo-university-6-04-09>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

Obama, Barack, "Treatment and Prevention: Ending the Great Recession and Ensuring that It Doesn't Happen Again", **The White House President Barack Obama**, May 3, 2010, https://obamawhitehouse.archives.gov/administration/eop/cea/speeches-testimony/treatment_and_prevention, Erişim Tarihi: 04.02.2021.

Obama, Barack, "Statement by President Obama on the Situation in Syria", **The White House President Barack Obama**, August 18, 2011, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/08/18/statement-president-obama-situation-syria>, Erişim Tarihi: 22.05.2021.

Obama, Barack, "Remarks by the President on the Death of Muammar Qaddafi", **The White House President Barack Obama**, October 20, 2011, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/10/20/remarks-president-death-muammar-qaddafi>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

Obama, Barack, “Remarks by the President to the White House Press Corps”, **The White House President Barack Obama**, August 20, 2012, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2012/08/20/remarks-president-white-house-press-corps>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

Obama, Barack, “Readout of the President’s Phone Calls with Israeli Prime Minister Netanyahu and Egyptian President Morsi”, **The White House President Barack Obama**, November 14, 2012, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2012/11/14/readout-president-s-phone-calls-israeli-prime-minister-netanyahu-and-egy>, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

Obama, Barack, “Statement by the President on ISIL”, **The White House President Barack Obama**, September 10, 2014, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/09/10/statement-president-isil-1>, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

Obama, Barack, “Remarks by President Obama in Address to the United Nations General Assembly”, **The White House President Barack Obama**, September 24, 2014, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/09/24/remarks-president-obama-address-united-nations-general-assembly>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

Obama, Barack, “Read the Full Text of President Obama’s Address to the Nation on Terrorism”, **Time**, December 6, 2015, <https://time.com/4137986/obama-address-transcript-terrorism-isis-isil-oval-office/>, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

Obama, Barack, “President Obama: My Top Priority Is to Defeat ISIL”, **The White House President Barack Obama**, March 23, 2016, <https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2016/03/23/president-obama-my-top-priority-defeat-isil>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

Oldberg, Ingmar, “Huntington’s “Clash of Civilizations” and Russia”, **UI Brief**, April 2014, <https://www.ui.se/globalassets/butiken/ui-brief/2014/huntingtons-clash-of-civilizations-and-russia.pdf>, Erişim Tarihi: 11.12.2020.

Ortadoğu Durum Raporu, İpekyolu Kalkınma Ajansı, Ocak 2011, <https://www.ika.org.tr/assets/upload/dosyalar/orta-dogu-durum-raporu.pdf>, Erişim Tarihi: 04.02.2021.

Öğün, Süleyman Seyfi, “Çin ve Avrasya”, **Yeni Şafak**, 24.10.2019, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/suleymanseyfiogun/cin-ve-avrasya-2053143>, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

Örmeci, Ozan, “John Mearsheimer’a Göre Çin Barışçıl Olarak Yüklebilir mi?”, **Uluslararası Politika Akademisi**, 11 Kasım 2016, <http://politikaakademisi.org/2016/11/11/john-mearsheimera-gore-cin-bariscil-olarak-yukselebilir-mi/>, Erişim Tarihi: 10.12.2020.

Özalp, Osman Nuri, “Where Is the Middle East? The Definition and Classification Problem of the Middle East As a Regional Subsystem in International Relations”, **Turkish Journal of Politics**, Winter 2011, Volume.2, Number.2.

Özbey, Halide, “İran’a Yönelik Yaptırımlar: Türkiye-İran Enerji İlişkilerine Etkisi”, **Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, Güz 2019, Yıl.4, Sayı.8, Doi Number:10.32579/mecmua.557622.

Özdemir, Çağatay, **Obama’nın Grand Stratejisinin Ortadoğu’ya Yansımaları**, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2018.

Özkır, Yusuf, “Gazeteci Turan Kışlakçı: ‘Yemen’de ABD Suud’u, İngilizler Husileri Destekliyor’”, **Kriter Dergisi**, Ocak 2019, Y.3, S.31.

Patrick, Stewart M., “Obama’s National Security Strategy: New Framework, Same Policies”, **Council on Foreign Relations**, February 6, 2015,

- <https://www.cfr.org/blog/obamas-national-security-strategy-new-framework-same-policies>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.
- Pettinger, Tejvan, “The Great Recession 2008-13”, **Economicshelp**, 2 December 2019, <https://www.economicshelp.org/blog/7501/economics/the-great-recession/>, Erişim Tarihi: 25.05.2021.
- Pham, Phuong, “Imperialism’s Legacy in the Study of Contemporary Politics: The Case of Hegemonic Stability Theory”, **E-international Relations**, <https://www.e-ir.info/2020/06/22/imperialisms-legacy-in-the-study-of-contemporary-politics-the-case-of-hegemonic-stability-theory/>, Erişim Tarihi: 02.04.2021.
- Pilkington, Ed, “US Vetoes UN Condemnation of Israeli Settlements”, **The Guardian**, 19 February 2011, <https://www.theguardian.com/world/2011/feb/19/us-veto-israel-settlement>, Erişim Tarihi: 09.02.2021.
- Popescu, Nicu, Secrieru, Stanislav, “Russia’s Return to the Middle East”, **European Union Institute for Security Studies**, July 2018, https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/CP_146.pdf, Erişim Tarihi: 12.12.2020.
- Purkiss, Jessica, Serle, Jack, “Obama’s Covert Drone War in Numbers: Ten Times More Strikes than Bush”, **The Bureau Investigates**, January 17, 2017, <https://www.thebureauinvestigates.com/stories/2017-01-17/obamas-covert-drone-war-in-numbers-ten-times-more-strikes-than-bush>, Erişim Tarihi: 09.02.2021.
- Quinn, Adam, “Obama’s National Security Strategy Predicting US Policy in the Context of Changing Worldviews”, **Chatham House**, January 2015, https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/field/field_document/20150109ObamaNationalSecurityQuinn.pdf, Erişim Tarihi: 05.02.2021.

Rabasa, Angel M. and others, **The Muslim World After 9/11**, Santa Monica, Rand Corporation, 2004.

Rampton, Roberta, Mohammed, Arshad, “Obama Ends Freeze on U.S. Military Aid to Egypt”, **Reuters**, 31 March 2015, <https://in.reuters.com/article/us-usa-egypt-military/obama-ends-freeze-on-u-s-military-aid-to-egypt-idUSKBN0MR2GR20150331>, Erişim Tarihi: 19.12.2020.

Rapoza, Kenneth, “China Facing Strategy Of Containment In New Cold War,” **Forbes**, July 31, 2020, <https://www.forbes.com/sites/kenrapoza/2020/07/31/china-facing-strategy-of-containment-in-new-cold-war/?sh=c1ee1731edaf>, Erişim Tarihi: 10.12.2020.

Rathbun, Brian C., “Does One Right Make a Realist? Conservatism, Neoconservatism, and Isolationism in the Foreign Policy Ideology of American Elites”, **Political Science Quarterly**, 2008, Volume.123, Number.2.

Rhodes, Ben, “Statement by Deputy National Security Advisor for Strategic Communications Ben Rhodes on Syrian Chemical Weapons Use”, **The White House President Barack Obama**, June 13, 2013, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/06/13/statement-deputy-national-security-advisor-strategic-communications-ben->, Erişim Tarihi: 08.02.2021.

Rice, Condaleezza, “Transforming the Middle East”, **Washington Post**, August 7, 2003, <https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/2003/08/07/transforming-the-middle-east/2a267aac-4136-45ad-972f-106ac91e5acd/>, Erişim Tarihi: 03.12.2020.

Rice, Condoleezza, “Remarks at the American University in Cairo”, **U.S. Department of State Archive**, June 20, 2005, <https://2001-2009.state.gov/secretary/rm/2005/48328.htm>, Erişim Tarihi:13.01.2021.

Roberts, Dan, Ackerman, Spencer, Rasmussen, Sune Engel, “Barack Obama Delays Withdrawal of US Troops from Afghanistan”, **The Guardian**, 15 October 2015, <https://www.theguardian.com/world/2015/oct/15/obama-delay-withdrawal-us-troops-afghanistan>, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

Robinson, Kali, “What Is U.S. Policy on the Israeli-Palestinian Conflict?”, **Council on Foreign Relations**, December 15, 2020, <https://www.cfr.org/backgrounder/what-us-policy-israeli-palestinian-conflict>, Erişim Tarihi: 04.12.2020.

Rodkiewicz, Witold, “Russia’s Middle Eastern Policy”, **OSW Center for Eastern Studies**, December 2017, Number.71.

Rose, Gideon, “Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy”, **World Politics**, October 1998, Volume.51, Number.1.

Rosenbaum, Greg, “Obama Has a Stronger Record on Israel Than You Might Have Been Led to Think”, **National Jewish Democratic Council**, <http://www.njdc.org/oped062315>, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

Rubin, Michael, “Who Is Responsible for the Taliban?”, **Washington Institute**, March 1, 2002, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/who-responsible-taliban>, Erişim Tarihi: 17.12.2020.

Ruebner, Josh, “Obama’s Legacy on Israel/Palestine”, **Institute for Palestine Studies**, 2016/17, Volume.46, Number.1.

Rumer, Eugene B., “Russia in the Middle East: Jack of All Trades, Master of None”, **Carnegie Endowment**, October 31, 2019,

<https://carnegieendowment.org/2019/10/31/russia-in-middle-east-jack-of-all-trades-master-of-none-pub-80233>, Erişim Tarihi: 14.12.2020.

Rumer, Eugene B., “Russia, the Indispensable Nation in the Middle East”, **Foreign Affairs**, October 31, 2019, <https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/2019-10-31/russia-indispensable-nation-middle-east>, Erişim Tarihi: 14.12.2020.

Rumer, Eugene B., Sokolsky, Richard, “Thirty Years of U.S. Policy Toward Russia: Can the Vicious Circle Be Broken?”, **Carnegie Endowment**, June 20, 2019, <https://carnegieendowment.org/2019/06/20/thirty-years-of-u.s.-policy-toward-russia-can-vicious-circle-be-broken-pub-79323>, Erişim Tarihi: 13.12.2020.

Rumer, Eugene, Sokolsky, Richard, “Kissinger Revisited: Can the United States Drive a Wedge Between Russia and China?”, **Carnegie Moscow Center**, 02.03.2021, <https://carnegie.ru/commentary/83970>, Erişim Tarihi: 30.04.2021.

Rumer, Eugene B., Weiss, Andrew S., “A Brief Guide to Russia’s Return to the Middle East”, **Carnegie Endowment**, October 24, 2019, <https://carnegieendowment.org/2019/10/24/brief-guide-to-russia-s-return-to-middle-east-pub-80134>, Erişim Tarihi: 14.12.2020.

Rühle, Michael, “On Yıl Sonra NATO: Ders Alıyoruz”, **NATO Review**, 02 Eylül 2011, <https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2011/09/02/on-yil-sonra-nato-ders-aliyoruz/index.html>, Erişim Tarihi: 16.12.2020.

Schmidt, Brian C., Williams, Michael C., “The Bush Doctrine and the Iraq War: Neoconservatives Versus Realists”, **Security Studies**, 14 Jun 2008, 17:2, <https://doi.org/10.1080/09636410802098990>.

Sempa, Francis P., “Nicholas Spykman and the Struggle for the Asiatic Mediterranean”, **The Diplomat**, January 09, 2015, <https://thediplomat.com/2015/01/nicholas->

- spykman-and-the-struggle-for-the-asiatic-mediterranean/, Erişim Tarihi: 10.12.2020.
- Serra, Mattia, “Beyond Migration: Assessing Libya’s Smuggling Sector”, **Jadaliyya**, April 8, 2021, <https://www.jadaliyya.com/Details/42588>, Erişim Tarihi: 29.04.2021.
- Shanker, Thom, “U.S. Arms Sales Make Up Most of Global Market,” **New York Times**, August 26, 2012, https://www.nytimes.com/2012/08/27/world/middleeast/us-foreign-arms-sales-reach-66-3-billion-in-2011.html?_r=0, Erişim Tarihi: 26.11.2020.
- Shanker, Thom, “General Says Syrian Rebels Aren’t Ready to Take Power”, **New York Times**, August 21, 2013, <https://www.nytimes.com/2013/08/22/world/middleeast/general-says-syrian-rebels-arent-ready-to-take-power.html>, Erişim Tarihi: 29.04.2021.
- Sinjab, Lina, “Guide to the Syrian Rebels”, **BBC News**, 13 December 2013, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-24403003>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.
- Sinkaya, Bayram, “Obama Döneminde ABD-İran İlişkileri ve Değişim şansı”, **Ortadoğu Analiz**, Ocak 2009, Cilt.1, Sayı.1.
- Sinkaya, Bayram, “Ortadoğu Siyasetine Giriş: Temel Faktörler, Aktörler ve Dinamikler”, **ORSAM Kaynak**, Nisan 2016, Number.1.
- Sobel, Richard, **The Impact of Public Opinion on U.S. Foreign Policy Since Vietnam**, March 2001, <https://global.oup.com/ushe/product/the-impact-of-public-opinion-on-us-foreign-policy-since-vietnam-9780195105285?cc=tr&lang=en&>, Erişim Tarihi: 07.02.2021.
- Stauss, Haley, “United States’ Strategy in Afghanistan from 2001 to Today”, **Pepperdine Policy Review**, Spring 2012, 4-20-2012, Volume.5, Article.3.

- Stott, Lewis, “The Iraq Invasion: The Neoconservative Perspective”, **E-International Relations**, September 17, 2015, <https://www.e-ir.info/2015/09/17/the-iraq-invasion-the-neoconservative-perspective/>, Erişim Tarihi: 02.04.2021.
- Sümer, Gültekin, “Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü”, **Uluslararası İlişkiler**, Güz 2008, Cilt.5, Sayı.19.
- Tabrizi, Aniseh Bassiri, Pantucci, Raffaello, “Understanding Iran’s Role in the Syria Conflict,” **Royal United Services Institute**, August 2016, https://rusi.org/sites/default/files/201608_op_understanding_irans_role_in_the_syrian_conflict_0.pdf, Erişim Tarihi: 08.02.2021.
- Tanrıverdi Yaşar, Nebahat, “Libya: NATO ve Brüksel’deki Yankılar”, **ORSAM**, 24.03.2011, <https://www.orsam.org.tr/tr/libya-nato-ve-bruksel-deki-yankilar/>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.
- Tardelli, Luca, “The United States After Unipolarity: Obama’s Interventions: Afghanistan, Iraq, Libya”, **Library Services Research Online**, May 2012, [http://eprints.lse.ac.uk/43476/1/The%20United%20States%20after%20unipolarity_Obama%E2%80%99s%20interventions\(lsero\).pdf](http://eprints.lse.ac.uk/43476/1/The%20United%20States%20after%20unipolarity_Obama%E2%80%99s%20interventions(lsero).pdf), Erişim Tarihi: 07.02.2021.
- Taştekin, Fehim, “İngiltere ve ABD’nin Darbeyle Devirdiği İran Başbakanı Musaddık’ın Torunu Dedesini Anlattı: Mirası Hâlâ İlham Veriyor”, **BBC News**, 15 Ocak 2019, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46876557>, Erişim Tarihi: 05.02.2021.
- Trenin, Dmitri, “Russia in the Middle East: Moscow’s Objectives, Priorities and Policy Drivers”, **Carnegie Endowment**, 25.03.2016, https://carnegieendowment.org/files/03-25-16_Trenin_Middle_East_Moscow_clean.pdf, Erişim Tarihi: 12.12.2020.
- Türkmen, Füsün, “From Libya to Syria: The Rise and Fall of Humanitarian Intervention?” **ACUNS Annual Meeting**, 2014, June 19-21.

- Tüysüzoğlu, Göktürk, “Savunmacı Realizm ve Saldırgan Realizm Bağlamında Karadeniz Havzası’ndaki Çatışma Gerçekliğinin Değerlendirilmesi”, **Avrasya Etüdleri**, Aralık 2013, Cilt.44, Sayı.2.
- Ulutaş, Ufuk, “İsrail-Filistin Barış Görüşmeleri: Yetmez Ama Evet”, **SETA**, 20 Eylül 2010, <https://www.setav.org/israil-filistin-baris-gorusmeleri-yetmez-ama-evet/>, Erişim Tarihi: 09.02.2021.
- Uzgel, İlhan, “ABD Hegemonyasının Yeniden İnşası, Orta Doğu ve NATO”, **Mülkiye**, Cilt.XXVIII, Sayı.243.
- Ülman, A. Halûk, “Ortadoğu Buhranı”, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/37654>, Erişim Tarihi: 11.02.2021.
- Üstün, Kadir, “Obama’nın Politik Mirası”, **SETA**, 23 Kasım 2014, <https://www.setav.org/obamanin-politik-mirasi/>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.
- Üstüntaş, Gülten, Atmaca, Ayşe Ömür, “The US Bases and Their Contributions to US Hegemony”, **The Turkish Yearbook of International Relations**, 2018, Volume.49, DOI : 10.1501/Intrel_0000000317.
- Vaïsse, Justin, “Why Neoconservatism Still Matters”, **Brookings**, May 2010, https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/05_neoconservatism_vaisse.pdf, Erişim Tarihi: 07.02.2021.
- Walcott, John, “Trump Ends CIA Arms Support for Anti-Assad Syria Rebels: U.S. Officials”, **Reuters**, July 20, 2017, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-usa-syria-idUSKBN1A42KC>, Erişim Tarihi: 08.02.2021.
- Walker, Dinah, “Trends in U.S. Military Spending”, **Council on Foreign Relations**, July 15, 2014, <https://www.cfr.org/report/trends-us-military-spending>, Erişim Tarihi: 24.03.2021.

Wallerstein, Immanuel, **Jeopolitik ve Jeokültür**, Türkçesi.Mustafa Özel, 2. Baskı, İstanbul, İz Yayıncılık, 1998.

Wallerstein, Immanuel, **Amerikan Gücünün Gerileyişi**, Çeviren.Tuncay Birkan, İkinci Basım, İstanbul, Metis Yayınları, 2015.

Wallin, Matthew, “U.S. Military Bases and Facilities in the Middle East, Fact Sheet”, **American Security Project**, June 2018, <https://www.americansecurityproject.org/wp-content/uploads/2018/06/Ref-0213-US-Military-Bases-and-Facilities-Middle-East.pdf>, Erişim Tarihi: 12.02.2021.

Waltz, Kenneth N. “The Origins of War in Neorealist Theory”, **Journal of Interdisciplinary History**, Spring 1988, XVIII:4.

Warrell, Helen, “From Desert Storm to Soleimani: How US Drone Warfare Has Evolved Iranian Commander’s Killing Opens a New Chapter in Use of Unmanned Aerial Vehicles”, **Financial Times**, January 9, 2020, <https://www.ft.com/content/6346dd78-322d-11ea-9703-eea0cae3f0de>, Erişim Tarihi: 25.05.2021.

Wilkin, Sam, Sharafedin, Bozorgmehr, “Iran Accepts Invitation to Syria Peace Talks in Vienna,” **Reuters**, October 28, 2015, <https://www.reuters.com/article/uk-mideast-isis-syria-zarif/iran-accepts-invitation-to-syria-peace-talks-in-vienna-idUKKCN0SM18H20151028>, Erişim Tarihi: 14.12.2020.

Wittkopf, Eugene R., Jones, Christopher M., Kegley, Jr., Charles W., **American Foreign Policy, Pattern and Process**, Seventh Edition, USA, Thomson Wadsworth, 2008.

Wohlforth, William C., “The Stability of a Unipolar World”, **International Security**, Summer 1999, Volume.24, Number.1.

Wolf, Martin, “Seeds of Its Own Destruction”, **Economist’s View**, March 09, 2009, <https://economistsview.typepad.com/economistsview/2009/03/seeds-of-its-own-destruction.html#:~:text=Seeds%20of%20its%20own%20destruction%2C%20by%20Martin%20Wolf%20%2C%20Commentary%2C,the%201950s%2C%201960s%20and%201970s.&text=Markets%20will%20impose%20a%20brutal%2C%20if%20temporary%2C%20discipline>, Erişim Tarihi: 21.05.2021.

Wright, George, “Wolfowitz: Iraq War Was About Oil”, **The Guardian**, June 4, 2003, <http://whatreallyhappened.com/WRHARTICLES/aboutoil.htm>, Erişim Tarihi: 07.02.2021.

Yalçın, Hasan Basri, “Obama Stratejisi ve Ortadoğu”, **Akademik Orta Doğu**, 2015, Cilt.9, Sayı.2.

Yeşiltaş, Murat, Duran, Burhanettin, **Ortadoğu’da Devlet Dışı Silahlı Aktörler**, 1. Baskı, İstanbul, SETA Kitapları, 2018.

Yılmaz, Halil İbrahim, “Ortadoğu’nun Jeo-Ekonomik Önemi ve ABD’nin Ortadoğu Politikasının Ekonomik Nedenleri”, **TESAM Akademi Dergisi**, Ocak 2016, 3 (1).

Yılmaz, Nuh, “Kaddafi’nin Ölümü ve Arap Baharı”, **Sabah**, 22 Ekim 2011, <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/perspektif/nuh%20yilmaz/2011/10/22/kaddafinin-olumu-ve-arap-bahari>, Erişim Tarihi: 09.02.2021.

Yüksel, Üstün, “Amerika’nın Monroe Doktrini Üzerinden Latin Amerika’da Hegemonya Planı”, **Forum USA**, 14 Şubat 2019, <https://forumusa.com/yazarlar/amerikanin-monroe-doktrini-uzerinden-latin-amerikada-hegemonya-plani/>, Erişim Tarihi: 01.12.2020.

Zulfqar, Saman, “Competing Interests of Major Powers in the Middle East: The Case Study of Syria and Its Implications for Regional Stability”, **Perceptions**, Spring 2018, Volume.XXIII, Number 1.

EKLER

Ek 1. NSS 2010'a Göre ABD Hedef ve Stratejileri

TEMEL HEDEF: ABD LİDERLİĞİNİN YENİLENMESİ		
TEMEL YAKLAŞIM: ULUSAL KAPASİTENİN GÜÇLENDİRİLMESİ VE ULUSLARARASI DÜZENİN ŞEKİLLENDİRİLMESİ		
ÇIKARLAR (ÖNCELİKLER)	STRATEJİ (YÖNTEM)	
	STRATEJİK YAKLAŞIM VE HEDEFLER	ULUSAL KAPASİTE
EN ÜST GÜVENLİK ÖNCELİKLERİ	YAKLAŞIM: ABD GÜCÜNÜN TÜM UNSURLARINI DENGелеMEK VE BİRLEŞTİRMEK VE ULUSAL GÜVENLİK KAPASİTESİNİ YİRMİ BİRİNCİ YÜZYIL İÇİN GÜNCELLEMEK HEDEFLER: • Kitle imha silahları *şiddet yanlısı aşırılıkçıların eline geçmesinin *yeni devletlere yayılmasının engellenmesi • El Kaide ve bağlantılarının dağıtılması, parçalanması ve yenilmesi, bu konuda ön cephedeki ortaklar olan Afganistan ve Pakistan'ın güçlendirilmesi, • Irak'ta, ABD'nin askerlerini geri çekmesini de içeren Irak'ın tam egemenliğe ve sorumluluğa geri dönüşü, • Filistin halkının kendisine ait ve kendi ayakları üzerinde durabilen bir devlet şeklindeki meşru beklentisini karşılarken İsrail'in güvenliğini emniyete alan iki devletli bir çözüm de dâhil kapsamlı bir barış, • Müslüman toplumlardaki sorunlara ilişkin ortaklıklar geliştirmek, kritik politika ve güvenlik konularında karşılıklı çıkar ve saygıya dayalı süreci teşvik etmek, • Dengeli ve kalıcı bir ekonomik gelişme için çalışmak, *yurt içinde ve dışında yeni bir krizi önlemek, *ABD'nin birikimlerinin ve ihracatının artması için küresel talebin yeniden dengelenmesi, • Dünya üzerindeki adil barışı desteklemek, evrensel değerlerin yurt dışına güç ile empoze edilmesi değil ülke içinde yaşanarak teşvik edilmesi, uluslararası insan hakları normlarının güçlendirilmesi, barışçıl demokratik hareketlerin desteklenmesi, kırılgan demokrasilerde kurumların desteklenerek otoriter hükümetlerle diyalog kapsamına kişi haklarının entegre edilmesi, bilgiye erişim özgürlüğünü kolaylaştıracak teknolojilerin yayılmasının desteklenmesi, ekonomik fırsatlar, küresel sağlık,	

	gıda güvenliği, insani krizlere karşılık verilmesinde iş birliği gibi konuların insan onuru ve insan hakları çerçevesinde kabul edilmesi, • İklim değişikliği ile mücadele için emisyonların düşürülmesi, çatışmaların önlenmesi, salgın hastalıkların önlenmesi gibi zamanın sorunlarını çözme kapasitesinde iş birliğini kolaylaştıracak adil bir barışı teşvik eden uluslararası bir düzenin şekillendirilmesi	
GÜVENLİK ABD'nin, vatandaşlarının, müttefiklerinin ve ortaklarının güvenliği	YAKLAŞIM: ULUSAL GÜVENLİĞİN GÜÇLÜ VE SORUMLU BİR ABD LİDERLİĞİNDEKİ GLOBAL GÜVENLİĞE BAĞLI OLDUĞU, KUVVET KULLANIMININ SON SEÇENEK OLDUĞU HEDEFLER: 1. Yurt içindeki güvenliği ve dayanıklılığı güçlendirmek 2. El Kaide'yi ve Afganistan'da, Pakistan'da ve dünyadaki şiddet içeren aşırıcı ortaklarını bozmak, dağıtmak ve yenmek 3. Nükleer ve biyolojik silahların yayılmasını tersine çevirmek ve nükleer malzemeleri güvenlik altına almak 4. Barış, güvenlik ve fırsatın Büyük Ortadoğu'da geliştirilmesi 5. Güçlü ve yetenekli ortakların kapasitesine yatırım yapmak hedeflenmiş ve bunun için çatışma sonrasında güvenliğin ve yeniden inşanın desteklenmesi, risk altındaki devletlerde güvenlik sistemlerinin kurulması ve çatışmaların ortaya çıkmasının önlenmesi 6. Siber âlemin güvenlik altına alınması hedeflenmiş, bunun için insana ve teknolojiye yatırım yapılması ve ortaklıkların güçlendirilmesi	GÜVENLİK KAPASİTESİ 1. Ordu * ABD askerinin konvansiyonel üstünlüğü ve nükleer silahlar ile caydırıcı kapasitenin devamı * ordunun asimetrik tehditleri yenme kapasitesinin artırılması * evrensel ortak varlıklara erişimi koruma * ortakları güçlendirme yeteneği: güvenlik güçlerini eğitme ve onlara yardım etme kapasitesini güçlendirmeye ve çeşitli hükümetlerle askerî ilişkilerini sürdürmeye devam 2. İstihbarat * geleneksel ve asimetrik tehditleri tanımlamak ve karakterize etmek ve zamanında bilgi sağlamak * istihbarat olayları öngörmek, krizlere yanıt vermek ve güvenlik ve emniyet sağlamak için yabancı hükümetlerle etkin bir şekilde iş birliği * ulusal istihbarat ve iç güvenlik çalışmalarının ulusal güvenlik politikaları ve müttefik ve ortakların güvenlik politikaları ile entegre edilmesi 3. Diplomasi ve Kalkınma * çatışmayı önleme, * ekonomik büyümeyi teşvik etme, * zayıf ve başarısız devletleri güçlendirme, * insanları yoksulluktan kurtarma, * iklim değişikliği ve salgın hastalıklara

		karşı savaşma *demokratik yönetim kurumlarını güçlendirme 4. Sivil savunma kapasitesinin güçlendirilmesi, 5. Küresel destek için dış kamuoyu ile etkin bir iletişim kurulması
REFAH Açık bir uluslararası ekonomik sistemde büyüyen bir ABD ekonomisi, ihracatın ve tasarrufların artırılması, krizlerin tekrarlanmaması	YAKLAŞIM: AÇIK BİR ULUSLARARASI SİSTEMDE BÜYÜYEN EKONOMİ HEDEFLER: 1. Eğitim ve insan kaynağının güçlendirilmesi hedeflenmekte ve bunun için her seviyede eğitimin geliştirilmesi, bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik eğitimine yatırım yapılması, uluslararası eğitim ve değişimin artırılması, kapsamlı göç reformu yapılması 2. Bilim, teknoloji ve inovasyonun geliştirilmesi hedeflenmekte ve bunun için enerji ekonomisinin dönüştürülmesi, araştırmaya yatırım yapılması, uluslararası bilim ortaklıklarının genişletilmesi, ulusun korunması için teknolojinin kullanılması, uzay yeteneklerinin büyütülmesi ve geliştirilmesi 3. Dengeli ve kalıcı bir büyümenin sağlanması hedeflenmekte ve bunun için küresel ekonomide yinelenen istikrarsızlığın önlenmesi, daha fazla tasarruf edilmesi ve ihracat yapılması, yurt dışında yüksek taleplerin oluşturulması, dış pazarların ABD ürün ve hizmetlerine açılması, uluslararası ortaklarla iş birliği kurulması, uluslararası finansal sisteme tehditlerin caydırılması 4. Sürdürülebilir kalkınmanın hızlandırılması hedeflenmekte ve bunun için kalkınma yatırımlarının artırılması, uzun vadeli kalkınma altyapısına yatırım yapılması ve küresel kamu malları için alınan önlemlerde liderlik edilmesi 5. Mükelleflerin parasının akıllıca harcanması hedeflenmekte ve bunun için açığın azaltılması, kazanım ve sözleşme süreçlerinde reform yapılması ve şeffaflığın artırılması	EKONOMİK KAPASİTE 1. Ekonominin yenilenmesi 2. Durgunluktan çıkış 3. Uzun vadeli büyümenin ve rekabet gücünün artması 4. eğitim, bilim ve inovasyon, yeni iş ve endüstriler, sağlık bakımının maliyetinin düşürülmesi 5. Bütçe açığının azaltılması 6. Altyapının yeniden kurulması 7. Yeni enerji kaynaklarının geliştirilmesi
DEĞERLER Yurtta ve dünyada evrensel değerlere saygı	YAKLAŞIM: ABD’NİN BAŞKA BİR ÜLKEYE HERHANGİ BİR HÜKÜMET SİSTEMİ DAYATMAMASI HEDEFLER: 1. Amerikan örneğinin gücünün artırılması hedeflenmekte, bunun için işkencenin istisnasız yasaklanması, terörizmle mücadelenin hukuki boyutları, gizlilik ve şeffaflık şartlarının dengelenmesi, sivil özgürlüklerin, gizliliğin ve gözetimin korunması, hukukun üstünlüğünün savunulması ve çeşitlilikten güç alınması 2. Yurt dışında demokrasi ve insan haklarının teşvik edilmesi hedeflenmekte, bunun için yeni ve kırılgan demokrasilerin vatandaşları için somut gelişmeler kaydetmelerini sağlamak, demokratik olmayan	ÖRNEK OLMA KAPASİTESİ (STRATEJİK İLETİŞİM) 1. Amerikan değerleri ile liderlik için güce dayanmadan örnek olmak 2. Sadece hükümetler arasında değil, işletmeler, sivil toplum örgütleri, bilim adamları, sporcular, sanatçılar, askerî hizmet üyeleri ve öğrenciler yoluyla tüm dünyadaki halklar

	rejimlerle ilkeli etkileşim kurmak, tüm barışçıl demokratik hareketlerin meşruiyetini kabul etmek, kadın ve kız çocuklarının haklarını desteklemek, yolsuzluğa karşı uluslararası normları güçlendirilmek, evrensel değerleri geliştirmek için daha geniş bir aktörler koalisyonu oluşturmak, yeni teknolojileri biraraya getirmek ve bilgiye erişim hakkını ilerletmek hususları 3. Temel ihtiyaçların karşılanması suretiyle saygınlığı teşvik etmek hedeflenmekte, bunun için kapsamlı bir küresel sağlık stratejisinin izlenmesi, gıda güvenliğinin teşvik edilmesi ve insani krizlere yönelik çabalara liderlik edilmesi	arasında etkileşimin sürdürülmesi
ULUSLARARASI DÜZEN İş birliği yoluyla ABD liderliği tarafından geliştirilen bir uluslararası düzen	YAKLAŞIM: İŞBİRLİKÇİ YAKLAŞIM: ORTAKLIKLAR İTTİFAKLAR VE ULUSLARARASI KURUMLAR; KAPSAMLI KATILIM ARAYIŞI; ETKİLEŞİM ARAYIŞI HEDEFLER: 1. Uluslararası kurumların ve kolektif hareketlerin güçlendirilmesi a. BM, NATO, IMF, DB gibi kurumlar (meşruiyetini ve yetkisini artırmak): *Yeni tehdit ve fırsatların olduğu uluslararası sistemde ortak çıkarları olan uluslararası kurumların yeniden düzenlenmesi (BM NATO) *BM IMF gibi kurumsal kapasitelerin güçlendirilmesi *NATO, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), İKÖ, Afrika Birliği Örgütü (ABÖ), ASEAN ve KİK gibi bölgesel kapasiteler b. savaş kurallarını ve silahlarını yöneten anlaşmalar c. ticaret anlaşmalar ağı ç. G-20 gibi mekanizmaların güçlendirilmesi d. Daha fazla ses ve temsil isteyen yeni ve gelişmekte olan güçlerin, küresel zorlukların üstesinden gelmek için daha fazla sorumluluk kabul etmesi 2. Güçlü ittifaklar: a. Dost ve müttefikler: Birleşik Krallık, Fransa, Almanya b. Asyalı müttefikler: Japonya, Güney Kore, Avustralya, Filipinler ve Tayland c. Kanada ve Meksika 3. Diğer yirmi birinci yüzyıl etki merkezleri ile iş birliği, ortak çalışma: a. Asya - i.dengeli ve sürdürülebilir büyümeyi ilerletmek ve ABD ihracatını iki katına çıkarmak için kritik öneme sahiptir. ii. şiddet içeren aşırılık ve	

	iii. nükleer silahların yayılması gibi konularda artan güvenlik iş birliği bulunmaktadır. ASEAN, APEC, TPP ve EAS dâhil olmak üzere çok taraflı mimarisinde daha güçlü bir rol üstlenilmeye çalışılacaktır. b. Çin ile olumlu, yapıcı ve kapsamlı bir ilişki sürdürmeye devam edileceği ancak Çin'in askerî modernizasyon programının izleneceği ABD ile Çin arasında pragmatik ve etkili bir ilişki kurulması c. Büyüyen Hindistan ile ekonomik, bilimsel, çevresel ve güvenlik ortaklığı, Hindistan'ın küresel terörle mücadele çabalarına, nükleer silahların yayılmasının önlenmesine katkısı; G-20 gibi gruplar aracılığıyla çeşitli küresel meselelerde ve Güney Asya'da ve dünyanın başka yerlerinde istikrarı teşvik etmek için Hindistan ile çalışmaya devam edileceği ç. Rusya uluslararası normlara saygı duyan güçlü, barışçıl ve müreffeh bir Rusya ile ilgilendiği, Rusya'nın Avrupa ve Asya'da sorumlu bir ortak olarak hareket etmesi için aktif iş birliği arayışında olmakla beraber komşularının egemenliğini ve toprak bütünlüğünü desteklediği 4. Gelişen Etki Merkezleri: a. Brezilya, Endonezya Güney Kore'den Güney Afrika'ya, Suudi Arabistan'dan Arjantin'e G-20'yi oluşturan ülkeler, etkisi artmakta olan ülkeler b. Endonezya c. Amerikalılar d. Brezilya e. Büyük Ortadoğu : i. İsrail ile güçlü bir ortaklık sürdürmek, ii. Mısır, Ürdün ve Suudi Arabistan ve diğer KİK ülkeleri gibi Arap devletleri ile bölgedeki kilit güvenlik ilişkilerini geliştirmek, iii. bölgedeki hükümetlere siyasi reformlar yapma ve konuşma, meclis ve medya üzerindeki kısıtlamaları gevşetme konusunda baskı yapmak, iv. sivil toplum gruplarına ve bireylere güçlü destek vermek ve v. eğitim, ekonomik büyüme, bilim ve sağlık gibi alanlarda ortaklıklar geliştirmek, vi. NATO'nun bölgesel diyaloglara katılımını artırmak öngörülmüştür. f. Afrika Ekonomik, güvenlik ve politik iş birliği Güney Afrika 5. Şiddet içeren aşırılık, nükleer silahların yayılması, küresel refahın teşvik edilmesi, iklim değişikliği, silahlı çatışma ve barışın korunması, salgınlar ve enfeksiyon hastalıkları, ulusötesi suç ve yönetim tehditleri, küresel ortak paydaların korunması ve kuzey kutup bölgesi çıkarları gibi kilit	
--	---	--

	küresel sorunlar konusunda geniş iş birliğinin sürdürülmesi hedeflenmektedir. 6. Kuralları çiğneyen ülkeler: Uluslararası normlara uyma + uluslararası toplumla daha fazla entegrasyon çağrısı + bu yolun kabul edilmemesi halinde daha fazla tecrit de dâhil olmak üzere bu kararın sonuçlarına katlanılacağı	
--	--	--

Ek 2. NSS 2015'e Göre ABD Hedef ve Stratejileri

TEMEL HEDEF: GÜÇLÜ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR LİDERLİK		
TEMEL YAKLAŞIM: ABD GÜCÜ VE LİDERLİĞİNİN VAZGEÇİLMEZLİĞİ		
ÇIKARLAR	STRATEJİ	
	ÖNCELİKLER	YAPILACAKLAR
	EN ÜST STRATEJİK RİSKLER 1. ABD vatanına veya kritik altyapıya yıkıcı saldırı 2. Yurt dışındaki ABD vatandaşlarına ve müttefiklere yönelik tehditler veya saldırılar 3. Küresel ekonomik kriz veya yaygın ekonomik yavaşlama 4. Kitle imha silahlarının çoğalması ve / veya kullanımı 5. Şiddetli küresel bulaşıcı hastalık salgınları 6. İklim değişikliği 7. Büyük enerji piyasası kesintileri 8. Zayıf veya başarısız devletlerle ilişkili önemli güvenlik sonuçları (kitlese zulümler, bölgesel yayılma ve ulusötesi organize suçlar dâhil)	NASIL BİR LİDERLİK 1. Amaç ile liderlik 2. Güç ile liderlik: Ekonomi, askerî güç, değerler 3. Örnek olarak liderlik 4. Yetenekli ortaklarla liderlik: En yakın ortaklar ve müttefikler, diğer devletler, devlet dışı ve özel aktörler ve uluslararası kurumlar, özellikle BM, uluslararası finans kurumları ve kilit bölgesel organizasyonlar 5. Gücünün tüm enstrümanlarıyla liderlik: Ordu, diplomasi, ekonomi, kolluk kuvvetleri, bilim ve teknoloji ve insandan insana ilişkiler 6. Uzun vadeli bakış açısıyla liderlik
GÜVENLİK ABD halkının ve uluslararası güvenliğin sağlanması için güçlü bir savunma, güvenli bir vatan ve uluslararası koalisyonların ve yerel ortakların desteklendiği küresel bir güvenlik duruşu, kuvvet kullanımının son seçenek olduğu	1. Ulusal savunmanın güçlendirilmesi 2. Ülke güvenliğinin pekiştirilmesi, 3. Dirençli terörizm tehdidi ile mücadele 4. Çatışmaları önleme kapasitesi oluşturma, 5. Kitle imha silahlarının kullanılmasını ve yayılmasını önleme 6. İklim değişikliği ile mücadele 7. Ortak alanlara erişimin güvence altına alınması 8. Küresel sağlık güvenliğinin artırılması	1. El Kaide, IŞİD ve onların bağlı grupları başta olmak üzere terörizmden kaynaklanan tehdide karşı koymak için kolektif eylemde bulunulması 2. Başkalarının tehlikeli ideolojilere karşı koyma kapasitesinin geliştirilmesi 3. Nükleer materyallerin teröristlerden uzak tutulması 4. Nükleer silahların çoğaltılmasının önlenmesi 5. Uluslararası toplumun iklim değişikliği ve bulaşıcı hastalıkların getirdiği acil zorluklarla başa çıkmak için harekete geçirilmesi 6. Siber, uzay, hava ve okyanuslar gibi ortak alanlara erişimin sağlanması için kolektif hareket
REFAH Liderliği sürdürmek için ABD çıkarlarını ve değerlerini	1. Ekonomiyi iyi işletmek 2. Enerji güvenliğini geliştirmek 3. Bilim, teknoloji ve inovasyonda liderlik	1. Ticaret ve yatırım politikaları ile küreselleşmeyi Amerikalı işçiler lehine işleyecek şekilde şekillendirmek 2. ABD'nin gelişmiş ekonomik ve

yansıtmaya devam eden küresel bir ekonomik düzeni şekillendirmek	etmek 4. Küresel ekonomik düzeni şekillendirmek 5. Aşırı yoksulluğu bitirmek	enerji düzeyini kullanarak küresel finansal sistemi güçlendirmek ve yüksek standartlı ticaret anlaşmalarını geliştirmek 3. Uluslararası kurumlar ve bölgesel girişimler yoluyla kurallar oluşturmaya ve uygulamaya çalışarak ve devlete ait girişimler ve dijital korumacılık gibi zorlukları ele alarak yarının küresel ticaret sisteminin ABD çıkarları ve değerleri ile tutarlı olmasını sağlamak 4. yeni nesil küresel girişimcilerin büyümesine ABD pazarları ve eğitim fırsatları vasıtasıyla yardımcı olmak 5. çatışmayı önlemek ve insanlık onurunu teşvik etmek için aşırı yoksulluğu ortadan kaldıran ve eşitsizliği azaltan politikalar izlemek
DEĞERLER Evrensel değerleri yurt içinde yaşamak, yurt dışında teşvik etmek	1. Değerleri yurt içinde yaşamak 2. Eşitliği geliştirmek, 3. Ortaya çıkan demokrasileri desteklemek 4. Sivil toplumu ve genç liderleri güçlendirmek 5. Toplu mezalimleri önlemek	1. Demokrasiyi ve insan haklarını savunmak 2. Barışçıl demokratik değişimi desteklemek 3. Küresel insan hakları normlarını güçlendirmek ve genişletmek 4. Evrensel değerleri paylaşmayan hükümetleri dâhil etmek 5. Çeşitli ortaklarla birlikte çalışmak
ULUSLARARASI DÜZEN Uluslararası kurumların, normların önemi, hedefi seçilmiş ekonomik yaptırımlar, Çin'in dengelenmesi, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da barış ve istikrar	1. Asya-Pasifik'i yeniden dengelemek, 2. Avrupa ile ittifakı güçlendirmek 3. Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da istikrar ve barış için çabalamak 4. Afrika'nın geleceğine yatırım yapmak 5. Amerikalılar ile ekonomik ve güvenlik iş birliğini derinleştirmek	1. Uluslararası kurumlar, normlar *BM Şartı'ndan savaşın yürütülmesi, insan haklarına saygı, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi gibi birçok küresel konuyu yöneten çok taraflı anlaşmalara kadar İkinci Dünya Savaşı sonrası hukuk mimarisini benimsemeyi sürdürecektir. *ABD bu mimarideki sorumluluklarını yerine getirirken örnek olacaktır. *Barışı korumadan insani yardımlara kadar kapasiteleri güçlendirmek ve modernize etmek için hem ABD'de hem de diğer çok taraflı kurumlarda ve üye ülkelerle birlikte çalışacaktır. 2. Hedefleri seçilmiş ekonomik yaptırımlar, askerî saldırganlık ve silahların yasadışı yayılmasından sorumlu olan veya uluslararası kural ve normları ve barışı tehdit eden şiddete başvuran sorumsuz aktörlere maliyet uygulamak için etkili bir araç olmaya devam etmektedir. Bu yaptırımlar bölgesel düzeyde istikrar ve düzene yönelik ciddi tehditleri caydırmak için de kullanılacaktır. *çok taraflı yaptırımlar uygulanacaktır *gerekirse ABD tek başına hareket edecektir. *Yaptırımlar, ekonomik aktörler,

		küresel ekonomi ve sivil nüfus için istenmeyen sonuçları en aza indirecektir. *net hedeflere ulaşmak için dikkatlice tasarlanacak ve uygulanacaktır. Yükselen demokratik güçlerle yeni ortaklıklar yapmak ve ortak uluslararası kuralların uygulanmasına yardımcı olmak için bölgesel kurumların gelişimi desteklenecektir. 3. Çin'in yeniden dengelenmesi *iş birliği olanakları *Çin'in askerî modernizasyonu *Asya'daki varlığını genişletmesinin *siber güvenlik meselelerinde 4. Güney Asya'da Hindistan ile stratejik ve ekonomik ortaklık güçlendirilecektir. *Hindistan'ın bölgesel bir güvenlik sağlayıcısı olarak rolü ve kritik bölgesel kurumlara katılımı *istikrar, terörizmle mücadele, bölgesel ekonomik entegrasyon için hem Hindistan hem de Pakistan ile çalışmaya devam edilecektir. 5. Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki barış ve istikrar için *terörizmin ve saldırganlığın engellenmesi, *bölgeden dünyaya serbest enerji akışının garanti altına alınması *kitle silahlarının geliştirilmesi, çoğaltılması veya kullanılmasının önlenmesi
--	--	---

Ek 3. Obama Dönemi Politika Tercihleri: Nedenler, Yaklaşımlar

Nihai Amaç: Tek Kutupluluğun/Hegemonyanın Devami			
		Sistem	Birim
Politika Tercihlerinin Nedenleri	Sistem ve birim dinamikleri	Rıza unsurunun zayıflaması: Güvenlik ikilemi ve alternatif etki merkezlerinin dengeleme davranışları, ABD'nin sistem içindeki yerinin göreceli zayıflaması, müttefiklerin yabancılaşması, orta ve küçük devletlerin bandwagoning etkisinden zihni olarak kopmaya başlaması, Afganistan ve Irak Savaşları'nın meşru temellerinin zayıf olmasının yol açtığı olumsuz sonuçlar	Küreselleşmenin ekonomik maliyetleri, alternatif etki merkezlerinden Çin'in ekonomik gücü, Afganistan ve Irak Savaşları'nın yol açtığı ekonomik maliyetler (sistemi koruma maliyetleri), 2008 Küresel Finans Krizi'nin etkisi, iç ve dış kamuoyundaki olumsuz imaj, Obama döneminin neozolasyonist, Jeffersoncu ve sınırlamacı dış politika eğilimi
	Amaç 1	Meşruiyeti artırma ve siyasal maliyetleri azaltma	Ekonomik maliyetleri azaltma
	Amaç 1.1	Rıza arayışı	Çok taraflılık ve iş birliği gerekliliği
	Amaç 1.1.1	Çok taraflılık ve iş birliği gerekliliği	Rıza arayışı
Politika Tercihleri	Strateji	Sistemin adaptasyonu, yeniden mevzilenme: Çok taraflılık ve iş birliğine dayalı hegemonya, Sınırlama ve Uzaktan Dengeleme	
	Politik Yaklaşım	Çok taraflılık, iş birliği, normlar ve kurumlara vurgu yaparak meşruiyeti artırma. Güç kullanımını sınırlayarak meşruiyeti artırma	Güç kullanımını seçici hale getirme, uzun süreli taahhütlere son verme, çok taraflılık ve iş birliği ile masrafları düşürmeye odaklanarak ekonomik maliyetleri azaltma
	Politika	Askerî kısmi geri çekilme, cerrahi müdahalecilik, iş birlikçi güvenlik, geriden liderlik, önce diplomasi, açık yetki, süre ve hedef ile güç kullanımı, yumuşak güç, Çin ile koordinasyon, Rusya ve İran ile sorunları tırmandırmama, statükoculuk ve siyasal riskten kaçınma	İş birlikçi güvenlik, geriden liderlik, karışmama, önce diplomasi, yumuşak güç, askerî kısmi geri çekilme, cerrahi müdahalecilik, uçuşa yasak bölge gibi masraflı uygulamalardan kaçınmak, vekil aktörler, açık yetki, süre ve hedef ile güç kullanımı, seçici angajman, akıllı güç, sabır diplomasisi, statükoculuk ve ekonomik riskten kaçınma

Ek 4. Obama Dönemi Dış Politika Tercihleri: Yöntemler

Amaç	Strateji	Yöntem		Örnek
Hegemonyasını korumak ve sistemin tek kutuplu yapısını sürdürmek	Sistemin adaptasyonu, yeniden mevzilenme: Çok taraflılık ve iş birliğine dayalı hegemonya, Sınırlama ve Uzaktan Dengeleme	Askerî kısmî geri çekilme	- Muharip kara kuvvetlerini geri çekmek, Afganistan, Irak - Eğitim, danışma vb. adlar altında bir kısım askerini bölgede bırakmak, kontrolü tamamen bırakmamak	Afganistan Irak
		Cerrahi müdahalecilik	Hedefi seçilmiş hava operasyonları, yoğun İHA kullanımı, özel kuvvet operasyonları	Terörizmle mücadele (Afganistan, Irak, Suriye, Yemen), Libya
		Yeni bir kara savaşına girişmemek		Suriye
		Güç kullanımını seçici hale getirmek, seçici angajman	- Tek başına değil çok taraflı hareket etmek (çok taraflılık) (iş birlikçi güvenlikçilik) (geriden liderlik) - Doğrudan değil vekil aktörlere dayanarak hareket etmek - Önce diplomasi gibi diğer seçeneklere başvurmak, - Açık bir yetki, sınırlı süre ve özel hedefler belirlemek	Libya Suriye Terörizmle mücadele Yemen
		Akıllı güç		Rusya İran Çin
		Sabır diplomasisi		Suriye Irak
		Yumuşak güç		Arap Baharı
		Statükoculuk ve riskten kaçınma		Arap Baharı (Mısır, Körfez) İsrail-Filistin

Ek 5. Obama Dönemi Dış Politika Tercihlerinin Bölge Ülkeleri Açısından

Sonuçları

Sorun	Politika	Bölge Ülkeleri Açısından Sonuç
Arap Baharı Mısır, Körfez	Statükoculuk ve riskten kaçınma	Demokratik değişimin gerçekleşmemesi
Arap Baharı Yemen	Vekil aktörler (Körfez'e destek), cerrahi müdahalecilik	Çatışma ortamının devamı, bölünme riski, Vekalet savaşları
Arap Baharı Libya	Çok taraflı ve sınırlı müdahale	Çatışma ortamının devamı, bölünme riski, Küresel ve bölgesel güçlerin etkisi
Arap Baharı Suriye	Sabır diplomasisi Önce diplomasi, vekil aktörler Yeni bir kara savaşına girmemek	Çatışma ortamının devamı, bölünme riski, Rusya ve İran etkisi
İran nükleer anlaşma	İş birliği, tırmandırmama	Yaptırımların kaldırılması ile İran'ın bölgesel etkisinin artması
Irak'tan asker çekilmesi	Askeri kısmi geri çekilme, sabır diplomasisi	İstikrarsızlığın devamı, bölünme riski İran etkisi
Terörizmle mücadele	Çok taraflılık, vekil aktörler, cerrahi müdahalecilik	Sınırlı terör hedeflerinin elimine edilmesi, terörle mücadele amaçlı kısıtlı müdahalelerin yapıldığı ülkelerde (Afganistan, Irak, Suriye, Yemen) karışıklığın devamı
İsrail-Filistin	Statükoculuk ve riskten kaçınma (İsrail lehine aşırı angajman nedeniyle İsrail'e görüşmelere devam etmesi yönünde etki edememe)	Barış görüşmelerinin askıya alınması

Ek 6. Obama Dönemi Dış Politika Tercihlerinin ABD Açısından Sonuçları

1	Hegemonyanın devamı
2	Maliyetlerin azaltılması, kaynakların öncelikli bölgelere ve iç yapılanmaya tahsisi
3	Bölgede kaosu devamı (Terörizm, radikalizm, şiddet ve mezhep savaşı) sayesinde siyasal ve sosyal mühendislik yapabilme olanağı
4	Rusya ve İran etkisinin artması, bölgesel müttefiklerin yabancılaşması riski
5	Tutarsız, kararsız, zayıf ve pasif algısı

Ek 7. ABD Müdahale Niyeti Trendi

Dönem	Yöntem	Strateji	Eğilim	Müdahale Niyeti	Uluslararası normlara ve kurumlara vurgu
Bush	- Tek taraflı, - Uluslararası normları ve kurumları dikkate almayan, - Sert gücü askerî genişleme yöntemiyle kullanan - Dış politika odaklı ve maliyetlerden kaçınmayan - Dış politikada Ortadoğu odaklı	Sert güce dayalı hegemonya	Vilsonculuğun iş birlikçi ve kurumsal yöntemleri değil tek taraflı ve askerî yöntemleri savunan kolu Yeni Muhafazakârlık	Yüksek	Düşük
Obama	- Çok taraflı - Uluslararası normları ve kurumları dikkate alan - Sert gücü askerî geri çekilme ve teknolojik operasyonel yöntemlere ağırlık vererek kullanan, yumuşak güce vugu yapan - Dış politikaya seçici katılım ve içe dönüş emareleri - Maliyetleri azaltma, içeride yeniden inşa, - Ortadoğu'nun odak olmaması, Çin'in tehdit potansiyeline karşı hazırlık	Sistemin adaptasyonu, yeniden mevzilenme: Sınırlama ve Uzaktan Dengeleme	Neoizolasyonist, Jeffersoncu	Orta	Yüksek
Trump	- Tek taraflı, - Uluslararası normları ve kurumları dikkate almayan, - Sert gücü teknolojik operasyonel yöntemlerle kullanan, askerî geri çekilme - Dış politikaya minimum katılım ve içe dönüş - Maliyetleri azaltma içeride yeniden inşa - Çin'in tehdit potansiyeline müdahale	Sınırlama	İzolasyonist, Jacksoncu	Düşük	Düşük

ÖZET

Tezin Başlığı: Obama Döneminde ABD'nin Ortadoğu Politikası

Tezin Türü: Yüksek Lisans Tezi

Tezi Yazan: Ayşe Gökalp KIRCA ÇELİK

Üniversite: Ankara Üniversitesi

Enstitü: Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih: 23.06.2021

Bu tezin kapsamını, zamansal olarak 2009-2017 yılları arası, bölgesel olarak Ortadoğu'ya yönelik ABD dış politikası oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Obama döneminde ABD'nin Ortadoğu'daki stratejisini ve bu stratejinin arka planındaki dinamikleri tespit etmek ve politika tercihlerinin hangi eğilim ve yöntemlerle açıklanabileceğini belirlemektir. Bunun için, vaka analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada, Obama döneminde ABD'nin, yapısal ve birimsel dinamiklerle, ulusal çıkarını hegemonyasının devamında güç olarak, güvenlik ikilemi çerçevesinde etkisi artan rakip güçlere karşı gücünü yitirmemek ve uluslararası yapıdaki konumunun korumak için, dış politikasını ve buna etki eden ulusal kapasite unsurlarını yeniden değerlendirdiği; bu yeniden değerlendirmede uzun süren savaşlar, finansal durum, kamuoyu ve dış politik eğilimler gibi iç faktörleri de göz ardı etmediği belirlenmiştir. Hegemonyasının artan siyasi ve ekonomik maliyetlerini azaltabilmek için Sınırlama ve Uzaktan Dengeleme stratejisi yönünde bir dönüşüm geçirerek dış politika eğilim ve yöntemlerini değiştiren ABD'nin, uluslararası sistemde rıza ve meşruiyet arayışı içerisinde müdahaleci dış politika anlayışını sınırlandırdığı ve kaynak tahsisatını revize ettiği saptanmıştır. Obama döneminde ABD'nin Ortadoğu'da, söz konusu yeniden değerlendirmenin bir sonucu olarak, bölgedeki muharip güçlerinin sayısını azaltmak, askeri müdahalelerden kaçınmak, zorunlu hallerde çok taraflı, kısa süreli ve dar

kapsamlı operasyonlarda bulunmak ve iş birlikçi yöntemleri kullanmak suretiyle neoizolasyonist bir dış politika izlediğine ve hegemonyasını çok taraflılık ve iş birliğine dayalı olarak devam ettirme yaklaşımı sergilediğine işaret edilmiştir. Çalışmanın sonucu, Obama döneminde ABD'nin Ortadoğu politikalarının Neoklasik Realizm Yaklaşımı ile açıklanabildiğini göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Neoklasik Realist Teori, Hegemonya, Çok Taraflılık, İş Birliği, Yeniden Mevzilenme, Sınırlama, Uzaktan Dengeleme, Büyük Strateji, ABD Dış Politikası, ABD'nin Ortadoğu Politikası, Obama

Sayfa Sayısı: 207

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Atay AKDEVELİOĞLU

ABSTRACT

Title of Thesis: The Middle East Policy of the USA During Obama Era

Type of Thesis: Master Thesis

Author of Thesis: Ayşe Gökarp KIRCA ÇELİK

University: Ankara University

Institute: Institute of Social Sciences

Date: 23.06.2021

The scope of this thesis consists of the US foreign policy towards the Middle East region between the years 2009-2017. The purpose of this study is to identify the US' strategy in the Middle East, the dynamics behind this strategy, and to determine by which orientation and methods can the policy choices be explained during the Obama era. In the thesis, the method of case analysis has been used. In the study, it has been determined that the US during the Obama era, seeing its national interests as the continuation of its hegemony, re-evaluated its foreign policy and the national capacity components in order not to lose its power against the rivals whose influence increased within the framework of the security dilemma and to protect its position in the international structure. Impacts of long-term wars and internal factors such as financial situation, public opinion and foreign policy trends had not been disregarded in this re-evaluation. It has been determined that to reduce the increasing political and economic costs of its hegemony, by transforming into a strategy of Restraint and Offshore Balancing and changing its foreign policy tendencies and methods, the USA, restricted its interventionist foreign policy understanding by seeking consent and legitimacy in the international system and revised its resource allocation accordingly. It has been pointed out in the thesis that the US in the Middle East during the Obama era, as a result of this re-assessment, followed a neo-isolationist foreign policy by reducing the number of combat forces in the region, avoiding military interventions, engaging in multilateral,

short-term and narrow-scale operations when necessary and using collaborative methods, and approached its hegemony based on multilateralism and cooperation. The result of the study demonstrates that the Middle East policies of the USA during the Obama era can be explained with the Neoclassical Realist Approach.

Keywords: Neoclassical Realist Theory, Hegemony, Multilateralism, Cooperation, Restraint, Offshore Balancing, Grand Strategy, Repositioning, US Foreign Policy, US Middle East Policy, Obama

Number of Pages: 207

Supervisor: Assistant Professor Atay AKDEVELİOĞLU

